

**TÜRKÇE SÖZLÜK'TEKİ SIFATLARIN ANLAM**

**ÇÖZÜMLEMELERİ**

Burcu Ece ERKINAY

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Ahmet AKÇATAŞ

Ocak, 2011

Afyonkarahisar

**T.C**  
**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**  
**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**TÜRKÇE SÖZLÜK'TEKİ SIFATLARIN ANLAM**  
**ÇÖZÜMLEMELERİ**

**Hazırlayan**  
**Burcu Ece ERKINAY**

**Danışman**  
**Doç. Dr. Ahmet AKÇATAŞ**

**AFYONKARAHİSAR 2010**

## **YEMİN METNİ**

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Türkçe Sözlük’ teki Sıfatların Anlam Çözümlemeleri” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

19.01.2011

Burcu Ece ERKINAY

## ÖZET

### TÜRKÇE SÖZLÜKTEKİ SIFATLARIN ANLAM ÇÖZÜMLEMELERİ

**Burcu Ece ERKINAY**

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**OCAK 2011**

**Danışman: Doç. Dr. Ahmet AKÇATAŞ**

Günümüzde sürekli artış hâlinde olan bilginin, bireylere etkili bir biçimde sunulması, eğitimcilerin başlıca problemlerindendir. Artış gösteren ve karmaşık olduğu düşünülen bilginin, daha kolay öğretilmesi ve karmaşıklığın giderilmesi için eğitimciler çeşitli çalışmalara yönelmişlerdir. Bu yönelme beraberinde “Kavram Haritaları” kavramını getirmiştir.

Eğitim ve öğretimde yeni teknikler kullanmak şarttır. Kullanılan bu teknikler, eğitimde, bilimde kaliteyi arttırır. Kavram haritaları da bu yeni tekniklerden biridir. Yenilik ile birlikte eğitimde anlamlı öğrenmeyi gerçekleştirme de önemli bir husustur. Anlamlı bir şekilde yapılandırılmadan elde edilen bilgiler, kısa bir müddet sonra unutulmaktadır. Anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi sağlayan en etkili ve verimli yöntemlerden biri de geniş kullanım alanına sahip görsel bir yöntem olan kavram haritalarıdır.

Bu çalışmanın amacı, sözlükte yer alan anlamlı birimlerin taşıdıkları ve yükledikleri anlam inceliklerini ortaya koymaktır. Tezin amacı ise, Türkçedeki sıfatların anlam bilimsel çözümlerinin yapılarak elde edilen verilerin tablolar halinde sunulması ve Türk dilinin

zengin bir sahası olan sıfatların anlamsal ilişkileri düzleminde geniş bir şekilde ele alınarak kavram haritaları halinde ayrıntılı biçimde ortaya konulmasıdır. Ayrıca elde edilen verilerin analizinin ve değerlendirmesinin yapılarak dil bilimi çalışmalarına yeni bir boyut kazandırılmasıdır.

Bu metodun daha önce dil bilim sahasında ayrıntılı bir şekilde ele alınıp çalışılmamış olması, bu çalışmaya yeni bir çalışma alanı oluşturması açısından taşıyabileceği önemin yanında diğer bazı alanlarda kullanılmasına rağmen, uygulanması açısından çok elverişli olan dil bilimi sahasındaki eksikliğe değinme açısından da bir ilk olma özelliği kazandırmaktadır.

Çalışmada, Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğünde ki sıfatlar derlenmiş, bunlar anlamsal ilişkileri içerisinde değerlendirilmiş, sınıflandırılmış ve bu çerçevede anlam bilimsel tablolar oluşturulmuştur. Bu tablolarla kavram haritaları oluşturulmuştur. Bu tablolarda sıfatların birbiriyle kesiştiği ortak anlamsal kesitler; birbirinden ayrıldığı anlamsal noktalar açıkça gösterilmiş ve tablolar yorumlanarak analiz yapılmıştır.

Kavram haritaları yöntemi ile geleneksel öğretim yöntemi arasında farklar vardır. Bu araştırma, bu farklılığın ışığında “sıfatlar” konusuna dil bilim sahasında farklı bir bakış açısı getirmeye çalışmıştır. Sunulan bakış açısının ve kavram haritaları ile meydana getirilen görsel bilginin bu alanda yapılacak çalışmalara ışık tutması umulmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Kavram, Kavram Haritaları, Sıfatlar, Anlamalı Öğrenme, Dil bilim.

## **ABSTRACT**

### **MEANING ANALYSIS OF ADJECTIVES IN TURKISH DICTIONARIES**

**Burcu Ece ERKINAY**

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY  
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES  
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE**

**JANUARY, 2011**

**ADVISOR: Associate Professor. Ahmet AKÇATAŞ**

At the present time, presentation of constantly increasing information in an effective way to individuals is one of the major problems of educators. Educators tended to variety works to make teaching of knowledge, which is thought to be increased and complex, easier and eliminate the complexity. This attitude brought about the notion of "Concept Maps".

It is essential to use new techniques in education and teaching. These techniques are used to improve the quality in education and science. Concept maps are one of these techniques. Beside novelty, it is a significant point to achieve meaningful learning as well. The information which is not constructed meaningfully is forgotten in a period of time. One of the most effective and productive methods which provide meaningful and permanent learning is concept maps. They are visual methods which have a wide area of usage.

The purpose of this study is to present the subtleties of meaning that morphemes carry and attribute in dictionaries. The aim of the thesis is to make scientific meaning analysis of adjectives in Turkish and to present collected data with tables. The other aim is to present in detail semantic relationship of adjectives which have a wide place in Turkish language, by the way of Concept Maps. Besides, the other purpose is to add a new dimension to linguistic studies by assessing and analysing the collected data.

This method has not been studied in detail before in the area of linguistics. It will not only create a new study field for this study but also it will be the one by touching on

insufficiency in the field of linguistics which is suitable to carry out although it is used in some areas.

In the study, the adjectives which are in Turkish dictionaries of Turkish Linguistic Society were gathered. Their semantic relationship was assessed and classified. At this point scientific tables of meaning were formed. Concept maps were formed with these tables. On these tables, the semantic parts of adjectives that crossed one another and semantic points that differ one another were showed clearly. Finally the tables were interpreted and analysed.

There are differences between concept maps and traditional teaching method. This research, in the light of differences, had a different point of view about ‘‘adjectives’’ in the field of linguistics. This point of view and visual knowledge that occurred with concept maps will light the way for studies which will be done in that field.

**Key words:** Concept, Concept Maps, Adjectives, Meaningful Learning, Linguistics.

## ÖNSÖZ

Araştırmamın başından sonuna kadar yardımlarını benden esirgemeyen tez danışmanın Doç. Dr. Ahmet Akçataş'a, Yüksek lisans eğitimim boyunca bana yol gösteren emek veren Doç. Dr. Abdullah'a Şengül'e, Beni her daim destekleyen sevgili aileme, bu çalışmada emekleri olan kardeşim Hadra Kübra Erkınay, arkadaşım Sümeyra Egici'ye, hoşgörüsü ve yardımlarından ötürü, yüksek lisans tez aşamasında öğretmenlik yapmış olduğum Bekir Gökdağ Lisesi müdür yardımcısı Fırat Ağgöl'e ve bana pozitif enerji veren sevgili öğrencilerime teşekkürü bir borç bilirim.

Burcu Ece Erkınay



## İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	VII
ÖZET .....	VII
ABSTRACT .....	IV
ÖN SÖZ.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI

## BİRİNCİ BÖLÜM

<b>1. GİRİŞ.....</b>	<b>1</b>
1.1. PROBLEM DURUMU .....	1
<b>1.1.1. Problem Cümlesi.....</b>	<b>2</b>
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ .....	3
1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	6
1.5. VARSAYIMLAR.....	8
1.6. SINIRLILIKLAR .....	8
1.7. TANIMLAR.....	8

## İKİNCİ BÖLÜM

<b>1. KAVRAM HARİTALARI NASIL HAZIRLANABİLİR? .....</b>	<b>10</b>
<b>2. KAVRAM HARİTALARI HANGİ AMAÇLARLA KULLANILABİLİR....</b>	<b>11</b>
2.1. PLANLAMA.....	11
2.2. YANLIŞ KAVRAMLARIN ORTAYA ÇIKARILMASI .....	11
2.3. ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ARACI OLARAK KAVRAM HARİTALARI .....	12
2.4. İLERİ DÜZENLEYİCİ OLARAK KULLANMA .....	13

2.5. SORU SORMA VE TARTIŞMA ORTAMI OLUŞTURMA.....	13
2.6. ÇALIŞMA HAFIZASININ AŞIRI YÜKLENMESİNİN ÖNLENMESİ.....	13
<b>3. KAVRAM HARİTALARININ ÖĞRENİM STRATEJİSİ OLARAK KULLANILMASI .....</b>	<b>14</b>
3.1. KAVRAM HARİTALARININ KULLANIMI.....	14
3.2. KAVRAM HARİTALARININ ÖĞRETİMİ PLANLAMADA VE HAZIRLAMADA KULLANIMI .....	14
3.3. KAVRAM HARİTALARININ BAŞLANGIÇ AŞAMASINDA KULLANIMI .....	15
3.4. KAVRAM HARİTALARININ ARAŞTIRMA AŞAMASINDA KULLANIMI .....	15
3.5. KAVRAM HARİTALARININ AÇIKLAMA AŞAMASINDA KULLANIMI .....	15
3.6. KAVRAM HARİTALARININ GELİŞTİRME AŞAMASINDA KULLANIMI .....	16
3.7. KAVRAM HARİTALARININ DEĞERLENDİRME AŞAMASINDA KULLANIMI .....	16
<b>4. KAVRAM HARİTASI SUNMA YOLLARI .....</b>	<b>17</b>
<b>5. KAVRAM HARİTALARININ ÇİZİMİ .....</b>	<b>18</b>
<b>6. KAVRAM HARİTALARININ HAZIRLANMASI .....</b>	<b>19</b>
6.1. KAVRAM HARİTASININ ELEMANLARI .....	20
6.2. KAVRAM HARİTASI HAZIRLANIRKEN DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN NOKTALAR.....	20
6.3. KAVRAM HARİTASI HAZIRLANIRKEN İZLENMESİ GEREKEN GENEL AŞAMALAR .....	21
<b>7. KAVRAM HARİTASI TÜRLERİ .....</b>	<b>22</b>
7. 1. ÖRÜMCEK HARİTA.....	22
7. 2. BALIK KILÇIĞI HARİTASI.....	22
7. 3. SINIFLAMA HARİTASI .....	22
7. 4. OLAYLAR ZİNCİRİ DİZİNLERİ (ZİNCİR KAVRAM HARİTASI).....	22
<b>8. KAVRAM HARİTALARININ ÖĞRETİM SÜRECİNDE KULLANILMASI .....</b>	<b>23</b>

<b>9. KAVRAM HARİTASI NİÇİN YARARLIDIR.....</b>	<b>29</b>
<b>10. KAVRAM HARİTASININ DEZAVANTAJLARI .....</b>	<b>32</b>
<b>11. KAVRAM HARİTALARININ ÖĞRENMEDE KULLANILMASI.....</b>	<b>32</b>
<b>12. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....</b>	<b>33</b>
12.1. TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALAR .....	33
12.2. YURT DIŞINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR .....	37
<b>13. KAVRAM HARİTALARININ SINIRLILIKLARI .....</b>	<b>43</b>
<b>14. SIFATLAR.....</b>	<b>44</b>
<b>14.1.NİTELEME SIFATLARI.....</b>	<b>46</b>
14.1.1. KARŞILAŞTIRMA SIFATLARI .....	46
14.1.2. PEKİŞTİRME SIFATLARI.....	47
14.1.3. KÜÇÜLTME SIFATLARI .....	47
14.1.4. UNVAN (SAN) SIFATLARI .....	47
14.2. BELİRTME SIFATLARI .....	48
<b>14.2.1. İşaret Sıfatları.....</b>	<b>49</b>
<b>14.2.2. Soru Sıfatları.....</b>	<b>49</b>
<b>14.2.3. Belgisiz Sıfatları.....</b>	<b>49</b>
<b>14.2.4. Sayı Sıfatları.....</b>	<b>50</b>
14.2.4.1. Asıl Sayı Sıfatları .....	50
14.2.4.2. Üleştirme Sayı Sıfatı .....	50
14.2.4.3. Kesir Sayı .....	50
14.2.4.4. Sıra Sayı Sıfatı.....	51
14.2.4.5. Topluluk Sayı Sıfatı .....	51
14.3. SIFATLARIN AD OLARAK KULLANILMASI.....	52
14.4. İKİLEMELERİN SIFAT OLARAK KULLANILMASI.....	52

### ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

<b>BULGULAR VE YORUM .....</b>	<b>53</b>
--------------------------------	-----------

### DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

<b>4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....</b>	<b>173</b>
----------------------------------	------------

4.1. SONUÇ .....	173
4.2. ÖNERİLER .....	175
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>177</b>
<b>EKLER DİZİNİ.....</b>	<b>191</b>
<b>Sıfatlar Sözlüğü .....</b>	<b>191</b>

## ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1. BOY (Sayfa 54)

ŞEKİL 2. UZUN BOY (Sayfa 54)

ŞEKİL 3. KISA BOY (Sayfa 55)

ŞEKİL 4. ÇOCUK (Sayfa 57)

ŞEKİL 5. YARAMAZ (Sayfa 58)

ŞEKİL 6. SEVİMLİ (Sayfa 58)

ŞEKİL 7. ZEKİ (Sayfa 59)

ŞEKİL 8. DUYGULAR – RUH HALLERİ (Sayfa 61)

ŞEKİL 9. MUTLU (Sayfa 62)

ŞEKİL 10. MUTSUZ (Sayfa 62)

ŞEKİL 11. NEŞELİ (Sayfa 63)

ŞEKİL 12. ÜZGÜN (Sayfa 64)

ŞEKİL 13. ÇİLELİ (Sayfa 65)

ŞEKİL 14. KARAMSAR (Sayfa 65)

ŞEKİL 15. KURUNTULU (Sayfa 66)

**ŞEKİL 16. KARARSIZ (Sayfa 66)**

**ŞEKİL 17. UĞURSUZ (Sayfa 67)**

**ŞEKİL 18. UĞURLU (Sayfa 67)**

**ŞEKİL 19. TALİHLİ (Sayfa 68)**

**ŞEKİL 20. GÜCENMİŞ (Sayfa 68)**

**ŞEKİL 21. ÖFKELİ (Sayfa 69)**

**ŞEKİL 22. KAYGILI (Sayfa 69)**

**ŞEKİL 23. UTANGAÇ (Sayfa 69)**

**ŞEKİL 24. YORGUN (Sayfa 70)**

**ŞEKİL 25. DUYGULU (Sayfa 71)**

**ŞEKİL 26. AŞIK (Sayfa 71)**

**ŞEKİL 27. ERKEK (Sayfa 78)**

**ŞEKİL 28. GÖRÜNÜM (Sayfa 79)**

**ŞEKİL 29. MİZAÇ (Sayfa 79)**

**ŞEKİL 30. KİBAR (Sayfa 80)**

**ŞEKİL 31. KILIBİK (Sayfa 80)**

**ŞEKİL 32. GÖZ (Sayfa 82)**

**ŞEKİL 33. ŞEKİL (Sayfa 83)**

**ŞEKİL 34. RENK (Sayfa 83)**

**ŞEKİL 35. BAKIŞ (Sayfa 83)**

**ŞEKİL 36. PÖRTLEK (Sayfa 84)**

**ŞEKİL 37. MAVİ (Sayfa 84)**

**ŞEKİL 38. DONUK (Sayfa 84)**

**ŞEKİL 39. KADIN (Sayfa 87)**

**ŞEKİL 40. İFFETLİ (Sayfa 88)**

**ŞEKİL 41. BECERİKLİ (Sayfa 88)**

**ŞEKİL 42. PASAKLI (Sayfa 88)**

**ŞEKİL 43. ÇEKİCİ (Sayfa 89)**

**ŞEKİL 44. ÇİRKİN (Sayfa 89)**

**ŞEKİL 45. CİLVELİ (Sayfa 90)**

**ŞEKİL 46. GEÇİMSİZ (Sayfa 90)**

**ŞEKİL 47. GÜZEL (Sayfa 91)**

**ŞEKİL 48.** NAZİK (Sayfa 91)

**ŞEKİL 49.** TATLI DİLLİ (Sayfa 92)

**ŞEKİL 50.** KİLO (Sayfa 95)

**ŞEKİL 51.** KİLOLU (Sayfa 96)

**ŞEKİL 52.** ŞİŞMAN (Sayfa 96)

**ŞEKİL 53.** KISA VE ŞİŞMAN (Sayfa 97)

**ŞEKİL 54.** ÇOK ŞİŞMAN (Sayfa 97)

**ŞEKİL 55.** TOPLU (Sayfa 98)

**ŞEKİL 56.** İRİ (Sayfa 98)

**ŞEKİL 57.** KABA (Sayfa 99)

**ŞEKİL 58.** ZAYIF (Sayfa 99)

**ŞEKİL 59.** CILIZ (Sayfa 100)

**ŞEKİL 60.** ÇOK ZAYIF (Sayfa 100)

**ŞEKİL 61.** ÇELİMSİZ (Sayfa 101)

**ŞEKİL 62.** İNCE YAPILI (Sayfa 101)

**ŞEKİL 63.** ZAYIF VE GÜÇSÜZ (Sayfa 102)



**ŞEKİL 64. KONUŞMA** (Sayfa 106)

**ŞEKİL 65. TATLI DİLLİ** (Sayfa 107)

**ŞEKİL 66. YALAN SÖYLEYEN** (Sayfa 107)

**ŞEKİL 67. GEVEZE** (Sayfa 108)

**ŞEKİL 68. MEKÂN** (Sayfa 111)

**ŞEKİL 69. GÖRKEMLİ** (Sayfa 112)

**ŞEKİL 70. ISSIZ** (Sayfa 112)

**ŞEKİL 71. GÜRÜLTÜLÜ** (Sayfa 113)

**ŞEKİL 72. YIKIK** (Sayfa 113)

**ŞEKİL 73. DAR** (Sayfa 114)

**ŞEKİL 74. AYDINLIK** (Sayfa 114)

**ŞEKİL 75. SAKİN** (Sayfa 114)

**ŞEKİL 76. MİKTAR** (Sayfa 117)

**ŞEKİL 77. ÇOK** (Sayfa 118)

**ŞEKİL 78. AZ** (Sayfa 119)

**ŞEKİL 79. BÜTÜN** (Sayfa 119)

**ŞEKİL 80. TEK** (Sayfa 120)

**ŞEKİL 81.** NADİR (Sayfa 120)

**ŞEKİL 82.** PARA (Sayfa 123)

**ŞEKİL 83.** CÖMERT (Sayfa 124)

**ŞEKİL 84.** CİMİRİ (Sayfa 124)

**ŞEKİL 85.** TUTUMLU (Sayfa 125)

**ŞEKİL 86.** TUTUMSUZ (Sayfa 125)

**ŞEKİL 87.** YOKSUL (Sayfa 126)

**ŞEKİL 88.** KANAATKÂR (Sayfa 126)

**ŞEKİL 89.** ZÜĞÜRT (Sayfa 127)

**ŞEKİL 90.** ZENGİN (Sayfa 127)

**ŞEKİL 91.** MADDİ SIKINTISI OLAN (Sayfa 127)

**ŞEKİL 92.** PARAGÖZ (Sayfa 128)

**ŞEKİL 93.** DEĞERSİZ (Sayfa 128)

**ŞEKİL 94.** SAĞLIK (Sayfa 131)

**ŞEKİL 95.** SAĞLIKLI (Sayfa 132)

**ŞEKİL 96.** SAĞLIKSIZ (Sayfa 132)

**ŞEKİL 97.** ENGELLİ (Sayfa 133)

**ŞEKİL 98.** YAŞ (Sayfa 135)

**ŞEKİL 99.** YAŞLI (Sayfa 135)

**ŞEKİL 100.** GENÇ (Sayfa 136)

**ŞEKİL 101.** ZAMAN (Sayfa 137)

**ŞEKİL 102.** SÜREKLİ (Sayfa 138)

**ŞEKİL 103.** ESKİ (Sayfa 138)

**ŞEKİL 104.** FASILALI (Sayfa 138)

**ŞEKİL 105.** KADEMELİ (Sayfa 139)

**ŞEKİL 106.** KISA SÜREN (Sayfa 139)

**ŞEKİL 107.** SONSUZ (Sayfa 139)

**ŞEKİL 108.** ZEKÂ (Sayfa 141)

**ŞEKİL 109.** ZEKİ (Sayfa 142)

**ŞEKİL 110.** ZEKİ OLMAYAN (Sayfa 142)

**ŞEKİL 111.** BÖN (Sayfa 143)

**ŞEKİL 112.** BUDALA (Sayfa 143)

**ŞEKİL 113.** SALAK (Sayfa 144)

**ŞEKİL 114.** ANLAYIŞSIZ/ KAVRAYIŞSIZ (Sayfa 144)

**ŞEKİL 115.** AKILSIZ (Sayfa 145)

**ŞEKİL 116.** KABA VE ANLAYIŞSIZ (Sayfa 145)

**ŞEKİL 117.** APTAL (Sayfa 146)

**ŞEKİL 118.** AĞIZ (Sayfa 150)

**ŞEKİL 119.** BAŞ (Sayfa 152)

**ŞEKİL 120.** CAN (Sayfa 155)

**ŞEKİL 121.** GÖNÜL (Sayfa 157)

**ŞEKİL 122.** YÜZ (Sayfa 159)

**ŞEKİL 123.** İKİLEMELER 1 (Sayfa 161)

**ŞEKİL 124.** İKİLEMELER 2 (Sayfa 150)

**ŞEKİL 125.** İKİLEMELER 3 (Sayfa 163)

**ŞEKİL 126.** İKİLEMELER 4 (Sayfa 164)

## BİRİNCİ BÖLÜM

### 1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmaya ait problem durumuna, araştırmanın amacına, önemi ve yöntemine, sınırlılıklara ve tanımlara yer verilmiştir.

#### 1.1. PROBLEM DURUMU

Her gün yeni bilginin ortaya atıldığı ‘Bilgi ve Teknoloji Çağı’ olarak adlandırılan bu zamana ayak uydurabilecek bireyler çağımızın ihtiyaç listesinin en üst listesini oluşturmaktadır. Bu listeyi oluşturan bireyler yeni teknolojinin üretildiği yeni icatların meydana getirildiği devirde teknolojinin ve icadın beraberinde getirdiği bilgiyi sistemli, doğru ve etkili biçimde bireylere sunmakla, aktarmakla görevlidir

Günümüzde gelişim ve değişim teknolojinin etkisi ile hızla olmaktadır. Bu hızlı gelişim ve değişimin paralelinde insanların öğrenmeye olan ihtiyaçları da artmaktadır. Çağımızda pratik bilgi esastır. Pratik bilgi ise beraberinde ‘Az zamanda çok şey öğrenmek ve öğrenilenlerin kalıcı olmasını sağlamak’ ilkesini beraberinde getirmektedir. Bu ilke ile eğitimcilerin, öğrenilen bilgilerin daha sonraki zamanlarda da hatırlanmasını ve kullanılmasını sağlamak en önemli görevlerinden biri olmuştur. Kalıcı öğrenmeyi sağlamak ve öğrenilen bilgilerin tekrardan öğrenilmesine ihtiyaç bırakmamak eğitimcileri farklı teknikler bulmaya yönlendirmiştir.

Bilimsel kavramların anlaşılması ve basite indirgeyerek anlatımı son zamanlarda araştırmacı ve öğretmenlerin önem verdiği konulardandır. Bu önemsemenin nedeni araştırmacı ve eğitimcilerin, öğrencilerin bilimsel konu, kavram ve terimleri anlamada, soyut kavramları somutlaştırmada çektiği sıkıntıların farkında olmalarıdır.

Öğrenmenin anlamlı olabilmesi için bilgiyi alan kişinin öğrendikleri ile eski bilgilerinin bağlantılı olması gerekir. Alıcının önceki bilgilerinde kavram yanlışları varsa yeni bilgilerin eski bilgilerle bağdaşması oldukça güç bir hal alır. Kavram yanlışlarının oluşmasının nedeni ise kimi eğitimciler ve kitaplar olarak gösterilebilir.

Kalıcı ve etkin diğer bir deyimle anlamlı öğrenmeyi sağlamada öğretmenlerin görevi oldukça büyüktür. Anlamlı öğrenme öğretmen merkezli, öğrencinin pasif, kendisine öğretileni tartışmasız kabul eden eğitim sistemine tamamıyla karşıdır. Maalesef ülkemizde yıllardır öğretmen merkezli dersler uygulandığı için öğrenciler grup çalışmalarından, görsel aktivitelerden, anlamlı öğrenmeyi sağlayan etkinliklerden uzak kalmıştır.

Bilim ve eğitim dünyasına katkıda bulunmak isteyen ülkeler mevcut eğitim sistemlerini sorgulamaktadır. Bu sorgulamanın temelinde düşünen, üreten, sorun çözen eğitimci ve araştırmacılar bulunmaktadır. Bu sorgulamanın hedeflerinden biri de öğrenciyi sınıfta sessizce oturarak kendisine verilen bilgiyi kayıtsız şartsız kabul eden pasif konumdan kurtarmak ve onu düşünen, üreten bir konuma taşımaktır. Eğitim sisteminde temel amaç varılanları aktarmaktan çok, öğrenciyi var olanlara ulaştırma becerisini ulaştırmak olmalıdır. Eğitim sistemi ezberlemeye değil, anlamlı öğrenmeye dayanmalıdır. Anlamlı öğrenme ise kavramlar arasında doğru ilişki kurmaya dayalıdır. Kavramların doğru ilişkilendirilmesi sonucu ise kavram haritası tekniği meydana gelir.

### **1.1.1. Problem Cümlesi**

Kavram haritaları anlamlı öğrenmede etkili bir yöntem midir?

## **1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI**

Araştırmada, Türk Dil Kurumu Türkçe sözlükte yer alan sıfatlar sınıflandırılmış, anlamsal ilişkileri içinde derlenmiştir. Tablolarda sıfatların olumlu,

olumsuz nitelikleri, eş, yakın, uzak anlamları ve ortaya çıkışlarına göre nitelikleri belirtilerek tablo analizleri yapılmıştır. Oluşturulan bu analizlerle Türk Dili ve Edebiyatı ve Türkçe derslerinde sözlük kullanmanın önemi vurgulanarak eğitimde araştırmanın ve öğrencinin pasif konumda olmamasının gerekliliğinin önemi dile getirmek istenmiştir.

Geleneksel öğrenme ile anlamlı öğrenme arasında farklar vardır. Bu araştırmanın amaçlarından biri ise bu farklılığın ışığında, anlamlı öğrenme eğilimlerinin araştırmaları sonucunda bulunan kavram haritası yöntemi ile “sıfatlar” konusuna dil bilim sahasına farklı bir bakış açısı getirerek oluşturulan görsel bilgi ile bu alanda yapılacak çalışmalara ışık tutmaktadır.

Dil bir bütündür ve dili oluşturan kavramlar, kelimeler birbirinden ayrı düşünülemez. Dilin araştırılmasında, öğrenilmesinde ve incelenmesinde birbirleri ile bağlantılı olan sözcük ve kavramların kalıcı olarak öğretilmesi için görsel bilgiye ihtiyaç vardır. Görsel bilgiye ulaşmanın yollarından biri de kavram haritaları ile tablolar meydana getirmektir meydana getirilen tablolarla anlam bilime de katkıda bulunma amaçlanarak tabloların analizi yapılmalıdır. Çalışma da sıfatları analiz eden tablolarla dil bilim ve anlam bilim ışığında sıfatların dil araştırmalarında önemini ortaya koymaya çalışmaktadır.

### 1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Dili öğrenmenin, araştırmanın, incelemenin yolu kavramları öğrenme ve öğretmeden geçer. Kavramlar ise soyut oldukları için öğretilmesi ve öğrenilmesi zordur. Soyut olan kavramlar aynı zamanda bilginin yapı taşı niteliğindedir ve yaratıcı düşünmek kavramlar vesilesi ile meydana gelir.

Bilginin ve dilin temelini oluşturan kavramlar bazı özelliklere sahiptir. O özelliklerden bazıları şunlardır:

Fidan'a göre kavramların özellikleri aşağıdaki gibidir:

1. Kavramlar, somuttan soyuta derecelendirilebilir.
2. Kavramlar, basitten karmaşığa doğru bir sıralama gösterirler.
3. Bazı kavramlar birbirleriyle ilişkili birçok kavramı içerir.
4. Kavramların temel özellikleri tanımlama veya fonksiyonel yönlerden olabilir.
5. Kavramların kritik veya kritik olmayan özellikleri vardır.
6. Kavramlar, dikey ve yatay organizasyon içerisindedirler.
7. Kavramlar kişiden kişiye değişen ve değişmeyen olmak üzere iki türlü anlam taşırlar.
8. Kavramlar sürekli gelişen ve yeni anlamlar kazanan sınıflamalardır. Kavram gelişimi bireyin gelişimi ile iç içedir.
9. Kavramlar hangi yollarla kazanılırsa kazanılsın, onlara yalnız kişinin kendi yaşantıları anlam kazandırır.
10. İnsanlar kavramların önemli bir kısmını sembolik şekillerle zihinlerine yerleştirirler ve hatırlarlar (Fidan, 1985'den Aktaran: Kendirli 2008: 4-5).

Ülgen'e göre ise kavramın özellikleri şunlardır:

Kavramların çeşitli özellikleri vardır. Bunlar:

1. Kavramların algılanan özellikleri bireyden bireye değişebilir.



2. Kavramların bazı özellikleri bazen birden fazla kavramın üyesi olabilirler.
3. Kavramlar objelerin ve olayların hem doğrudan hem de dolaylı olarak gözlenebilen özelliklerinden oluşurlar.
4. Kavramlar çok boyutludur.
5. Kavramların özellikleri de kendi içinde birer kavramdır.
6. Kavramlar kendi içlerinde, özelliklerine uygun belli ölçütlere göre gruplanabilirler.
7. Kavramlar aralarındaki etkileşime dayanarak, bir bütünlük oluştururlar; bunlar Kavram Haritaları adı altında incelenmektedir (Ülgen 2004'den Aktaran: İyilik 2007: 14-15).

Soyut bilgi niteliğini taşıyan kavramların somutlaştırılması belirli yöntemlerle olur. Kavram haritaları da bu yöntemlerden biridir. Kavram haritalarının soyut kavramlar arasındaki ilişkiyi grafiklere dökerek görsel bir şölen sunup anlamlı öğrenmede ve oluşturduğu bu kolaylıkla dil öğrenimi ve dil incelenmesindeki önemi büyüktür.

Kavram haritaları:

1. Dilin araştırılmasında ve öğrenilmesinde
2. Bilgilerin organizasyonunda
3. Kavram yanlışlarını saptamada
4. Farklı ve yüksek seviyeli düşünme yeteneğini geliştirmede

5. Konunun öğretilmesinde ve dersin anlaşılmasında
6. Değerlendirme yapımında önemli bir yere sahiptir.

Ayrıca Kavram haritalarının özellikleri şu şekilde de sıralanabilir:

1. Kalıcı öğrenme sağladığı,
2. Öğrenme gücünü çeken öğrencilere yardımcı olduğu,
3. Öğrencilerin kompleks yapıları bir bütün olarak algılamalarını sağladığı,
4. Öğretmene bir konu alanında öğrencilerin sahip olduğu bilgileri gözleme ve hangi öğrencinin daha çok yardıma ihtiyacı olduğunu ayırt edebilme şansı tanıdığı,
5. Anlam uzlaşmalarına yardımcı olduğu görülmüştür (Kocalar, 2006: 32).

Dilin öğrenilmesinde ve öğretilmesinde isimler ve fiiller önemli unsurlardır. Sıfatlar da ismi nitelendikleri için dili oluşturan önemli unsurlardandır. Dilin her unsuru birbiriyle zincir hâlinde olduğu ve birbirini tamamladığı için ayrıca bir önem taşımaktadır. Önem taşıyan bu unsurlar derinlemesine incelenmeye muhtaçtır. Türkiye Türkçesi Gramerinin birçok konusu gibi sıfatlarında derinlemesine incelenmesi, gramer açısından büyük önem taşımaktadır.

Dilciler, sıfat konusunu incelerken, sıfatların daha sonraki incelenmesinde kullanılacak türden sıfatlar hakkında bazı tanımlar geliştirmişlerdir. Bu tanımlar daha sonra yapılacak çalışmalara ışık tutabileceği için önem taşımaktadırlar.

Bu tanımlardan bazıları:

Koç, “Bir varlığı niteleyen ya da belirten kelimelerdir” demiştir sıfatlar için (Koç 1990: 129-146).

Dilmen ve Korkmaz, ise sıfatın ismin anlamını sınırlayan bir kelime olduğu düşünceindedirler (Dilmen 1933: 212), (Korkmaz 1992 : 132-133).

Bilgegil ve Ergin sıfatın vasıf ve belirtme ismi olduğunu söylemişlerdir. (Bilgegil 1982: 189), (Ergin 1981 : 232-246).

Kononov genel bir tanım yaparak sıfatın söz öbeği olduğunu dile getirmiştir (Kononov, 1968 : 225).

Ediskun, sıfatın bir ismin ya doğal ve sürerli ya da geçici bir niteliğini gösterebildiğini, doğal ve sürerli niteliğin ismin özünden ayrılmayan ona yapışık gibi duran nitelik olduğunu; geçici niteliğin ise, bir süre için isme takılı duran nitelik olduğunu vurgulamıştır (Ediskun, 1993: 132'den aktaran: Birin, 2001: 1-5).

#### 1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın temelini kavram ve tablolar bölümü oluşturmaktadır. Literatür tarama aşamasında öncelikle otuz üç tane Kavram haritaları ile ilgili tez incelenmiştir. Bu incelenen tezlerden çalışmanın hemen hemen her safhasında istifade edilmiştir.

Kavram bölümünün ilk kısmı yani kavram haritaları hakkında genel bir bilgi veren kısım bu tezlerin derlenmesi, özeti niteliğindedir. Her konu başlığı ayrı bir tezdendir seçilmiştir. Kavram bölümünün ikinci kısmında ise sıfatlar konusu ile ilgili bilgi verilmiş, tablolar kısmına ilk adımlar atılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın tablolar yani sıfat konusunun anlam bilimsel çözümlerinin yapıldığı kısım tezin en önemli kısmıdır. 2009 basım Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğündeki tüm sıfatlar taranmış, alt başlıklar oluşturabilecek, eş, yakın, uzak anlamlarıyla çalışmaya zenginlik katabilecek sıfatlar derlenmiştir. Derlenen bu sıfatlar eş, yakın, uzak, olumlu, olumsuz anlam ilişkileri içinde ve istiare mecaz gibi ortaya çıkışlarına göre değerlendirilmiş ve sınıflandırılmıştır. Bu değerlendirme ve

sınıflandırma çerçevesinde anlambilimsel tablolar oluşturulmuş, oluşturulan bu anlam bilimsel tablolar ile kavram haritaları meydana getirilmiştir. Tablolar sıfatların kesiştiği ortak anlamsal kesitleri; birbirinden ayrıldığı anlamsal noktaları açıkça göstermiştir.

Yapılan bu araştırmanın, kavram haritaları ile oluşturulan görsel bilginin bu alanda yapılacak çalışmalara örnek olması umulmaktadır.

### 1.5. VARSAYIMLAR

Araştırmacı, araştırma süresince ön yargılı değildir.

### 1.6. SINIRLILIKLAR

1. Araştırma 2010-2011 yılı ile
2. “Türkçe Sözlükteki Sıfatların Anlam Çözümlemeleri” konusu ile
3. Kavram haritası tekniği ile
4. Bu araştırma sonucunda elde edilen veriler ile
5. Konu ile ilgili araştırmaların taranması ile
6. Türkçe Sözlüğün TDK yayınları 2009 baskısı ile sınırlıdır.

### 1.7. TANIMLAR

**Kavram:** Ortak özellikler taşıyan bir dizi olgu, varlık ya da nesneye ilişkin genel nitelikli bir anlam içeren, değişik deneyimlere uygun düşen, dilsel kökenli her türlü tasarım, düşünü, imge; bir nesne varlık ya da oluşun anlamsal imgesi; gösterilen (Vardar, 2007 : 132).

**Kavram Haritası:** Kavramları kavramlar arasındaki ilişkilerle birlikte sergileyen grafiksel araçlardır. Anlamalı öğrenme sağlayan öğretim stratejisidir. İnsanların nasıl öğrendikleri ile anlamalı öğrenme konuları arasında köprü kuran bir öğrenme/öğretme stratejisidir. Bir kavram haritası daha geniş bir kavram başlığı altındaki kavramların birbirleriyle ilişkilerini gösteren iki boyutlu bir semadır (Kaptan 1998 : 95-99'dan aktaran: Yener, 2006 : 22).

**Sıfat:** Varlığının belirmesi, bir ada bağlı olan ve onunla aracısız –ardılsız- ilişki kuran biçimbirimlere sıfat denir. Adın niteliğini gösterir. Bu bağlamda yer alan ad ve sıfat bir birlik oluşturur (Adalı, 2004 : 36).

**Dil bilim:** Sosyal bir kurum olan dilin genel ve özel niteliklerini ve dil olaylarını inceleyen; dillerin doğuşlarını, zaman içindeki gelişmelerini, yeryüzündeki yayılışlarını ve aralarındaki ilişkileri araştıran ve niteliği bakımından diğer birtakım bilim dalları ile de yakın ilişkileri bulunan bilim dalı.

Günümüzde dil bilimi terimi, dili yeryüzündeki ortak nitelikleri ve bütün belirteleri ile alan genel dil biliminin yerini almış durumdadır. Ses bilimi, biçimsel ses bilimi, şekil bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi, kelime bilimi, ad bilimi, lehçe bilimi dil biliminin başlıca başlıca dallarıdır. Dil biliminin, dil olaylarını tasvirî olarak inceleyen dalı tasvîri dil bilimi; dil olaylarının değişme ve gelişme seyrine bakmadan belirli bir zaman süresi içinde inceleyen dalı eş zamanlı dil bilimi, dil olaylarını tarihî gelişme ve değişme süreci içinde inceleyen dalı da art zamanlı dil bilimi diye adlandırılır (Korkmaz, 2007 : 68-69).

**Anlamalı Öğrenme:** Gerçekleşen her yeni öğrenmenin önceden öğretilmiş bilgilerle anlamalı bir şekilde bütünleşmesiyle oluşan öğrenmedir (Erdoğan, 2000'den aktaran Günhan, 2009 : 7).

## İKİNCİ BÖLÜM

### 1. KAVRAM HARİTALARI NASIL HAZIRLANABİLİR?

1. Öğretilecek konunun kavramları listelenir. Kavramlarla ilgili açıklama gerekmez. Eşya ve olayların tekil örnekleri, özel adlar kavram olmadıkları için bu listeye alınmaz. İlkeler ve kavramlar arası ilişkiler de bu listeye dâhil değildir.

2. Kavramlar listesinden en genel veya en üst düzeyde olan sözcük ayrı bir sayfanın başına yazılır. Bu bir kavram olabileceği gibi bir tema da olabilir. Bundan sonra öğretilmek istenen ilişkili kavramlar aşamalı bir düzende sayfaya yerleştirilir. Düşey düzenlemede en genel kavram en üstte, eşit genellikteki kavramlar aynı satırda, diğerleri genellik derecelerine göre azalan sırada sayfanın altına doğru sıralanır.

3. Kavramlar haritadaki diğer sözcüklerden kolayca ayıt edilebilmelidir. Bunun için kavramlar kutu veya yuvarlak içine alınmalıdır.

4. Öğretilmek istenilen kavramlar arası ilişkiler genelleme ve ilkeler ayrıca listelenir.

5. Kavram haritasında iki kavram arasındaki ilişkiyi göstermek üzere iki kutu bir çizgi ile bağlanır. İlişki bu çizginin üzerine birkaç kelimelik bir ibareyle yazılır. Bu ilişki haritadaki kavramlardan en az birini ilgilendiren bir önermedir. İlişkiler ve ilkeler kutulanmaz. Bu hallerde ilişkinin yönü önemli olduğu için belirtilecek ilişki yönü ok ile gösterilir. İlişkileri içermeyen bir kavram haritası daha ziyade bir akış diyagramına benzer, öğretimde yeterince etkili olmaz.

6. Kavram haritası gereğinden fazla şişirilmemelidir. Harita başlangıçta basit tutulmalıdır. Harita çok sayıda kavramı, ilişkiyi ve ilkeyi içeriyorsa önce en önemli elemanları topluca gösteren bir genel harita, sonra genel haritanın bölümlerini ayrı ayrı gösteren ayrıntılı haritalar yapılmalıdır.

7. Bu aşamalardan sonra kavram haritası tamamlanmış olur. Ancak bu süreç içerisinde dikkat edilmesi gereken bazı konular vardır. Tüm harita genelinde oradan oraya atlanmamalıdır, güçlü temeli olmayan başlıklar seçilmemelidir. Bu başlıklar seçilirken

aranacak en güçlü sebep öğrencilerin daha önceden edindiği bilgilerin devamı niteliğinde olmasıdır. Dersin uygun aşamaları süresince önceden öğrenilmiş bilgilerle yeni kavramların ilişkilendirilmesi sağlanmalıdır (Kaptan 1998'den aktaran Yener, 2006: 12-13).

## **2. KAVRAM HARİTALARI HANGİ AMAÇLARLA KULLANILABİLİR?**

Kavram Haritaları planlama, yanlış ortaya çıkartılması, kavram yanlışlarının giderilmesi, ileri düzenleyici ve değerlendirme aracı olarak kullanılabilir.

### **2.1. PLANLAMA**

Günlük yaşamda bir işin yapılmadan önce kapsamlı bir şekilde planlanması, sonuçta elde edilen ürünün kalitesine etkisi büyük olacaktır. Bu nedenle planlamanın önemi büyüktür. Müfredat değişikliklerinde, şirket politikasının belirlenmesinde, kompozisyon yazılmadan önce kavram haritaları kullanılarak planlama yapılabilir. Kavram haritaları ile yapılan planlamanın düz planlamaya göre daha faydalı olduğu düşünülmektedir. Nitekim yapılan bir çalışmada bir grup öğrenci tarafından kavram haritaları düz planlama tekniğine karşı kullanılmış ve düz planlama tekniğini kullanan kontrol grubu öğrencileri ile test grubu öğrencilerinin ortalama sınav puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Kavram haritaları ana konuları ve bunlar arasındaki kavramsal ilişkiyi gözler önüne serdiği için öğrenciler kavram haritası ışığında daha iyi kompozisyon yazmışlardır (Bahar 2001: 53-67'den aktaran Ramazan Çatalkaya, 2005: 38-42).

### **2.2. YANLIŞ KAVRAMLARIN ORTAYA ÇIKARILMASI**

Yanlış veya hatalı kavramlar, bilimsel olarak doğru olmayan ama öğrencilerin kendilerine has bir biçimde anlamlaştırdıkları kavramlardır. Yanlış kavramlar hem yeni öğrenilen bilginin tekrar yapılandırılmasına ket vurduğu hem de kavramlar arasında anlam bütünlüğünü bozduğu için bir elektrik devresinde kısa devreye yol açan problemlili tellere benzer. Örneğin öğrenciler oksijenli solunum esnasında havadan alınan oksijenin, karbondioksite dönüştüğüne inanmaları veya karbondioksitin oksijene dönüştüğünü ifade etmeleri kavram yanlışlarına verilebilecek örneklerden birisidir. Kavram yanlışlarının düzeltilmesi kolay bir iş değildir. Öğrenci oluşturduğu kavram yanlışını sahiplendiği için bu kavram yanlışını değiştirmek istendiğinde büyük bir direnç gösterir. Kavram yanlışlarının düzeltilmesi raftaki eski kitabı alıp yerine yenisini koymak gibi değildir.

Öğrencinin bu hatalı kavramlarla yüz yüze gelmesi hem görsel hem de sözel olarak hatalı bilginin gözler önüne serilmesi gerekmektedir. Bu açıdan kavram haritaları bu misyonu üstlenebilecek hem öğretmen hem de öğrenci tarafından kullanılacak son derece etkili bir araçtır. Kavram yanlışlarının düzeltilmesinde kullanılan tekniklerden biri de kavram haritalarıdır. Kavram yanlışlarının düzeltilmesi ile ilgili yapılan bazı çalışmalarda kavram haritalarından yararlanılmıştır (Bahar, 2001: 53-67).

### 2.3. ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ARACI OLARAK KAVRAM HARİTALARI

Özellikle fen alanları eğitimde kavram haritalarının bir ölçme değerlendirme aracı olarak kullanılabilirliğini gösteren çeşitli çalışmalar vardır (Bolte, 1999; Gaffney, 1992; Markham, H. & diğ., 1994; Novak, 1990). Bu amaçla da genellikle Novak tarafından gerçekleştirilen puanlama sistemi veya buna alternatif olarak farklı puanlama sistemleri geliştirilmiştir (Bahar, 2001; Mergendoller & Sacks, 1994; Santhannam, H.B. & diğ.,1998; Vargas & Alvarez,1992). Bu konu ile ilgili yapılan çalışmalar başarılı öğrencilerin kavramlar arasında hayli karmaşık ilişkiler kurabildiği ve gelişmiş ağısı bir kavram çatısına sahip olduklarını göstermiştir (Mintzes. J. J, Wandersee & Novak, 1997). Ayrıca bilişsel yapıdaki karmaşık organizasyonun problem çözme ve diğer bilişsel aktiviteleri kolaylaştırdığı ortaya koymuştur (Baxter, Elder & Glaser, 1996). Kavram haritalarının kompozisyon yazımı için bir planlama tekniği olarak sunulduğu bir çalışmada da (Bahar, 2001). öğrencilerin planlama için kullandıkları kavram haritası puanları ile kompozisyonlarda kullandıkları puanlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş ve öğrencilerin kavram haritasında belirtmedikleri kavramlara kompozisyonlarında değinmedikleri belirlenmiştir. Öğrenciler tarafından yapılan kavram haritaları farklı şekillerde değerlendirilebilir. Kavram haritalarını değerlendirmek amacı ile:

a) Novak ve Gowin tarafından geliştirilen standart puanlama sistemi ve ağırlıklı kavram haritası puanlama sistemi gibi, bu puanlama sisteminin farklı versiyonları.

b) Kavram haritaları için dereceleme ölçekleri kullanılabilir. Fakat aynı kavramları kullanarak, aynı bilgi seviyesine sahip oldukları farz edilen iki öğrencinin kavram haritasının aynı olması imkânsızdır. Çünkü bilginin zihinde yapılanması buna bağlı olarak bilginin anlaşılabilmesi bireyden bireye farklılıklar oluşturur. Kavramların birey için ifadesi farklı olduğu için aynı konu hakkında farklı bireylerin yaptıkları kavram haritalarının belli bir



kalıba göre değerlendirmek yeteri kadar güvenilir ve objektif bir yöntem olduğu tartışma konusudur. (Bahar, 2002: 53-67).

#### 2.4. İLERİ DÜZENLEYİCİ OLARAK KULLANMA

İleri düzenleyici Ausubel tarafından ortaya koyulan bir ön öğretim stratejisidir. Bu strateji genellikle yeni bir konuya başlanırken kullanılır. Konuya başlarken kavram haritası yardımı ile konu ile ilgili temel kavramlar sunulur. Burada asıl amaç öğrencilerin ön bilgilerindeki eksiklikleri tespit edebilmektir. Ön bilgilerdeki eksiklikler tespit edildikten sonra, konu anlatımına başlamadan önce bu eksiklikler giderilerek anlamlı öğrenmenin oluşması sağlanır. Bu strateji uygulanırken yeni ünite ile ilgili kavram haritası tepegöz kullanılarak öğrencilere gösterilebilir ve kavram haritası üzerinde öğrencilere kavramlar arasındaki ilişki ayrıntılı şekilde açıklanır. Sunulan bu kavram haritasında çok fazla detaya inilmemelidir. Ünite işlenmeye devam edildikçe her alt ünite ile ilgili daha detaylı kavram haritaları oluşturulabilir. Alt ünitelerde oluşturulan kavram haritaları, ilk yapılan kavram haritasıyla karşılaştırılabilir (Bahar, 2001: 53-67).

#### 2.5. SORU SORMA VE TARTIŞMA ORTAMI OLUŞTURMA

Soru sormanın anlamlı öğrenmede önemi büyüktür. Sınıf ortamında veya ders çalışırken sorulan iyi bir soru ilgiyi teşvik ederek düşünmeyi kamçılar, öğrenilen materyalin anlamını açıkça ortaya koyarak tartışmaya neden olur. Fakat genellikle öğrenciler sınıf ortamında soru sormaktan çekinirler. Genellikle bu durumlarda sessiz kalırlar. Öğretmenin kavram haritalarını soru sorma ve tartışma ortamı oluşturma açısından kullanabilir. Kavram haritalarında bazı kavramların yeri boş bırakılarak veya ara kavramlar verilmeyerek, soru-cevap şeklinde öğrenciler tarafından tamamlanması istenebilir. Farklı öğrenci fikirleri sınıfta tartışmaya sunulabilir. Hatta öğrencilere sınıfta beraberce oluşturulan bir kavram haritası iskeletine nelerin eklenebileceği tartışılabilir (Bahar, 2001: 53-67).

#### 2.6. ÇALIŞMA HAFIZASININ AŞIRI YÜKLENMESİNİN ÖNLEMİ

Yapılan birçok araştırmada (örn., Johnstone & El-Banna, 1996; Johnstone, Hogg & Ziane, 1993) çalışma hafızasının kapasitesinin öğrenmeyi etkileyen faktörlerin biri olduğunu ortaya koymuştur. Çalışma hafızası, uzun dönemli hafızaya aktarılmadan önce bilginin tutulduğu, işlem yapıldığı ve organize edilip şekillendirildiği beyin bölgesidir. Bu alanın en

önemli özellikleri, sınırlı bir kapasitesi olması, gelen bilgiyi tutma ve operasyon fonksiyonlarını aynı anda yapmasıdır ( Johnstone, 1991). Kavram haritasının gerek çizimi, gerekse haritanın çizildikten sonra kullanımı sırasında her ana kavrama tek tek yoğunlaşma ve her ana kavramı adım adım genişletme, bilginin kafada karışmasını önleyeceği, çalışma hafızası üzerinde bir birimlik zamanda işlem yapılacak bilgi miktarını azaltacağı için bu bölgenin taşıyabileceğinden daha fazla yüklenmiş olmasını önlemiş olacaktır. Fakat her konuda olduğu gibi kavram haritasında da fazla detaya inilmesi, fazla ara bağlantıların oluşturulması öğrenmeyi olumsuz yönde etkileyebilir (Bahar 2001: 53-67'den aktaran Ramazan Çatalkaya, 2005: 38-42).

### **3. KAVRAM HARİTALARININ ÖĞRENİM STRATEJİSİ OLARAK KULLANILMASI**

#### **3.1. KAVRAM HARİTALARININ KULLANIMI**

Kavram haritaları bir öğretim stratejisi olarak, öğretim modelinin her aşamasında uygulanabilir bir nitelik taşımaktadır. Kavram haritaları, bir konu süresince pek çok defa kullanılabilir. Bu aşamaları şöyle belirtebiliriz; öğretimi planlama ve hazırlama aşaması, başlangıç aşaması, araştırma aşaması, açıklama aşaması, geliştirme aşaması ve değerlendirme aşaması.

#### **3.2. KAVRAM HARİTALARININ ÖĞRETİMİ PLANLAMADA VE HAZIRLAMADA KULLANIMI**

Kavram haritaları, içerikteki bilgi yapısının ve ilişkilerin görülmesine yardımcı olduğu için öğretim programının hazırlanmasında, yıllık planların ve günlük planların yapılmasında bir planlama aracı olarak kullanılabilir ve kendisi kavram haritası hazırlayabilir. Bir kavram haritasına bakılarak, öğrenci seviyesini ve diğer öğretim faktörlerini göz önünde bulundurma şartı ile programın hangi kavramları içereceği konusunda bir karara varılabilir. Böylece öğrencilerin yanlış kavramsallaştırmaları engellenmiş olur. Çünkü kavram haritaları, kavramlar arası bağlantıları, ilişkileri mantıklı olarak görme şansı tanır. Bu mantıkta derste öğrencilere kavramsal ilişkilerin ne kadar derinlik ve genişlikte verileceği konusunda karar verilmesine yardımcı olur (Martin ve diğerleri, 1997). Bu karar, öğrenme aktivitelerinin ve uygun değerlendirme şeklinin seçimini de içerir. Kavram haritalarına başvurmaksızın yapılan planlama faaliyetlerinde öğretmenlerin

hatırladıkları ya da tercih ettikleri kavramlara yöneldikleri görülmüştür. Bu da program geliştirme ve ders planlamada büyük hatalara neden olmaktadır. Kavramlar birbiri ile bağıntısız seçilebilmekte, bu ise öğrencilerin şaşırmasına yeni anlamları almakta güçlük çekmesine neden olmaktadır. Çünkü öğrenciler, eski bilgileriyle yeni öğrendikleri arasında bağlantı kuramamakta, sonuçta ezberleme yolunu seçmektedir (Akyürek, 2003: 65-68'den aktaran Gürhan, 2009 : 23-26).

### 3.3. KAVRAM HARİTALARININ BAŞLANGIÇ AŞAMASINDA KULLANIMI

Eğer öğrencilerin kavram hakkında önceden bilgileri varsa, bu aşamada kavram haritası yöntemini kullanmak en uygun stratejilerden birisidir. Bu aşamada, kavram haritaları öğrencilerin kavram hakkında önceden bir şeyler bilip bilmediklerini belirlemek amacıyla da kullanılabilir. Öğrencilerden o andaki anlattıklarına göre bir kavram haritası yapmaları istenebilir. Bu da sınıfımızdaki öğrenciler arasındaki en genel yanlış anlamaları belirleyip düzeltmek için bir fırsat verecektir. Kavram haritası bir başlangıç çalışmasında kullanılırsa, daha sonraki aşamalarda öğrencilerden aynı kavramı yeniden haritalandırmaları istenebilir. Böylece öğrencilerin öğrenmelerinde de ne kadar önemli bir gelişme olduğunu görsel olarak ölçme olanağı elde edilmiş olur (Kaptan, 1999'dan aktaran Gürhan, 2009 : 23-26).

### 3.4. KAVRAM HARİTALARININ ARAŞTIRMA AŞAMASINDA KULLANIMI

Bu aşamada, kavram haritası öğrencilerin kavram değişiklikleri hakkındaki görüşlerini sergilemelerini sağlar ve onlar kavramların yeni yönlerini araştırdıkça konular da gelişir. Bu çalışma sırasında, öğrencilere kısmen tamamlanmış bir harita verip, kavramı araştırıp öğrendikçe bu haritayı tamamlamalarını istemek özellikle de öğrenciler kavram haritası yöntemini yeni öğreniyorsa çok uygun olacaktır. Öğrenciler daha önce kavram haritası yapmışlarsa aynı haritayı kullanabilir ve farklı renkte bir kalem kullanarak onu değiştirebilirler. Bu değişiklikler de, bir kavramı araştırdıkça ne kadar çok yeni bilgi öğrendiklerini yansıtacaktır (Sökmen ve Bayram, 2000'den aktaran Gürhan, 2009 : 23-26).

### 3.5. KAVRAM HARİTALARININ AÇIKLAMA AŞAMASINDA KULLANIMI

Açıklama aşamasında bir kavram haritası yapmak, öğrencilerin bir kavramdan ne anladıklarını görsel olarak yansıtmaları nedeniyle uygun olacaktır. Eğer kavramlar çok zor değilse, bunu kendileri yapabilirler; aksi halde onlara kısmen tamamlanmış bir harita verip

gerisini tamamlamaları istenebilir. Okuduklarında kavramlardan ne anladıklarını özetlemeleri istenip, daha sonra bir kavram haritası çizmeleri istenebilir. Öğrencinin öğrenme sistemine bakarak, not alma ya da taslak çıkarma gibi yöntemlerle alternatif olarak kullanılan kavram haritası da çok yararlı olabilir. Bazı öğrenciler için taslak çıkarmak çok güç olabilir ve bu öğrenciler için kavram haritası daha doğal bir alternatif olabilir. Ayrıca, eğer öğrenciler daha önceki bir aşamada aynı kavramın bir haritasını yapmışlarsa, bu ikisini karşılaştırmak ilginç olacaktır (Sökmen ve Bayram, 2000'den aktaran Gürhan, 2009 : 23-26).

Kavram haritaları öğretim sürecinde birer öğretim aracı olarak işe koşulabilir. Kavramlar soyut düşüncelerdir ve öğrencilerce öğrenilmeleri zordur. Kavram haritaları yardımıyla kavramlar bir dereceye kadar somutlaştırılmış olur. Öğretim esnasında haritaların grafik araçları şeklinde kullanılması öğrencilerin dikkatini odaklamakta, düşünce ve keşifleri organize etmelerine yardımcı olmaktadır. Ayrıca kavramların hiyerarşik ilişkilerle birlikte anlaşılmasını sağlar (Roth ve Roychoudhury, 1992'den aktaran Gürhan, 2009 : 23-26).

### 3.6. KAVRAM HARİTALARININ GELİŞTİRME AŞAMASINDA KULLANIMI

Bu aşamada öğrencilerin, açıklama bölümünde çizmiş oldukları bir kavram haritasını aynı kavram için yeniden kullanmaları, fakat farklı renkteki kalemlerle geliştirme çalışmasında öğrendikleri doğrultusunda eklemeler yapmaları uygun olacaktır. Gelişme aşamasındaki kavram haritası, çapraz bağlantıları ve ileri düzeydeki önermeleri ile bir önceki aşamaninkinden daha karmaşık görünebilir. Aynı zamanda, kısmen tamamlanmış bir haritayı öğrencilere vermek de, geliştirmekte oldukları bir kavram hakkındaki bir sınıf ya da grup tartışmasını başlatmak için uygun bir yoldur (Kaptan, 1999'dan aktaran Gürhan, 2009 : 23-26).

### 3.7. KAVRAM HARİTALARININ DEĞERLENDİRME AŞAMASINDA KULLANIMI

Kavram haritaları değerlendirme amacıyla da kullanılabilir. Öğretimin başında öğrencilerin ön kavramsallaştırma düzeylerini, dersin sonunda öğrendiklerini görmek amacıyla öğrencilerden haritalar çizmeleri istenebilir. Kavram haritası, pek çok değerlendirme çalışmalarına uygun bir metottur. Öğrencilerin bir kavramı ne kadar iyi anladıkları konusunda yararlı ipuçları sunmaktadır. Aynı zamanda, öğrencilerin anlamakta güçlük çektikleri kavramları belirlemek açısından da olasılıklar yaratır. Kavram haritası bazı

öğrencilerin daha fazla ilgisini çekeceğinden ve bir kavramın haritaya dökülmesinin tek bir yolu olmadığından, başlangıçta öğrencilerin çizdiği haritalara not verilmemesi tavsiye edilir. Böylece öğrencilerin bir kavramı ne kadar iyi anladıklarını onlara söyleme ya da takıldıkları yerleri çözebilme fırsatı elde edilmiş olur. Haritada öğrencilere zorluk çıkaran alanları belirledikten sonra, bireysel olarak yanlış anlamaları tartışıp haritayı yeniden çizmeleri istenebilir. Bu da öğrencilerin kavramları anlama ve aralarındaki ilişkileri çözümleyebilmelerini sağlayacaktır. Öğrenciler kavram haritası yapmaya alıştıklarında artık, yaptıkları haritalar not verilerek değerlendirilebilir. Bununla birlikte öğrencilerin haritalarında sundukları örneklerin bütünlüğü ve niteliği, notla değerlendirilirken en önemli öğelerdir, haritanın nasıl yapıldığı o kadar önemli değildir (Kaptan, 1999'dan aktaran Gürhan, 2009 : 23-26).

#### **4. KAVRAM HARİTASI SUNMA YOLLARI**

Kavram haritaları oluşturulurken dikkat edilmesi gereken önemli hususlar ve takip edilmesi gereken bir sıra vardır:

- 1- Öncelikle öğrencinin seviyesine uygun bir konu, metin seçilmeli; konu öğrencinin önceki bilgilerinin bir devamı niteliğinde olmalı
- 2- Haritalanacak metin iyice okunmalı; metnin en önemli düşüncesi, en genel kavramı veya teması ana kavram olarak seçilmeli
- 3-Daha sonra bu en önemli kavramla ilgili anahtar kavramlar seçilmeli
- 4- Seçilen bu ana kavram ve anahtar kavramlar listelenmeli
- 5- Her kavram haritada yalnızca bir kez yer almalı, en az bir önermenin elemanı olmalı
- 6- Kavramlarla ilgili açıklama ve ilkeler listede yer almamalı
- 7- Ana kavramla ilgili diğer kavramlar belli bir düzende sayfaya yerleştirilmeli
- 8- Aynı önem seviyesindeki kavramlar aynı hiyerarşik düzeyde bulunmalı, aynı düzeyde bulunan kavramlar aynı renk ya da şekilde olmalı

- 9- Kavramlar birbirlerinden kolay ayırt edilebilsin diye ya kutu ya da yuvarlak içine alınmalı
- 10- Kavramlar listelendikten sonra kavramlarla ilgili ilişki ve genellemeler listelenmeli
- 11- Haritada yer alan iki kavram arasındaki ilişki gösterilmek isteniyorsa, iki kutu arasına çizgi çizilmeli. Çünkü ilişkinin yönünü gösteren oklar çok önemlidir.
- 12- Çizilen bu çizginin üstüne listeden seçilecek olan bir ilişki birkaç kelimeyle yazılmalı
- 13- İlişki ve önermeler kutulanmamalı; gerektirmelerle ifade edilmeli
- 14- Her bir ilişki en az bir kavramı ilgilendiren bir önerme olmalı
- 15- Haritaların değişik bölümlerinde çapraz bağlantılar yer almalı
- 16- Bu bağlantılar harita içindeki kavramların nasıl sentezlendiğini göstermeli
- 17- Haritaya güçlü bir temeli olan başlık seçilmeli; ayrıca bu başlık öğrencilerin önceki bildiklerini harekete geçirmeli
- 18- İçinde çok kavram ve önermelerin olduğu bir harita öğrencilere fayda vermeyeceği için haritalar basit olmalı haritalama işi bittikten sonra ufak bir paragrafla çizilen harita özetlenmelidir. (Şenay, 2007: 24-25).

## **5. KAVRAM HARİTALARININ ÇİZİMİ**

Kavram haritaları, kavramlar arasındaki bağlantıyı ve hiyerarşiyi göze hitap edecek şekilde sergileyerek kavramların zihne yerleşmesinde etkili olmaktadır. Kavram haritaları, hiyerarşik olarak düzenlenen kutular veya dairelerden oluşur. Özellikleri ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Aynı önem seviyesindeki kavramlar aynı hiyerarşik düzeyde bulunurlar.

2. En genel kavram, haritanın en üst kısmında ve ortada bulundurulur ve diğerlerinden fark edilir derecede büyük yazılır.

3. Kutucuklar içerisine alınan iki ya da daha fazla kavram, kelime veya kısa cümlelerle birbirleriyle ilişkilendirilirler.

4. Haritanın birçok kısmında kavramlar arası çapraz bağlantılar bulunabilir. Bu bağlantılar haritayı yapan kişinin kavramları nasıl sentezlediğini ve bütünleştirdiğini gösterir.

Kavram haritası yapılırken dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır:

1. Öncelikle öğrencilerin üzerinde kolay yoğunlaşabilecekleri basit bir konu başlığı seçilmelidir.

2. Kavramlar içerisinden en önemli olan kavram, sayfanın en üstüne kutucuk ve daire içine alınarak yazılmalıdır.

3. Tek yatay çizgi halinde kavramları göstermekten kaçınılmalıdır.

4. Önermeler yukarıdan aşağıya doğru veya bağlantıyı gösteren ok yönünde okunur.

5. Oklar sadece önermenin yönünü belirtmek için kullanılır.

6. Kavramlar arası ilişkiler ve önermeler kutulanmaz.

7. Her kavram, haritada sadece bir kez kullanılmalıdır.

8. Her kavram, haritada en az bir önermenin elemanı olmalıdır.

9. Özel isimler ve spesifik örnekler haritanın en alt kısmında olmalıdır. Fakat bunlar kutucuk içine alınmamalıdır (Kurada, 2006: 42).

## 6. KAVRAM HARİTALARININ HAZIRLANMASI

### 6.1. KAVRAM HARİTASININ ELEMANLARI

Kaptan'a göre, kavram haritaları hiyerarşik olarak düzenlenen daireler veya kutulardan oluşmaktadır ve bir kavram haritası oluşturulurken aşağıdaki noktalara dikkat edilmelidir:

1. En genel ya da temel kavram, kavram haritasının ya en üst kısmında ya da ortasında yer alır.
2. Aynı genel seviyeye ait kavramlar yaklaşık aynı hiyerarşik seviyede bulunur.
3. Daha özel kavramlar daha genel ve kapsayıcı kavramların altında gruplanır ya da bağlantı kurulur.
4. Haritanın değişik bölümleri arasında çapraz bağlantılar görülür.
5. Bu bağlantılar, haritayı yapan kişinin kavramaları nasıl sentezlediğini ve bütünleştirdiğini göstermektedir (Kaptan, 98: 95-99).

### 6.2. KAVRAM HARİTASI HAZIRLANIRKEN DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN NOKTALAR

Kaptan 'a göre kavram haritası hazırlanırken şu noktalara dikkat edilmelidir:

1. Kavram haritası tek bir dikey çizgiden oluşmamalıdır.
2. Kavramlar daireler ya da kutular içinde gösterilmelidir.
3. Kavramlar arasında ilişkileri belirten önergeler çoğunlukla haritanın üstünden altına doğru okunur.



4. Kavramlar arasındaki ilişkilerin yönünü gösteren oklar yalnızca çapraz ve bağlantının yönünü açıklığa kavuşturmak gerektiğinde kullanılır.

5. Her kavram, haritada sadece bir kez kullanılmalıdır.

6. Özel isimler kavram değildirler. Bunlar spesifik örneklerdir.

7. Kavram olmayan spesifik örnekler kavram haritasının alt kısmında yer alabilirler, ancak daire ve kutu içine alınmamalıdır.

8. Kavram haritasında bulunacak olan kavramlar öğrencilerin seviyelerine uygun olmalıdır (Kaptan, 1999: 339).

### 6.3. KAVRAM HARİTASI HAZIRLANIRKEN İZLENMESİ GEREKEN GENEL AŞAMALAR

Çepni vd., kavram haritası hazırlanırken izlenmesi gereken aşamaları şu şekilde belirtmişlerdir:

1. İlk olarak konu ile ilgili kavramlar belirlenerek listelenir. Eşya ve olayların tekil örnekleri, özel isimler kavram olmadıkları için kullanılamazlar. İlkeler ve kavramlar arası ilişkilerde bu listeye dahil edilmez.

2. Oluşturulan kavramlar listesinden en genel veya kavramların birçoğunu kapsayan en üst düzeyde olan sözcük sayfanın en başına yazılır. Bu sözcük bir kavram olabileceği gibi bir konu da olabilir. Aralarında ilişki bulunan kavramlar aşamalı bir şekilde sayfaya yerleştirilir. En genel kavram en üstte, eşit genellikteki kavramlar aynı seviyede, diğerleri genellik derecelerine göre azalan sırada haritanın altına doğru sıralanır.

3. Haritada kullanılacak kavramlar diğer sözcüklerden ayırt edilebilmesi için “kutu” veya “yuvarlak” içine alınır.

4. Kavram haritasında iki kavram arasındaki ilişki bu kavramların bir çizgi ile bağlanması ile gösterilir. Kavramlar arasındaki ilişki ile ilgili olarak çizginin üzerine

“sağlar”, “içerir”, “sahiptir” v.b gibi sözcükler kullanılarak bağlantının oluşması sağlanmış olunur.

5. Kavram haritası gereğinden fazla, konu ile ilgili olmayan kavramlar ile şişirilmemelidir. Haritanın öğrenciler tarafından anlaşılması için ilk olarak basit tutulmalıdır. Çok sayıda kavramı, ilişkiyi ve ilkeyi içerecek bir haritanın yerine, önce en önemli elemanları topluca gösteren bir genel harita, sonra genel haritanın bölümlerini ayrı ayrı gösteren ayrıntılı haritalar yapılmalıdır (Çepni, Johnson, Turgut, 1997: 12’den aktaran Çıldır, 2005: 13).

## **7. KAVRAM HARİTASI TÜRLERİ**

Kavram haritaları, çok farklı biçimlerde çizilebilmekle birlikte, kavram haritalarının temelinde, kavramlar arasındaki ilişkileri göstermek ve kavramları somutlaştırmak bulunduğu türlerin temelinde bu iki hedefe ulaşmak yatmaktadır. Kavram haritaları, farklı bölümlenmelere sahiptir. En çok kullanılanları aşağıdaki türleridir (Tosun, Doğan, 2005: 12).

### **7. 1. ÖRÜMCEK HARİTA**

Örümcek haritalar özellikle temel fikirlerin organize edilmesinde kullanılabilir. Bu tip haritalarda anahtar kavram tam ortaya yerleştirilir ve çevresinde öncelikle ana kelimeler kümelenir ve her ana kelime her defasında daha çok özel olarak dallanır, yani yine merkezden uçlara doğru bir hiyerarşi vardır. Burada önerilen merkezden uçlara çizim metodu öğrenciye daha fazla özgürlük tanıdığı, hazırlanmasının daha kolay olduğu ve öğrencinin haritayı görsel anlamda daha kolay algılayacağı gerekçesi ile tercih edilmektedir.

### **7. 2. BALIK KILÇIĞI HARİTASI**

Karmaşık bir olayın nedenlerini ve sonuçlarını ortaya koymak için kullanılır. Kılçığın üst tarafına olaylar, alt tarafında da olayların nedenleri gösterilir. Bir bakıma olayların neden-sonuç ilişkileri kurulmuş olur.

### **7. 3. SINIFLAMA HARİTASI**

Öğrenilen bilgileri sistematik olarak sınıflamayı amaçlar. Bu sınıflama genelden özele doğru aşamalı bir dağılım gösterir.

#### 7. 4. OLAYLAR ZİNCİRİ DİZİNLERİ (ZİNCİR KAVRAM HARİTASI)

Herhangi bir kavramın aşamalarını, bir işlemin basamaklarını, olayların sırasını ve sonuçlarını açıklamak için kullanılır. Zincir kavram haritaları yukarıdan aşağıya doğru birbirini takip eden kavramların bağlantı kelimeleri veya ekleri ile ilişkilendirilmesi sonucu oluşturulur (Kaya, 2003: 74 ve Demirel, 2004: 146-147'den aktaran Bayındır, 2006: 41).

### 8. KAVRAM HARİTALARININ ÖĞRETİM SÜRECİNDE KULLANILMASI

Son yıllarda eğitim alanında çok çeşitli öğretim materyali geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Bunlardan biri de kavram haritalarıdır. Kavram haritaları, araştırmacılar tarafından öğretmene öğretim sürecinde, öğrenciye ise öğrenme sürecinde işini kolaylaştırmada faydalı bir araç olarak göstermektedir. Ayrıca kavram haritaları bir veri toplama aracı olarak da kullanılmaktadır. Bu durum kavram haritalarının öğrenme-öğretme sürecinde çok boyutlu kullanımını sağlamaktadır.

Kavram haritalarının kökeni David Ausubel tarafından bulunmuş, tekniği Novak ve Gowin tarafından geliştirilmiştir. Ausubel (1968)' in anlamlı öğrenme teorisi Novak (1977)'in öğrencilerin öğrenmelerinde etkili bir sistem olarak kavram haritalarını geliştirmesine yol açmıştır.

Ausubel'e göre anlamlı öğrenmenin ezberci öğrenmede farkı, insanların eski bilgilerinden yola çıkarak yeni bilgiler arsında köprü kurmalarıdır. Anlamlı öğrenmede, bireyler öğretimin bir sonucu olarak önceden edindikleri bilgilerle yenileri arasında köprü kurarak anlamlı bir bütün oluşturmaktadırlar. Ezberci öğrenmede ise önceki bilgilerle herhangi bir ilişki kurmadan bilgilerin alınması söz konusudur.

Bilgi hafızalarda çok farklı şekilde depolanabilir. Ezberci öğrenmenin bir sonucu olarak bilgilerin birbirinden ayrı ve kopuk bir biçimde depolanması bu yollardan biridir. Öğrencilerin okullarda kazandığı bilgilerin çoğunun ezberci öğrenme yolu ile kazanıldığı görülmektedir. Buna karşılık bilgi parçalarının kavramsal olarak diğer parçalara bağlı olduğu bilgiler, birbiri ile alakalı parçalar halinde geniş bir şekilde organize edilebilir. Bilgilerin

düzenlenmesi ve doğal yapının oluşması anlamlı öğrenmenin gerçekleştiğinin göstergesidir (Öner ve Arslan, 2005'den aktaran Serap Acar, 2009: 21-27).

Kavram haritası, kavramların ve bu kavramlar arasındaki ilişkilerin grafiksel olarak sunulmasıdır. Aynı zamanda, kavram haritaları belli alanlarda öğrencilerin kavramsal anlamlarını değerlendirme aracı olarak da kullanılmaktadır. Bir başka deyişle kavram haritası, bir kavramın alt kavramları ve kavramlar arasındaki ilişkileri hiyerarşik bir şekilde görmeye yardım eden bir şemadır. Bu harita içeriğe ve kullanıcılara göre değişik kullanım stratejileri de göstermektedir. Yukarıda da açıklandığı gibi, yapısal bir bilginin sunulması ile ilgili olan bu haritalar, aslında güçlü bir öğrenme ve öğretme değerlendirme aracı olarak da düşünülebilir (Markham & Mintzes, 1994; Kinchin, 2000, Beyerbach & Smith, 1990, Senemoğlu, 2004'den aktaran Serap Acar, 2009: 21-27).

Kavram haritaları bireylerin nasıl öğrendikleri ile anlamlı öğrenme kuramları arasında ilişki kuran bir öğrenme-öğretme aracıdır. Zihnin en önemli özelliklerinden biri organizasyon olduğuna göre, bu durumdan öğrencilerin yararlanması, öğrenme-öğretme sürecini başarıya ulaştıracak hedeflere etkin bir şekilde ulaşılmasını sağlayacaktır.

Roth da kavram haritalarının işlevini benzer ifadelerle açıklamaktadır. "Bir problem ya da konu hakkındaki bilgilerin organize edilmesinde kavram haritaları iyi bir yoldur. Kavram haritaları ile yeni bilgileri anlayarak öğrenir ve konu hakkında önceden bildiğimiz bilgilere ya da sahip olduğumuz kavramsal yapıya, yeni bilgileri anlamlı bir şekilde birleştirebiliriz (Roth, 1994'den aktaran Serap Acar, 2009: 21-27).

Hincley de kavram haritalarını görevini, kavram yanlışlarının giderilmesinde kullanılacak yol haritalarına benzetmektedir. "Kavram haritalar, kavramlar arasındaki ilişkilerin iki boyutlu şemada gösterildiği, anlamlı öğrenmeyi sağlayan tıpkı yol haritaları gibi yol gösteren bir eğitim araçlarıdır (Hincley, 1996'den aktaran (Serap Acar, 2009: 21-27).

Mc. Alesse ise kavram haritasını "Bilginin zihinde soyut ve somut olarak düzenlenmesini sağlayan yapılar olarak tanımlar." (Erdoğan, 2000'den aktaran Serap Acar, 2009: 21-27).

Stice ve Alavez (1987), Lehman Carter ve Kahle (1985), Okebokola ve Jadge (1998) ve Mayer (1989). ise kavram haritaları kullanmanın öğrenciler için anlamlı öğrenmeyi sağladığına ve iyi sonuçlar getirdiğine dikkat çekmişlerdir. Bu kişilere göre kavram haritaları anlamayı kolaylaştırır. Kavramsal ilişkilerin gelişmesini, zihinsel düşünmeyi, anahtar düşünceler üzerinde yoğunlaşmayı sağlamaktadır. Zor ve yeni kavramların öğrenilmesini de kolaylaştırmaktadır (Öner ve Arslan, 2005'den aktaran Serap Acar, 2009: 21-27).

Kavram haritaları, bilginin zihinde somut ve görsel olarak depolanmasını sağlar. Kavram haritaları, tek bir kavramın aynı kategorideki diğer kavramlarla ilişkisini belirten somut grafiklerdir.

Kavram haritaları için öğrencilerin öğrenmeleri gereken kavramların hangileri olduğu ve bu kavramlar arasında nasıl bir ilişki kurulacağını gösteren planlama düzenekleri olarak düşünülebilir.

Kavram haritalarının temelini "*kavramlar*" oluşturmaktadır. Eğitim terimleri sözlüğünde (1993: 513) "*kavram*", kapsamı ve içeriği birim ya da sözle anlatılarak, anlam kazandırılan soyut düşünce" olarak tanımlanmıştır. Erden ve Akman (1998: .205 ) "*kavram*"ı benzer özelliklere sahip olay, fikir ve objeler grubuna verilen ortak isim olarak tanımlamıştır. Senemoğlu'na (1997: 513) göre ise "*kavram*", bireyin düşüncesini sağlayan düşünsel araçlardır. Araştırmacılara göre kavramlar ortak özellikler göstermektedir (Senemoğlu, 1997; Erden & Akman, 1998; Ülgen, 1988, 1994). Bu özelliklerden bazıları şunlardır:

1. Kavramlar sözcüklerle ifade edilir,
2. Kendi içinde kategorilere ayrılır,
3. Örnekleri ve örnek olmayanları ile öğrenilir,
4. İsim ve tanımlara sahiptir,
5. Objeler ve olaylar bireyden bireye algılama özelliğine göre farklılıklar göstermektedir.

Bütün bu özellikler, kavram haritaları oluşturulma sürecinde göz önünde bulundurulması gereken hususlardır. Kavram oluşturma, yaşantılar sırasında uyarıcıların ortak özelliklerinin farkına varılması ve ortak özellikleri olan uyarıcılar grubuna karşı benzer tepkilerde bulunmaya başlanması sürecidir. Örneğin, okul denildiğinde öğrencilerin zihninde şimdiye kadar gittiği okullar canlanır. Zamanla öğrenci, okulunu öğretim işinin gerçekleştiği bir mekân olarak görmeye beraber, onun diğer okullarla bir takım ortak özellikler taşıdığı farkına varır. Böylece, okul kavramı oluştuktan sonra öğrencinin zihninde öğretmenlerle birlikte, okulun ortak özelliği de canlanacaktır (Demirel & Ün, 1987: 105).

Kavram haritalarına, bilgiyi anlamlandırmada kullanılan bir örgütlenme biçimi ve karmaşık bir plan ağı olarak bakılabilir. Kavram haritalarını oluşturmada genelde izlenmesi gerekli bazı aşamalar vardır. Altınok'un (1998) belirttiğine göre Cunningham & Turgut (1996: 59) bir kavram haritasını geliştirmede ilgili aşamalar şu şekilde sıralanabilir:

1. Bir kağıda öğretilecek kavramlar listelenir. Kavramlarla ilgili açıklamalar, ilkelere, kavramlar arası ilişkilere yer verilmez. Eşya ve olayların tekil örnekleri, özel adlar kavram olmadıkları için listeye alınmaz. İlkeler ve kavramlar arası ilişkiler de bu listeye dahil değildir.

2. Bir başka yere özel örnekler, öğrenciler için önemli olaylar not edilir.

3. Kavram listesinden en genel kavram ayrı bir kâğıdın başına yazılır. Bu bir kavram olabileceği gibi bir tema da olabilir. Bundan sonra öğretilmek istenen ilişkili kavramlar aşamalı bir düzende kâğıda yerleştirilir. Birincil kavramdan sonra ikincil kavramlarla bağlantıyı sağlayan kavramlara koordinat kavramlar denir. Düşey düzenlemede genel kavramlar üstte, eşit genellikteki kavramlar aynı satırda yer almalıdır.

4. Kavramlar haritadaki diğer sözcüklerden kolayca ayırt edilebilmelidir. Bunun için kavramlar kutu veya yuvarlak içine alınır.

5. Öğretilmek istenen kavramlar arası ilişkiler genelleme ve ilkeler ayrıca listelenir.

6. Her kavram haritada yalnız bir kere yer almalıdır. Kavramları, haritadaki diğer sözcüklerden kolayca ayırt edebilmek için kutu içine alınmalıdır. Haritada yer alan iki kavram arası ilişkiyi göstermek üzere iki kutu bir çizgi ile bağlanır. İlişki bu çizginin üzerine

birkaç kelimelik bir ibareyle yazılır. Bu ilişki haritadaki kavramlardan en az birini ilgilendiren bir önermedir. İlişkiler ve ilkeler kutulanmaz. Bazı durumlarda ilişkinin yönü önemli olduğu için yön oklarla gösterilir. İlişkileri içermeyen bir kavram haritası daha ziyade bir akış diyagramına benzer, öğretimde yeterince etkili olmaz.

7. Kavramlar arası ilişkiler, ilişki çizgilerinin üzerine bir kaç sözcük ile yazılır. Bu ilişki kavramlardan en az birini ilgilendiren bir önermedir.

8. Kavram haritası gereğinden fazla şişirilmemelidir. Harita başlangıçta basit tutulmalıdır. Harita çok sayıda kavramı, ilişkiyi ve ilkeyi içeriyorsa önce en önemli elemanları topluca gösteren bir genel harita, sonra genel haritanın bölümlerini ayrı ayrı gösteren ayrıntılı haritalar yapılmalıdır.

9. Bu aşamalardan sonra kavram haritası tamamlanmış olur. Ancak bu süreçte, içerisinde dikkat edilmesi gereken bazı konular vardır. Tüm harita genelinde oradan oraya atlanmamalıdır; güçlü temeli olmayan başlıklar seçilmemelidir. Bu başlıklar seçilirken aranacak en güçlü sebep öğrencilerin daha önceden edindiği bilgilerin devamı niteliğinde olmasıdır. Dersin uygun aşamaları süresince önceden öğrenilmiş bilgilerle yeni kavramların ilişkilendirilmesi sağlanmalıdır (Kaptan, 1998: 95-99).

Kavram haritalarını oluşturmada dikkat edilecek önemli noktalardan bir diğeri de birincil kavram ile birincil kavramın alt basamaklarını oluşturan ikincil kavram ve koordinat kavramların birbirleriyle "gerektirir, ilişkilendirir, içerir, olabilir, oluşturur, çeşitlendirir" gibi sözcüklerle bağlanmasıdır.

Öğretimde şema, çizelge ve diyagramlar gibi çeşitli eğitim araç-gereçleri kullanılmaktadır. Kavram haritalarını bunlardan ayıran nokta ise; kavram haritalarının içeriği geniş olan konularda kullanılabilmesidir. Ayrıca okların akış şemalarında olduğu gibi aynı yönü izleme zorunluluğu olmaması; kavramları birbirine bağlayan okların değişik özellikler gösterebilmesi ve bu oklar üzerinde çoğunlukla tek sözcükten oluşan ifadelerin yer alabilmesidir.

Kavram öğretiminde farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Örneğin; Ausebel, kavram öğretiminde anlamlı öğrenme yaklaşımını izlemektedir. Ausebel, kavramın ilk olarak öğretmen tarafından tanımlanması, sonra öğrencilerin çeşitli örnekleri uygulaması

gerektiğini savunurken; Bruner, Ausebel'den ayrılarak, buluş yoluyla öğrenme yaklaşımını benimsemektedir. Bruner, öğrencinin, öğretmenin sunduğu çeşitli örneklerden, sezgi yolu ile genellemeler yaparak ve kurallar geliştirerek kavram öğrenmede etkili olabileceğini belirtmiştir.

İnsanlar günlük yaşantılarında öğrendikleri yaşantılar sonucu kavramları isimlendirir. Zihinde bir harita düzenleyerek bu kavramları saklar. Gerek yeni deneyimler gerekse öğretim sırasında edinilen bilgiler bu haritada yerini alır. Böylece harita gün geçtikçe genişler ve karmaşıklaşır. Bazı kavramlar ise farklılaştırılarak yeni şekli ile haritadaki yerini alır.

Bütün bu yaklaşımlar etkili ve kalıcı bir öğrenmeyi gerçekleştirmede kişinin zihninde oluşturduğu haritalama yoluyla öğrenme sisteminin, öğretimde de kullanıldığında etkili olabileceğine işaret etmektedir.

Sonuç olarak, bazı bilgiler genelden özele doğru sunulurken, öğrencilerin ön öğrenmeleri ile ilişkinin kurulabilmesi, benzerlik ve farklılıkların ortaya konulması, bilgilerin kodlanarak uzun süreli belleğe yerleştirilmesi, uzun süreli bellekten çalışan belleğe transferi hem anlamlı öğrenme hem de bilgi işlem süreci kuramında belirtilmektedir. Dolayısıyla öğretme işini daha hızlı, etkili ve verimli bir hale getirmek için öğrenme kuramlarının temel ilkelerinden yararlanılabilir. Bilişsel örgütlemeyi güçlendirme, yaratıcılık gibi konularda öğrenciye; sunuşta ve değerlendirmede ise öğretmene kolaylık sağlayan kavram haritalarının kullanılması, bazı konuların öğretiminde etkili olurken, bazı konuların öğretiminde ise etkili olmayabilir. Öğretimin her düzeyinde, kavram haritasının kullanma ise öğretmenlerin bu konuda yeterli donanıma sahip olmasını zorunlu kılmaktadır.

Kavram haritaları öğretmenler ve öğrenciler tarafından eğitim kademelerinde farklı şekillerde kullanılabilir. Örneğin, öğretmen kavram haritasını belirli bir konunun, ünitenin ya da dersin öğretiminde güdülemeyi arttırıcı bir araç olarak ve ya ders planındaki hazırlık aşamasında işe koşulabilir. Bu, uzun süreli bellekte saklanan veya depolanan bilgilerin çalışan belleğe getirilmesini kolaylaştırdığı gibi, çalışan bellekteki bilgilerin uzun süreli belleğe gönderilmesine ve böylelikle öğrencinin anlamlı kodlamalar yapmasına ve bilgiyi geri getirmesine hizmet etmektedir. Ayrıca öğretmenler, öğrencilerin konuya ait ön bilgilerini ve düzeylerini de saptayabilirler.



Dersin değerlendirme aşamasında ise, öğretmen kavram haritası tekniğini öğretimin amacına ulaşıp ulaşılmadığını veya ne kadar ulaştığını belirlemek amacıyla kullanılabilir. Konunun anlatımı sona erdiğinde öğretmen, öğrencilerden işlenen konuya uygun bir kavram haritası çizmelerini isteyebilir. Bunun sonucunda öğretmen öğrencilerini daha objektif olarak değerlendirebilir. Ayrıca öğrencilerin konuya ilişkin öğrenme eksiklikleri belirlendikten sonra, bu eksikliklerin tamamlanmasına yönelik bir takım çalışmaların planlanması da daha kolay olacaktır. Bu durum öğrencilerin kişisel eksikliklerini görmeleri açısından da programlı öğretim ilkeleri ile benzerlik göstermektedir.

Dięer taraftan, kavram haritaları öğrencilerin doğru dūřunme ve öğrendiklerini sistemleştirme becerilerini geliştirme imkânı sağlar. Öęrenci kavram haritası oluştururken, konuya ilişkin bilişsel bilgileri hatırlamakta, hatırladığı bu bilgileri nasıl sistemleştireceğini dūřünmekte, eski öğrendikleri ile yeniler arasında ilişki kurmakta ve üreticiliğini de ortaya koymaktadır. Kavram haritası oluştururken psikomotor beceriler gelişmekte ayrıca ders duyuşsal açıdan da verimliliği arttırmaktadır.

Bütün bu anlatılanları öğretmenlerin sınıflarda etkili olarak kullanmaları, öncelikle onların kavram haritaları konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip olmaları ile mümkün olabilir (Serap Acar, 2009: 21-27).

## **9. KAVRAM HARİTASI NİÇİN YARARLIDIR**

Kavram haritası bireylerin ne şekilde öğrendikleri ile anlamlı öğrenme konuları arasında bağ kuran bir öğretim tekniğidir (Kaptan, 1998: 95-99'dan aktaran: Yılmaz, 2008: 24-25).

Yeni öğrenilen konulardan çıkarılan temel terimler arasındaki anlam ilişkisinin somut hale getirilerek şematize edildiği kavram haritası öğrencilerin yeni bilgileri kodlarken eski bilgilerinin de kullanmalarını böylelikle anlamlı öğrenmenin gerçekleşmesini sağlayan grafikselsunumdur (Öztürk & Karayağız, 2006'dan aktaran Yılmaz, 2008: 24-25).

Eğitim sistemleri ve müfredat programları incelendiğinde bir öğretim stratejisi olan kavram haritalarının öğretim, ölçme-değerlendirme ve planlama aracı olarak eğitimin hemen her kademesinde kullanıldığı gözlemlenebilir (Aykanat, 2005'den aktaran aktaran: Yılmaz, 2008: 24-25).

Kavram haritalama yöntemini diğer yöntem ve stratejilerden farklı kılan özellik; temel fikirleri, anahtar kavramları somut bir şekilde görsel olarak ifade edilebilmesidir. Yalnız kavram haritalama tekniği ele alınırken bu haritaların hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin beraber oluşturduğu bir bütün olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır (Kaptan, 1998: 95-99'dan aktaran: Yılmaz, 2008: 24-25).

Kavramların haritalanması ile kavramlar arasında oluşan hatalı bağlantıların ve yanlış öğrenilen kavramların belirlenmesi sağlanır. Bu belirleme fonksiyonun görevi öğrencilere en fazla bilgiyi en doğru biçimde sunmak olan öğretmenler için de önem arz etmektedir.

Bilginin rahatlıkla kullanılabilmesi, anlamlandırarak öğrenilmesine, bu durum ise bilginin iyi organize edilmesine bağlıdır. Kavram haritası tekniğini kullanan öğrenciler farklı kaynaklardan faydalanmak suretiyle bilgilerini organize ederler. Böylelikle organize edilmiş bilgilerle anlamlı ve kalıcı öğrenme gerçekleşmiş olur. Kavram haritalarının öğrencilere sağladığı faydalardan öne çıkanlar, şu şekilde sıralanabilir:

1. Kavram haritaları, okumayı pasif bir tecrübe olmaktan çıkarıp daha aktif hale getirir. Böylelikle öğrenci okuduğu metinle ilgili yorum yapma becerisi kazanır (Erdoğan, 2000'den aktaran: Yılmaz, 2008: 24-25).

2. Kavram haritası oluşturmaya çalışan öğrenci, uğraştığı şeyle ilgili daha çok araştırma yapar, düşünce üretir. Konu ile ilgili düşüncelerini bir araya getiren öğrenci, yeni bilgiler ile geçmiş bilgilerini ilişkilendirir.

3. Kavram haritasının bir başka yararı öğrencilerin konu ile ilgili şüphelerini ortadan kaldırarak kavramların zihinde net olarak oluşmasını sağlamaktadır.

4. Kavram haritaları ile öğrenci konuyu bir bütün olarak algılayıp daha sonra bu bütünü oluşturan parçaları ve parçalar arasındaki ilişkiyi kavrar. Bütün bilgilerin organize edilmesiyle bulmaca gibi küçük parçalara ayrılan bilginin her bir parçasının konu ile ilgili olduğunu keşfeder.

5. Kelimeler ile tam olarak ifade edilemeyen anlamların, sembol ve çağrışımlardan faydalanılarak konunun daha kolay anlaşılmasını sağlar.

6. Kavram haritası tekniğini kullanan öğrenci yoğun anlatıma sahip uzun metinlerin rahatlıkla özetlenmesi için elverişli bir araçtır (Taylor, 1993'den aktaran Akgündüz, 2002).

7. Kavram haritası ile bilgiler özümленerek anlamlı bir hal alır, öğrenci konu ile ilgili kendi kavram haritasını oluştururken sahip olduğu yanlış kavramların farkına varır (Aykanat, 2005'den aktaran: Yılmaz, 2008: 24-25).

Tüm bunların yanında kavram haritaları tekniği ile ders anlatan öğretmen açısından bakılınca da kavram haritaları tekniği bazı avantajlar sağlamaktadır. Bunları şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Kavram haritaları dersin planlanmasında ve hazırlık aşamasında öğretmene yardımcı olur. Planlama safhasında devamlılık, birbirini takip etme, önceki bilgilerle yeni bilgileri ilişkilendirme önemli ölçütlerdir. Kavram haritası ile bu üç temel ölçüt birleştirilir. Kavram haritasında gösterilen kavramlar arasındaki hiyerarşik düzen, dersin devamlılığına ve konular arasındaki bağlantıların organizasyonuna yansır (Gürdal ve arkadaşları, 2001: 80'den aktaran: Yılmaz, 2008: 24-25).

2. Kavram haritası tekniği öğrenen merkezli bir teknik olup, öğrenciyi öğrenme süreci boyunca aktif kılar. Öğrencinin aktif hale gelmesi ile öğrenci öğretmen arasında fikir alışverişi olur, böylelikle öğretmen öğrenci etkileşimi sağlanmış olur (Kaptan ve Korkmaz, 2001'den aktaran Yılmaz, 2008: 24-25).

3. Kavram haritaları ile öğretmen de konunun öğretimi için motive olur.

4. Öğretmen kavram haritasını hazırlarken konu ile ilgili anahtar kavram ve prensipleri bir düzlem üzerinde görüp bu kavramlarla ilgili ön bilgiler edinir.

5. Öğretmen zaman zaman bir konu ya da ünite ile ilgili kavram haritası yaptırarak öğrencilerin gelişim durumunu tespit edilebilir ya da bu tekniği ölçme ve değerlendirme aracı olarak kullanabilir.

6. Kavram haritası uygulaması ile yanlış kavramsallaşmanın önüne geçilebilir (Akgündüz, 2002'den aktaran: Yılmaz, 2008: 24-25).

7. Tüm branş ve ünitelerde kolayca uygulanabilir.

8. Öğretim ortamını zenginleştirir.

9. Görsel semboller daha hızlı ve kolay tanınır (Erdoğan, 2000). Ancak kavram haritalarının öğrenciye en üst seviyede yarar sağlayabilmesi için sınıf içi diğer aktivitelerle birleştirilmesi gerekmektedir. (Erdoğan, 2000'den aktaran: Yılmaz, 2008: 24-25).

## **10. KAVRAM HARİTASININ DEZAVANTAJLARI**

Kavram haritaları kullanmanın başlıca dezavantajı kavram haritalarının karmaşıklığı gibi görünmektedir. Gittikçe zorlaşan ve karmaşıklaşan haritaları okumak ve bağlantıları görebilmek kavram haritaları yöntemine yabancı öğrenciler için zor olabilmektedir (Kabaca, 2002: 29). Görüldüğü gibi bu karmaşıklık zaman zaman okuyucunun, hangi kavramın önem sırasında ilk yeri alacağına ve hangisinin daha sonra geleceğine karar vermesini de güçleştirmektedir. Yabancı dil öğretiminde kavram haritaları yöntemini uyguladığımız bu çalışmada da öğrenciler yönteme yabancı oldukları ve aynı zamanda yabancı dil konusunda yeterli birikime sahip olamadıkları için kavram haritaları geliştirememişlerdir. (Kabaca, 2002: 29'dan aktaran: Seçil Tümen, 2006: 21).

## **11. KAVRAM HARİTALARININ ÖĞRENMEDE KULLANILMASI**

Kavram haritası; bilgileri organize hale getirmede, öğrencilerle kavramların anlamlarını tartışmada, yanlış anlamaların ve alternatif kavramların tespitinde ve giderilmesinde, yüksek seviyeli düşünme yeteneği geliştirmede, öğretim öncesinde hazırlanan kavram haritalarıyla öğrencilerin sahip olduğu ilk kavramların tespitinde kullanılabilir. (Atasoy 2002'den aktaran Altunay, 2006: 10).

Nakhleh' e (1992 ve 1994) göre kavram haritası; anlamlı öğrenmeyi artırır, öğrencinin bilginin oluşturulma sürecine aktif katılımını sağlar, öğrencilere kendi öğrenmelerinde sorumluluk yükler, öğrencileri değerlendirmede alternatif yollar sunar. Öğrenciler arasındaki farklı öğrenme şekilleri ve bireysel farklılıklar kavram haritalarıyla

tespit edilebilir. Öğretim öncesinde istenen kavram haritaları ile öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyelerini, konu ile ilgili fikirlerini ve yanlış kavramalarını belirleyen bir öğretmen, anlamlı öğrenmeyi sağlayıcı aktiviteleri planlamada zorlanmayacaktır. Buna ilaveten, kavram haritası oluşturmak; öğrencilerin öğrenme stratejilerinin ve yeni konu hakkında önceden bildikleri şeylerin farkına varmalarına yardımcı olur. Bu da öğrencilerin derse olan motivasyonunu, tutumunu ve ilgisini artırır (Ebenezer 1992). Kavram haritalarının gruplar halinde hazırlanmasıyla öğrencilerin endişe, korku ve çekingenliklerinin azaldığı görülmüştür. (Jegade ve ark. 1990). Regis ve ark. (1996). öğrencilerin bilişsel yapılarındaki değişimleri belirlemek amacıyla; "yükseltgenme-indirgenme" konusu anlatılmaya başlanmadan önce, konu ile ilgili kavramların listesini öğrencilerine vermiş ve kavram haritaları oluşturmalarını istemişlerdir. Konu bitiminde öğrencilerden aynı kavram listesi ile tekrar kavram haritaları oluşturmalarını istemişlerdir. Her öğrenci tarafından çizilen iki harita karşılaştırıldığında öğrencilerin %75' inden fazlasının haritalarında değişiklik yaptığı bulunmuştur. Öğrencilerin ikinci hazırladıkları kavram haritalarındaki kavramlar arasındaki ilişkilerin arttığı görülmüştür.

Altın'ın (2002)a Anderson ve Demetrius' tan aktardığına göre K.H. metodunun bilginin mantıksal dizilişinde ve bilimsel problemi çözmede etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (Altunay, 2006: 10).

## **12. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR**

### **12.1. TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALAR**

Ülkemizde kavram haritaları öğretim yöntemi ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmış ve kavram haritaları öğretim yönteminin, öğrenmeye, anlamaya, başarıya ve hatırlamaya etkisini araştırılmıştır. Kavram haritaları öğretim yönteminin fen bilgisi ve kimya derslerinde sıkça uygulandığı görülmüştür.

Altınok, ilköğretim fen bilgisi dersi öğretiminde kavram haritalarının öğrenci kavramsallaştırmaları üzerine etkisini araştırmak üzere "İlköğretim Fen Bilgisi Dersi Öğretiminde Kavram Haritalarının Kullanımı ve Öğrenci Kavramsallaştırmaları Üzerine Etkisi" isimli yüksek lisans çalışmasını yapmıştır. Araştırma on-test, son-test kontrol gruplu yarı deneysel bir çalışmadır. Deney gruplarından biri kavram haritaları ve programlandırılmış eğitim ile diğeri de yalnız programlandırılmış eğitim ile çalıştırılmış,

kontrol grubunda ise klasik öğretim yöntemi ile çalışma yapılmıştır. Araştırma sonucunda fen bilgisi dersi öğretiminde kavram haritalarının kullanımı öğrencilerin kavramları kazanması üzerinde, tüm düzeylerde etkili ve kalıcı olduğu sonucu çıkmıştır. Ayrıca kavram haritaları öğretim yöntemi ile ilgili çalışmaların klasik öğretim yöntemi ile yapılan çalışmalara göre tüm düzeylerde daha etkili ve kalıcılığı sağlamakta yeterli olduğu bulunmuştur (Altınok, 1998'den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Sarıçayır, "Lise II. Sınıf Kimya Derslerinde Kavram Haritalarının Başarıya Etkisi" isimli yüksek lisans tezinde kavram haritaları yönteminin başarıya etkisini araştırmıştır. Araştırma lise II. sınıf kimya dersinin asit, baz ve tuz konularını kapsamaktadır. Öğrencilerden oluşturulan deney ve kontrol gruplarına bilimsel başarı testi (on-test ve son-test) ile öğrencilerin kimya dersine olan tutumlarını ölçmek için kimya tutum ölçeği ve mantıksal düşünme testi uygulanmıştır. Deney grubunda konular, kavram haritaları öğretim yöntemi ile kontrol grubunda ise geleneksel yöntem ile anlatılmıştır. Araştırmada, kavram haritası öğretim yönteminin geleneksel öğretim yöntemlerine göre başarıyı daha olumlu etkilediği gözlenmiştir (Sarıçayır, 2000'den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Erdoğan, "Bilgisayar Destekli Kavram Haritalarının Matematik Öğretiminde Kullanılması" isimli tezinde, bilgisayar tabanlı ve kağıt tabanlı kavram haritalarının yüksek öğretim matematik eğitiminde öğrenci başarısına olan etkisini araştırmıştır. Kağıt tabanlı ve bilgisayar tabanlı kavram haritaları türev öğretiminde kullanılmış ve bu iki tip kavram haritasının öğrenci başarısına olan etkileri araştırılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü Öğrencileri oluşturmuştur. Bu öğrenciler; kontrol, deney-I ve deney-II olmak üzere üç ayrı gruba ayrılmışlardır. Türev konusu kontrol grubuna klasik (geleneksel) öğretim yöntemiyle, deney-I grubuna kağıt tabanlı kavram haritaları yöntemiyle ve deney-II grubuna bilgisayar destekli kavram haritaları yöntemiyle anlatılmıştır. Araştırma sonucunda yapılan sınav ile her üç grubun başarıları karşılaştırılmıştır. Araştırmada, bilgisayar destekli kavram haritalarıyla matematik öğretimi, klasik (geleneksel) yaklaşımla matematik öğretimi arasında, bilgisayar destekli kavram haritalarıyla matematik öğretimi lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Kağıt tabanlı kavram haritalarıyla matematik öğretimi ile klasik (geleneksel) yaklaşımla matematik öğretimi arasında, kağıt tabanlı kavram haritası ile matematik öğretimi lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bilgisayar destekli kavram haritalarıyla matematik öğretimi ile kağıt tabanlı kavram haritalarıyla matematik öğretimi

arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Erdoğan, 2000'den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Kayalı ve arkadaşları, "Ortaöğretimde Kimya Derslerinde Enerji Kavram Haritasının ve Konu Dizininin Geliştirilmesi" isimli bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada "Enerji" konusu ele alınmış ve okullarda yaygın olarak okutulan kitaplardan lise birinci sınıflar için dört kitap, lise ikinci sınıflar için üç kitap belirlenmiştir. Belirlenen kitaplardaki eleştirilere dayanarak enerji konusu alt başlıkları ve kavramları yeniden düzenlenerek müfredat programına uygun dizinim oluşturulmuştur. Oluşturulan dizinimler, beş farklı okulda 35 kişilik lise ikinci sınıf öğrenci gruplarına gösterilerek hangisinin daha iyi tanımlandığı saptanmıştır. Araştırma sonucunda, enerji konusunun bütünlüğünü sağlayan bir kavram haritası oluşturulmuştur. Lise ikinci sınıf öğrencilerinden homojen olarak deney ve kontrol grupları oluşturulmuştur kontrol grubuna mevcut müfredat programı ile deney grubuna ise oluşturulan yeni dizinim ile dersler yapılmıştır ve ardından her iki gruba kavram haritası uygulanmıştır. Kontrol grubunda % 52, deney grubunda % 93 başarı elde edilmiştir. Mevcut müfredatta, öğrencilerin enerji konusunu bütün olarak algılayamadıkları kavram yanığı ve kargaşasına düştükleri görülmüştür. (Kayalı ve arkadaşları, 2000'den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Dumanlı, "Kavram Haritalarının Erişi ve Kalıcılığa Etkisi" isimli yüksek lisans tezinde ilköğretim 5. sınıf fen bilgisi dersi "Madde ve Enerji" ünitesinde kavram haritaları yöntemi kullanarak öğrencilerin erişimi düzeyi ve kalıcılığına etkisini araştırmıştır. Öğrencilerden oluşturulan deney ve kontrol gruplarına on-test, son-test ve kalıcılık testi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda; kodlanan bilgiler, işlenen bilgiler ve toplam bilgiler düzeylerinde deney grubunun erişimi ve kalıcılığı, kontrol grubunun erişimi ve kalıcılığından anlamlı derecede yüksek çıkmıştır (Dumanlı, 2001'den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Duru, "İlk Öğretim Fen Bilgisi Dersinde Kavram Haritasıyla ve Gruplara Kavram Haritası Çizdirilerek Öğretimin Öğrenci Başarısına ve Hatırlamaya Etkisi" isimli yüksek lisans tez çalışmasını yapmıştır. Çalışma, İstanbul-Maltepe Kazım Tunç İlköğretim Okulu 7. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Öğrencilerden oluşturulmuş iki deney grubuna, basınç konusu geleneksel öğretim yöntemi yanında kavram haritası öğretim yöntemi ile anlatılmıştır. Öğrencilerden oluşturulan iki kontrol grubuna basınç konusu geleneksel öğretim yöntemi ile anlatılmıştır. Bu çalışmada, öğrencilerin hatırlama düzeyleri ile fen bilgisi dersine karşı tutumları da ölçülmüştür. Araştırmada; kavram haritasıyla ve gruplara

kavram haritası çizdirilerek yapılan öğretimin, yaygın olarak kullanılan düz anlatım yöntemine göre başarıyı daha çok artırdığı ve hatırlamayı daha kolaylaştırdığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca öğrencilerin fen bilgisi dersindeki başarıları ile fen bilgisi dersine karşı tutumları arasında anlamlı bir ilişki görülmüştür (Duru, 2001'den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Öztuna, “Kavram Haritalarının Grup Döngüsünde Yapılandırılmasının Başarıya ve Kavram Gelişimine Etkisi” isimli yüksek lisans tezinde kavram haritalarının grup döngüsünde yapılandırılmasının başarıya ve kavram gelişimine olumlu etkisinin olup olmadığı araştırmıştır. Araştırma, ilköğretim 7. sınıf öğrencileri ile yapılmış ve “Kuvvet ve Hareketin Buluşması-Enerji” ünitesinin “İş Yap, Enerji Aktar” konusu değerlendirilmiştir. Biri devlet ve diğeri özel iki ilköğretim okulu belirlenmiş ve uygulanan on-testler ile eş düzeyde deney ve kontrol grupları oluşturulmuştur. Kontrol grubuna geleneksel öğretim yöntemi uygulanmıştır. Deney grubunda; her konunun işlenişinden sonra özel okulda 2-3 kişilik, devlet okulunda 5-6 kişilik çalışma grupları oluşturulmuştur. Bu gruplara öğretmenin öncülüğünde beyin fırtınası yaptırılarak kavram tespiti yapılmış ve kavram haritaları çizdirilmiştir. Gruplar tarafından çizilen kavram haritaları her grup tarafından incelenerek ekleme veya çıkarma yapılmış, sonunda tahtaya asılarak öğretmen tarafından değerlendirilmiştir. Çalışma sonunda son-test uygulanmıştır. Araştırmada, kavram haritalarının grup döngüsünde yapılandırılması metodunun kullanıldığı deney grubunun, kontrol grubuna göre daha başarılı olduğu bulunmuştur. Ayrıca kavram haritalarının grup döngüsünde yapılandırılması öğrencilerin kavramsal gelişimini olumlu yönde etkilediği görülmüştür (Öztuna, 2002'den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Akgündüz, ilköğretim 6. sınıf biyoloji konularında kavram haritalarının başarıya etkisini araştırmak amacıyla; “İlköğretim 6. Sınıf Biyoloji Konularında Kavram Haritalarının Kullanımı ve Başarıya Olan Etkisi” isimli yüksek lisans tezini yapmıştır. İlköğretim Fen Bilgisi dersi “Canlının İç Yapısına Yolculuk” ünitesi deney grubunda kavram haritaları yöntemi ile anlatılırken kontrol grubuna ise klasik öğretim teknikleri ile anlatılmıştır. Her iki gruba, uygulama öncesinde on test ve uygulama sonrasında son test uygulanmıştır. Deney grubunda kavram haritaları öğretim yöntemi ile yapılan öğretimin öğrencilerin fen kavramlarını doğru kavramsallaştırmasına ve geçerli kavramlar edinmesine olumlu etkisi olmuş ve ayrıca başarılarını arttırdığı sonucuna varılmıştır (Akgündüz, 2002'den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).



Çelikten, kavramsal değişim yaklaşımına dayalı kavram haritalı işbirlikçi öğrenme yöntemini kullanarak ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin fen bilgisi dersinde dünya ve gökyüzü konularındaki kavramlarla ilgili başarılarına ve tutumlarına etkisini araştırmıştır. Kavram haritaları destekli işbirlikçi öğretim yöntemi ile geleneksel fen öğretim yöntemini karşılaştırmak için “Kavramsal Değişim Yaklaşımına Dayalı Kavram Haritaları Destekli İşbirlikçi Öğretim Yöntemi Kullanımının İlköğretim 4. Sınıf Öğrencilerinin Dünya ve Gökyüzü Konularındaki Kavramlarla İlgili Başarılarına ve Dünya ve Gökyüzü Konularına Olan Tutumlarına Etkisi” isimli yüksek lisans tezini yapmıştır. Çalışma, bir deney ve bir kontrol grubu ile yapılmıştır. Deney grubuna dünya ve gökyüzü konuları öğretilirken kavramsal değişim yaklaşımına dayalı kavram haritaları destekli işbirlikçi öğrenme yöntemi kullanılmıştır. Kontrol grubuna aynı konu geleneksel yöntemle anlatılmıştır. Araştırma sonucunda, kavramsal değişim yaklaşımına dayalı kavram haritaları destekli işbirlikçi öğretim yöntemi kullanılan öğrencilerin dünya ve gökyüzü kavramları ile ilgili başarılarının, geleneksel fen öğrenimi gören öğrencilere göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Deney ve kontrol grubunun bu konulara olan tutumlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır. (Çelikten, 2002’den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Üstün, kavram haritalarının öğrencilerin çoktan seçmeli fen bilgisi testlerinin çözümünde başarıya etkisini araştırmak amacıyla “Özel Dershanelerde Kavram Haritası Metodunun Öğrencilerin Fen Bilgisi Test Çözme Başarılarına Etkisi” isimli yüksek lisans tez çalışmasını yapmıştır. Kontrol grubuna geleneksel yöntemle, deney grubuna geleneksel yöntem ile birlikte kavram haritaları kullanılarak konular işlenmiştir. Kavram haritaları öğretim metodunun, ilköğretim öğrencilerinin çoktan seçmeli fen bilgisi testlerinin çözümünde başarılarında önemli bir rol oynadığı araştırma sonucunda elde edilmiştir. (Üstün, 2003’den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Yıldırım, matematik derslerinde uygulanan klasik ölçme ve değerlendirme araçlarının sonuçları ile kavram haritası öğretim yöntemiyle yapılan ölçme ve değerlendirmenin uygun olacağını araştırmak üzere “Kavram Haritalarının Matematik Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme Aracı Olarak Kullanımının İncelenmesi” isimli yüksek lisans tezini yapmıştır. Araştırmanın sonucunda, kavram haritaları ile güvenilir bir ölçme ve değerlendirme yapılabileceği tespit edilmiştir (Yıldırım, 2003’den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Özata (2003), “İlköğretim I. Kademe Fen Bilgisi Dersinde Kavram Haritalarının Kavram Yanılgılarını Gidermeye ve Hatırlamaya Etkisi” isimli yüksek lisans tez araştırmasını yapmıştır. Çalışma ilköğretim 4. sınıf fen bilgisi dersinde “Maddenin Doğası” ünitesini kapsamaktadır. Oluşturulan deney ve kontrol gruplarına ön test ve tutum ölçeği uygulanmıştır. Deney grubuna, öğrencilerin konulara ilişkin kavram yanılgılarını ortaya koyacak nitelikte hazırlanmış tartışma, deney ve kavram haritaları ile öğretim yapılırken kontrol grubuna ise düz anlatımın ağırlıklı olduğu geleneksel öğretim yöntemi uygulanmıştır. Araştırma ile; kavram yanılgılarını giderme ve kavramsal gelişim açısından deney grubu ile kontrol grubu arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Ayrıca deney grubunun tutumunda olumlu bir değişme kaydedilmiştir (Özata, 2003’den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

## 12. 2. YURT DIŞINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Novak, Gowin ve Johansen 75 adet 7. sınıf ve 80 adet 8. sınıf öğrencisi ile kavram haritaları ve Vee diyagramlarının fen programlarıyla bağlantılı bir şekilde öğrenmeleri ile ilgili çalışmalarında kavram haritaları ve Vee diyagramlarının öğrencilerin fen konularını öğrenme ve problem çözme becerilerini arttırdığı tespit edilmiştir (Novak, Gowin ve Johansen, 1983’den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Horton tarafından kavram haritalarının öğrencilerin derse karşı davranışlarına olan etkisi üzerine yapılan ve kavram haritaları konusunda yapılan deneysel çalışmaların incelenmesine dayanan çalışma sonucunda kavram haritalarının öğrenci davranışlarını olumlu yönde etkilediği ve kavram haritaları ile eğitim yapılan sınıflarda başarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Horton, 1993’den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Kavram haritalarının öğrencileri ders başarısı ve bilgileri hatırd tutmaları üzerine olumlu etkileri vardır. Klasik öğrenmenin aksine kavram haritalama işlemi sırasında öğrenciler; kavram haritalarında uygun bağlantılar yaratmak için içerik hakkında düşünme, konu içeriğini analiz etme gibi zihinsel becerilerini kullanırlar. Bu tür bir öğrenme klasik öğrenmeye göre çok daha fazla çaba gerektirmekte ve bu sayede öğrenilen bilgiler hatırd daha uzun süre muhafaza edilebilmektedirler. Novak, klasik öğrenmenin daha az zaman ve çaba gerektirdiğini fakat ezbere öğrenilenlerin bilişsel yapı içinde depolanmadığı için kısa bir süre sonra unutulacağını belirtmiştir (Novak, 1984’den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Öğrenilenlerin grafiksel biçimde organize edilmesi öğrenenlerin bilgiyi hafızalarında tutmalarına ve bilgiyi geri çağırmalarına kolaylık sağlamaktadır. Kavram haritalarının bilgilerin akılda kalıcılığı üzerine yapılan çalışmalarda kavram haritaları ile öğrenilen bilgilerin hatırdada daha uzun süre muhafaza edildiğini ortaya koymaktadır (Bennett & Rolheiser, 2001; DaSousa, 2001'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Gelişmiş bir düzenleme aracı olarak kavram haritaları okumayı kolaylaştırıcı araçlardır. Kavram haritalarının öğrencileri okudukları metinleri akıllarında daha uzun süre tuttuklarını gösteren birçok çalışma vardır. Novak ve Gowin, kavram haritalarının özellikle zor anlaşılır okuma parçalarını anlamada oldukça etkili öğretim araçları olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin okudukları parça içerisinde kendilerine önemli gelen başlıklarla bir kavram haritası oluşturmaları okudukları parçadan çıkaracakları sonuçları ve parçadan anladıklarını arttıracaktır (Armbruster & Anderson 1980; Berkowitz, 1986, Novak ve Gowin, 1984'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

1989 yılında Mayer çalışmalarında iki öğrenci grubu ile gerçekleştirdiği çalışmalarda bir grup öğrenciye radarlarla ilgili bir kavram haritasını bir dakika süreyle inceletmiş daha sonra aynı konu ile ilgili konu anlatımı yapmıştır. Bu kavram haritası Mayer'in derste bahsedeceği radarların çalışması ile ilgili temel elemanları ve ana süreçleri içermiştir. Konu anlatımından önce böyle bir uygulama yaptırmak Ausabel'in (1968) öğrenme teorisine dayanmaktadır. Bu teoriye göre öğrenmeyi etkileyen en önemli faktör öğrencide önceden var olan bilgilerdir. Ausabel'e (1968) göre konu anlatımından önce öğretilecek konuyu küçük bir kısmı öğrencilerin sahip oldukları bilgilerle öğrenecekleri bilgiler arasında bağlantı kurmalarına yardım etmek için kullanılmalıdır. Diğer öğrenci grubuna ise konu anlatımı öncesi herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Araştırma sonucunda konu anlatımından önce konunun ana temalarını kavram haritaları ile inceleyen grup dersten önce kavram haritalarını incelemeyen gruba göre bilgileri % 57 oranında daha uzun süre hatırlarında tutabilmektedirler ve bu öğrenciler sorulan sorulara % 83 oranında daha fazla doğru cevap vermişlerdir (Mayer, 1989: 49'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Lord, kavram haritaları kullanarak öğrenim gören öğrencilerin akademik başarılarının kullanmayanlara göre çok daha fazla olduğunu belirtmiştir. 181 kolej öğrencisi üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında kavram haritalarının anlamlı öğrenmeyi ve öğrencilerin bireysel anlama becerilerini geliştirdiğini göstermiştir (Lord, 1999'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Czemiak tarafından yürütülen bir çalışmada ilköğretim fen derslerinde kavram haritaları kullanımının öğrencilerin fen dersindeki başarılarını önemli derecede arttırdığı belirtilmiştir. Araştırmada 108 ilköğretim 1. kademe öğrencisi ile çalışılmıştır. Bu öğrencilerin öğrenim görmekte olduğu 4 sınıftan rasgele seçim ile 2 deney ve iki kontrol grubu oluşturulmuştur. Deney grubuna konu anlatımı sırasında kavram haritalarından dersin öğretim, tekrar gibi çeşitli aşamalarında yararlanılmıştır. Diğer iki kontrol sınıfına ise kavram haritası kullanılmamıştır. Bütün sınıflara aynı konu aynı süre ile anlatıldıktan sonra kavram haritası ile öğrenim gören öğrencilerin son test başarılarının kontrol grubu öğrencilerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür (Czemiak, 1998'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Wedge, bilgisayar desteği ile kavram haritaları üreterek öğrenim gören öğrencilerin kavram haritaları kullanmayan kontrol grubu öğrencilerine oranla daha yüksek başarı puanları aldığını belirtmiştir. Çalışmada bilgisayar desteği ile kavram haritaları kullanılmasının öğrencilerin başarılarını önemli derecede etkilediği belirtilmiştir (Wedge, 1995'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Shopper, lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında kimya dersine kavram haritalarının kullanılmasının öğrencilerin başarılarını önemli derecede arttırdığını belirtmiştir. Araştırma için seçilen yararlanılan 4 sınıftan tesadüfi seçimle ikisi deney ve ikisi kontrol grubu olarak belirlenmiştir (Shopper, 1993'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Araştırmada hem deney grubuna hem de kontrol grubuna aynı yöntemlerle konu anlatılmış; deney grubuna ek olarak kavram haritaları ile destek verilmiştir. Araştırma sonucunda yapılan son testin istatistiksel analizleri kavram haritalarından yararlanan öğrencilerin kontrol grubu öğrencilerine göre çok daha başarılı olduklarını göstermiştir.

Okebukola tarafından genetik dersi alan 138 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan bir çalışmada kavram haritalarının kullanımının öğrencilerin ders başarısını önemli derecede arttırdığı belirtilmiştir (Okebukola, 1990'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Cliburn 82 üniversite 1. sınıf öğrencisi üzerinde yaptığı çalışmasında biyoloji derslerinde kavram haritaları kullanan öğrencilerin kullanmayan öğrencilere göre derslerinde daha başarılı olduklarını tespit etmiştir (Cliburn, 1990'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Arnaudin, Mintzes, Dunn, ve Shafer 179 üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirdiği çalışmalarında biyoloji dersinde kendi kavram haritalarını yaparak öğrenim gören öğrencilerin kavram haritası kullanmayan öğrencilere oranla daha başarılı olduklarını belirtmişlerdir. Çalışmada kavram haritalarının akademik başarının yanı sıra anlamlı öğrenmeyi de kolaylaştırdığı belirtilmiştir (Arnaudin, Mintzes, Dunn, ve Shafer, 1984'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Elhelou 61 erkek Arap öğrenci üzerinde yaptığı çalışmada kavram haritalarının fen derslerinde kullanılmasının öğrencilerin fen derslerindeki başarılarını önemli derecede artırdığını belirtmiştir. Araştırmada deney ve kontrol grubuna aynı yöntemlerle konu anlatımı yapılmış, deney grubu öğrencileri ek olarak kavram haritaları ile desteklenmiştir. Son test sonuçları deney grubunun kontrol grubuna göre çok daha başarılı olduğunu göstermektedir (Elhelou, 1997'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Esiolu ve Soyilio, genetik ve ekoloji dersi alan 808 lise 2. sınıf öğrencisi üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında kavram haritaları kullanan öğrencilerin başarılarının kullanmayan öğrencilere göre çok daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmada aynı zamanda grup halinde çalışarak kavram haritalarını yapan öğrencilerin bireysel çalışarak kavram haritaları yapan öğrencilere göre daha başarılı olduğu belirtilmiştir (Esiolu ve Soyilio, 1995'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Jegede, Alaiyemola, ve Okebukola, kavram haritalarının öğrencilerin biyoloji derslerindeki başarılarını arttırdığı göstermişlerdir. 51 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan çalışmada deney grubuna çalışmadan önce kavram haritalarını nasıl oluşturacakları anlatılmış ve daha sonra çalışmaya geçilmiştir. Çalışmada hem deney hem de kontrol grubuna aynı konu aynı süre içerisinde aynı öğretim yöntemleri ile anlatılmıştır. Deney grubu öğrencilerine ek olarak konu ile ilgili kendi kavram haritalarını çizmeleri istenmiştir. Çalışma sonucunda her iki gruba da aynı başarı testi uygulanmıştır. Çalışma sonucunda kendi kavram haritalarını yaparak öğrenim gören öğrencilerin kavram haritalarını hiç kullanmayan öğrencilere göre çok daha yüksek not aldıkları görülmüştür (Jegede, Alaiyemola, ve Okebukola, 1990'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Schmid ve Telaro 43 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmada kavram haritaları kullanarak öğrenim gören ders başarısı düşük öğrenciler kavram haritası

kullanmadan öğrenim gören ders başarıları yüksek öğrencilerden daha başarılı oldukları görülmüştür (Schmid ve Telaro, 1990'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Pankratuis, 6 üniversite fizik sınıfı üzerinde yaptığı çalışmada kavram haritalarının nasıl yapılacağı konusunda öğrenim gören öğrencilerin kavram haritalarını hiç kullanmayan öğrencilere göre daha yüksek akademik başarıya sahip olduklarını belirtmiştir (Pankratuis, 1990'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Okebukola ve Jegede biyoloji öğrenimi gören 145 üniversite öğrencisi üzerinde öğrencilerin kavramları kendi algılarına göre nasıl sınıflandırdıkları hakkında yaptıkları çalışmada kendi kavram haritalarını oluşturan öğrencilerin kavram haritası kullanmayan öğrencilere göre daha yüksek akademik başarıya sahip olduklarını belirlemişlerdir. Çalışmada elde edilen bir başka önemli sonuç ise kümeler halinde çalışarak kavram haritası yapan öğrencilerin bireysel çalışarak kavram haritası yapan öğrencilere göre daha başarılı olmalarıdır. Çalışma sonucunda kavram haritalarının öğrenilen bilgilerin akılda kalıcılığını arttırdığı fakat bilgilerin akılda kalıcılığı konusunda küme çalışmaları ya da bireysel çalışmaların arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (Okebukola ve Jegede, 1988'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Franklin, kavram haritalarının kullanımının 8. sınıf öğrencilerinin fen başarıları üzerine etkisi üzerine yaptığı çalışmada 145 öğrenci ile çalışmıştır. Araştırmada hem deney hem de kontrol grubuna aynı yöntem ve materyallerle ders anlatılmış deney grubu öğrencilerine ilaveten kavram haritaları çizmeleri istenmiştir. Son test sonuçları kavram haritaları ile öğrenim gören deney grubu öğrencilerinin geleneksel yöntemlerle öğrenim gören öğrencilere göre daha başarılı olduklarını göstermiştir (Franklin, 1991'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Willerman ve Mac Harg kavram haritaları ile bilgilerin organize edilmesi konusunda 82 öğrenci ile gerçekleştirdikleri çalışmada öğretmenlerin kendi çizdikleri kavram haritaları ile öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştırabileceklerini belirtmişlerdir (Willerman ve Mac Harg, 1991'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Kavram haritaları aynı zamanda öğrencilerin okudukları bir metnin önemli bölümlerini özetlemelerinde yardımcı olabilen eğitim materyalidir. Kavram haritalarının öğrencilerin okudukları bir metindeki önemli bölümleri hatırlamalarına yardım etmesi

öğrenci başarısını arttıran olumlu bir faktördür. Slotte ve Lonka tıp öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda kendi kendilerine kavram haritası hazırlayarak sınavlara hazırlanan öğrencilerin diğerlerine göre daha başarılı olduklarını belirtmiştir. Araştırmacılar öğrencilerin hazırladıkları kavram haritalarının boyutunun artması ve içeriğinin daha karmaşık hale gelmesinin başarıyı arttırdığını belirtmişlerdir (Slotte ve Lonka, 1999'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Alverman ve Boothby, kavram haritalarının okul öncesi öğrencilerinin bilgileri hatırlama tutmalarına etkileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda kavram haritalarının bilgileri geri çağırma üzerinde önemli etkileri olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmada kavram haritaları kullanan grubun 48 saat sonra kullanmayan gruba çok daha fazla temel kavramları hatırladıkları görülmüştür. Bu sonuçlar bilgileri kavram haritaları gibi grafiksel bir şekilde organize etmenin öğrencilerin öğrendikleri kavramları akıllarında tutmalarına yardımcı olduğunu göstermektedir (Alverman ve Boothby, 1984'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Armbruster, Anderson, ve Meyer (1991) bilgilerin grafiksel bir biçimde düzenlemesinin 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin sözel derslerdeki etkilerini incelemişler ve öğrendikleri kavramları harita gibi grafiksel araçlarla gösteren öğrencilerin diğer öğrencilere göre derslerdeki başarılarının daha yüksek olduğu ve bu öğrencilerin öğrendikleri bilgileri hatırlarında daha uzun süre tuttukları belirlemişlerdir. Öğrencilerin ders öncesi konu ile ilgili verilen kavram haritalarını incelemeleri sağlanarak öğrencileri derse daha hazır hale getirmek mümkündür (Armbruster, Anderson, ve Meyer, 1991'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Kavram haritalarının öğrencilerin başarılarını olumlu yönde etkilediği Lehman, Carter ve Kahle tarafından yapılan çalışmalarda belirtilmiştir. Yapılan bu çalışmaya 250 öğrenci katılmıştır. İki adet devlet okulu seçilmiştir. Her bir grup 5 sınıftan oluşmaktadır. Gruplara aynı sürede aynı biyoloji konusu öğretilmiştir. Deney grubuna ders anlatımı sırasında kavram haritaları kullanılırken diğer grup klasik yöntemlerle öğrenim görmüştür (Lehman, Carter ve Kahle, 1985'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Araştırmada kavram haritalarının etkisini ölçmek için başarı testi ve bilgileri hatırlama tutmalarını ölçmek için 6 hafta sonra aynı başarı testi bir daha uygulanmıştır. Araştırma sonucunda kavram haritaları ile öğrenim gören öğrencilerin puanları kontrol grubundakilere göre daha yüksek çıkmıştır.

Novak ve Gowin kavram haritalarının kullanılmasının öğrencilerin problem çözme performanslarını arttıracaklarını belirtmişlerdir. Öğrencilere kavram haritalarını nasıl çizecekleri öğretildikten sonra 1 yıllık eğitim dönemleri boyunca kendi kavram haritalarını çizmeleri istenmiştir. Araştırmacılar öğrenciler tarafından çizilen kavram haritalarını konu uzmanları tarafından çizilen ideal kavram haritalarına göre değerlendirmiştir. Araştırma sonucunda Novak ve Gowin 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin kendi kavram haritalarını çizmeyi öğrenebilecekleri ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin problem çözme sonuçlarına bakılmış ve kavram haritaları kullanan öğrencilerin başarılarının daha yüksek olduğu görülmüştür (Novak ve Gowin, 1983'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Kavram haritaları öğrenme güçlüğü çeken öğrencilere yardımcı olabilir. Guastello, Beasley, ve Sinatra's (2000) 7. sınıfta öğrenim gören iki düşük başarılı öğrenci grubundan birine kavram haritaları ile konu anlatımı yapılmış diğer gruba ise okuma, tartışma gibi yöntemlerle ders işlenmiştir. Konu anlatımından sonra yapılan son test sonuçlarının deney grubundaki öğrencilerin diğer öğrenci grubuna göre çok daha başarılı olduğu görülmüştür (Guastello, Beasley, ve Sinatra's, 2000'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

### **13. KAVRAM HARİTALARININ SINIRLILIKLARI**

Kavram haritaları birçok açıdan öğrenme öğretme sürecini destekleyen öğretim materyalleri olmasına rağmen beraberinde bazı sınırlılıklar getirmektedir. Öğrencilerin bu tür bir etkinlikle ilk kez tanışmalarından dolayı istenilen düzeyde bir kavram haritası geliştirmek her zaman mümkün olmayabilir. Kavram haritalarını anlayabilmeleri için öğrencilerin bu araçlarda kullanılan işaret ve sembollerin anlamlarını önceden öğrenmiş olmaları gerekmektedir. Kavram haritalarında dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biri de dil kurallarına uygun haritalar oluşturmaktır. Kavram haritaları İngiliz dili kurallarına uygun öğretim araçlarıdır. Bu yüzden kavram haritaları oluşturulurken Türkçe dil kurallarına mümkün olduğunca dikkat edilmesi gerekmektedir (Güçlüer, 2006:43 aktaran: Atilla Özdemir, 2009: 48).

### **14. SIFATLAR**

Sıfatlar bir çok dilbilgisi kitaplarında ve makalelerde 'varlıkları niteleyen ya da belirten sözcükler' olarak tanımlanmaktadır. Mehmet Hengirmen bu tanıma



‘Adlardan önce gelen’ ifadesini eklemiştir. Bu ekleme yerindedir. Zira sıfatı sıfat yapan özellik isimlerden önce gelmesidir. Diğer kaynaklarda ‘Adlardan önce gelen’ ifadesinin yer almamasını sıfatın bu özelliğinin oldukça aşık olmasına bağlıyoruz.

Fuat Bozkurt ise sıfatı şöyle tanımlamıştır: “Duyum alanını bölümleyen sözcüklerdir sıfat. Çünkü duyu organlarıyla elde edilen duyular dil bakımından nesneleredeki ‘özellikler’ olarak kavranırlar.

Feyza Hepçilingirler ise sıfatın öteki adının –önad- zaten sıfatın tanımını içinde taşıdığını belirtmektedir. Türkçe’nin adlandırmada bu kadar kolaylık sağlamasına karşın bu terimlerin genellikle Arapçalarını benimsediğimizi belirttikten sonra sıfatın tanımını yapmıştır:

‘Sıfat, önaddir. Bir adın önüne gelerek o adın nitelik ve niceliğini bildiren sözcüğün görevidir. Nitelik, bir varlığın, kendisinden ayrılamayan, başka varlıklardan ayırt edilmesini sağlayan özellikleridir. Nicelik ise bir varlığın, varlığa yapışık olmayan, insanlar tarafından verilen, sayılabilen ve ölçülebilen özellikleridir.’

İncelediğimiz kaynakların çoğu sıfatın klasik tanımını yaptıktan sonra sıfatları ikiye ayırıp, sıfatın çeşitlerini anlatmaya başlamıştır. Fakat Feyza Hepçilingirler ve Haydar Edizkun sıfatların çeşitlerine geçmeden önce bazı bilgilere değinmişlerdir. H. Edizkun sıfatın ve sürerli ya da geçici bir niteliğini gösterebileceğinden söz etmiştir. ‘Doğal ve sürerli nitelik, ismin özünden ayrılamayan, ona yapışık gibi duran niteliktir.

‘Mavi göz, uysal çocuk’ örneklerinde mavilik ve uysallık kendilerinden sonraki isimlerin özlerinden ayrılmayacak olan niteliklerdir. Geçici nitelik ise bir süre için isme takılı duran niteliktir. Örneğin kamaşan göz, köpüklü su takımlarında kamaşan ve köpüklü sıfatları kendinden sonraki isimlerin geçici sıfatlardır.Feyza Hepçilingirler ise sıfatların genel özelliklerini maddeleşmiştir.

1- Sıfat, addan önce gelir. Addan sonra gelirse sıfat olmaz.

2- Sıfat tamlaması ters çevrildiğinde tümce olur. ‘Kadın kitap okuyor’ tümcesini ters çevirdiğimizde ‘kitap okuyan kadın’ tamlamasına ulaşabiliyoruz.

3- Sıfat, çekim eki almaz.

4- Addan önce kullanılan ‘bir’ sözcüğü, genellikle bize kendisinden önce başka sıfatlarda bulunduğunu haber verir. eski, kırık bir tekne... Yükleme yaklaştırılan sözcük vurgu yönünden nasıl güçleniyorsa ada en yakın sıfat da ötekilerden daha vurgulu durumuna gelir: “Tatlı, sıcak, küçük bir söz” de sözün ‘küçük’lüğü daha öne çıkarken, “küçük, tatlı, sıcak bir söz” dendiğinde ‘sıcak’ kavramı öne çıkar.

5- Sıfat asla tek başına kullanılmaz. Nerede bir sıfat varsa orada bir sıfat tamlaması vardır.

Fuat Bozkurt sıfatların anlatımda önemli bir işlevi olduğunu söyleyerek bu düşüncesine Amerikalı bir yazarın cümlesiyle desteklemiştir: *Sıfatları kendinize tutsak edin, edebiyata egemen olursunuz.* Sıfatların dört özelliği ise: söz, süs, ses ve duygudur.

Sıfatlar incelediğimiz tüm kaynaklarda görev, anlam veya işlev bakımından ikiye ayrılmıştır:

#### 14.1. NİTELEME SIFATLARI

Varlıkları niteleyen sıfat türüdür. Soyut ve somut adların niteliklerini gösterir ve söz diziminde tamlayan durumda bulunur. Tufan Demir niteleme sıfatını detaylı bir şekilde tanımlamıştır: “ Varlıkları niteleyen, onların durumlarını, biçimlerini, renklerini, kokularını, türlü özelliklerini gösteren sıfatlardır. Başka bir deyişle varlıkların nasıl olduklarını gösteren sözcüklerdir”

Fuat Bozkurt ise niteleme sıfatını şöyle tanımlamıştır: “Varlık ve nesnelerin özelliklerini daha belirgin biçimde anlatan sözcüklerdir. Varlık ve nesnelere tanıtmak için değişik sözcüklerden yararlanırız. Benzetmelere, ikilemelere başvururuz. İşte seçilen tüm bu sözcükler, bir adı tanımladıklarında niteleme sıfatı özelliği taşırlar. Sözelimi *inek gibi adam* diye bir benzetme yaptığımızda buradaki *inek gibi* sıfat işlevindedir.

Neşe Atabay, Sevgi Özel, Tufan Demir sıfatlarda küçültme, karşılaştırma sıfatları, unvan(san) sıfatları ve pekiştirme sıfatlarını niteleme ve belirtme sıfatlarını işledikten sonra ayrı başlıklar şeklinde ele alırken Mehmet Hengirmen bu sıfatları niteleme sıfatlarının içinde almıştır. Niteleme sıfatlarını dörde ayırmıştır:

#### **14.1.1. Karşılaştırma Sıfatları**

Varlıkları karşılaştırarak niteleyen sıfatlardır. Karşılaştırma sıfatları, sıfatları üç derecede niteler:

\*Varlıkların nitelikleri eşit derecede ise *gibi* ve *kadar* sözcükleri kullanılır:

Mehmet, Ayşe gibi çalışkandır.

Mehmet, Ayşe kadar çalışkandır.

\*Varlıkların nitelikleri eşit değilse *daha* sözcüğü kullanılır:

Mehmet, Ayşe'den daha çalışkandır.

\*Bir varlığın nitelikleri öteki bütün varlıkların niteliklerinden daha üstünse *en* sözcüğü kullanılır:

Mehmet en çalışkan öğrencidir.

### 14.1.2. Pekiştirme Sıfatları

Bir varlığın niteliklerinin üstünlüğünü ve en yüksek derecesi pekiştirme sıfatlarında görülür. Bu ön ek bir ekten çok sıfatın önüne gelen hece biçimindedir. ‘m, p, r, s’ ünsüzlerinden oluşan bir hece ile yapılır.

### 14.1.3. Küçültme Sıfatları

Bir kavramı küçülten sıfatlardır. Küçültme ekleri, sıfatlardan sonra gelerek sıfatın gösterdiği anlama yakın ya da benzer yeni bir anlam verir. Örneğin ‘ucuzca bir ev’ dediğimiz zaman tam ucuz olmayan ucuza yakın bir ev anlaşılır. Öyleyse küçültme eki sıfata yakınlık ya da benzerlik anlamı da kazandırır. Küçültme ekleri: -ca, -cık, -ımsı, -ımtırak’ tır.

### 14.1.4. Unvan (San) Sıfatları

Özel adlardan önce ya da sonra kullanılan rütbe, meslek, saygı gibi durumları belirten sözcüklerdir. Unvan sıfatları bazı yönlerden diğer sıfatlara benzemez. Bir sözcüğün sıfat olabilmesi için adlardan önce gelmesi gerekir. Oysa unvan sıfatları adlardan sonra da gelebilmektedir. Adlardan sonra gelenler genellikle yüklem görevini üstlenirler. Adlardan sonra gelen ‘bey, paşa’ sözcüklerini sıfat olarak kabul etmek çok zordur. O halde unvan sıfatlarını kural dışı bir durum olarak değerlendirebiliriz. Bazı dilciler unvan sıfatlarını hitap sözcüğü olarak kabul etmektedirler. Unvan sıfatlarını üç grupta toplayabiliriz.

1- Adlardan önce gelen unvan sıfatları:

Sayın Ayşen Işık

Prof. Dr. Cahit Kavcar

2- Adlardan sonra gelen unvan sıfatları:

Özgür Bey

Oğuz Kağan

Nene Hatun

3-Hem adlardan önce hem adlardan sonra gelen unvan sıfatları:

Nasrettin Hoca

Hoca Nasrettin

## 14.2. BELİRTME SIFATLARI

Dilciler belirtme sıfatlarını ‘mânâ tahsis eden sıfat’ ve ‘tayin sıfatı’ olarak da tanımlamışlardır. Nesnelere belirten sıfatlardır. Ergin, belirtme sıfatları için bu sıfatların nesnenin bünyesinde olan vasfı göstermediğini, nesneyi şu veya bu şekilde belirttiğini söylerken, Devkurt belirtme sıfatlarının bir adın özelliğini belirttiğini, onlara renk kattığını, süs verdiğini ve gözümüzün önünde canlanmasını sağladığı belirtir. Dilmen ise belirtme sıfatlarının ismin sayısını veya bir kısmını bildirerek manasını daraltan sıfatlar olduğunu söyler.

Edizkun’un sıfatın tanımında bahsettiği doğal ve geçici özelliği Tufan Demir niteleme sıfatlarında kullanmıştır:

\*Çocuğun *yeşil* gözlerinde iki damla yaş vardı. (doğal özellik)

\*Bizi *loş* bir koridora aldılar. (geçici özellik)

Niteleme sıfatlarını bulmak için, nitelenen ada *nasıl* sorusunu sorarız.

Adlardan sonra gelen niteleme sıfatları ek eylemin yardımıyla bir hüküm bildirir ve cümle oluşturur. Ancak bu şekilde kurulan bazı cümlelerde ek eylem görünmez, gizli kalır.

Ayrıca dilciler belirtme sıfatlarını ayırırken de ayrılığa düşmüşlerdir: Banguoğlu, belirtme sıfatlarını gösterme, soru, belirsiz ve sayı diye dört grupta incelerken; Ahter belirtme sıfatlarının sayı, işaret ve müphemden oluştuğunu söyler. Dilmen ve Dilemre, Gencan ise belirtme sıfatlarının işaret, sayı ve belgisiz

sıfatlardan oluştuğunu söyledikten sonra ayrı bir başlık altında soru ve unvan sıfatlarını inceler.

Tüm dilcilerden farklı olarak Uşaklıgil farklı bir gruplamaya giderek sıfat-ı temellük bahsine yer verir.

#### **14.2.1. İşaret Sıfatları:**

Gösterme veya im sıfatı olarak da adlandırılır. Varlıkları işaret yoluyla belirtir. ‘bu, şu, o’ sözcüklerinin ismin önüne gelmesiyle o isim işaret edilmiş olur. Bu sözcükler gerçekte bir zamirdir. ‘öteki, beriki, öbür, böyle’ sözcükleri de işaret sıfatı olarak kullanılırlar.

#### **14.2.2. Soru Sıfatları**

Tufan Demir soru sıfatını ‘varlıkların durumlarını, yerlerini, sayılarını soru yoluyla belirten sıfatlardır’ şeklinde tanımlamıştır.

Bozkurt ise sıfat işlevindeki soruya şu özellikleri yüklemiştir: soru sözcüğü addan önce gelir, birlik oluşturur, adın bir özelliğini sorar, doğrudan adı etkiler, o ad ile birlikte tümcede görev alır, tümcede addan ayrılamaz. Tümceden sıfat işlevli soru sözcüğü çıkarıldığında tümcenin anlamında soru ögesi eksilir, ancak tümce bozulmaz: Kaç kişi geldi?

*kaç, hangi, ne, nasıl, nice, kaçar, kaçınca, neden gibi sözcükler* soru sıfatıdır.

#### **14.2.3. Belgisiz Sıfatlar**

Tufan Demir’e göre belgisiz sıfatlar, varlıkları çeşitli yönlerden, tam olarak değil de yarı belli bir biçimde, aşağı yukarı belirten sözcüklerdir. Fuat Bozkurt’a göre adları yaklaşık olarak belirtir. Tanıttıkları varlık belirsiz, gölgelidir. Onlarca örneğin içinden biri ya da birileridir. Müphem sıfatları ya da belirsizlik sıfatları olarak da kullanılırlar.

*Bir, hiç, birtakım, birkaç, bir çok, her, biraz, bazı, çoğu, kimi, herhangi, filan, falanca, fazla, bütün, öteki, hep, nice* gibi sözcükler belgisiz sıfat olarak kullanılırlar.

Banguoğlu ve Ahter ‘öbür’ sözcüğünü sadece belgisiz sıfat içinde sayarken; Ergin bu sözcüğü aynı zamanda işaret sıfatı olarak göstermiştir.

#### **14.2.4. Sayı Sıfatları**

Gerçekte sayı sözcükleri sayı adlarıdır. Sayı sözcükleri bir adı sayı bakımından belirlerse sıfat konumundadır; tek başına kullanıldıklarında ad işlevi taşır(Fuat Bozkurt). Varlıkların sayı ile ilgili türlü yönlerini belirten sıfatlardır(Tufan Demir). Sayı adlarının başka bir adın sayısını, ölçüsünü, sırasını belirtmek üzere sıfat görevinde kullanılırlar (Neşe Atabay, Sevgi Özel). Tanımlar genellikle aynıdır; fakat Ergin, Atabay ve Devkurt sıfatların aslında bir isim olduğunu, bir adı belirttikleri zaman sıfat olacaklarını özellikle vurgulamışlardır.

Dilcilerin çoğu sayı sıfatlarını dört grupta incelemekle birlikte Ergin ve Banguoğlu beş grupta incelemiştir (asıl sayı, sıra sayı, kesirli sayı, topluluk sayı ve üleştirme sayı sıfatları). Dilmen ise sayı sıfatlarını gruplara ayırmamıştır.

##### **14.2.4.1. Asıl Sayı Sıfatları**

Adların kesin sayılarını belirtmek için asıl sayı adlarının sıfat olmasıdır. Varlıkların sayılarını bildirir. Sayı adları çoğul anlam taşıdıkları için bunların belirttikleri adlar genellikle çoğul eki almaz.

##### **14.2.4.2. Üleştirme Sayı Sıfatları**

Varlıkların eşit bölümlere ayrıldığını bildiren sıfatlardır. Üleştirme sayı sıfatları asıl sayı sıfatlarına -(ş)Ar eki eklenerek türetilir. Üleştirme sıfatlarına Ahter ‘tevzi sıfatı’ Dilemre ‘pay sayıları’ Banguoğlu ise ‘üleme’ ifadesini kullanmıştır.

#### 14.2.4.3. Kesir Sayı Sıfatları

Belirtikleri adların sayılarını kesirli olarak gösteren sıfatlardır. Varlıkların bölümlerini gösterir. Bu sıfatlar asıl sayı sıfatlarına ya da asıl sayı sıfatları ile kurulmuş tamlamalara –de eki getirilerek yapılır. Bu tamlamalarda sözcük sayısı birden fazladır: dördte bir elma, yüzde yüz zam...Ediskun ‘yarı’ kelimesinin kesir sayı sıfatı olarak kullanımı üzerinde durmuştur. Ergin kesir sayı sıfatlarının tek kelime halinde değil bir kelime grubu şeklinde bulunacağını söyler.

#### 14.2.4.4. Sıra Sayı Sıfatı

Varlıkların, sıralarını, derecelerini bildiren sıfatlardır. Bütün dilciler sıra sayı sıfatlarının –inci eki olduğunda ittifak etmişlerdir: onuncu sınıf, sekizinci okul...

Banguoğlu, Ediskun ve Devkurt ‘sonuncu’ ve ‘ilk’ kelimesinin sıra sayı sıfatlarından olabileceğine işaret ederken Ergin ise ‘sonuncu’ kelimesi derecenin sayı bakımından en son olduğunu göstererek sayı ifadesi taşıdığı için sıra sayı sıfatlarından sayılabileceğini söyler. Ergin ayrıca ‘kaçıncı, filancı, ortancı’ kelimelerini de sıra sayı sıfatları içerisinde alır. Birlik olduğunu gösteren, bir nesne topluluğu ifade eden sayı sıfatlarıdır: ikiz, dördüz...

Topluluk sayı sıfatlarından sadece Ergin ve Banguoğlu bahsetmiştir. Ergin topluluk sayı sıfatlarını isim olarak kullanılmasının sıfat olarak kullanılmasına tercih edildiğini söyleyerek bunları örneklendirir. Ayrıca Ergin topluluk sayı sıfatlarının ikiden yediye kadar olduğunu söyleyerek sayılarının az olduğuna işaret etmiştir.

Sıfatlar biçim bakımından 3’e ayrılır: Basit, türemiş ve birleşik sıfatlar.

1- Basit Sıfatlar: Aslından sıfat olan kök halinde bulunan ya da bugün kökleri tanınmayan sıfatlardır: sert kaya, kara kalem, temiz elbise...



2- Türemiş Sıfatlar: Bir kök veya gövdeye yapım ya da çekim eki gelmesiyle yapılmış sıfatlardır: çiçekli ağaç, durgun su...

3- Birleşik Sıfat: iki şekildedir:

\*Kaynaşmış birleşik sıfat; *açıkgöz, birkaç...*

\*Kurallı bileşik sıfat; *ak saçlı dede, saçlı ak dede*

#### 14.3. SIFATLARIN AD OLARAK KULLANILMASI

Bu konuya Tufan Demir değinmiştir. Sıfat takımını oluşturan ad söylenilmek istenilenin kolayca anlaşılabilirdiği durumlarda anlamını, varsa ekini sıfata bırakarak düşer; sıfat adın görevini de kendi üzerine alır; buna adlaşmış sıfat denir. ‘*İyilerin ömrü az olur, derler.*’

#### 14.4. İKİLEMELERİN SIFAT OLARAK KULLANILMASI

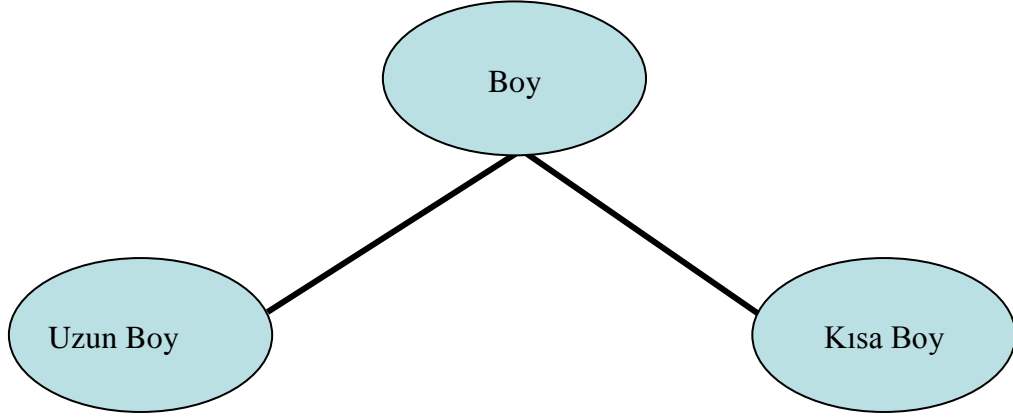
Sözcük türleri arasında sıfat diye adlandırdığımız sözcüklerin dışında, tümce içinde bir de sıfat görevi yapan sözcükler vardır. Sözcük yinelemesiyle ortaya çıkan ikilemeler, bir adın önünde tamlayan olduklarında sıfat görevi taşırlar. İkilemeler sıfatlar olduklarında belirttikleri ya da niteledikleri adın anlam bakımından güçlenmesini sağlarlar.

Orada uzun, *bitmez tükenmez bir kış* gecesi durmuş dinleniyor, yeniden kar topluyordu.

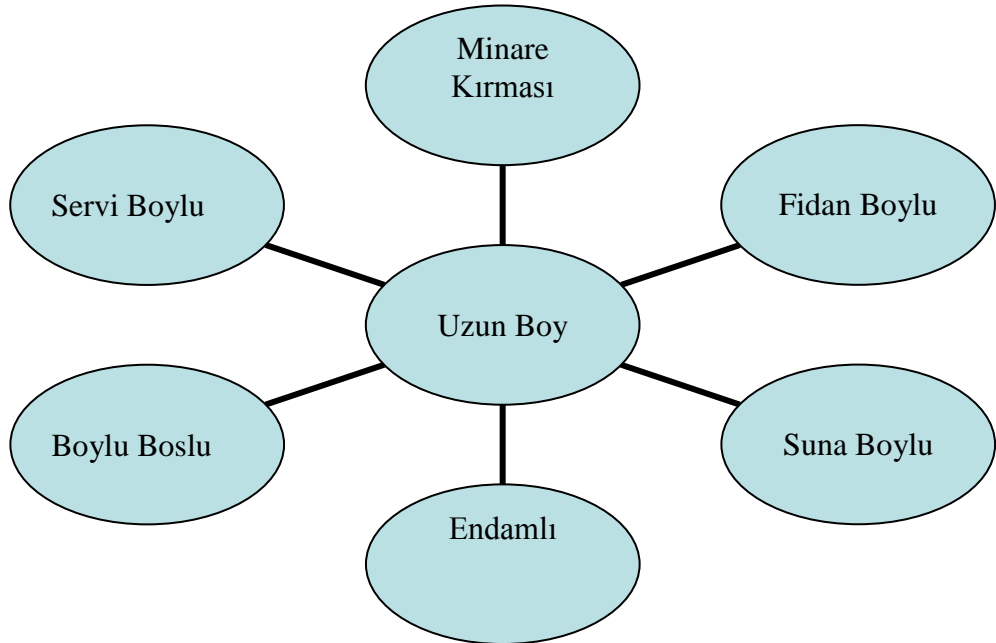
## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### BULGULAR VE YORUM

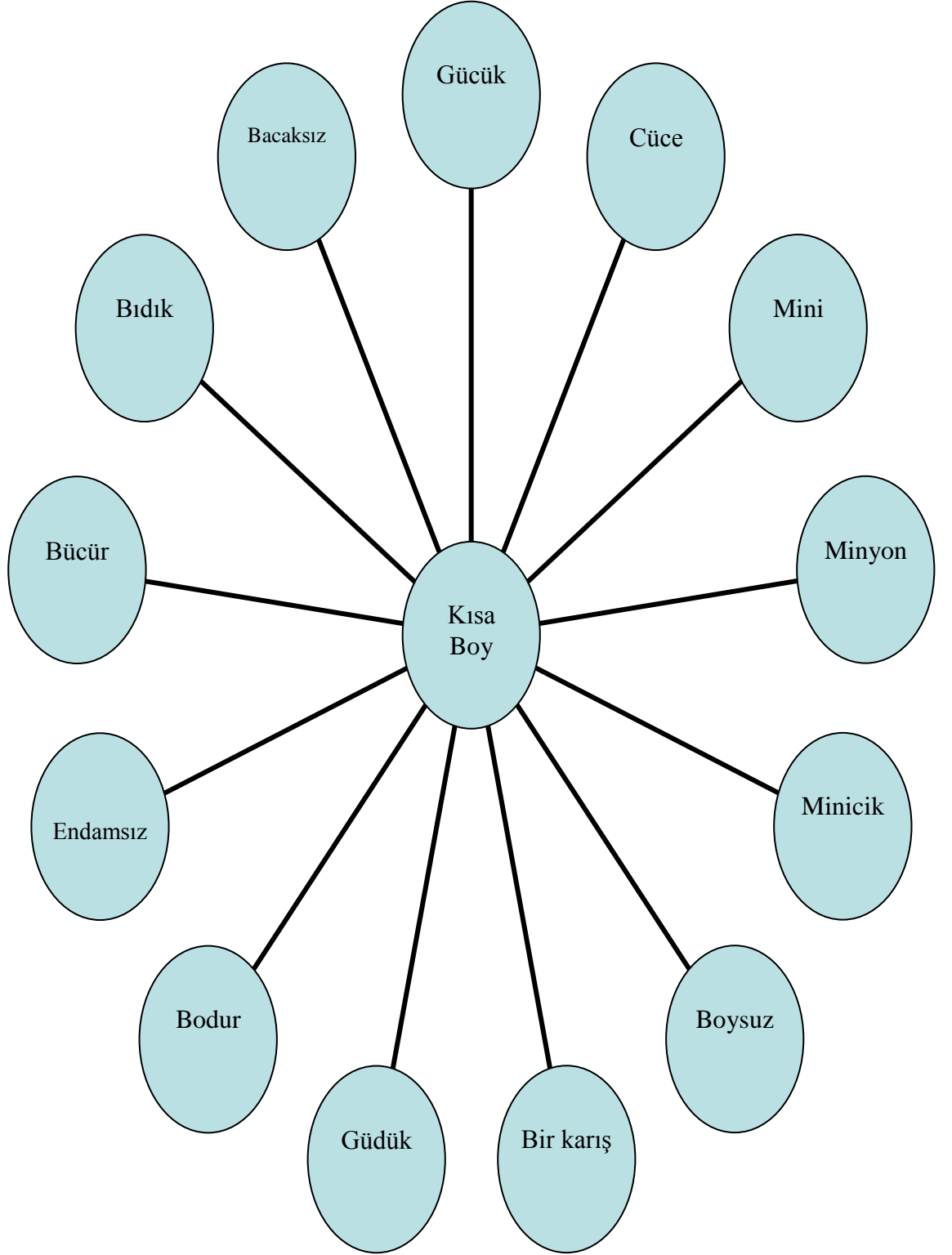
ŞEKİL 1. BOY



ŞEKİL 2. UZUN BOY



### ŞEKİL 3. KISA BOY



Bu tabloda “Boy” isminin nitelikleri sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma yapılırken hem yakın anlam grupları oluşturulmuş hem de nitelikler arası farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Boyu Niteleyen Sıfatlar:

1. Anlam İlişkisine Göre:

1.1. Zıt Anlamlılar:

Boylu – Boysuz

Endamlı – Endamsız

Minare Kırmacı – Bir karış

1.2. Olumlu veya Olumsuz Nitelikte Olanlar:

1.2.1 Olumlu Nitelikte Olanlar:

Boylu

Boylu boslu

Endamlı

Fidan boylu

Servi boylu

Suna boylu

1.2.2. Olumsuz Nitelikte Olanlar:

Bacaksız

Bıdık

Bir karış

Bodur

Boysuz

Bücür

Cüce

Endamsız

Gücük

Güdük

Mini

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

2.1.İstiare Yolu İle Nitelendirilenler:

2.1.1. Olumlu Olarak Nitelendirilenler:

Fidan boylu

Servi boylu

2.1.2 Olumsuz Olarak Nitelendirilenler:

Bodur

Cüce

2.2 Mecaz Yolu İle Nitelendirilenler:

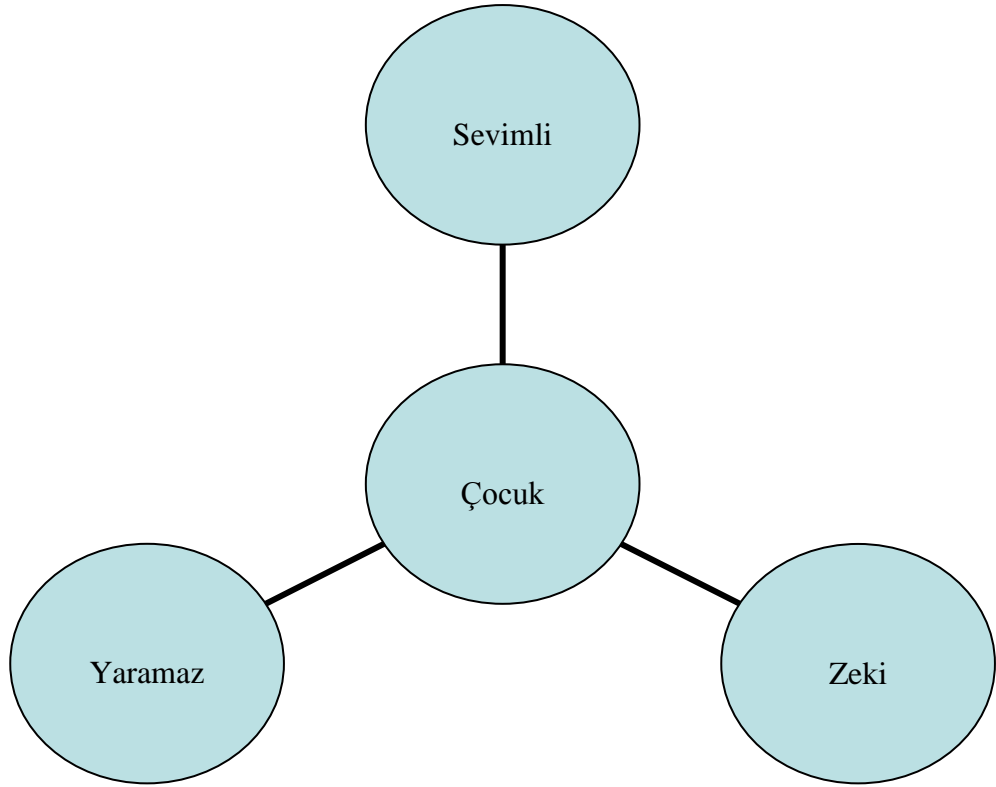
Bacaksız

Boysuz

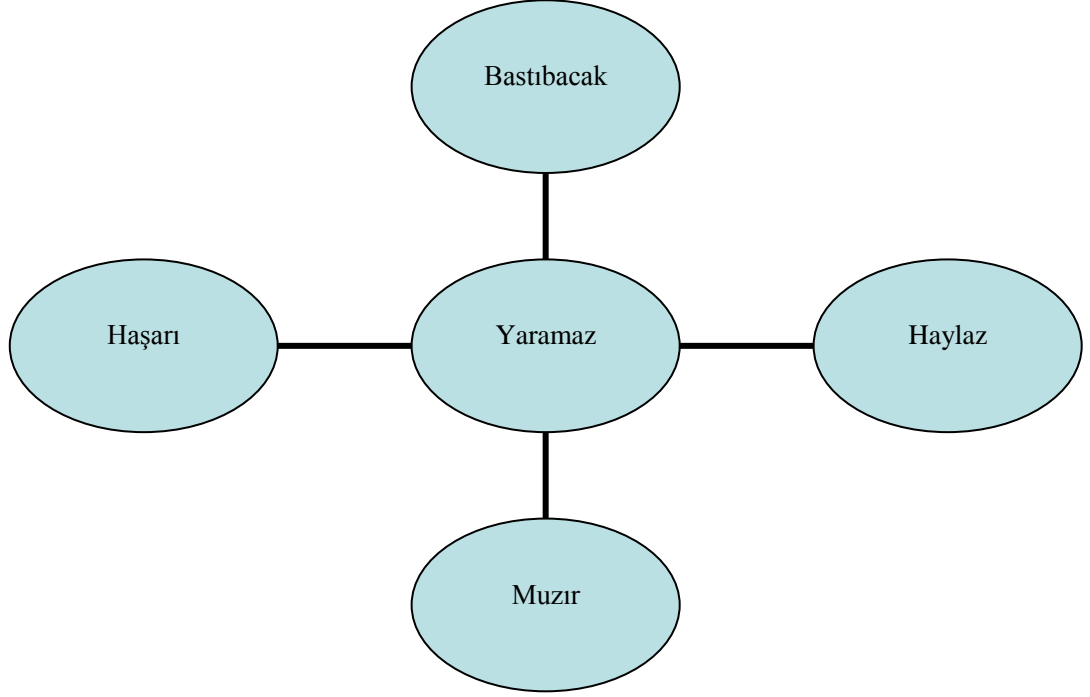
Bücür

Minare kırması

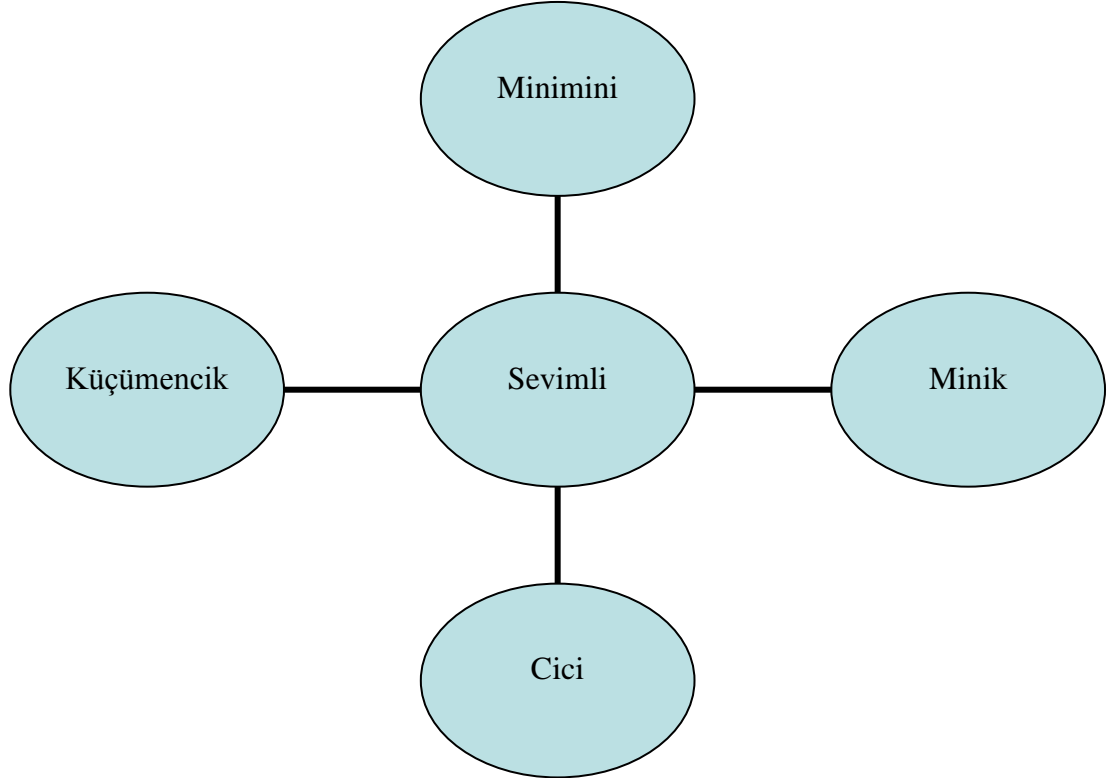
**ŞEKİL 4. ÇOCUK**



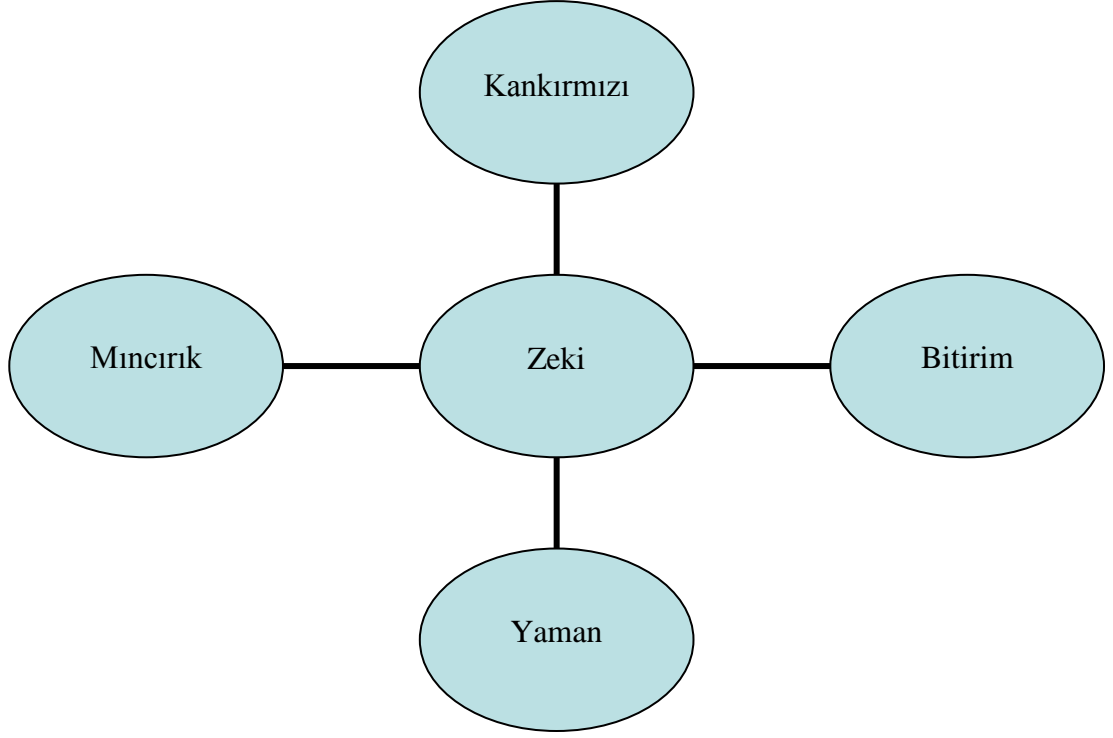
**ŞEKİL 5. YARAMAZ**



**ŞEKİL 6. SEVİMLİ**



## ŞEKİL 7. ZEKİ



Bu tabloda “Çocuk” sözcüğünün nitelikleri yaramazlık, zekilik ve sevimlilik bakımından sınıflandırılmıştır. Bu üç sınıf ile yakın anlam grupları oluşturulurken, nitelikler arası farklılıklar da ortaya konulmaya çalışılmıştır.

### Çocuğu Niteleyen Sıfatlar

#### 1. Anlam İlişkesine Göre:

##### 1.1. Yakın Anlamlılar

##### 1.1.1.Yaramazlık Bakımından Nitelikler:

Bastıbacak

Haşarı

Haylaz

Muzır

1.1.2. Sevimlilik Bakımından Nitelikler:

Cici

Küçümencik

Minik

Minimini

1.1.3. Zeka Bakımından Nitelikler:

Bitirim

Kankırmızı

Mıncırık

Yaman

1.2. Olumlu Nitelikte Olanlar:

1.2.1. Sevimlilik:

Cici

Küçümencik

Minik

Minimini

1.2.2 Zeka:

Bitirim

Kankırmızı

Mıncırık

Yaman

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

Mecazi Olarak Nitelendirilenler:

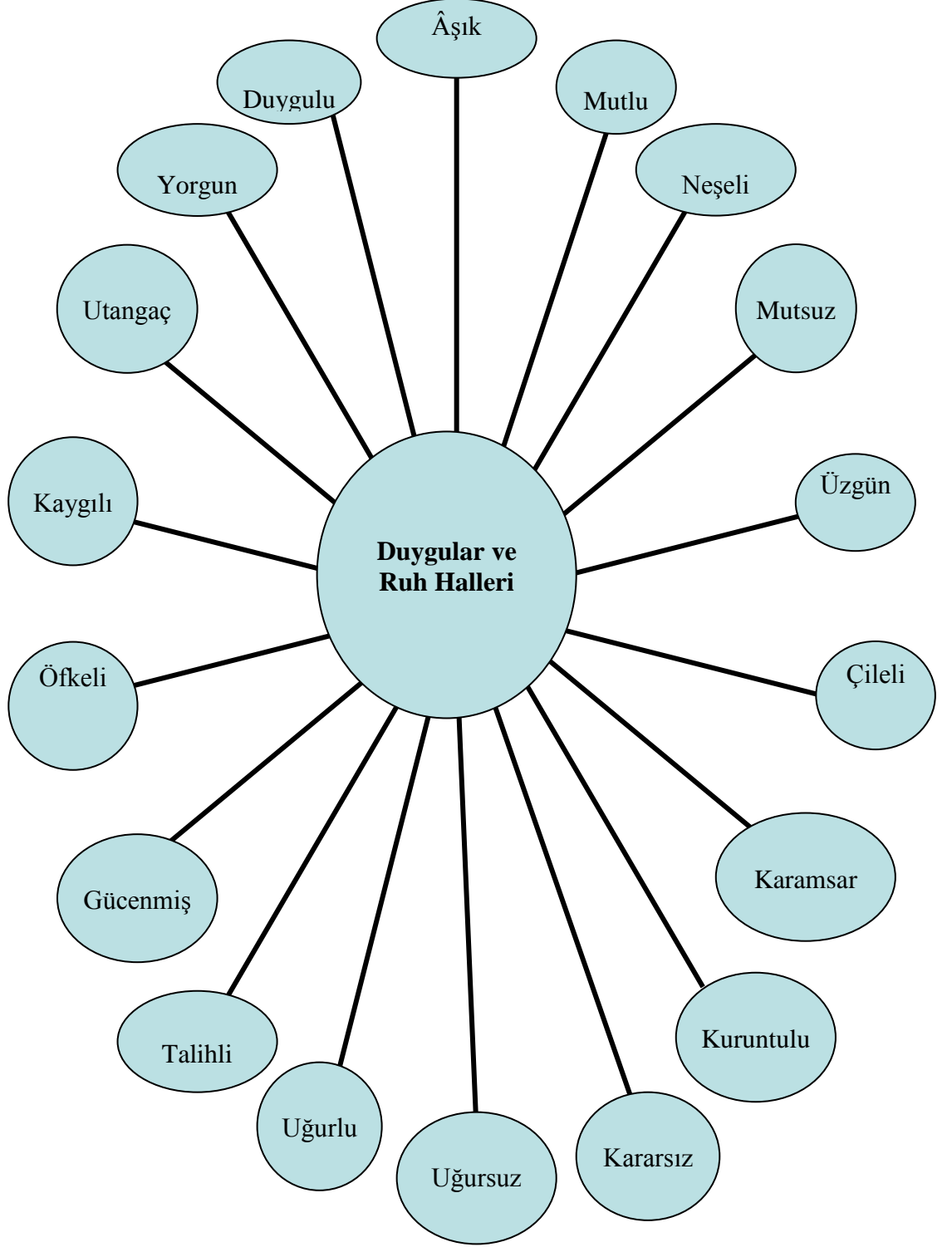
Bastıbacak

Kankırmızı

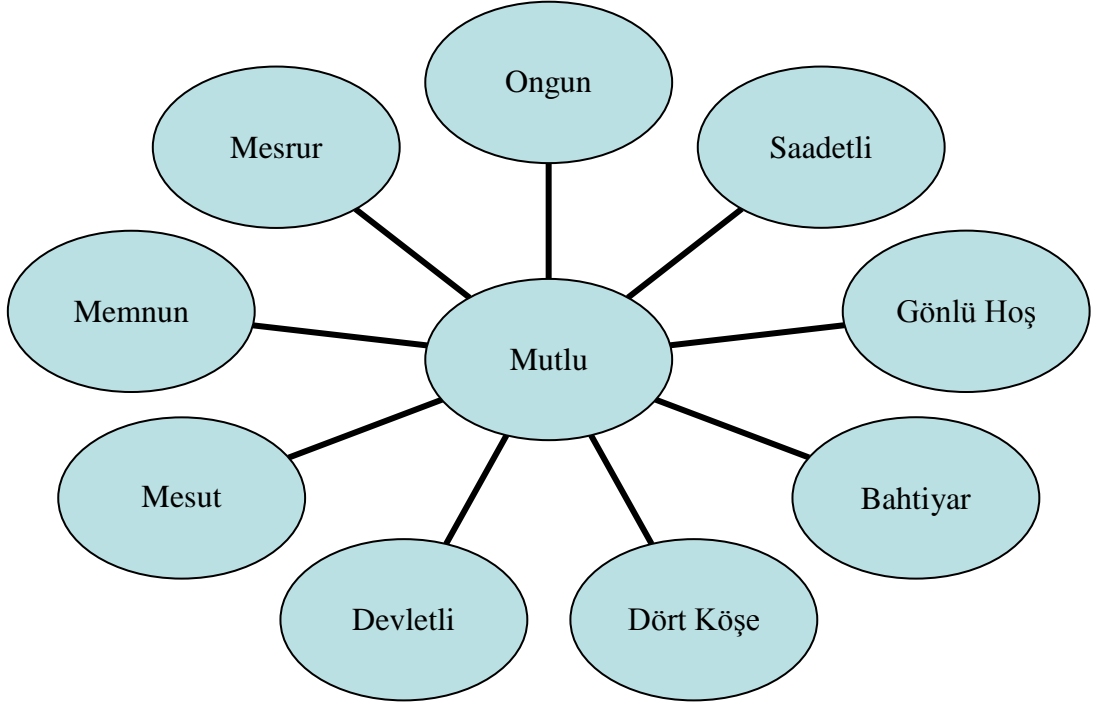
Yaman



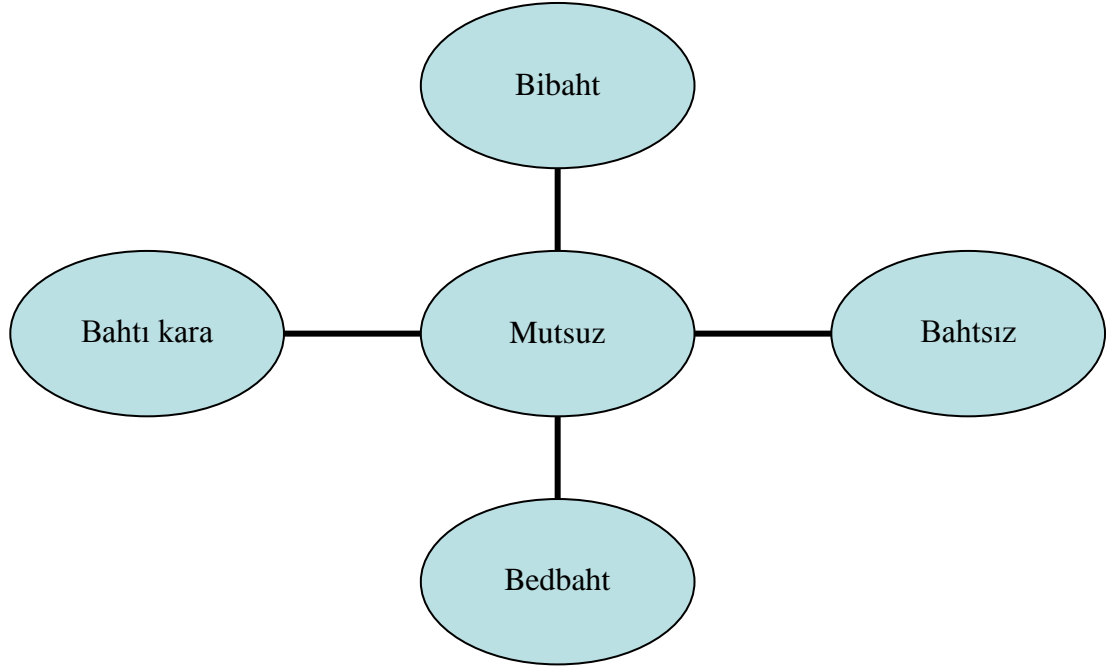
## ŞEKİL 8. DUYGULAR VE RUH HALLERİ



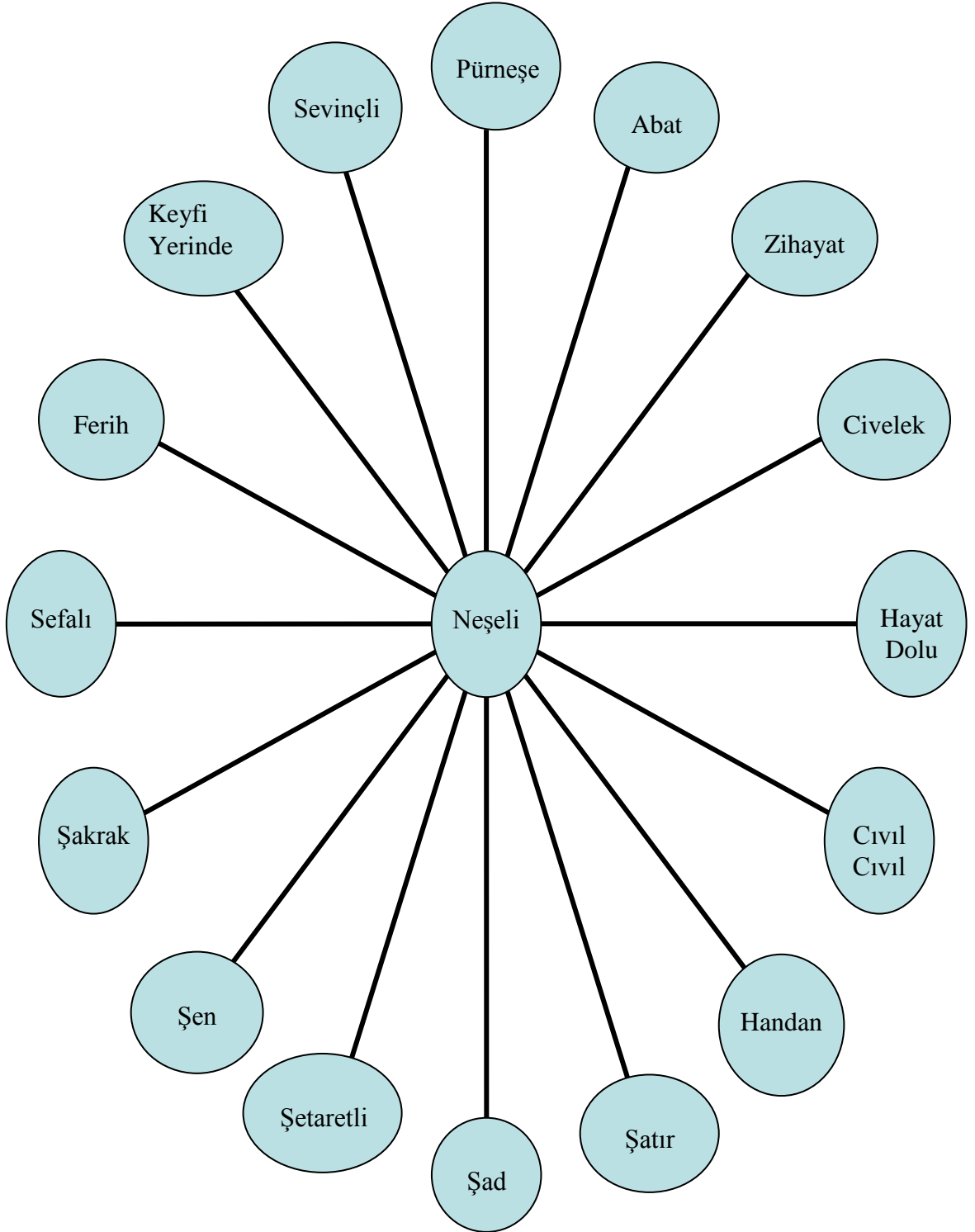
**ŞEKİL 9. MUTLU**



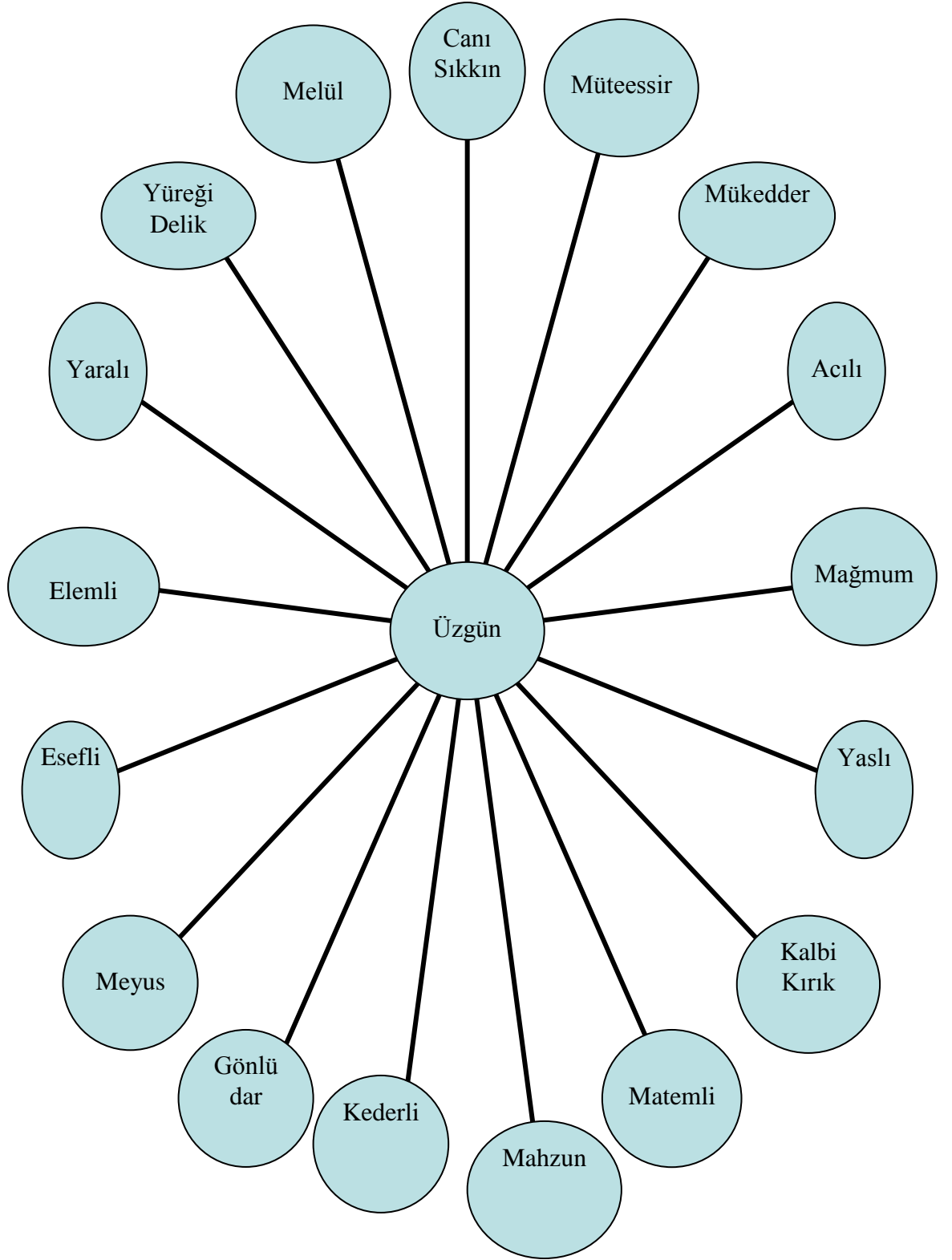
**ŞEKİL 10. MUTSUZ**



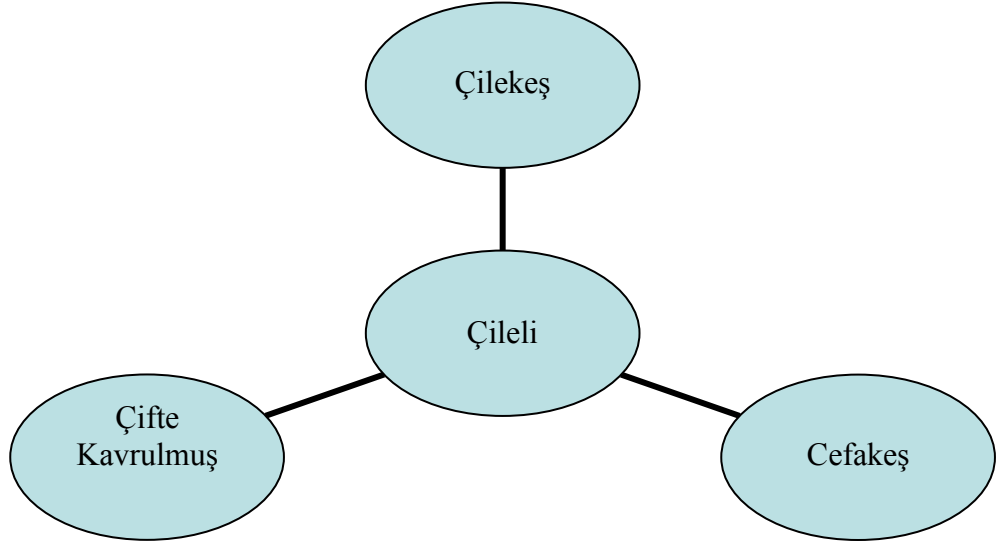
## ŞEKİL 11. NEŞELİ



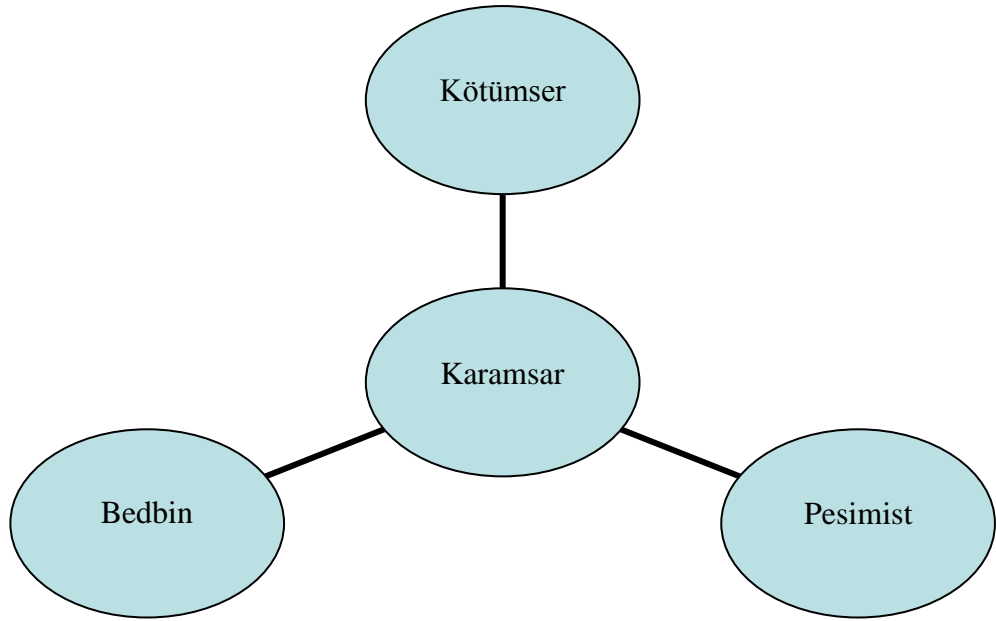
## ŞEKİL 12. ÜZGÜN



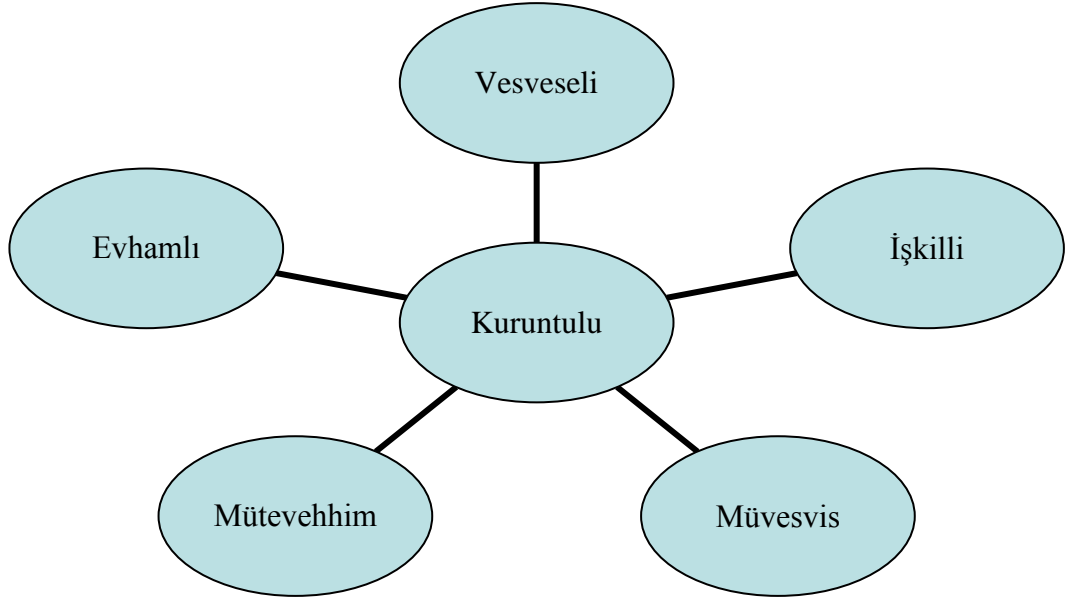
**ŞEKİL 13. ÇİLELİ**



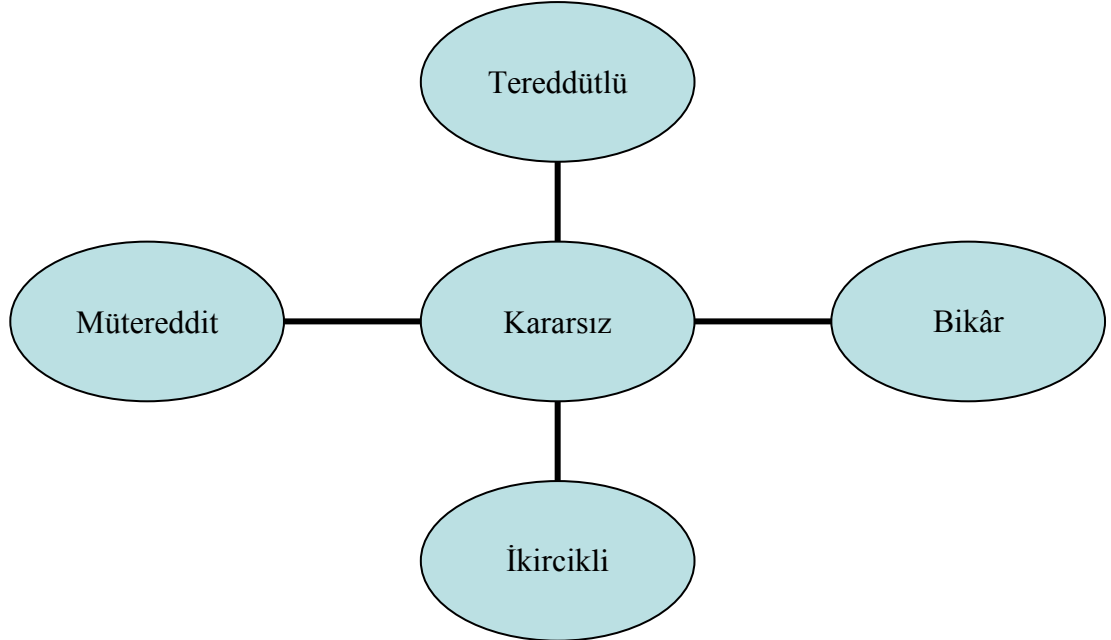
**ŞEKİL 14. KARAMSAR**



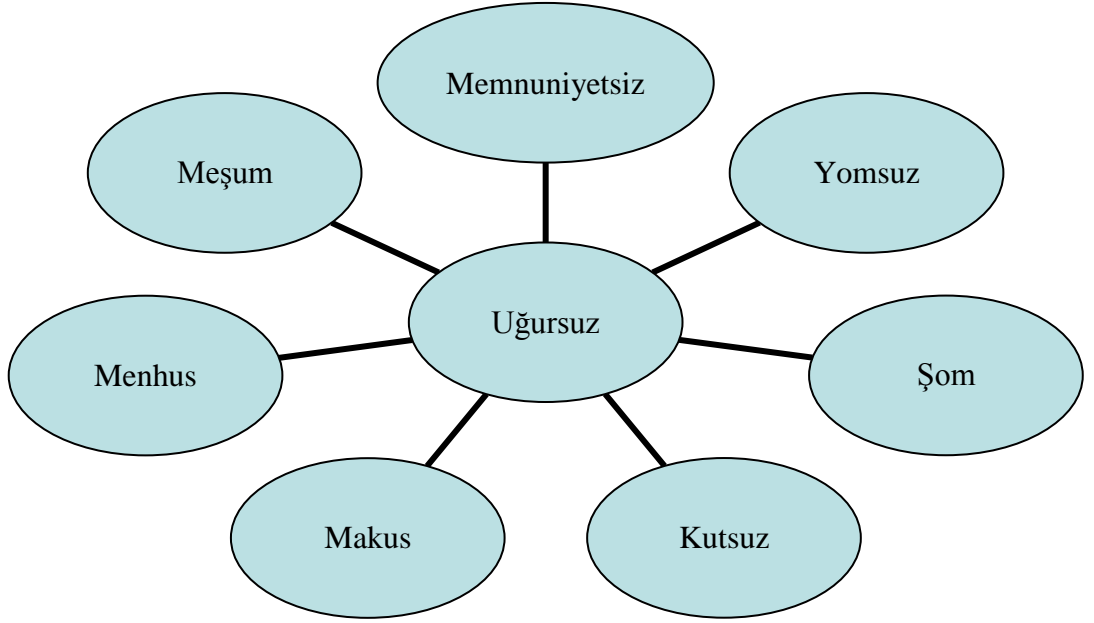
**ŞEKİL 15. KURUNTULU**



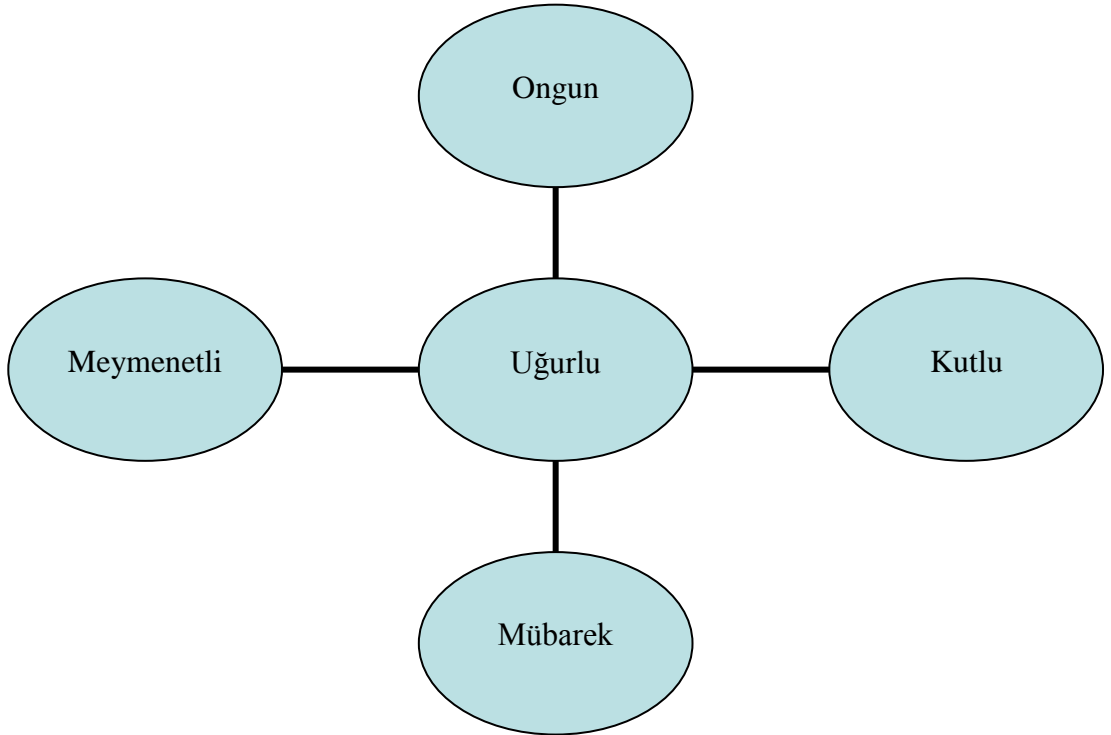
**ŞEKİL 16. KARARSIZ**



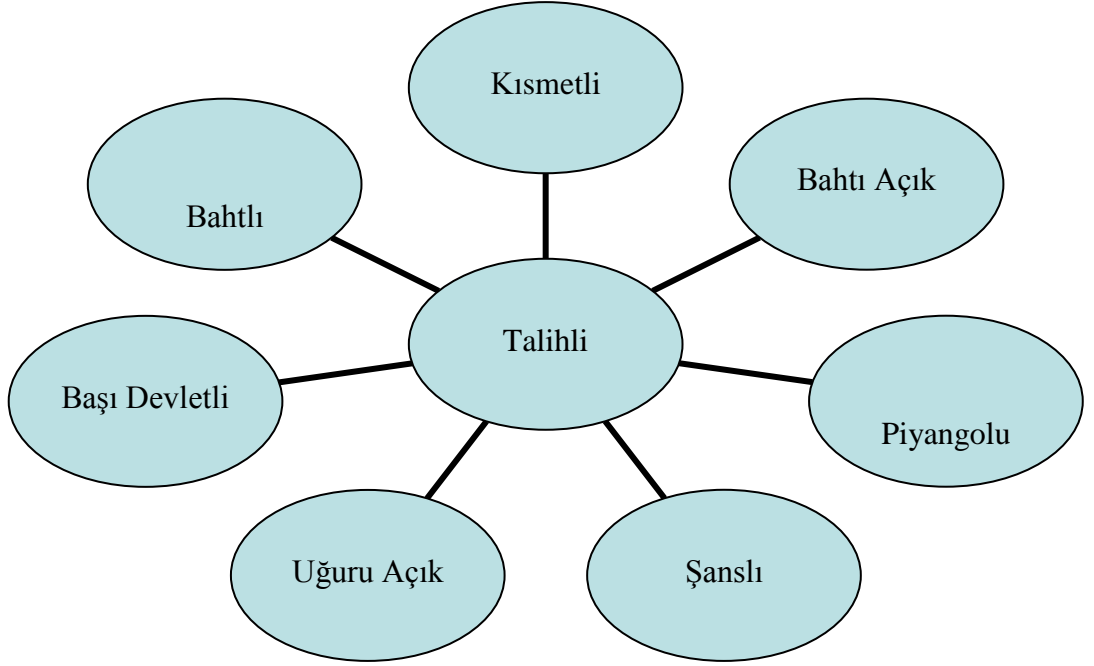
ŞEKİL 17. UĞURSUZ



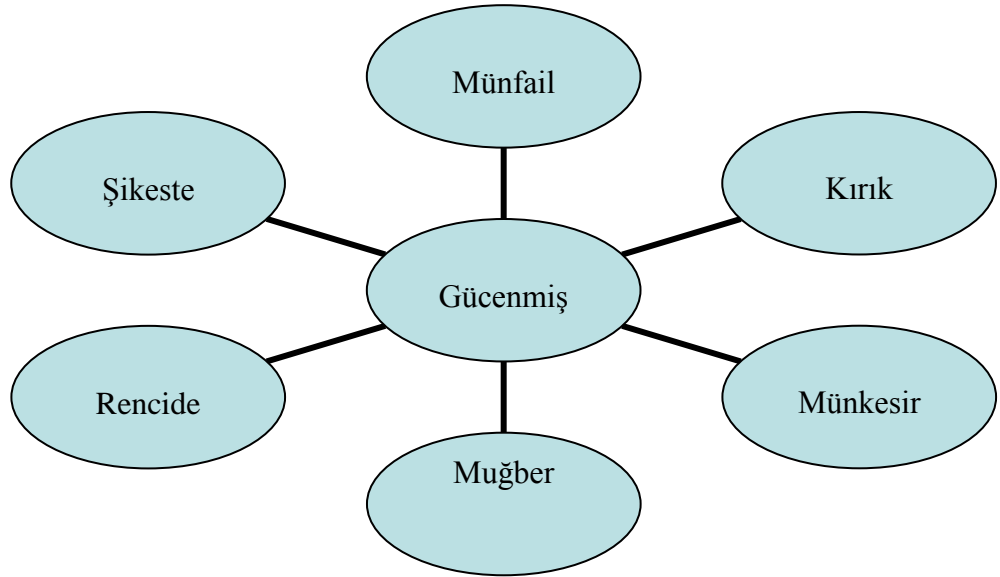
ŞEKİL 18. UĞURLU



**ŞEKİL 19. TALİHLİ**

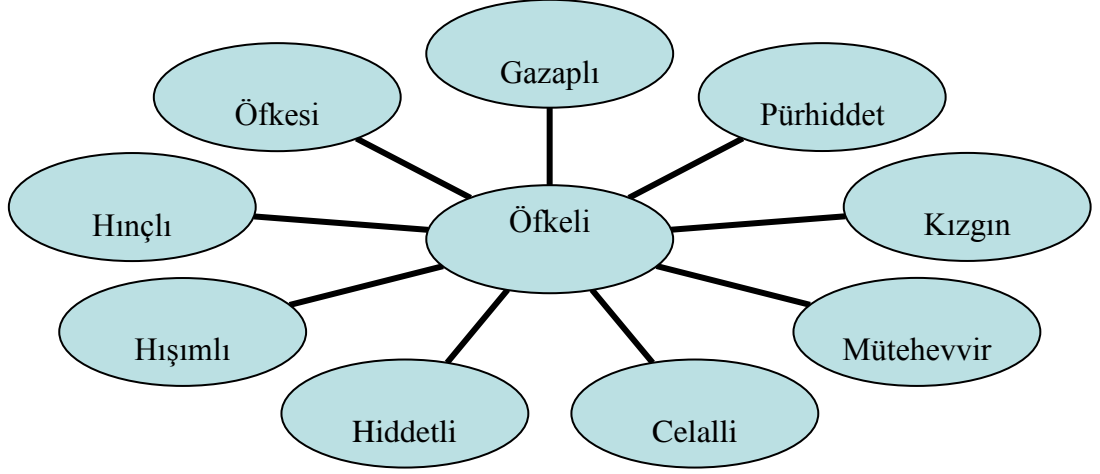


**ŞEKİL 20. GÜCENMİŞ**

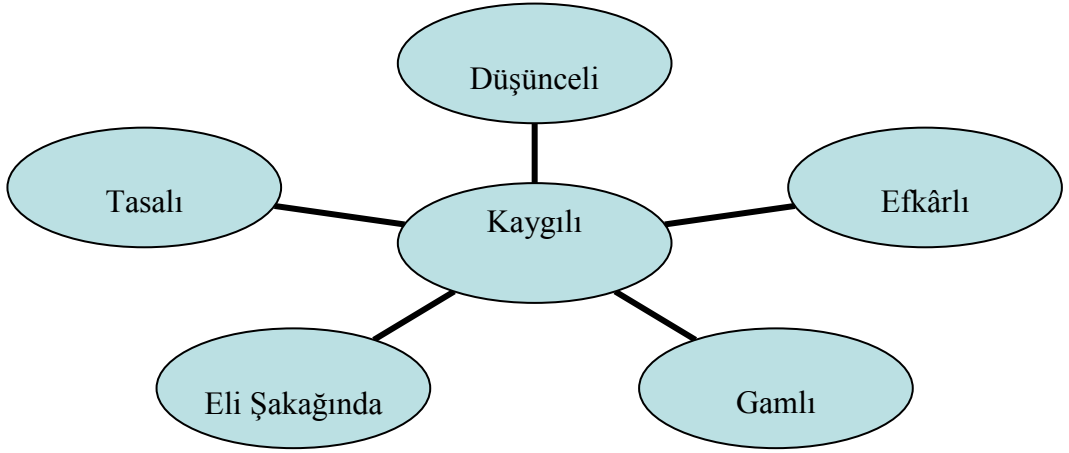




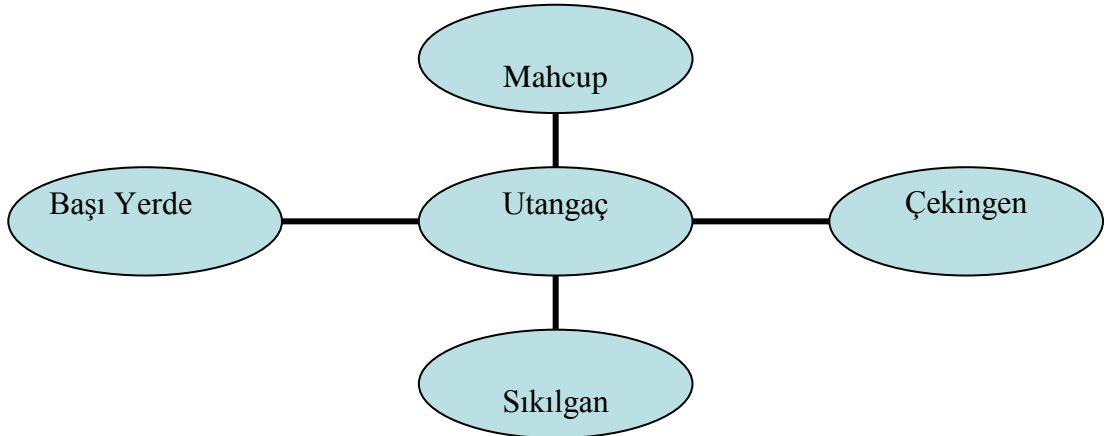
ŞEKİL 21. ÖFKELİ



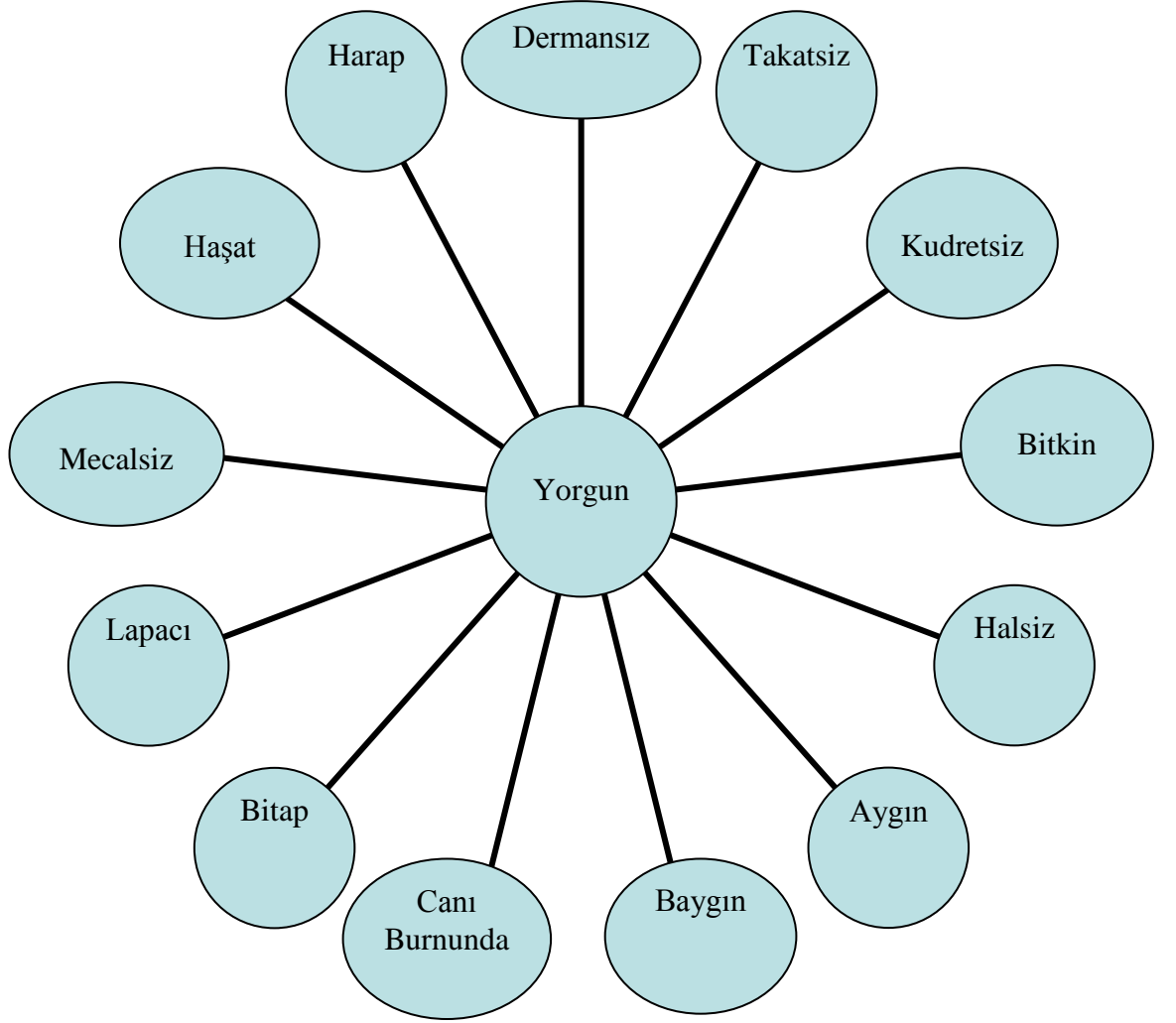
ŞEKİL 22. KAYGILI



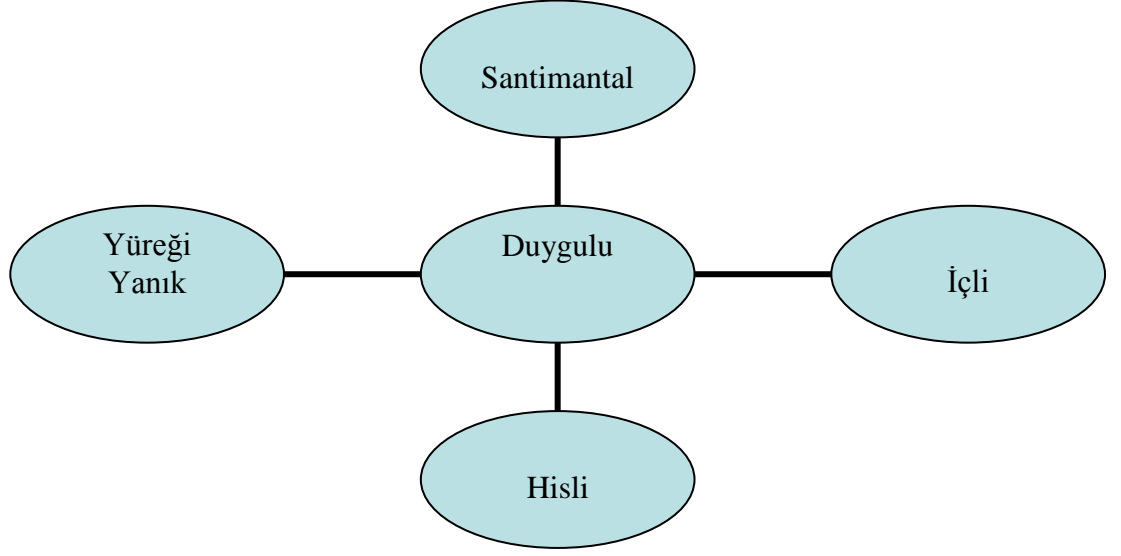
ŞEKİL 23. UTANGAÇ



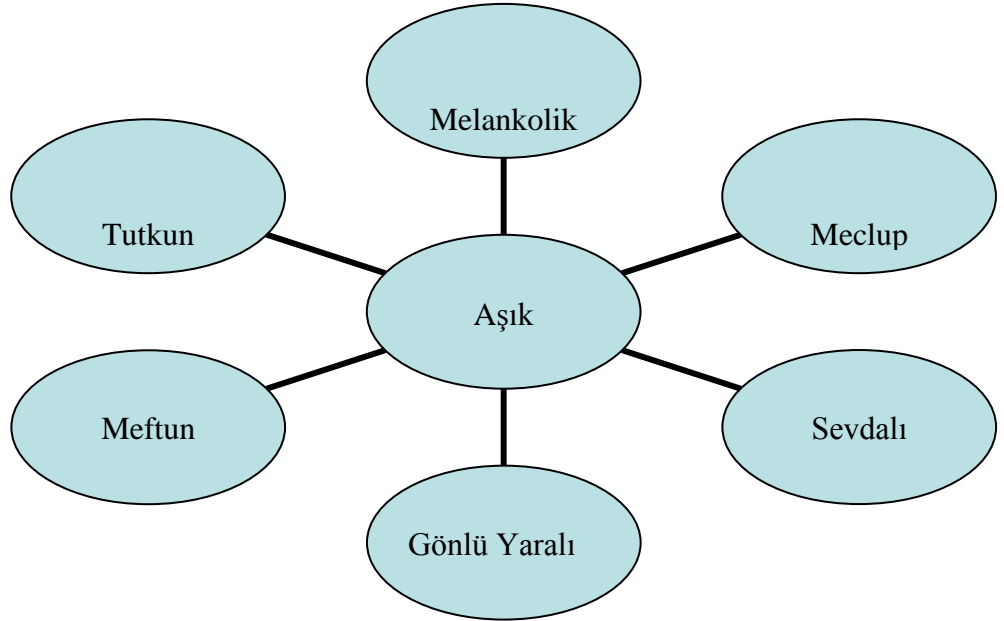
ŞEKİL 24. YORGUN



**ŞEKİL 25. DUYGULU**



**ŞEKİL 26 AŞIK**



Bu tabloda Duygular ve Ruh Halleri sınıflandırılmış, gruplandırılmıştır. Anlam grupları oluşturulurken, Duygular ve Ruh Halleri arasında farklılar ve benzerlikler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

## 1. Anlam İlişkisine Göre:

### 1.1. Duygular ve Ruh Hallerini Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

#### 1.1.1. Mutluluğu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Bahtiyar  
Devletli  
Dört Köşe  
Gönlü Hoş  
Memnun  
Mesrur  
Mesut  
Ongun  
Saadetli

#### 1.1.2. Mutsuzluğu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Bahtı Kara  
Bahtsız  
Bedbaht  
Bibaht

#### 1.1.3. Neşeliliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Abat  
Cıvıl Cıvıl  
Civelek  
Ferih  
Handan  
Hayat Dolu  
Keyfi Yerinde  
Pürneşe  
Sefalı  
Sevinçli

Şad  
Şatır  
Şen Şakrak  
Şetaretli  
Zihayat

1.1.4. Üzüntüyü Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Acılı  
Canı Sıkkın  
Elemli  
Esefli  
Gönlü Dar  
Kalbi Kırık  
Kederli  
Mağmum  
Mahzun  
Matemli  
Melül  
Meyus  
Mükedder  
Müteessir  
Yaralı  
Yaslı  
Yüreği Delik

1.1.5. Çileli Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Cefakeş  
Çifte Kavrulmuş  
Çilekeş

1.1.6. Karamsarlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Bedbin

Kötümser  
Pesimist

1.1.7. Kuruntulu Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Evhamlı  
İşkilli  
Mütevehhim  
Müvesvis  
Vesveseli

1.1.8. Kararsızlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Bikar  
İkircikli  
Müteredit  
Tereddütlü

1.1.9 Uğurluluk Bakımından Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.9.1. Uğurlu Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Kutlu  
Meymenetli  
Mübarek  
Ongun

1.1.9.2. Uğursuzluğu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Kutsuz  
Makus  
Menhus  
Müteredit  
Şom  
Yomsuz

1.1.10. Talihliliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Bahtı Açık

Bahtlı

Başı Devletli

Kısmetli

Piyangolu

Şanslı

Uğuru Açık

1.1.11. Gücenmişliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Kırık

Muğber

Münfail

Münkesir

Rencide

Şikeste

1.1.12. Öfkeli Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Celalli

Gazaplı

Hınçlı

Hışımlı

Hiddetli

Kızgın

Mütehevvir

Öfkesi Burnunda

Pürhiddet

1.1.13. Kaygılı Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Düşünceli

Efkarlı

Eli Şakağında

Gamlı  
Tasalı

1.1.14. Utangaçlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Başı Yerde  
Çekingen  
Mahcup  
Sıkılğan

1.1.15. Yorgunluğu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Aygın Baygın  
Bitap  
Bitkin  
Canı Burnunda  
Dermansız  
Halsiz  
Harap  
Haşat  
Kudretsiz  
Lapacı  
Mecalsiz  
Takatsiz

1.1.16. Duygulu Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Hisli  
İçli  
Santimantal  
Yüreği Yanık

1.1.17. Aşıklığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Gönlü Yaralı  
Meclup



Meftun

Melankolik

Sevdalı

Tutkun

## 1.2. Duygular ve Ruh Hallerini Niteleyen Yakın Anlamalı Kelimeler:

### 1.2.1. Mutluluğu Niteleyen Yakın Anlamalı Kelimeler:

Mutlu

Neşeli

### 1.2.2. Mutsuzluğu Niteleyen Yakın Anlamalı Kelimeler:

Çileli

Gücenmiş

Mutsuz

Üzgün

### 1.2.3. Kararsızlığu Niteleyen Yakın Anlamalı Kelimeler:

Kararsız

Kaygılı

Kuruntulu

### 1.2.4. Talihliliğu Niteleyen Yakın Anlamalı Kelimeler:

Talihli

Uğurlu

## 1.3. Duygular ve Ruh Hallerini Niteleyen Zıt Anlamalı Kelimeler:

Mutlu - Mutsuz

Neşeli - Üzgün

Uğursuz - Uğurlu

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

2.1. İstiare Yoluyla Nitelendirilen Duygular ve Ruh Halleri :

Çifte Kavrulmuş

2.2. Mecaz Yolla Nitelendirilen Duygular ve Ruh Halleri:

Bahtı Açık

Başı Devletli

Canı Burnunda

Dört Köşe

Eli Şakağında

Gönlü Yaralı

Harap

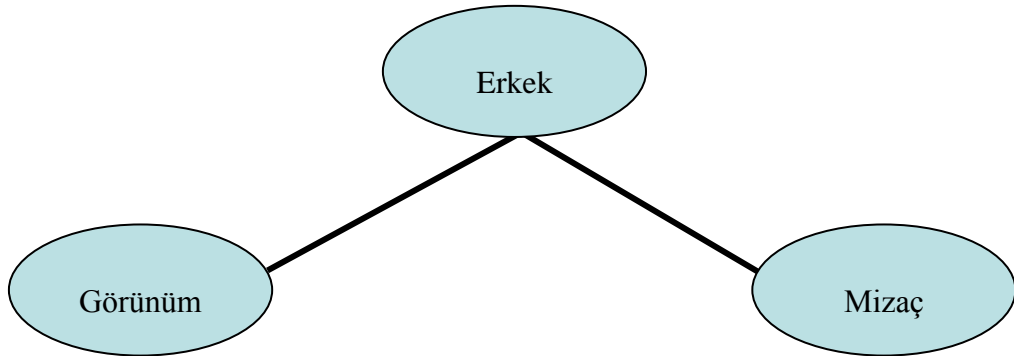
Haşat

Öfkesi Burnunda

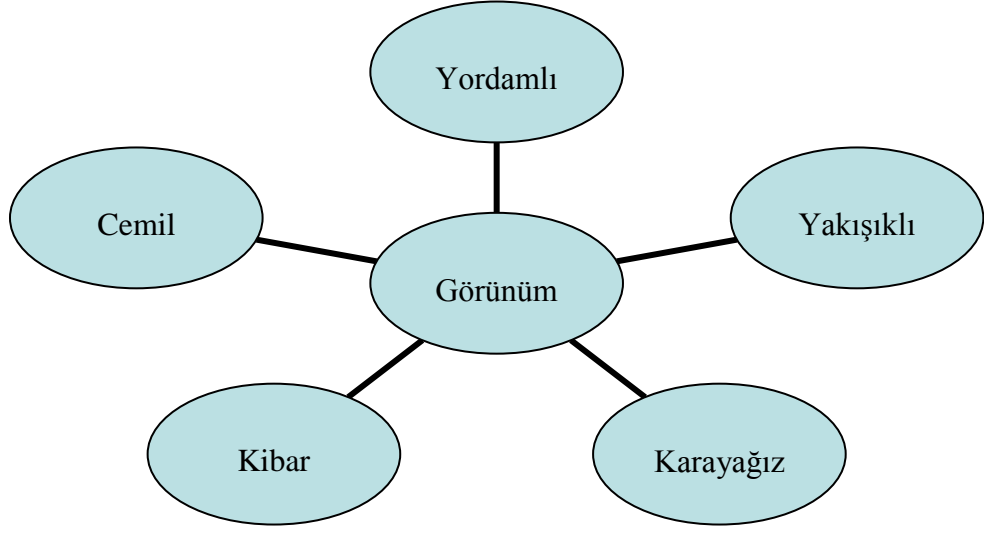
Piyangolu

Yüreği Yanık

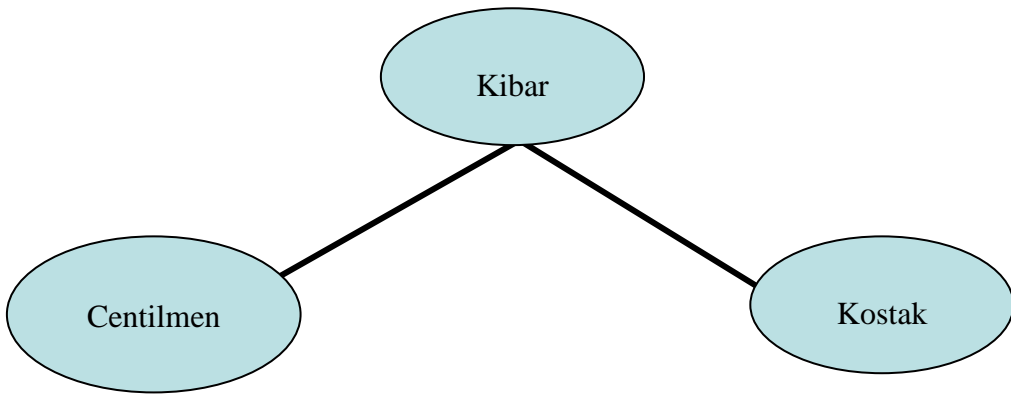
**ŞEKİL 27. ERKEK**



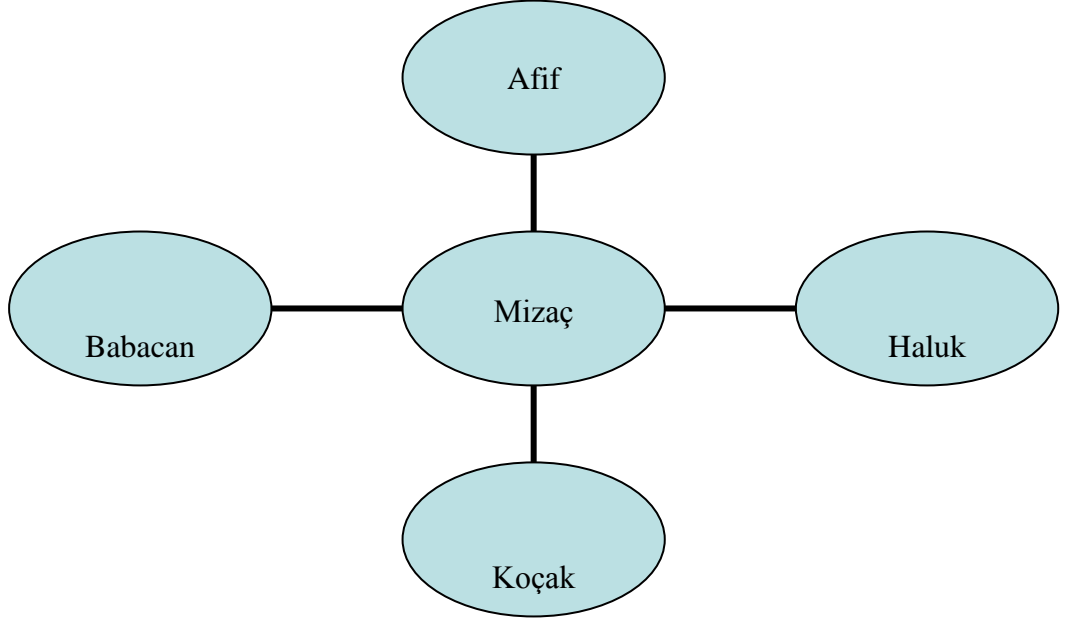
**ŞEKİL 28. GÖRÜNÜM**



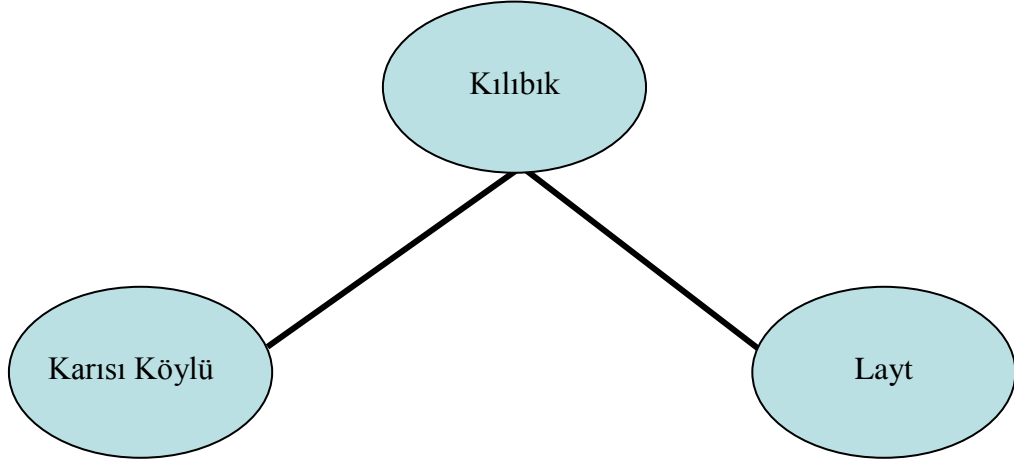
**ŞEKİL 29. KİBAR**



**ŞEKİL 30. MİZAÇ**



**ŞEKİL 31. KILIBİK**



Bu tabloda “Erkek” isminin nitelikleri görünüm ve mizaç başlıkları altında alınarak sınıflandırılmış, gruplandırılmıştır. Sınıflandırma ve gruplandırma ile anlam grupları oluşturulmuş, bu anlam grupları oluşturulurken farklılıklar ve benzerlikler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

## 1. Anlam İlişkisine Göre:

### 1.1. Eş Anlamlı Kelimeler

#### 1.1.1. Kibarlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Centilmen

Kostak

#### 1.1.2. Kılıbıklığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Karısı Köylü

Kılıbık

### 1.2. Yakın Anlamlılar

#### 1.2.1. Görünümü Niteleyen Yakın Anlamlı Kelimeler:

Cemil

Karayağız

Yakışıklı

Yordamlı

#### 1.2.2. Mizacı Niteleyen Yakın Anlamlı Kelimeler:

Babacan

Koçak

### 1.3. Olumlu Nitelikler:

Cemil

Karayağız

Kibar  
Yakışıklı  
Yordamlı

1.4. Olumsuz Nitelikler:

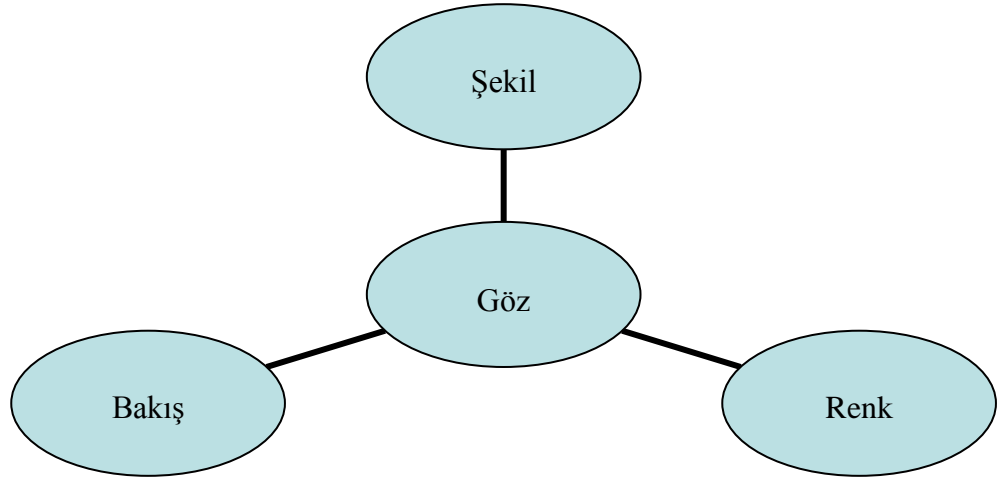
Kılıbık

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

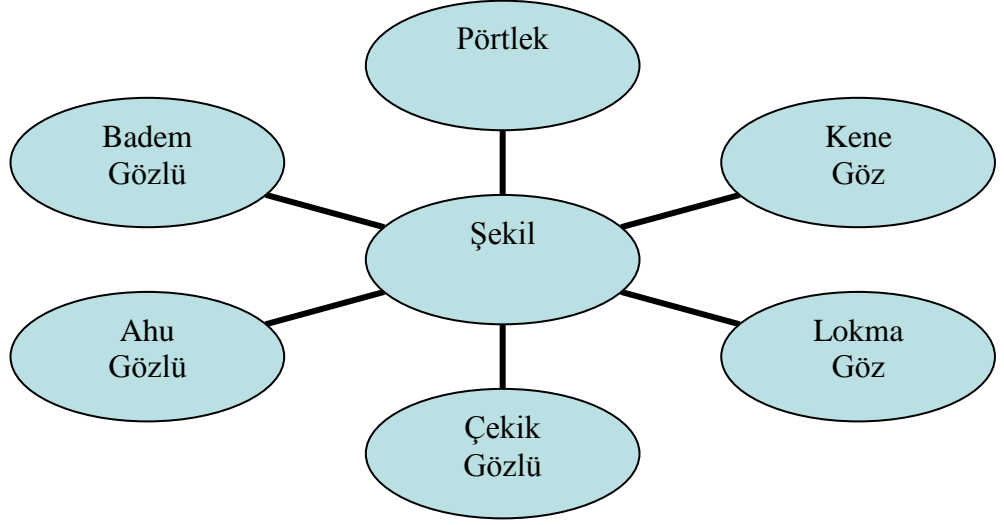
2.1. İstiare Yoluyla Nitelendirilenler:

Karısı Köylü  
Kılıbık

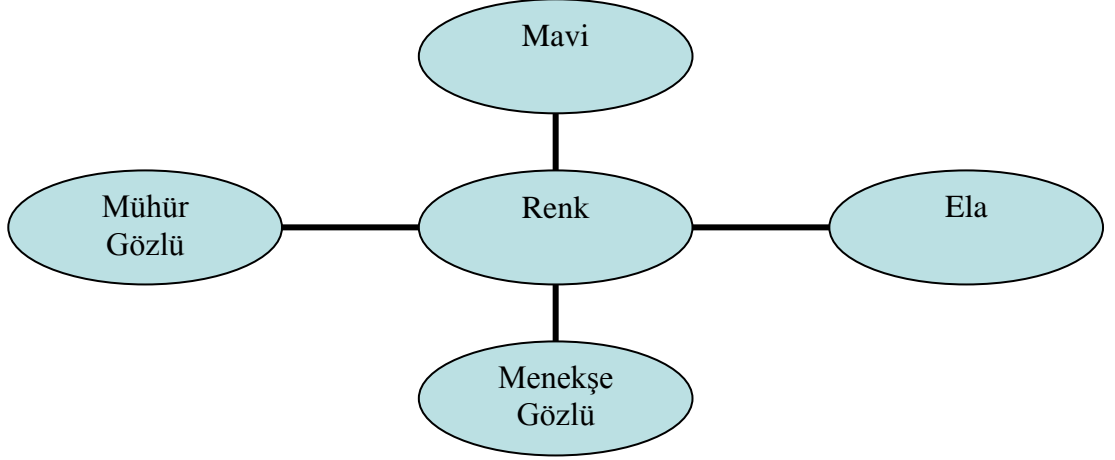
**ŞEKİL 32. GÖZ**



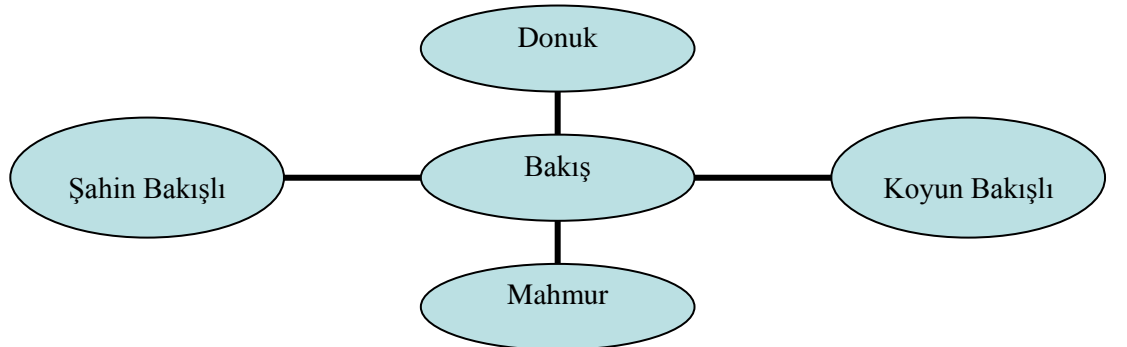
ŞEKİL 33. ŞEKİL



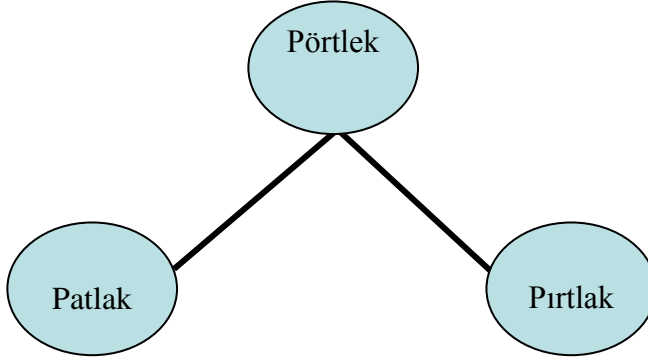
ŞEKİL 34. RENK



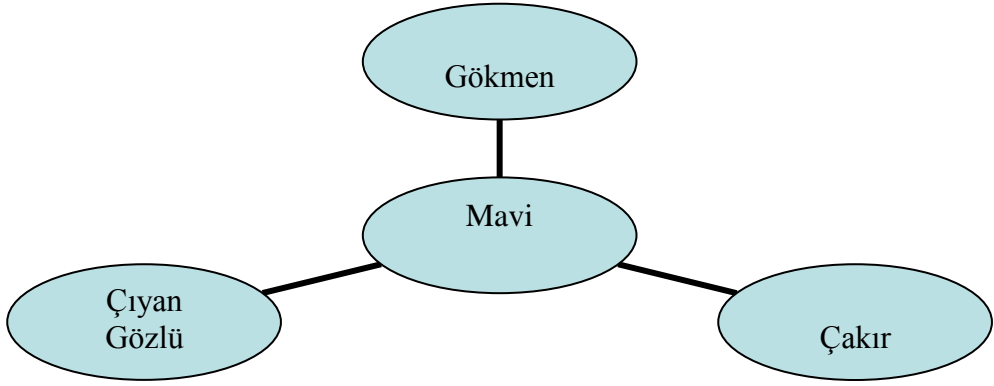
ŞEKİL 35. BAKIŞ



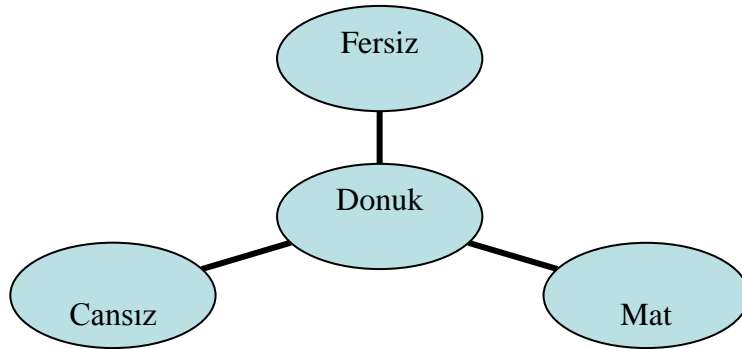
**ŞEKİL 36. PÖRTLEK**



**ŞEKİL 37. MAVİ**



**ŞEKİL 38. DONUK**





Bu tabloda “göz” isminin nitelikleri, şekil, renk ve bakış bakımından sınıflandırılmıştır. Bu üç sınıf yakın anlam grupları oluştururken, nitelikler arası farklılıklar da ortaya konulmaktadır.

## 1. Anlam İlişkisine Göre:

### 1.1. Şekil Bakımından Göz Nitelikleri:

Ahu gözlü

Badem Gözlü

Çekik gözlü

Kene göz

Lokma göz

Pörtlek

#### 1.1.1. Eş Anlamlılar:

Patlak

Pırtlak

#### 1.1.2. Yakın Anlamlılar:

Ahu gözlü

Badem gözlü

Çekik gözlü

#### 1.1.3. Zıt Anlamlılar:

Kene göz

Lokma göz

## 1.2. Renk Bakımından Göz Nitelikleri:

### 1.2.1. Yakın Anlamlılar:

Çakır

Çıyan Gözlü

Gökmen

### 1.3. Bakış Bakımından Göz Nitelikleri:

#### 1.3.1 Yakın Anlamlılar:

Cansız

Fersiz

Mat

#### 1.3.2. Zıt Anlamlılar:

Mahmur

Şahin Bakışlı

#### 1.3.3. Olumlu:

##### Şekil Bakımından Olumlu Göz Nitelikleri:

Ahu gözlü

Badem gözlü

Çekik gözlü

##### Şekil Bakımından Olumsuz Göz Nitelikleri:

Kene göz

Lokma göz

Pörtlek

##### Bakış Bakımından Olumsuz Göz Nitelikleri:

Donuk

Koyun bakışlı

## 2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

### 2.1. İstiare Yoluyla Nitelendirilenler:

#### 2.1.1.Şekil Bakımından Nitelendirilenler:

Ahu gözlü

Badem gözlü

Kene göz

Lokma göz

#### 2.1.2.Renk Bakımından Nitelendirilenler:

Çıyan gözlü

Menekşe gözlü

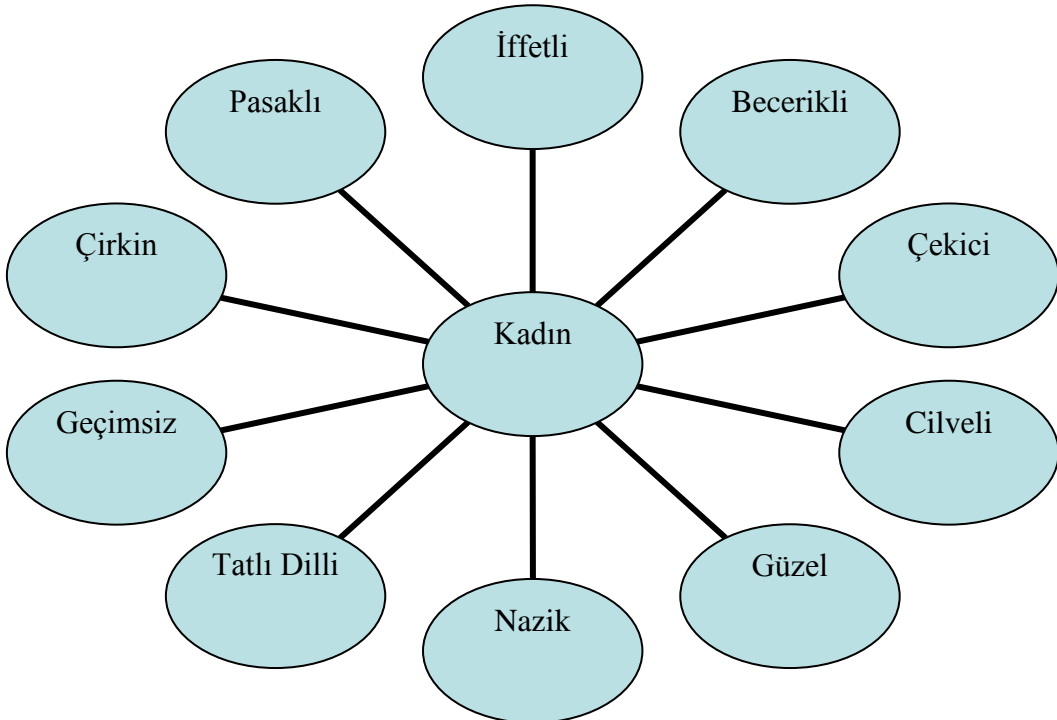
Mühür gözlü

#### 2.1.3. Bakış Bakımından Nitelendirilenler:

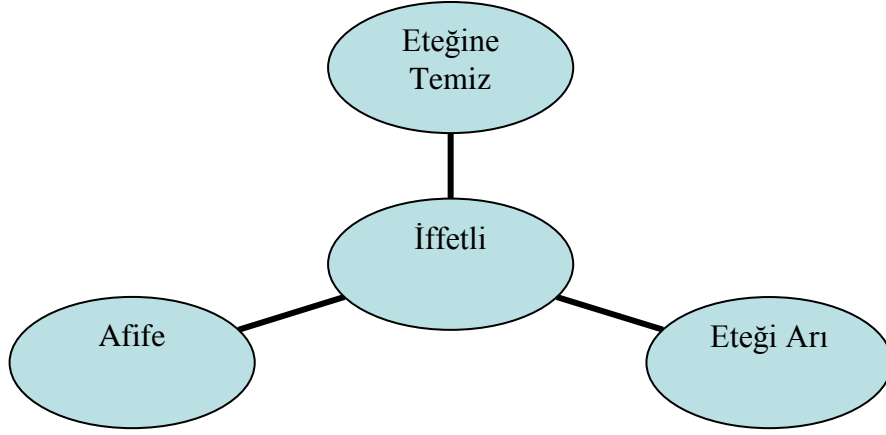
Koyun bakışlı

Şahin bakışlı

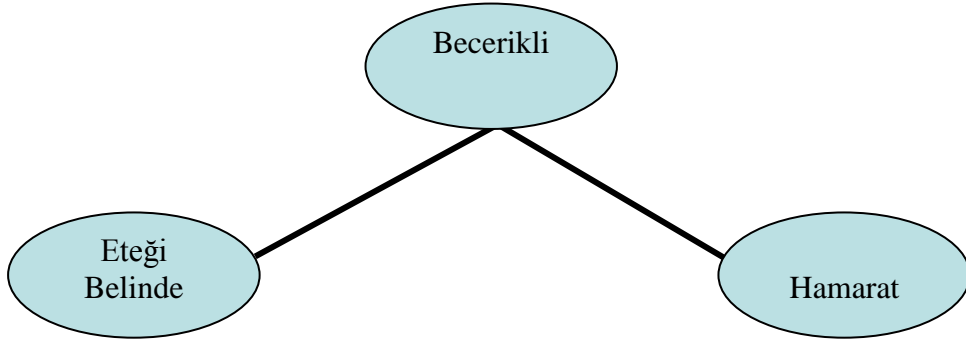
### **ŞEKİL 39. KADIN**



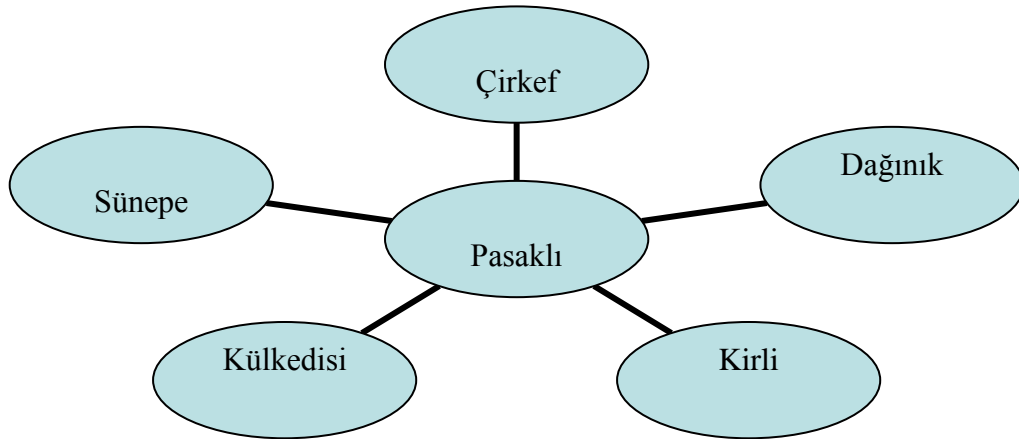
**ŞEKİL 40. İFFETLİ**



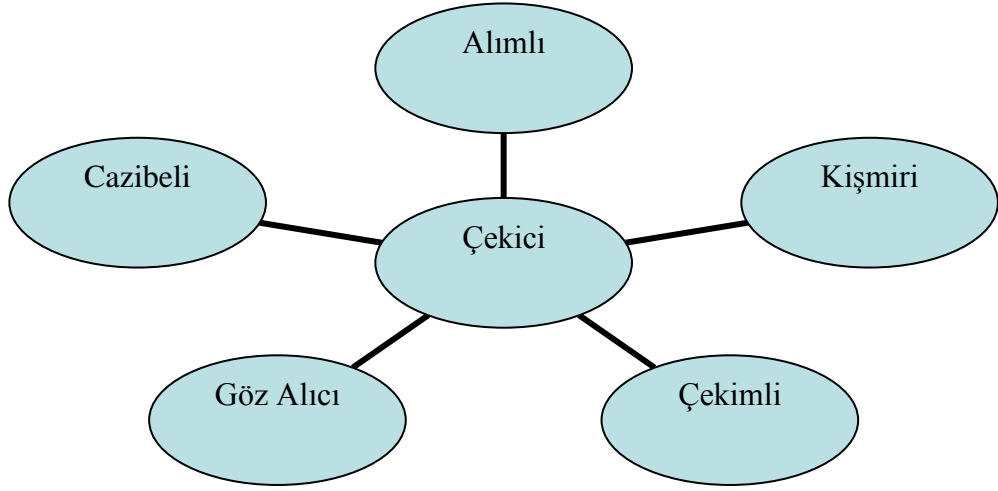
**ŞEKİL 41. BECERİKLİ**



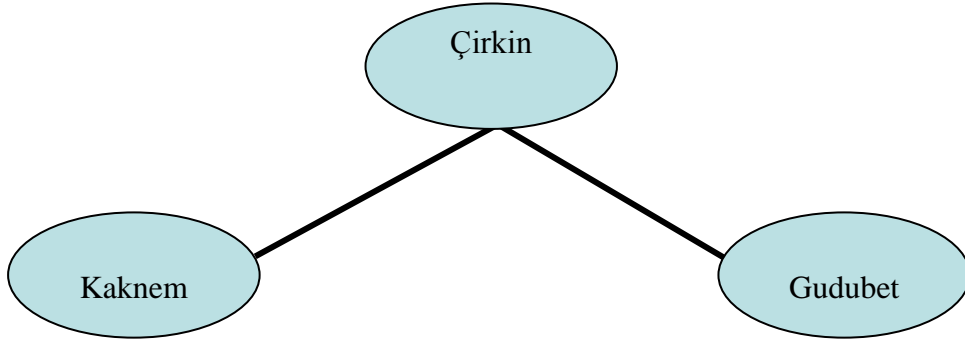
**ŞEKİL 42. PASAKLI**



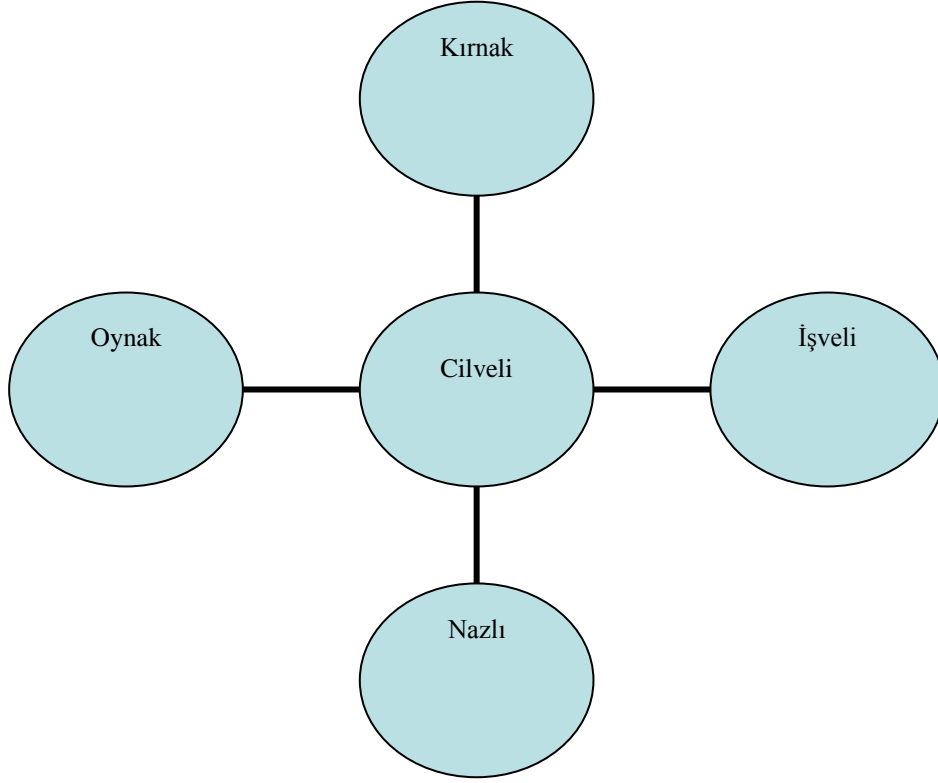
ŞEKİL 43. ÇEKİCİ



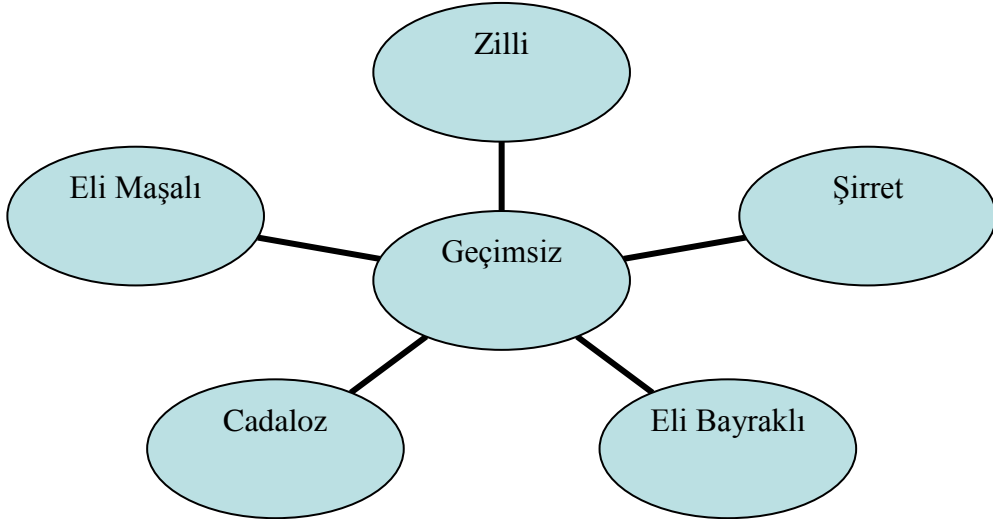
ŞEKİL 44. ÇİRKİN



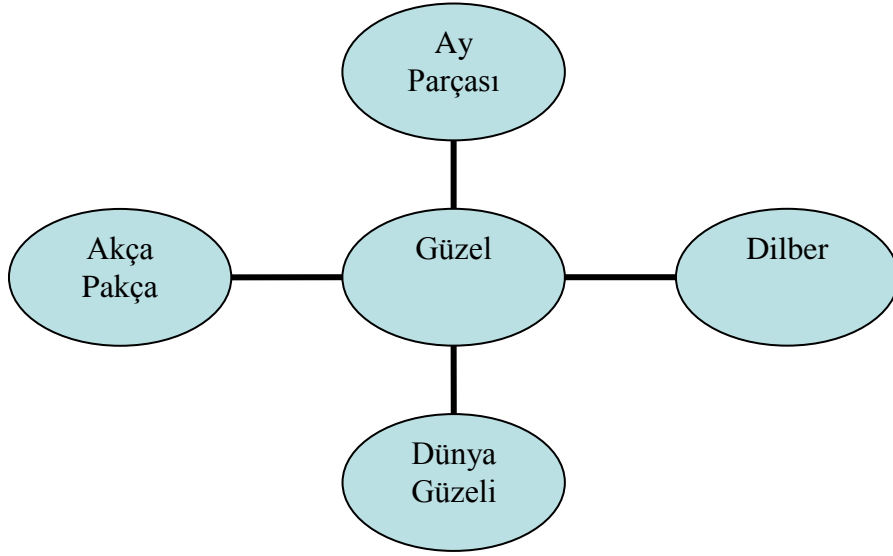
ŞEKİL 45. CİLVELİ



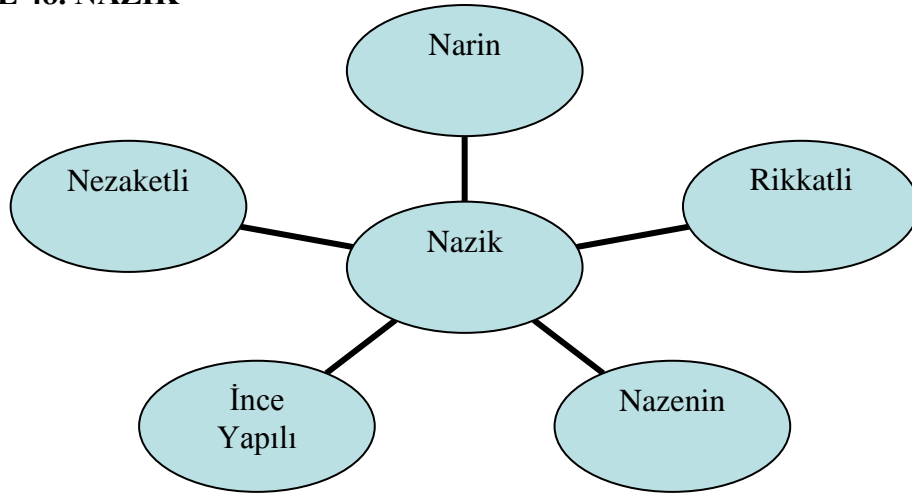
ŞEKİL 46. GEÇİMSİZ



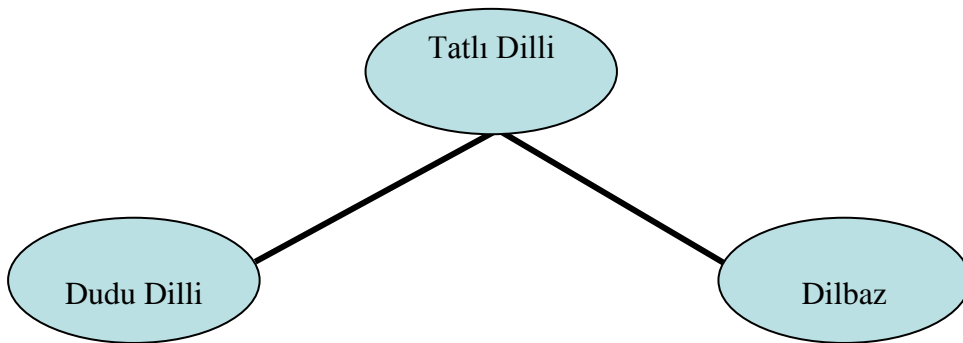
ŞEKİL 47. GÜZEL



ŞEKİL 48. NAZİK



ŞEKİL 49. TATLI DİLLİ



Bu tabloda “Kadın” isminin nitelikleri ele alınmıştır. Bu tablo incelenirken, nitelikler arası farklılıklar ve benzerlikler ortaya konulmaktadır.

## 1. Anlam İlişkisine Göre:

### 1.1.Eş Anlamlılar

#### 1.1.1. İffetli Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Afife

Eteği Arı

Eteğine Temiz

#### 1.1.2. Becerikli Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Eteği Belinde

Hamarat

#### 1.1.3. Pasaklı Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Çirkef

Eteği Düşük

Etek Serpen

Külkedisi

Sünepe

#### 1.1.4. Çekiciliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Alımlı

Cazibeli

Çekimli

Göz Alıcı

Kişmiri

#### 1.1.5. Çirkinliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Gudubet

Kaknem



1.1.6. Cilveli Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Fettane

İşveli

Kırnak

Nazlı

Oynak

Şiveli

1.1.7. Geçimsizliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Cadaloz

Eli Bayraklı

Eli Maşalı

Şirret

Zilli

1.1.8. Güzelliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Akça Pakça

Ay Parçası

Dilber

Dünya Güzeli

1.1.9. Nezaketi Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

İnce Yapılı

Narin

Nazenin

Nezaketli

Rakik

Rikkatli

1.1.10. Tatlı Dilliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Dilbaz

Dudu Dilli

### 1.2. Zıt Anlamlılar:

Eteği Belinde - Eteği Düşük

Güzel - Çirkin

### 1.3. Yakın Anlamlılar:

Çekici

Güzel

### 1.4. Kadının Olumlu veya Olumsuz Nitelikleri:

#### 1.4.1. Kadının Olumlu Nitelikleri:

Becerikli

Çekici

Güzel

İffetli

Nazik

Tatlı Dilli

#### 1.4.2. Kadının Olumsuz Nitelikleri:

Geçimsiz

Pasaklı

## 2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

### 2.1. İstiare Yoluyla Belirtilen Kadının Nitelikleri:

Ay Parçası

Külkedisi

### 2.2. Mecaz Yoluyla Belirtilen Kadının Nitelikleri:

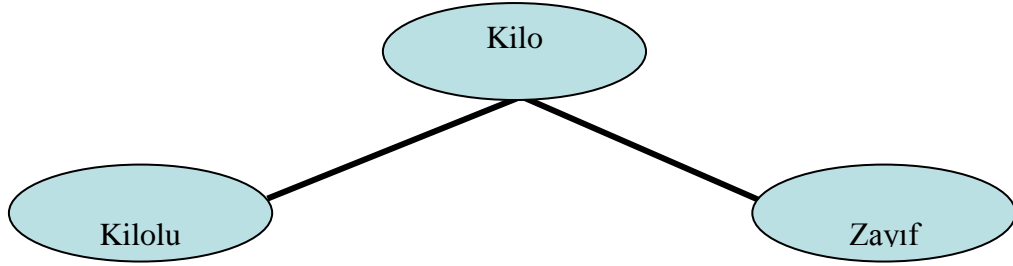
Akça Pakça

Dudu Dilli

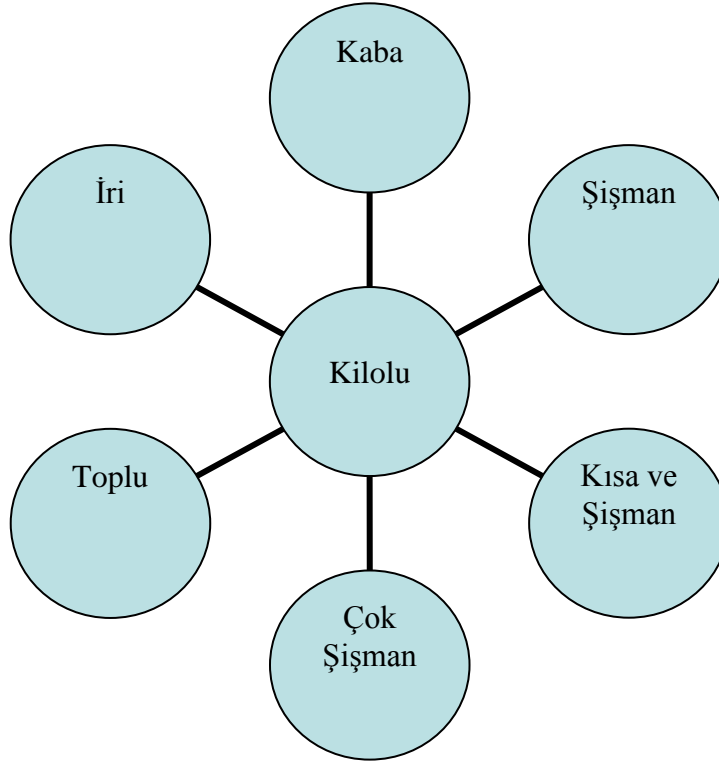
Eli Bayraklı

Eli Maşalı  
Eteği Arı  
Eteği Belinde  
Eteği Düşük

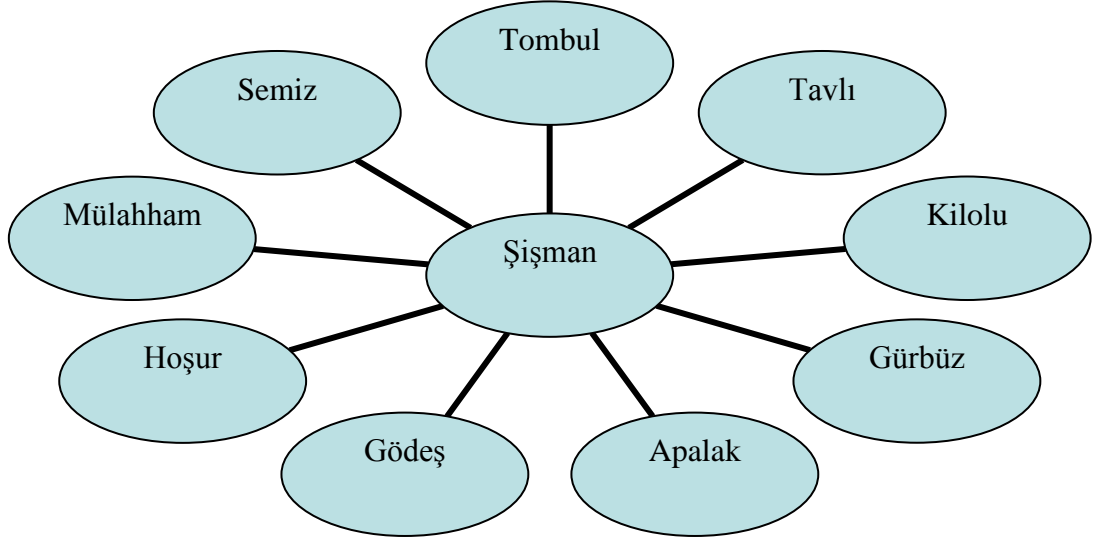
**ŞEKİL 50. KİLO**



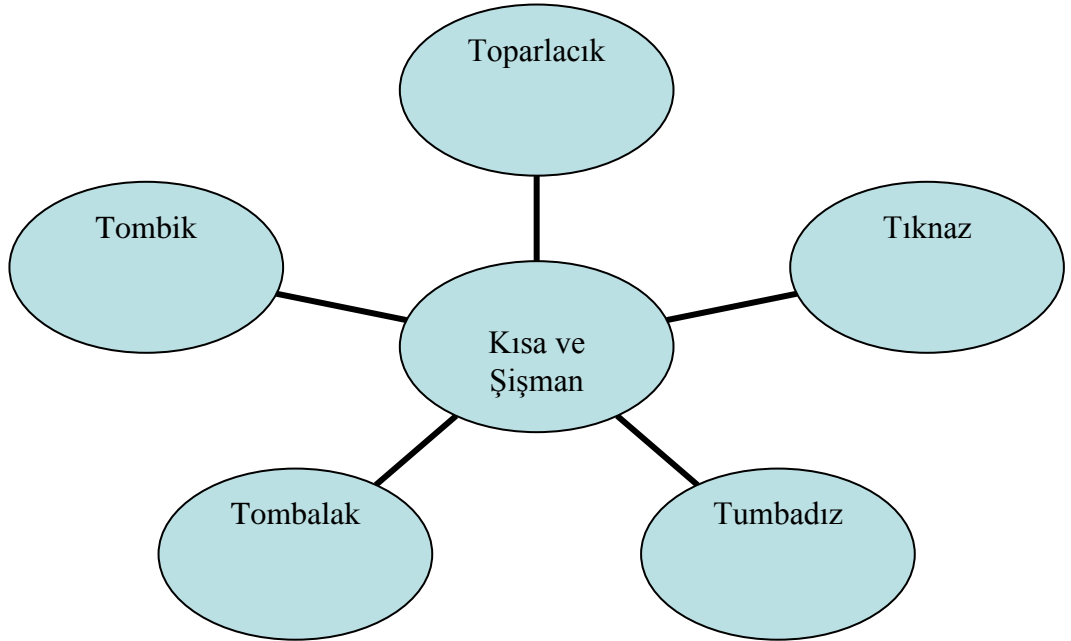
**ŞEKİL 51. KİLOLU**



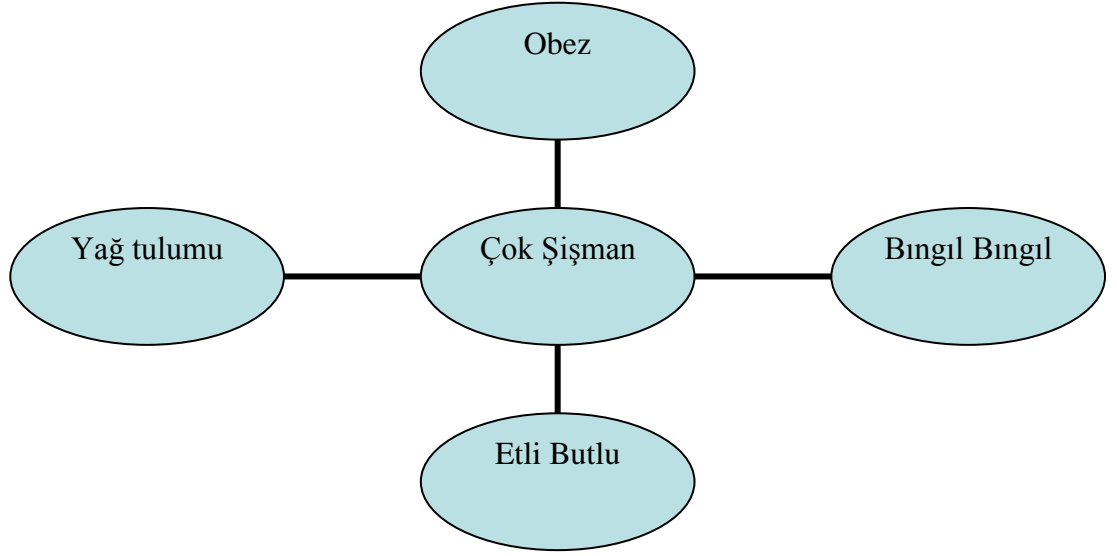
ŞEKİL 52. ŞİŞMAN



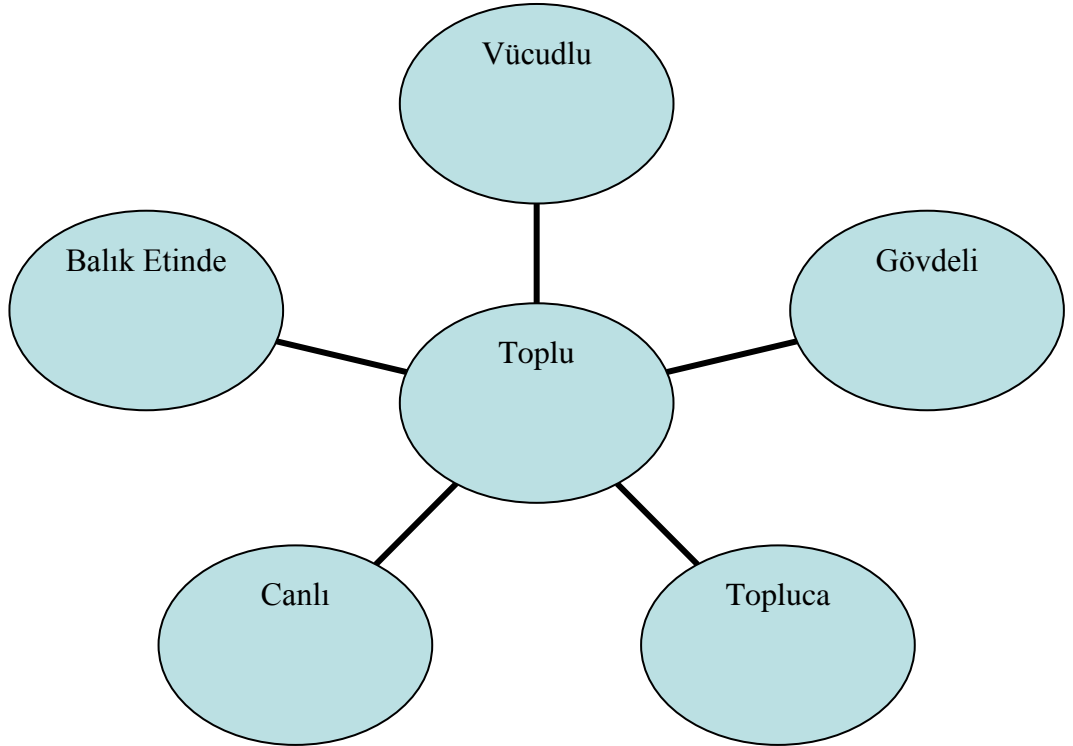
ŞEKİL 53. KISA VE ŞİŞMAN



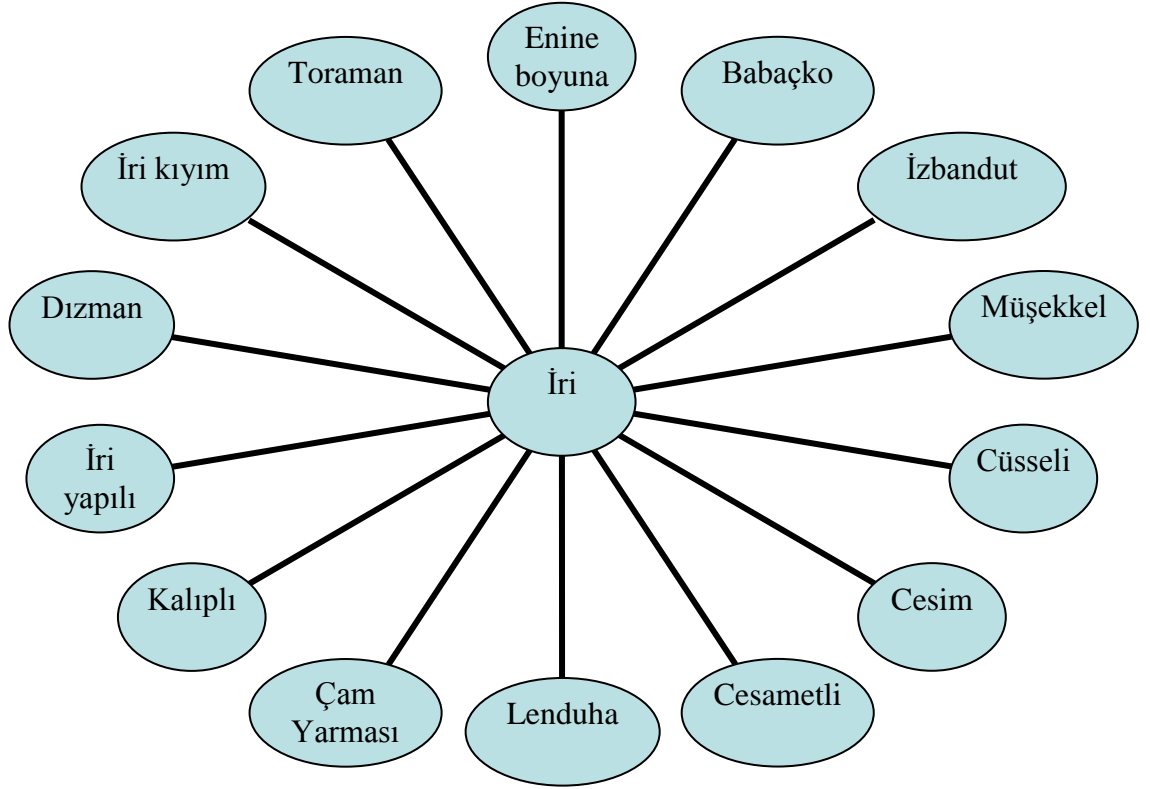
ŞEKİL 54. ÇOK ŞIŞMAN



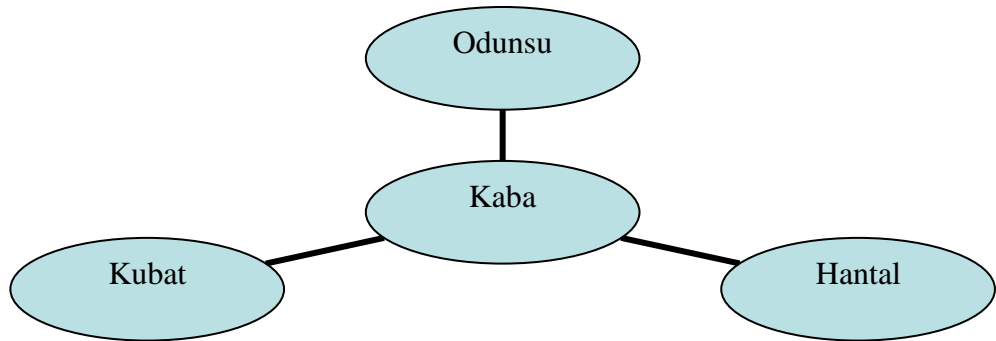
ŞEKİL 55. TOPLU



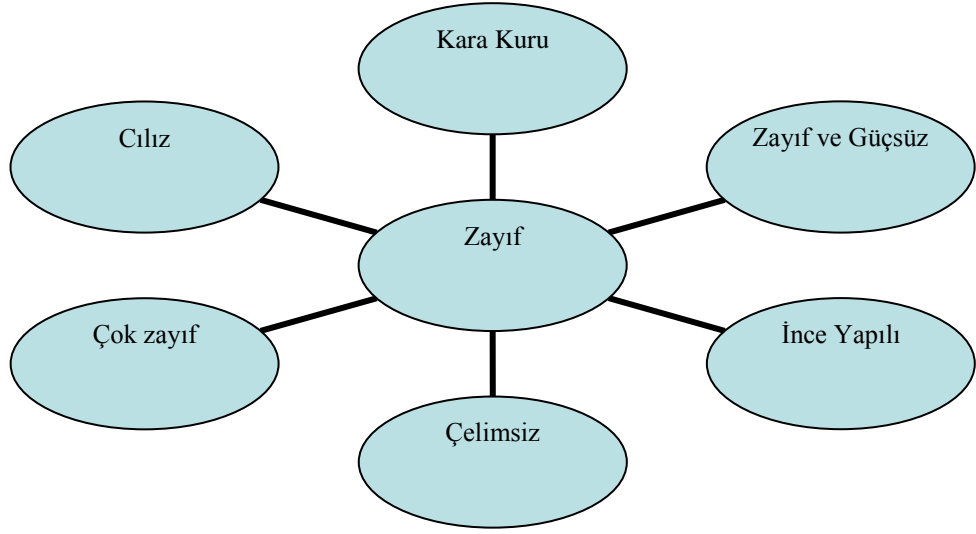
ŞEKİL 56. İRİ



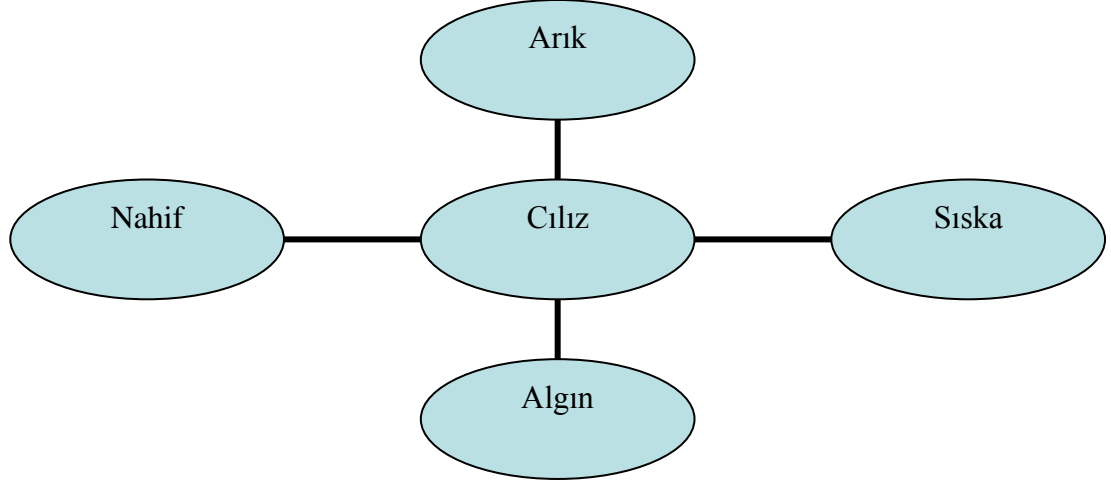
ŞEKİL 57. KABA



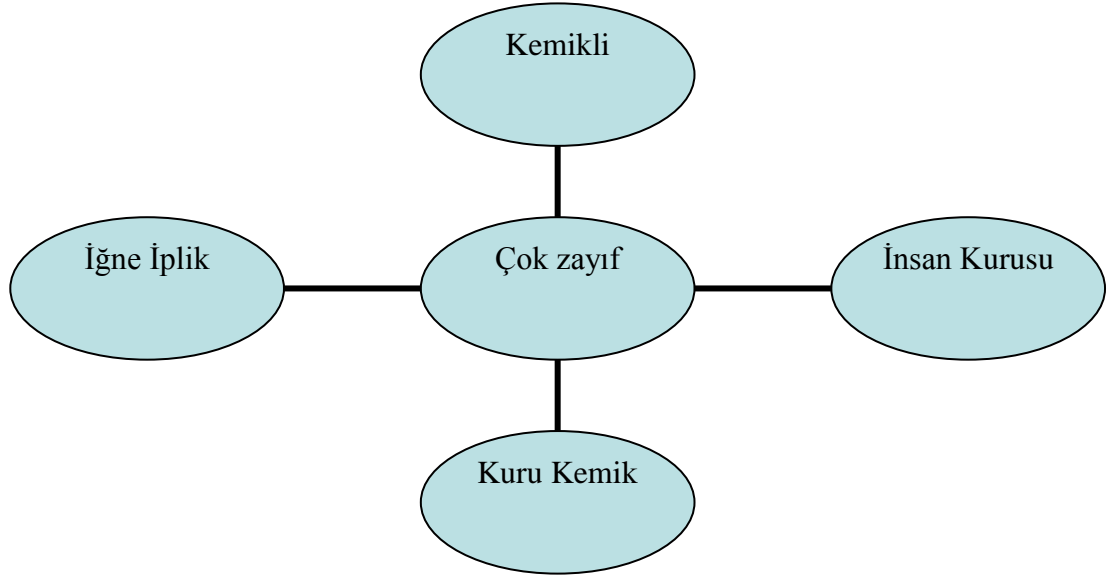
**ŞEKİL 58. ZAYIF**



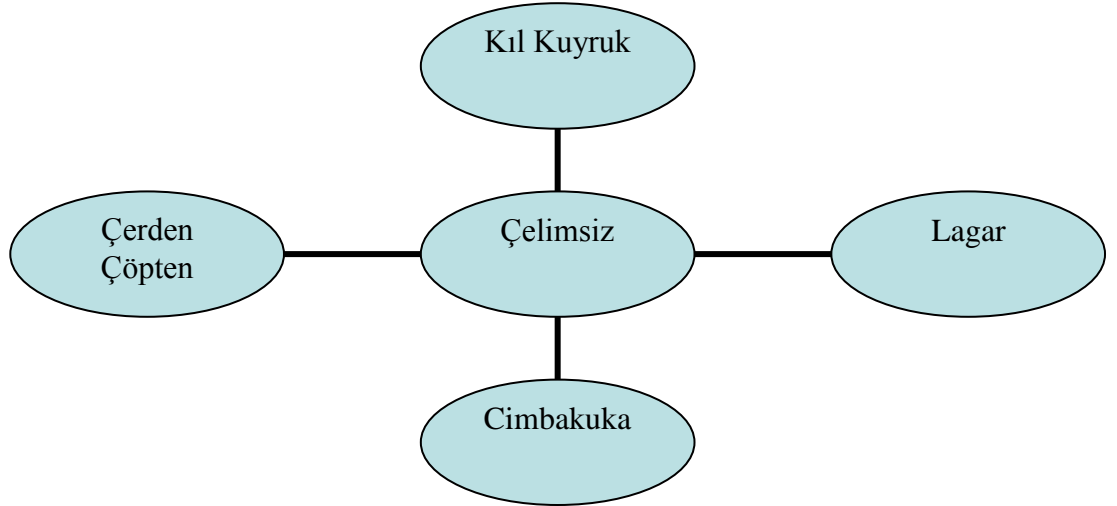
**ŞEKİL 59. CILIZ**



**ŞEKİL 60. ÇOK ZAYIF**

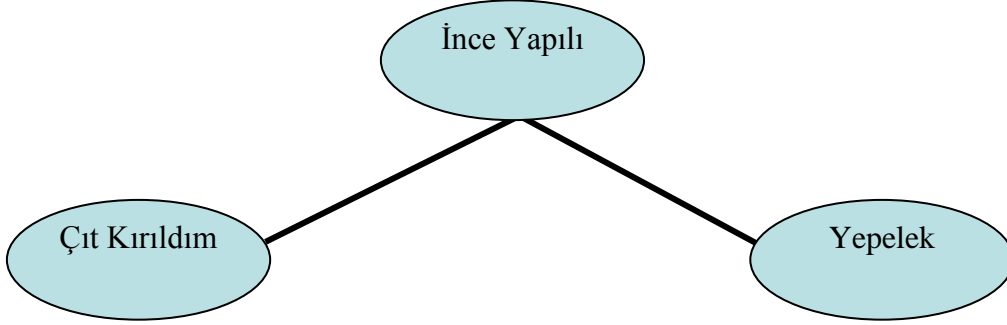


**ŞEKİL 61. ÇELİMSİZ**

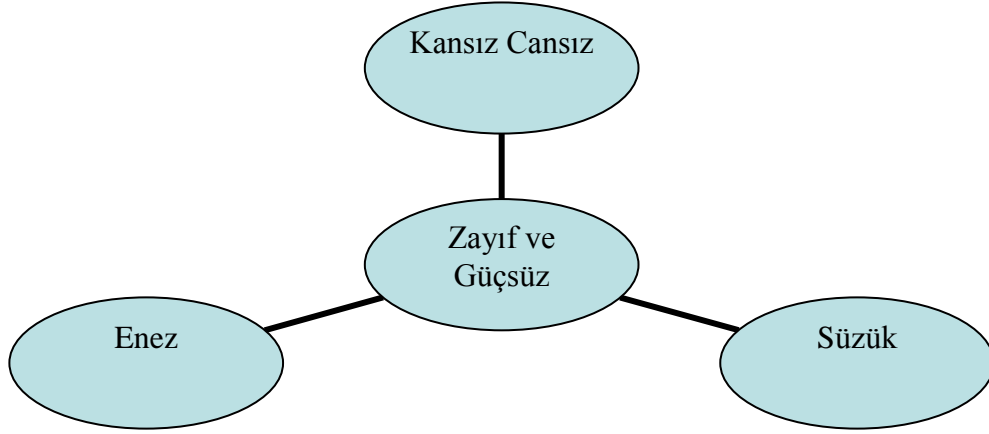




## ŞEKİL 62. İNCE YAPILI



## ŞEKİL 63. ZAYIF VE GÜÇSÜZ



Bu tabloda “Kilo”nun nitelikleri incelenmiştir. Yakın, uzak, eş anlamlılarının yanı sıra olumlu, olumsuz, mecaz, istiare gibi anlamları üzerinde durulmuş, bu anlamlar gruplandırılmış ve sınıflandırılmıştır. Bu sınıflama yapılırken farklılıklar ve benzerlikler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Anlam İlişkinine Göre:

1.1. Eş Anlamlılar

1.1.1. Şişmanlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Apalak

Gödeş  
Gürbüz  
Hoşur  
Kilolu  
Mülahham  
Semiz  
Tavlı  
Tombul

1.1.2. Kısa ve Şişman Olmayı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Tıknaz  
Tombalak  
Tombik  
Tumbadız

1.1.3. Çok Şişman Olmayı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Bıngıl Bıngıl  
Etlı Butlu  
Obez  
Yağ Tulumu

1.1.4. Toplu Olmayı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Balık Etinde  
Etlı Canlı  
Gövdeli  
Topluca  
Vücutlu

1.1.5. İriliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Babaçko  
Cesametli  
Cesim  
Cüsseli  
Çam Yarması  
Dızman  
Enine Boyuna  
İri Kıyım  
İri Yapılı  
İzbandut  
Kaba  
Kalıplı  
Lenduha  
Müşekkel  
Toraman

1.1.6. Zayıflığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.7. Cılızlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Algın  
Arık  
Nahif  
Sıksa

1.1.8. Çok Zayıf Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

İğne İplik  
İnsan Kurusu  
Kuru Kemik

1.1.9. Çelimsizliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Cimbakuka  
Çerden Çöpten  
Kıl Kuyruk  
Lagar

1.1.10. İnce Yapılı Olmayı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Çıtkırıldım  
Yepelek

1.1.11. Zayıf ve Güçsüzlüğü Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Enez  
Kansız Cansız  
Süzük

1.1.12. Yakın Anlamlılar:

Cılız  
Çelimsiz  
Zayıf ve Güçsüz

1.2. Zıt Anlamlılar:

Çok Şişman - Çok Zayıf  
Kaba - İnce Yapılı  
Şişman - Zayıf

1.3. Kiloya Dair Olumlu Nitelikteki Sıfatlar:

Balık Etinde  
Cüsseli  
Etili Canlı  
Gürbüz

1.4. Olumsuz Nitelikteki Sıfatlar:

Çam Yarması  
Çerden Çöpten  
Hantal

İğne İplik  
İnsan Kurusu  
İzbandut  
Kansız Cansız  
Kemikli  
Kıl Kuyruk  
Kuru Kemik  
Obez  
Odunsu  
Sıksa

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

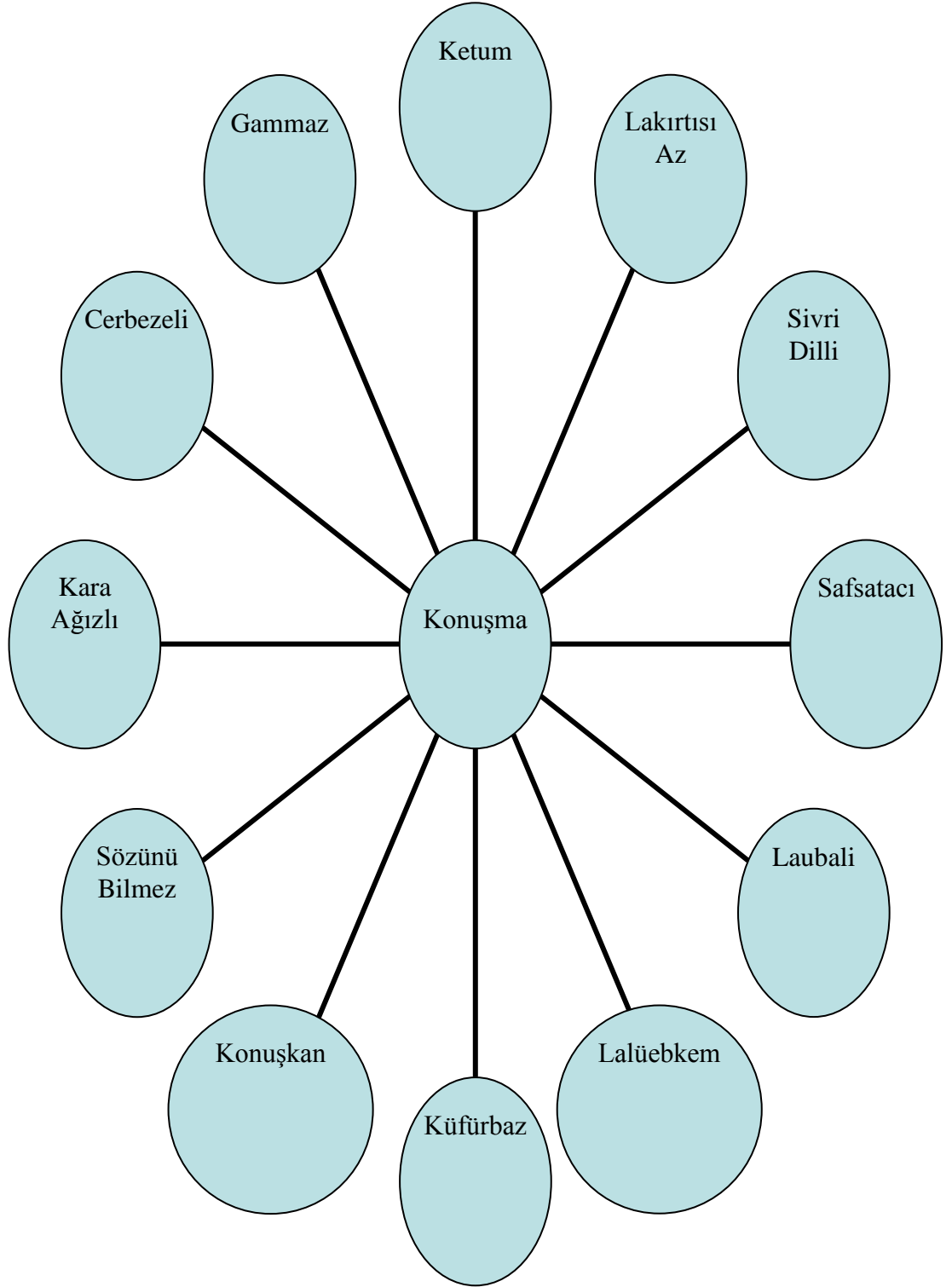
2.1. İstiare Yoluyla Nitelendirilen Kiloya Dair Sıfatlar:

Balık Etinde  
Çam Yarması  
İğne İplik  
Kıl Kuyruk  
Odunsu  
Yağ Tulumu

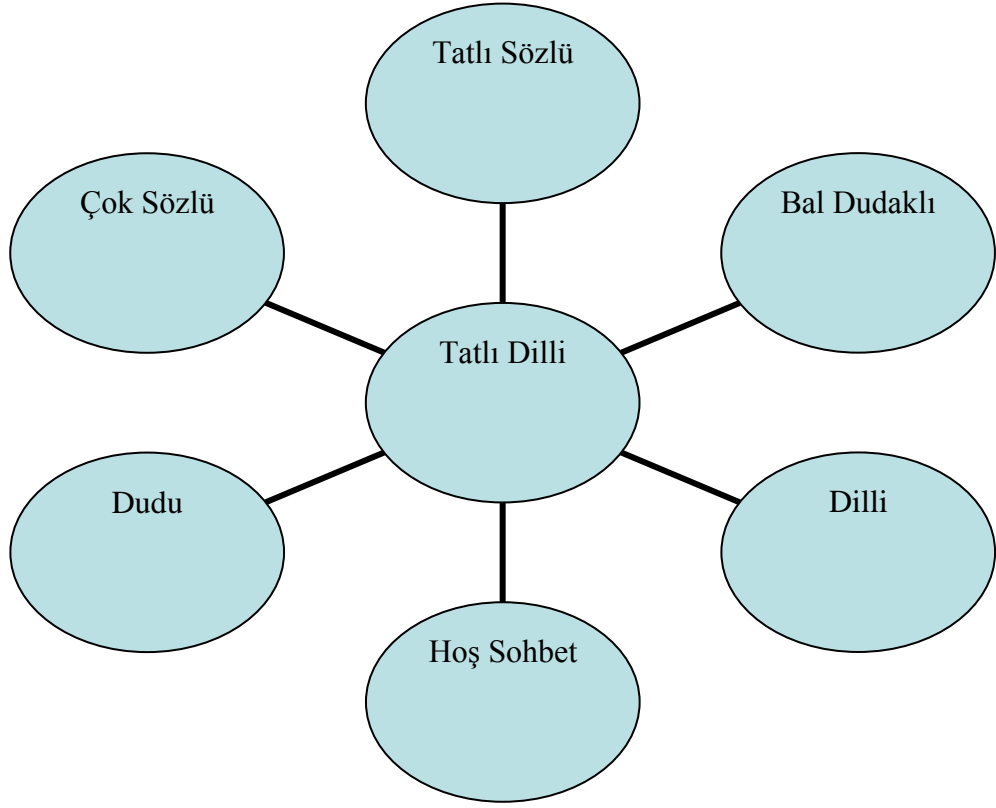
2.2. Mecaz Yoluyla Nitelendirilen Sıfatlar:

Çerden Çöpten  
İnsan Kurusu  
İri Kıyım  
Kalıplı  
Kansız Cansız  
Kuru Kemik  
Süzük

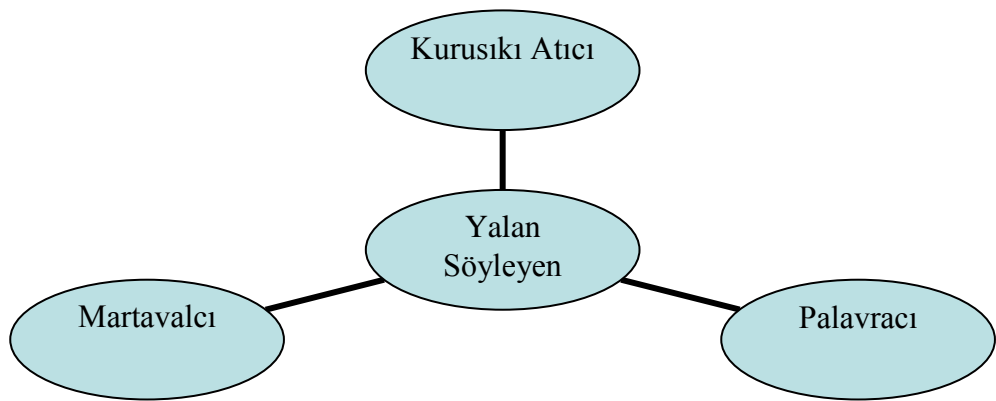
ŞEKİL 64. KONUŞMA



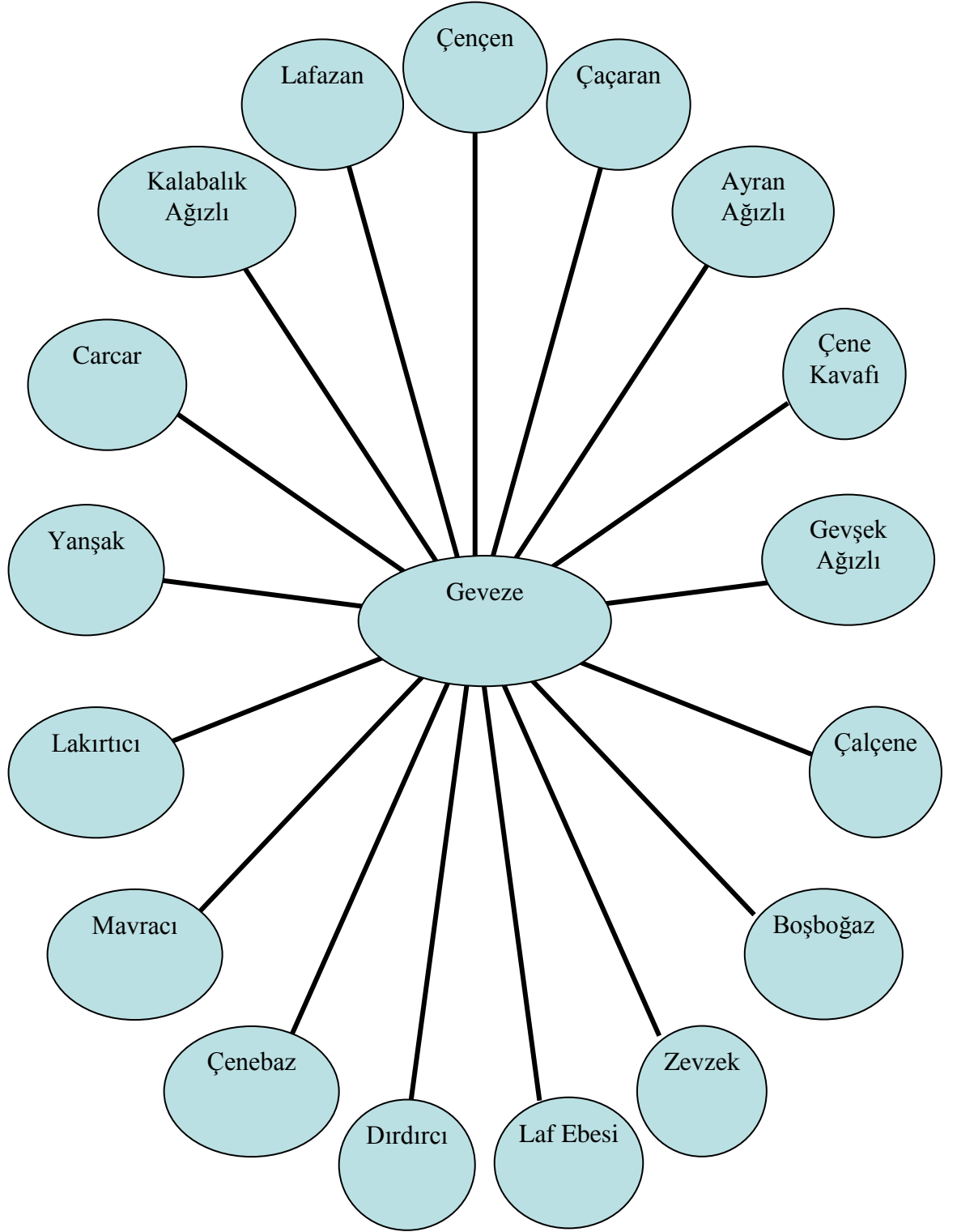
**ŞEKİL 65. TATLI DİLLİ**



**ŞEKİL 66. YALAN SÖYLEYEN**



ŞEKİL 67. GEVEZE



Bu tabloda konuşmanın nitelikleri sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma yapılırken, eş anlam, yakın anlam, uzak anlam, istiare ve mecaz yolu ile niteleme, olumlu ve olumsuz niteleme üzerinde durulmuştur.

## 1. Anlam İlişkisine Göre:

### 1.1. Konuşmayı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

#### 1.1.1. Tatlı Dilli Olmayı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Bal Dudaklı  
Çoksözlü  
Dilli  
Dudu  
Hoşsohbet  
Tatlı Sözlü

#### 1.1.2. Yalancılığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Kurusıkı Atıcı  
Martavalcı  
Palavracı

#### 1.1.3. Gevezeliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Ayran Ağızlı  
Boşboğaz  
Carcar  
Çaçaran  
Çalçene  
Çençen  
Çene Kavafi  
Çenebaz  
Dırdırcı  
Gevşek Ağızlı  
Kalabalık Ağızlı  
Laf Ebesi  
Lafazan  
Lakırtıcı  
Mavracı  
Yanşak  
Zevzek

#### 1.2.1. Gevezeliği Niteleyen Yakın Anlamlı Kelimeler:

Geveze  
Laubali  
Safsatacı  
Sözünü Bilmez



1.2.2. Tatlı Dilliliği Niteleyen Yakın Anlamlılar:

Cerbezeli  
Konuşkan  
Tatlı Dilli

1.3. Konuşmayı Niteleyen Zıt Anlamlı Kelimeler:

Cerbezeli – Sözünlü Bilmez  
Konuşkan – Lakırtısı Az/ Ketum  
Sivri Dilli – Tatlı Dilli

1.4. Konuşmaya Dair Olumlu veya Olumsuz Nitelikler:

1.4.1. Konuşmaya Dair Olumlu Nitelikler

Cerbezeli  
Tatlı Dilli

1.4.2. Konuşmaya Dair Olumsuz Nitelikler:

Gammaz  
Geveze  
Kara Ağızlı  
Küfürbaz  
Laubali  
Safsatacı  
Sivri Dilli  
Sözünlü Bilmez  
Yalan Söyleyen

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

2.1. İstiare Yoluyla Elde Edilen Nitelikler:

Ayrılan Ağızlı  
Boşboğaz  
Kalabalık Ağızlı  
Kara Ağızlı  
Kurusıki Atıcı

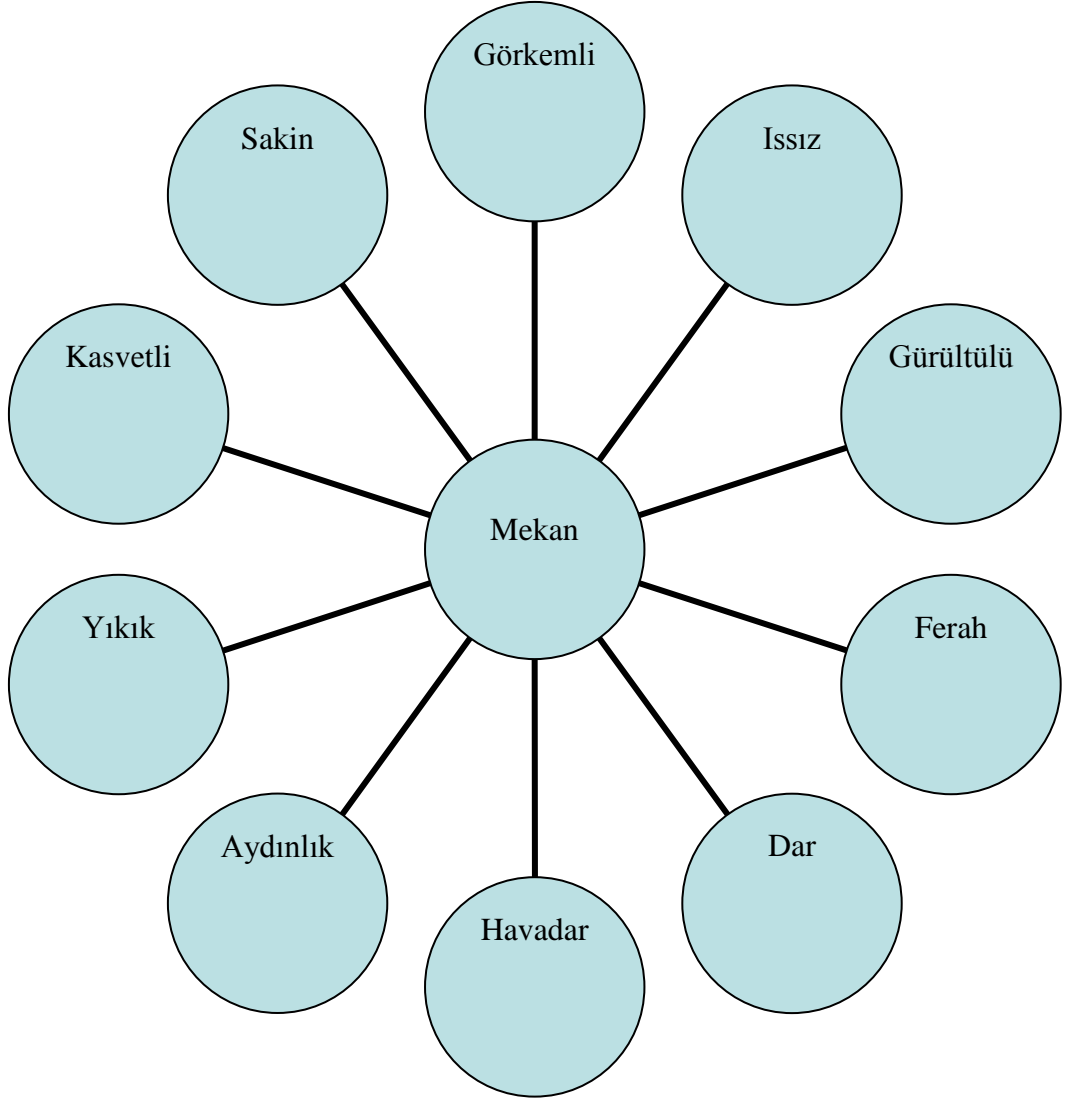
2.2. Mecaz Yoluyla Elde Edilen Nitelikler:

Bal Dudaklı  
Çene Kavafi  
Gevşek Ağızlı  
Laf Ebesi

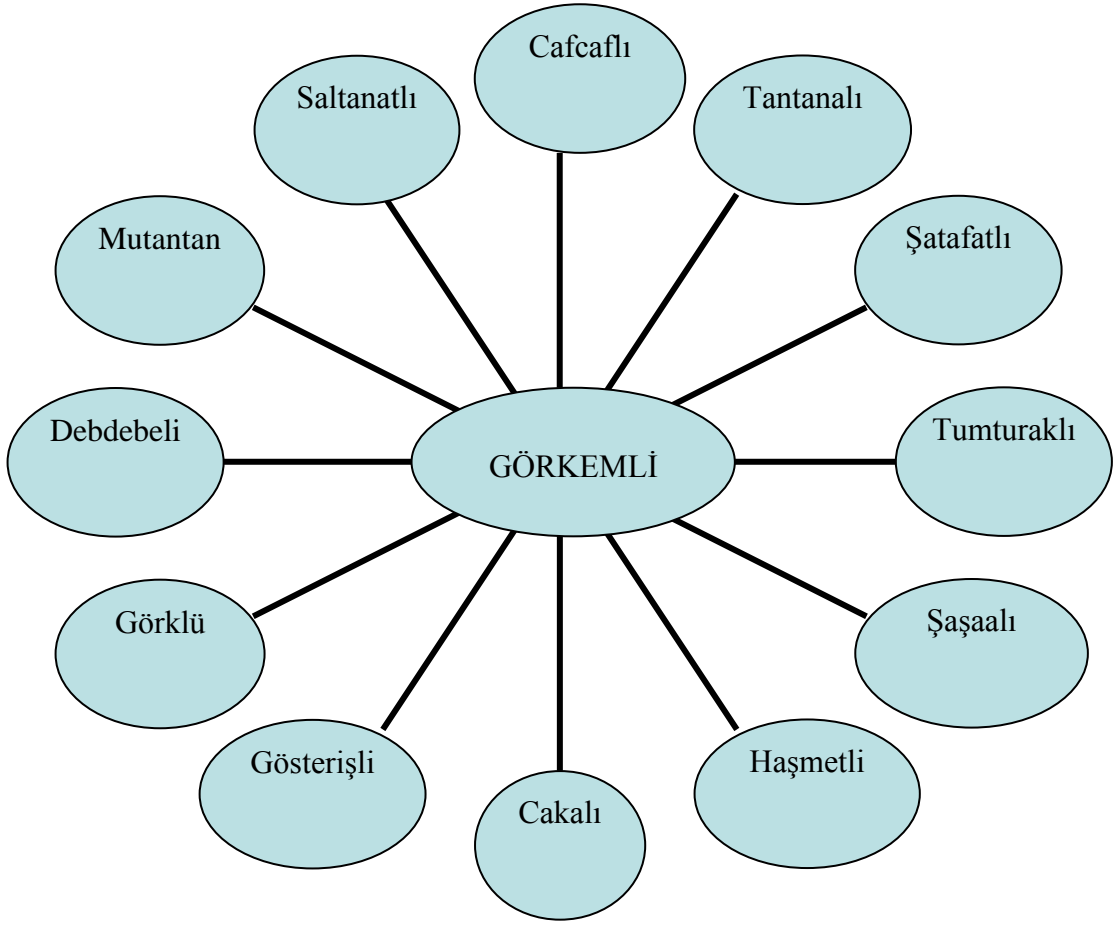
2.3. Yansıma Sözcükle Elde Edilen Nitelikler:

Carcar

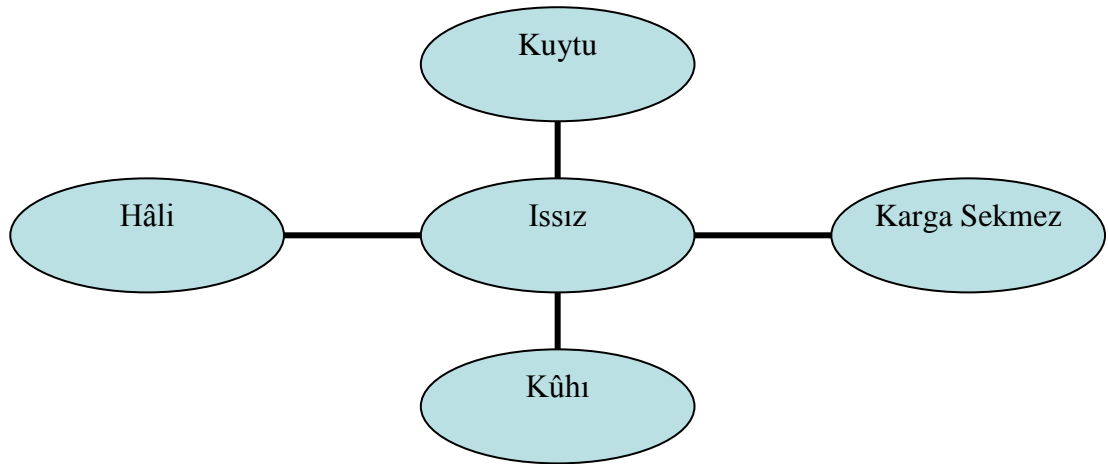
ŞEKİL 68. MEKAN



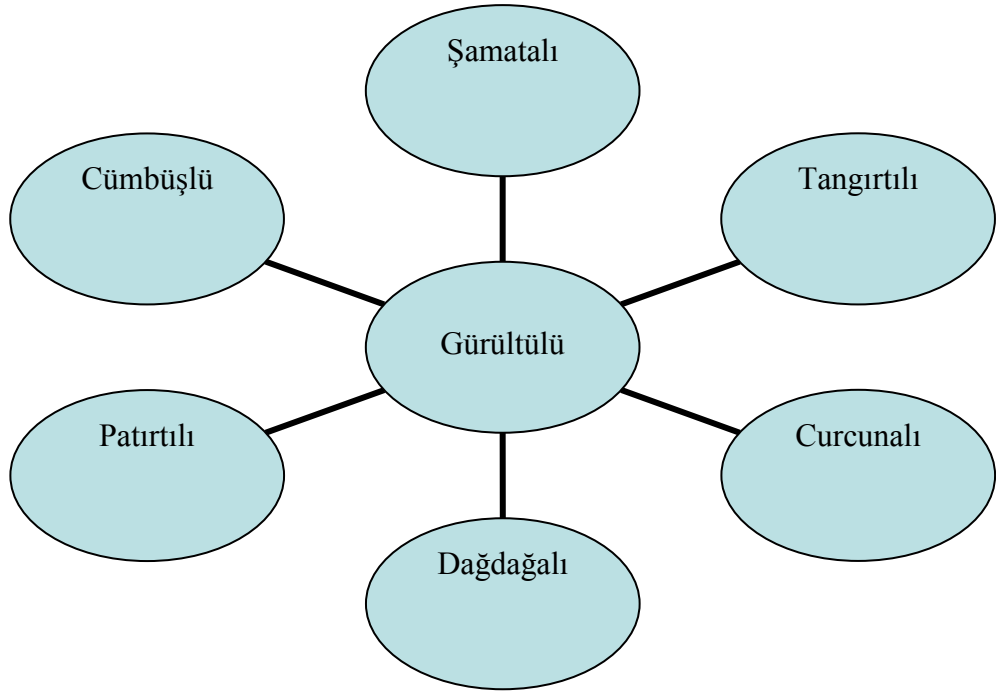
ŞEKİL 69. GÖRKEMLİ



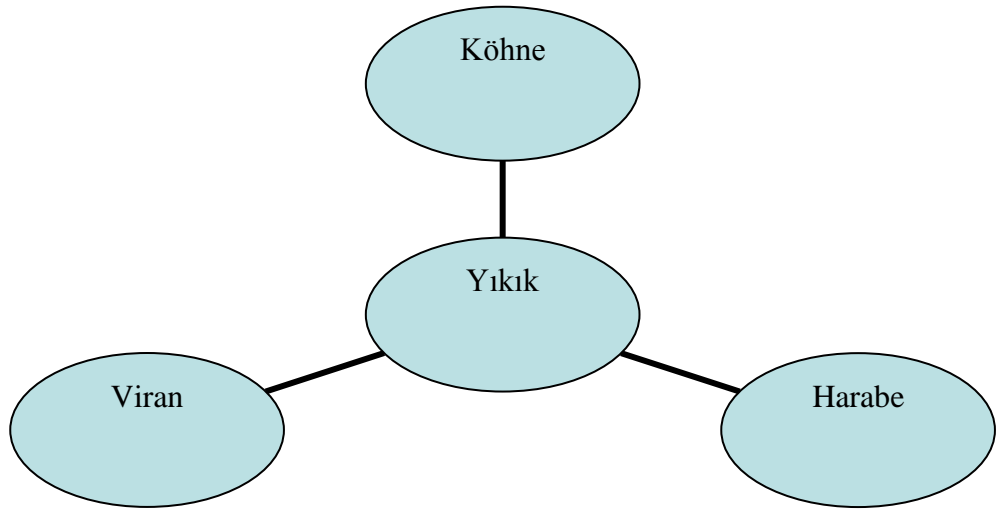
ŞEKİL 70. ISSIZ



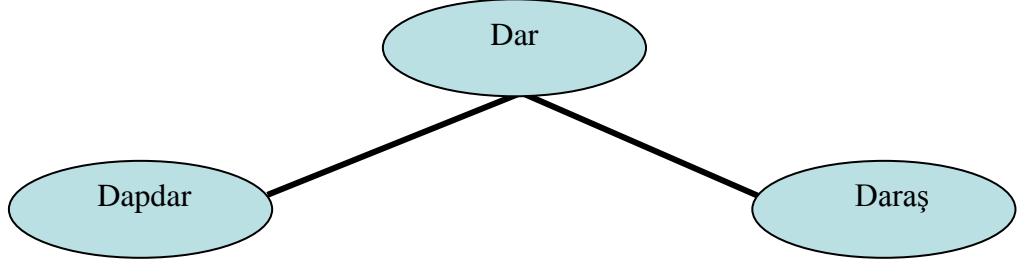
**ŞEKİL 71. GÜRÜLTÜLÜ**



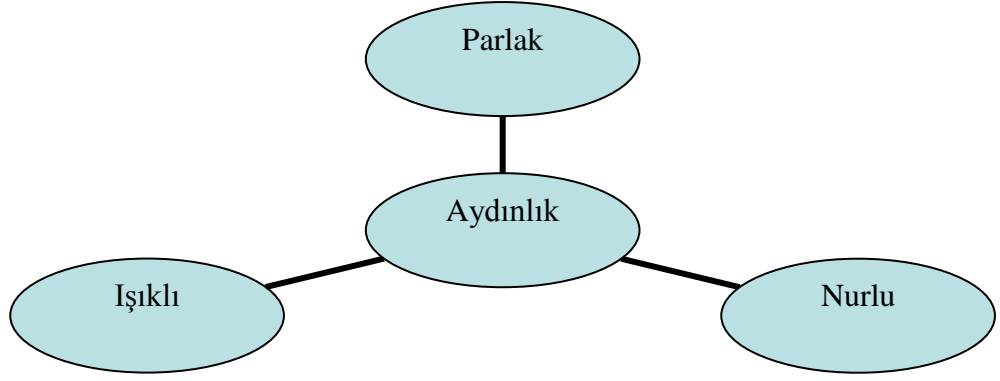
**ŞEKİL 72. YIKIK**



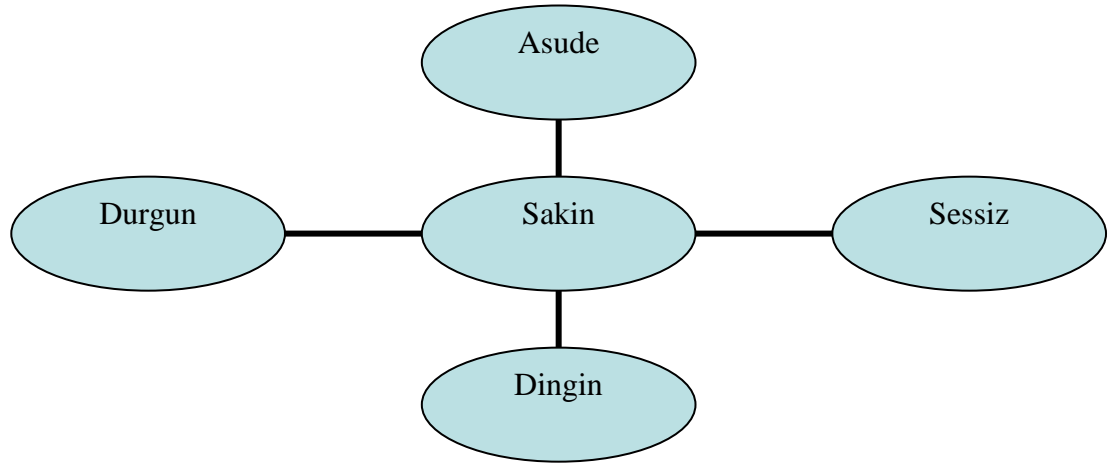
ŞEKİL 73. DAR



ŞEKİL 74. AYDINLIK



ŞEKİL 75. SAKİN



Bu tabloda “Mekan” kelimesinin nitelikleri verilmiştir. Bu nitelikler verilirken kelimelerin, eş anlamlılarından, uzak ve yakın anlamlılarından, olumlu ve olumsuz niteliklerinden, istiare ve mecaz özellikleri üzerinde durulmuştur.

## 1. Anlam İlişkisine Göre:

### 1.1. Mekânı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

#### 1.1.1. Görkamliliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Cafcaflı  
Cakalı  
Debdebeli  
Görklü  
Gösterişli  
Haşmetli  
Mutantan  
Saltanatlı  
Şaşaalı  
Şatafatlı  
Tantanalı  
Tumturaklı

#### 1.1.2. Issızlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Hali  
Karga Sekmez  
Kûhı  
Kuytu

#### 1.1.3. Gürültülü Mekanları Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Curcunalı  
Cümbüşlü  
Dağdağalı  
Patırtılı  
Şamatalı  
Tangırtılı

#### 1.1.4. Yıkık Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Harabe  
Köhne  
Viran

#### 1.1.5. Darlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Dapdar  
Daraş

#### 1.1.6. Aydınlık Mekanları Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Işıklı  
Nurlu

Parlak

1.1.7. Sakinliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Asude

Dingin

Durgun

Sessiz

1.1.8. Mekanı Olumlu veya Olumsuz Niteleyen Kelimeler:

1.1.8.1. Mekânı Olumlu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Aydınlık

Ferah

Görkemli

Havadar

1.1.8.2. Mekânı Olumsuz Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Gürültülü

Kasvetli

Yıkık

1.2. Yakın Anlamlı Kelimeler

Ferah – Havadar - Aydınlik

Issız - Sakin

1.3. Mekânı Niteleyen Uzak Anlamlı Kelimeler:

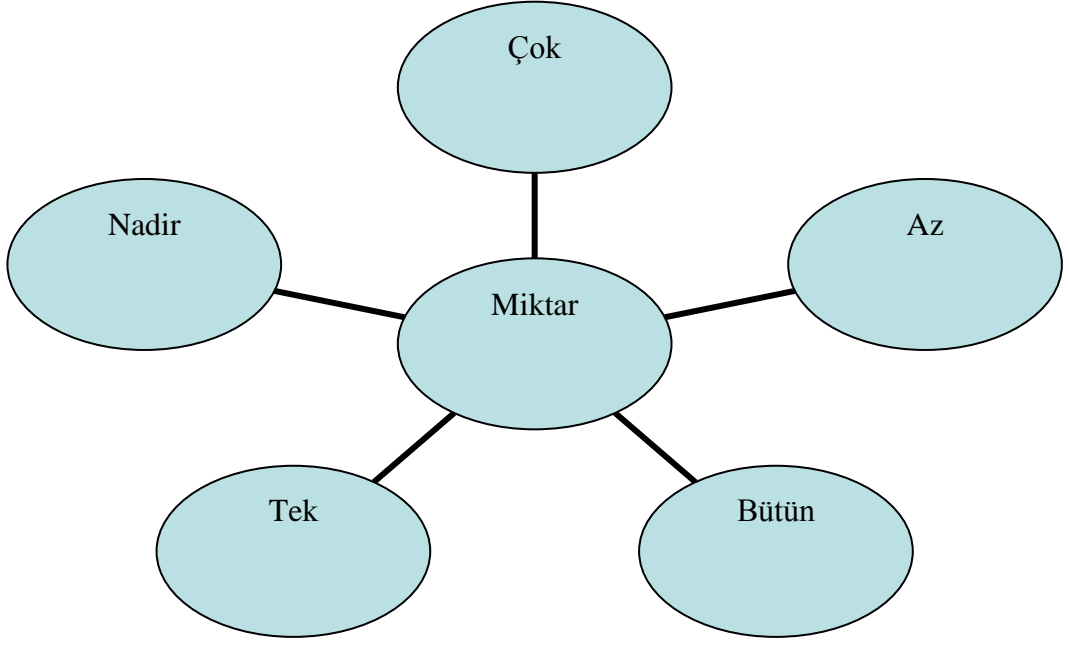
Aydınlik – Kasvetli

Ferah – Dar

Görkemli – Yıkık

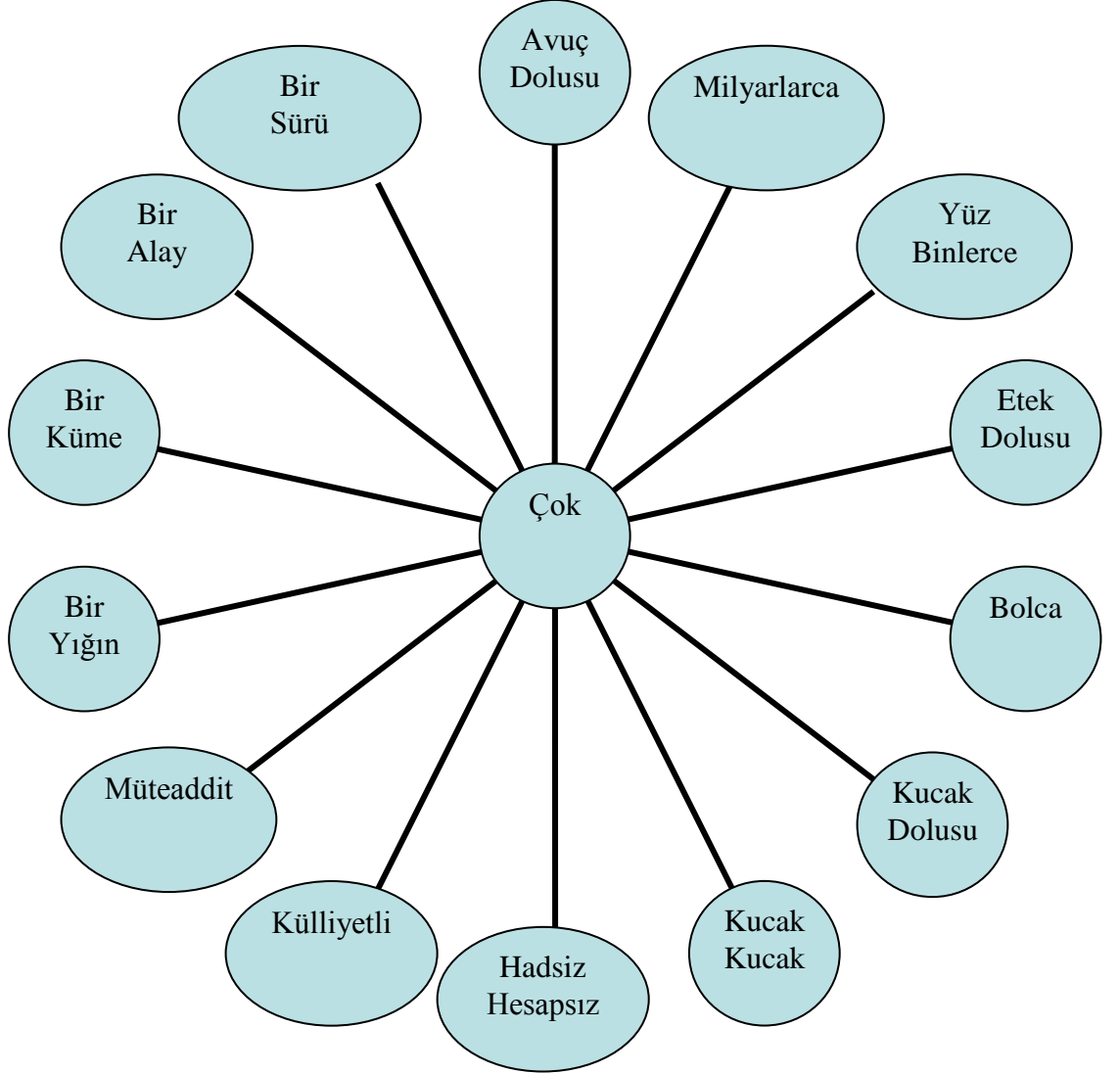
Issız / Sakin – Gürültülü

**ŞEKİL 76. MİKTAR**

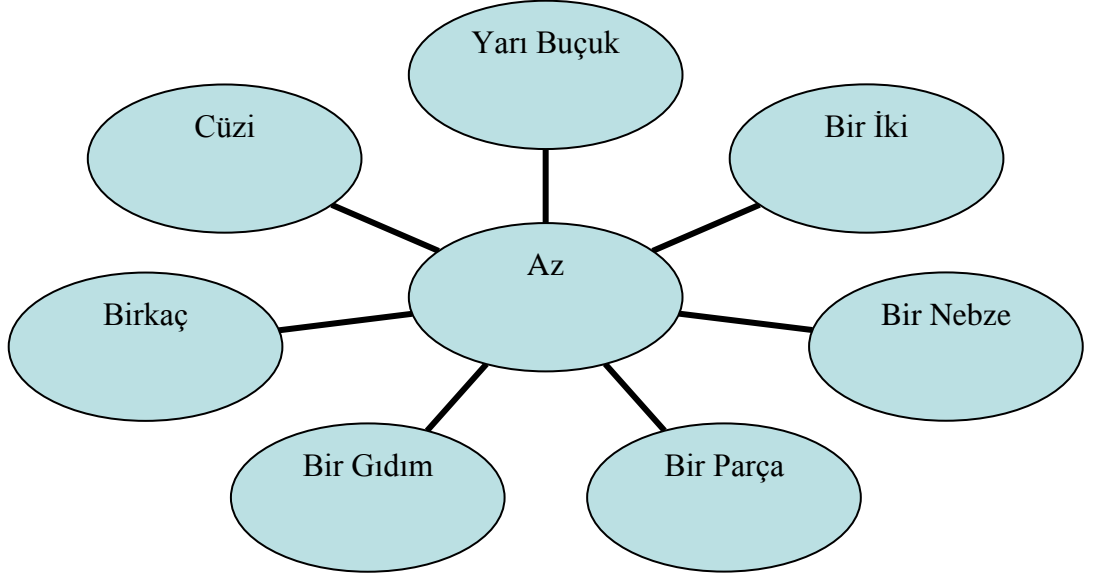




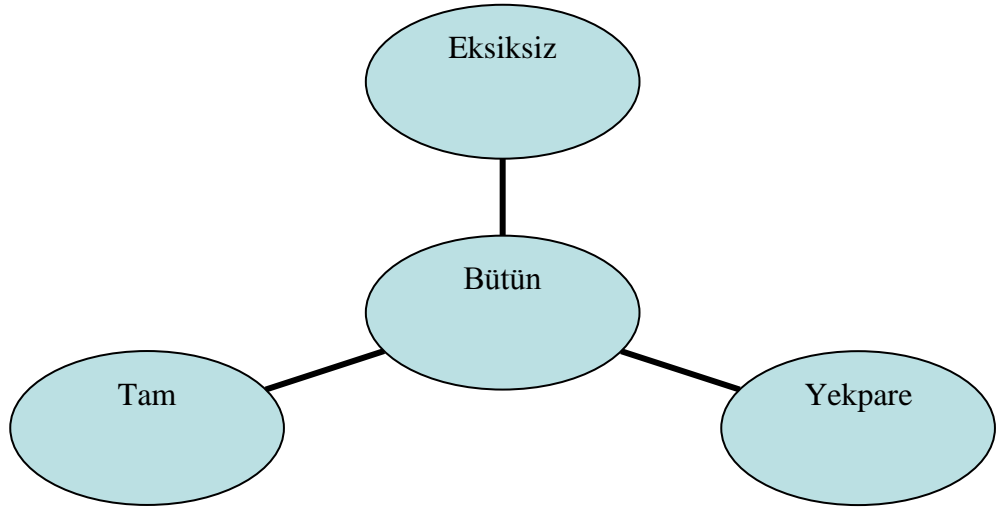
ŞEKİL 77. ÇOK



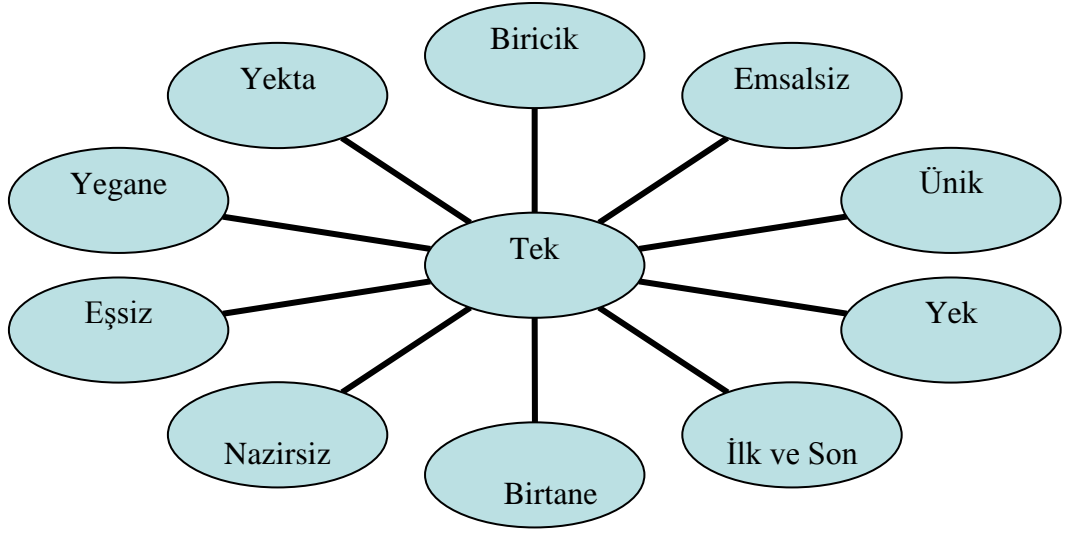
ŞEKİL 78. AZ



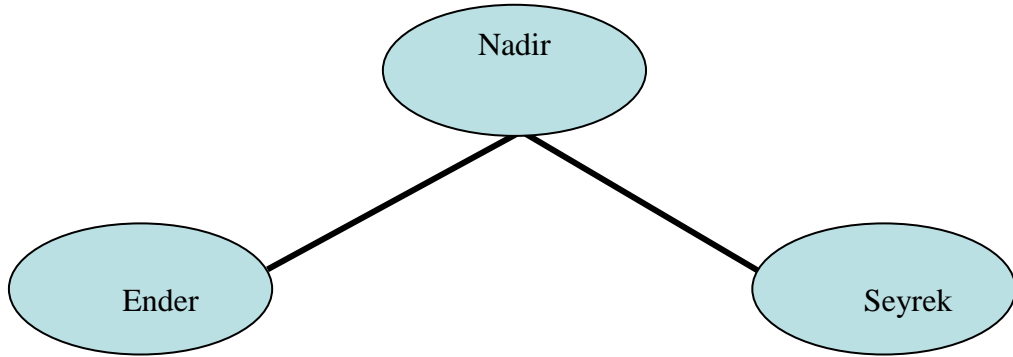
ŞEKİL 79. BÜTÜN



ŞEKİL 80. TEK



ŞEKİL 81. NADİR



Bu tabloda “Miktar” kelimesinin nitelikleri üzerinde durulmuştur. Miktar kelimesini niteleyen, eş anlamlı, yakın anlamlı, uzak anlamlı, olumlu ve olumsuz nitelikler incelenirken, miktar kelimesini niteleyen kelimelerde istiare ve mecaz örnekleri de aranmıştır.

## 1. Anlam İlişkisine Göre:

### 1.1. Miktar Kelimesini Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

#### 1.1.1. Azlık Miktarını Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Bir Gıdım  
Bir İki  
Bir Nebze  
Bir Parça  
Birkaç  
Cüzi  
Yarı Buçuk

#### 1.1.2. Bütünlüğü Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Eksiksiz  
Tam  
Yekpare

#### 1.1.3. Nadir Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Ender  
Seyrek

#### 1.1.4. Tekliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Bir tane  
Biricik  
Emsalsiz  
Eşsiz  
İlk ve Son  
Nazirsiz  
Ünik  
Yegane  
Yek  
Yekta

#### 1.1.5. Çokluğu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Avuç Dolusu  
Bir Alay  
Bir Küme  
Bir Sürü  
Bir Yığın  
Bolca  
Etek Dolusu  
Hadsiz Hesapsız  
Kucak Dolusu  
Kucak Kucak  
Külliyetli  
Milyarlarca  
Müteaddit

Yüz Binlerce

1.2. Miktarı Niteleyen Yakın Anlamalı Kelimeler:

Az

Nadir

1.3. Miktarı Niteleyen Zıt Anlamalı Kelimeler:

Az

Çok

1.4. Miktarı Niteleyen Olumlu Nitelikteki Kelimeler:

Avuç Dolusu

Bir Alay

Bir Küme

Bir Sürü

Bir tane

Bir Yığın

Biricik

Bolca

Eksiksiz

Emsalsiz

Eşsiz

Etek Dolusu

Hadsiz Hesapsız

İlk ve Son

Kucak Dolusu

Kucak Kucak

Külliyyetli

Milyarlarca

Müteaddit

Nazirsiz

Tam

Ünik

Yegane

Yek

Yekpare

Yekta

Yüz Binlerce

1.5. Miktarı Niteleyen Olumsuz Nitelikteki Kelimeler:

Bir Gıdım

Bir İki

Bir Nebze

Bir Parça

Birkaç

Cüzi

Ender

Seyrek

Yarı Buçuk

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

2.1. Mecaz Yoluyla Miktarı Niteleyen Kelimeler:

Avuç Dolusu

Bir Alay

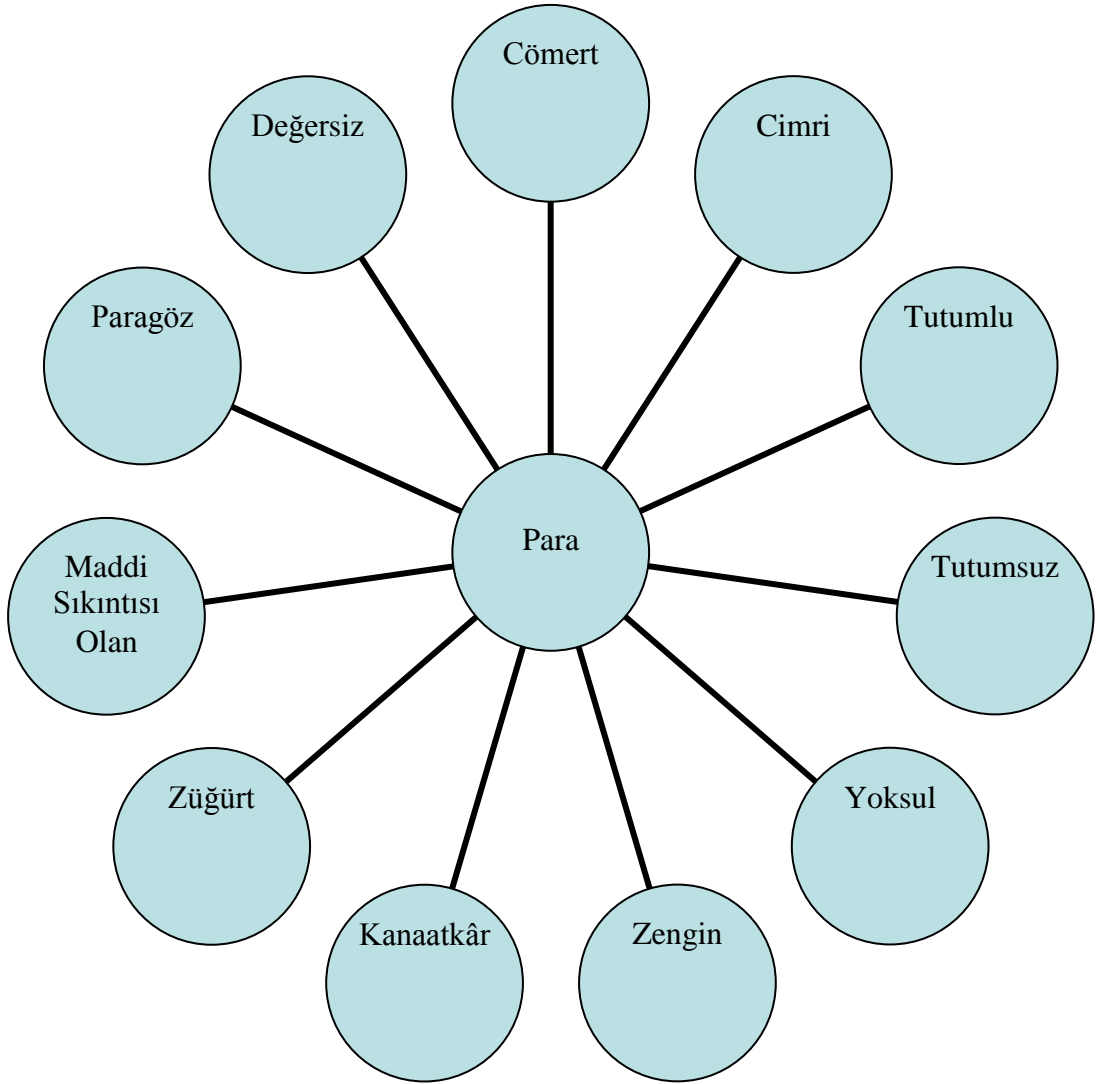
Etek Dolusu

Kucak Dolusu

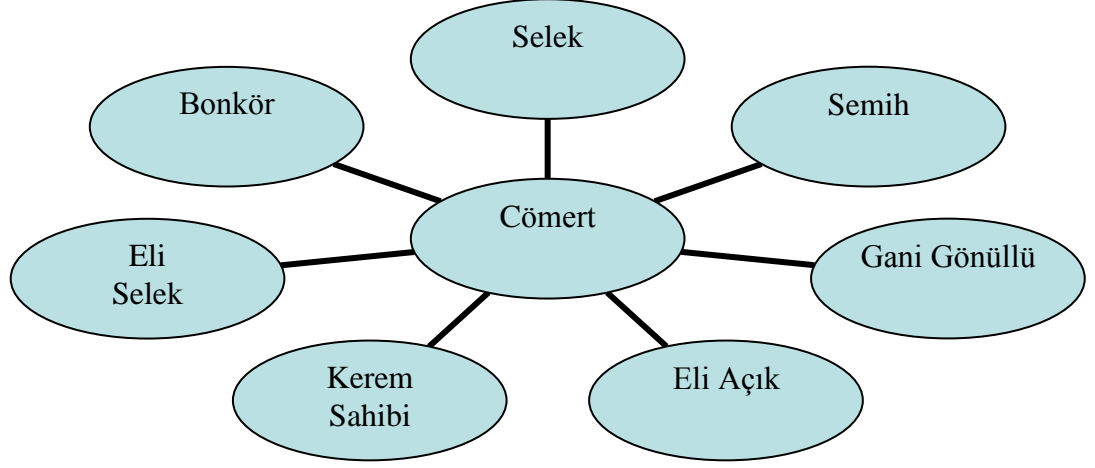
2.2. Yabancı (Batı) Dilden Dilimize Girip Miktarı Niteleyen Kelimeler:

Ünik

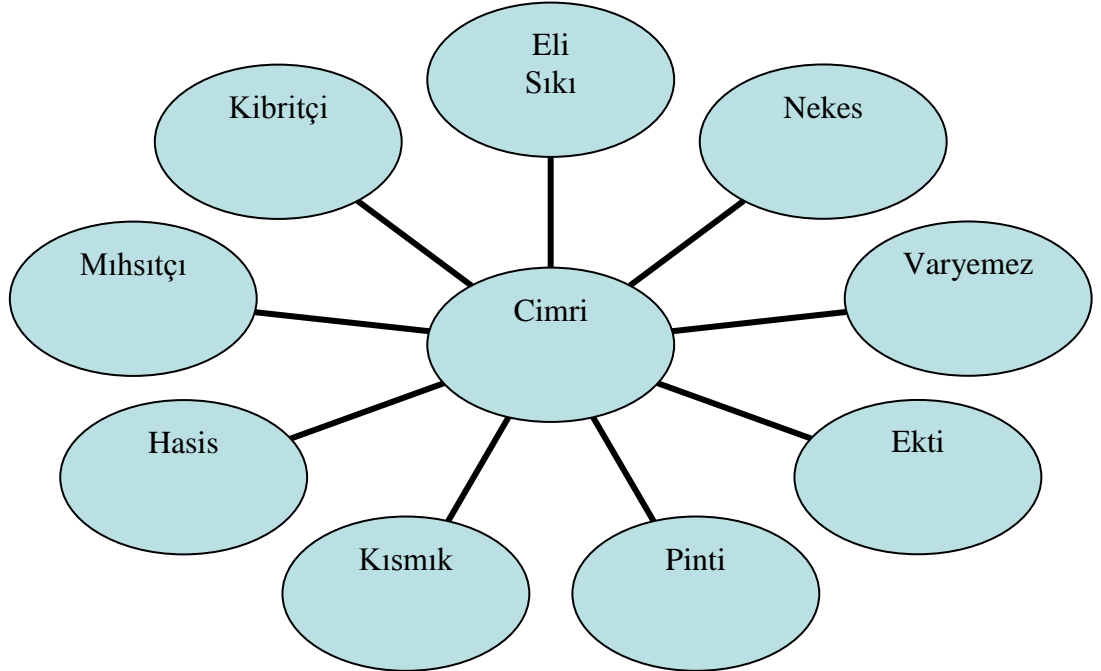
### ŞEKİL 82. PARA



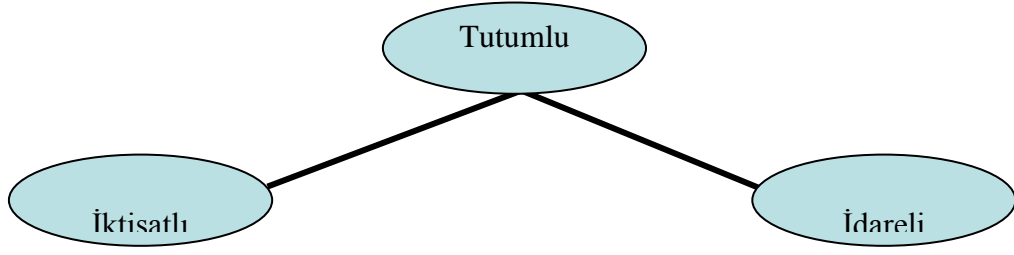
ŞEKİL 83. CÖMERT



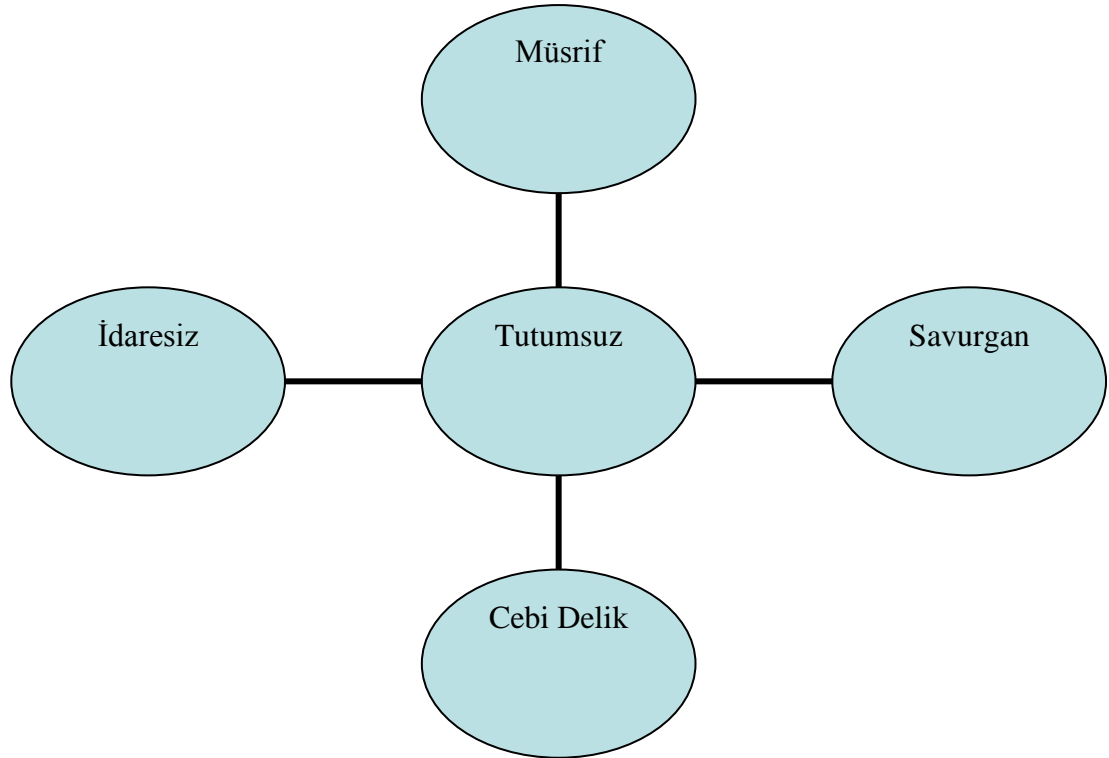
ŞEKİL 84. CİMRİ



**ŞEKİL 85. TUTUMLU**

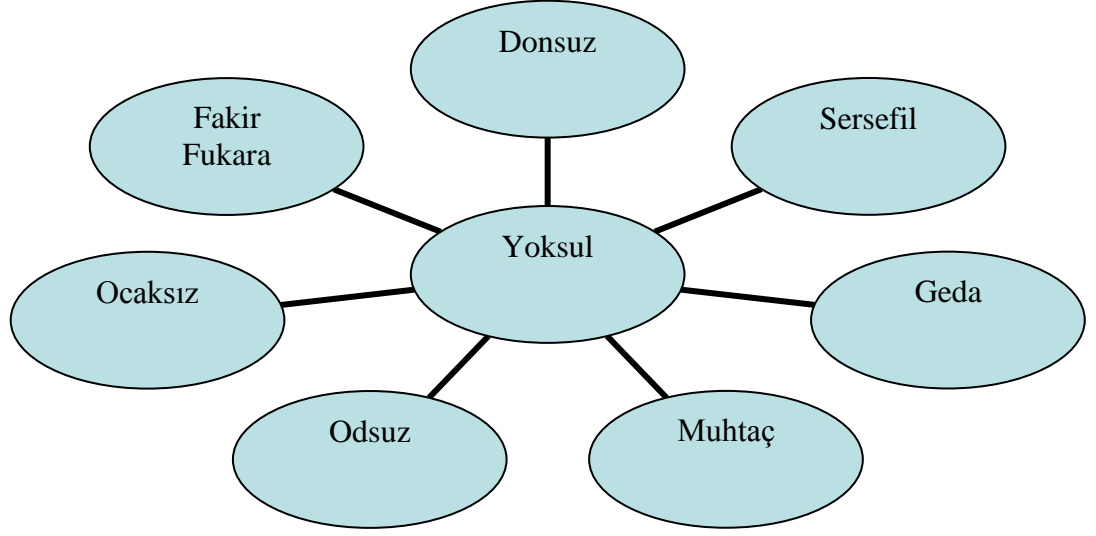


**ŞEKİL 86. TUTUMSUZ**

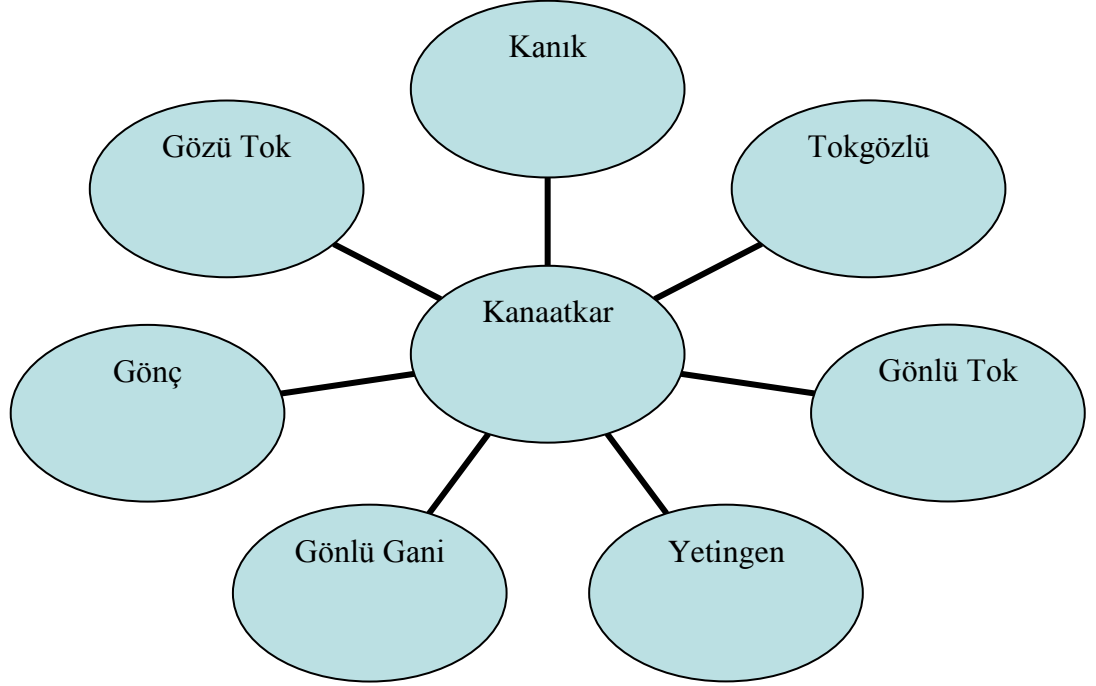




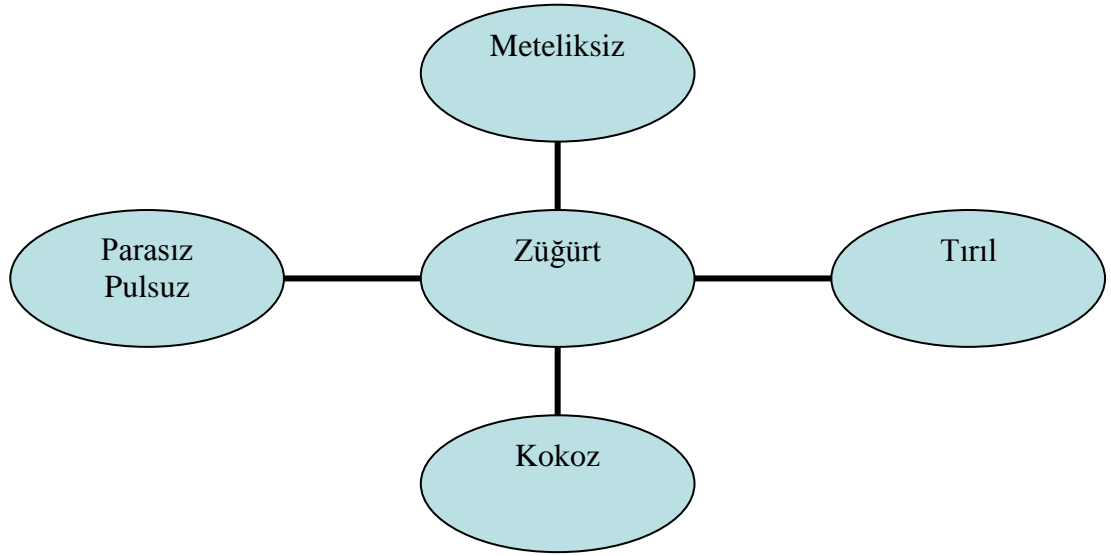
**ŞEKİL 87. YOKSUL**



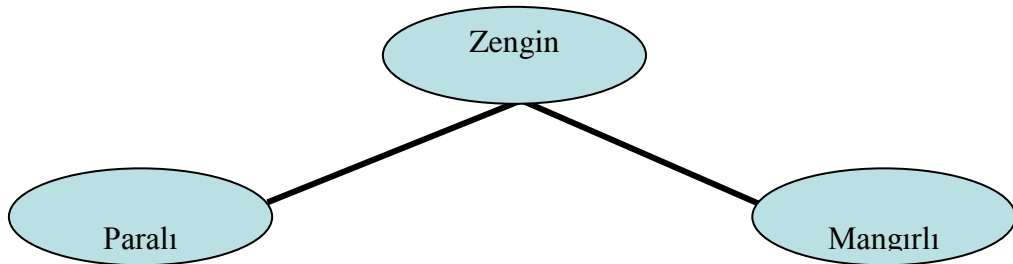
**ŞEKİL 88. KANAATKAR**



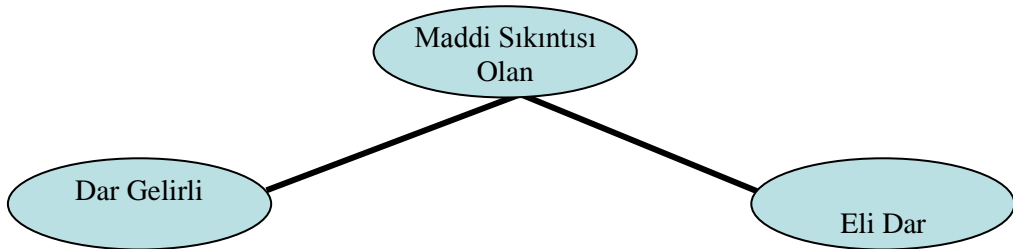
ŞEKİL 89. ZÜĞÜRT



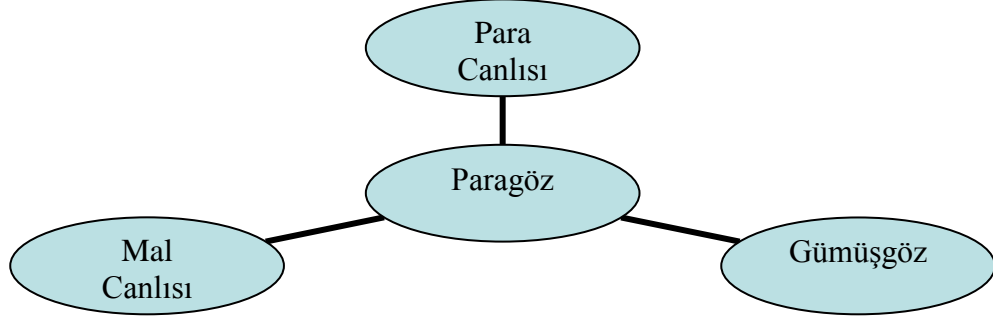
ŞEKİL 90. ZENGİN



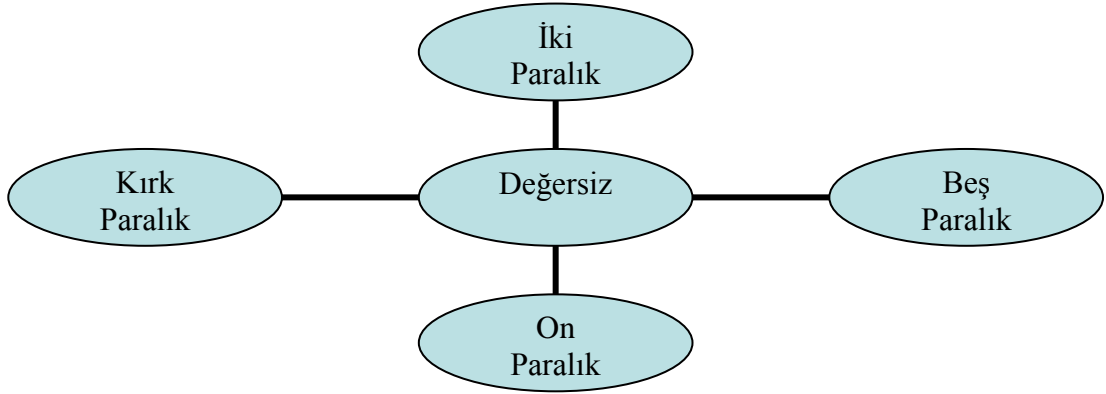
ŞEKİL 91. MADDİ SIKINTISI OLAN



## ŞEKİL 92. PARAGÖZ



## ŞEKİL 93. DEĞERSİZ



Bu tabloda “Para”nın nitelikleri sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma yapılırken anlam grupları oluşturulmuş, nitelikler arası farklılıklar ortaya konulmuştur.

1. Anlam İlişkisine Göre:

1.1. Parayı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.1. Para Harcama Alışkanlığını Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.1.1. Para Harcama Alışkanlığını Olumlu Yönden Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.1.1.1. Cömertlilik Bakımından Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Bonkör  
Eli Açık  
Eli Selek  
Gani Gönüllü  
Kerem Sahibi  
Selek  
Semih

1.1.1.1.2. Tutumluluk Bakımından Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

İdareli  
İktisatlı

1.1.1.1.3 Kanaatkârlık Bakımından Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Gönç  
Gönlü Gani  
Gönlü Tok  
Gözü Tok  
Kanık  
Tokgözlü  
Yetingen

1.1.1.1. Para Harcama Alışkanlığını Olumsuz Yönden Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.1.2. Cimrilik Bakımından Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Ekti  
Eli Sıkı  
Hasis  
Kısmık  
Kibritçi  
Mihsitçi  
Nekes  
Pinti  
Varyemez

1.1.1.3. Tutumsuzluk Bakımından Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Cebi Delik  
İdaresiz  
Müsrif  
Savurgan

1.1.1.4. Paragözlülük Bakımından Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Gümüşgöz  
Mal Canlısı  
Para Canlısı

1.1.2. Parayı Varlığı veya Yokluğu Bakımından Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.2.1. Paranın Varlığı Bakımından Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.2.1.1. Zenginliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Mangırlı

Paralı

1.1.2.2. Paranın Yokluğu Bakımından Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.2.2.1. Yoksulluğu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Donsuz

Fakir Fukara

Geda

Muhtaç

Odsuz Ocaksız

Sersefil

1.1.2.2.2. Züğürtlüğü Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Kokoz

Meteliksiz

Parasız Pulsuz

Tırl

1.1.2.2.3. Maddi Sıkıntısı Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Dar Gelirli

Eli Dar

1.1.3. Değersizliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Beş Paralık

İki Paralık

Kırk Paralık

On Paralık

1.2. Parayı Niteleyen Yakın Anlamlı Kelimeler:

Maddi Sıkıntısı Olan

Yoksul

Züğürt

1.3. Parayı Niteleyen Zıt Anlamlı Kelimeler:

Cömert – Cimri

Kanaatkâr – Paragöz

Tutumlu – Tutumsuz

Yoksul – Zengin

#### 1.4. Parayı Olumlu veya Olumsuz Niteleyen Kelimeler:

##### 1.4.1. Parayı Olumlu Niteleyen Kelimeler:

Cömert  
Kanaatkâr  
Tutumlu  
Zengin

##### 1.4.2. Parayı Olumsuz Niteleyen Kelimeler:

Cimri  
Değersiz  
Maddi Sıkıntısı Olan  
Paragöz  
Tutumsuz  
Yoksul  
Züğürt

#### 2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

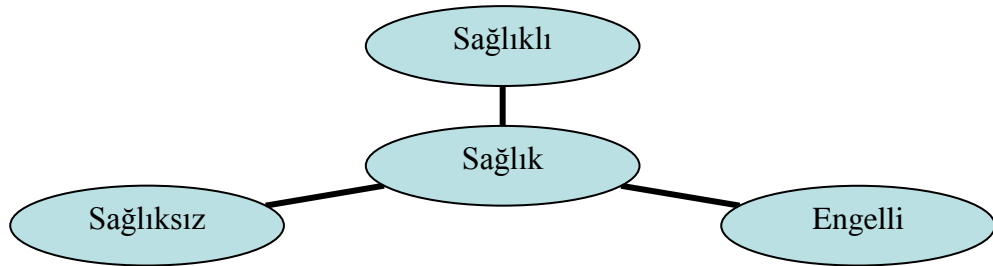
##### 2.1. Parayı İstiare Yoluyla Niteleyen Kelimeler:

Cebi Delik  
Gönlü Gani  
Gönlü Tok  
Gözü Tok  
Gümüşgöz

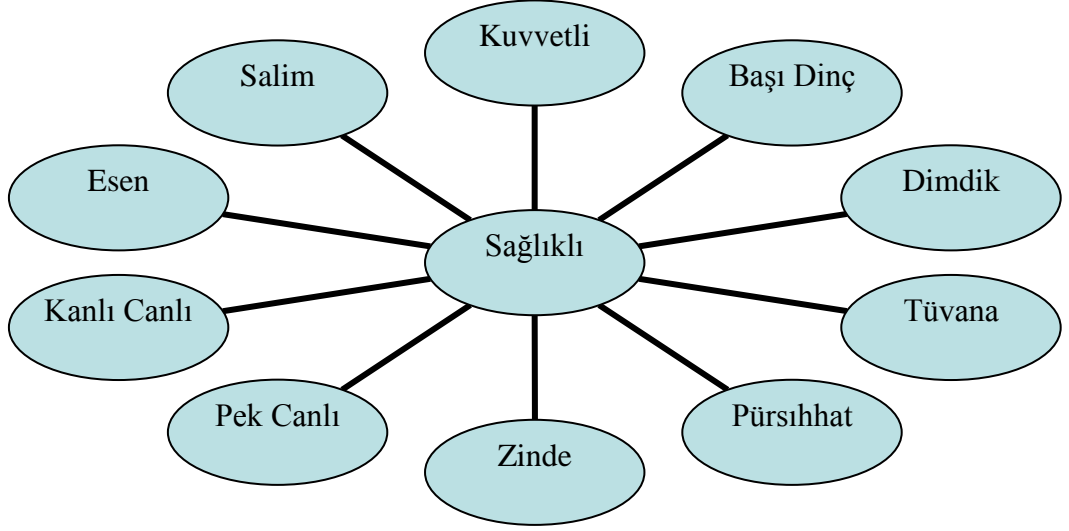
##### 2.2. Parayı Mecaz Yoluyla Niteleyen Kelimeler:

Donsuz  
Eli Açık  
Eli Selek  
Eli Sıkı  
Odsuz Ocaksız

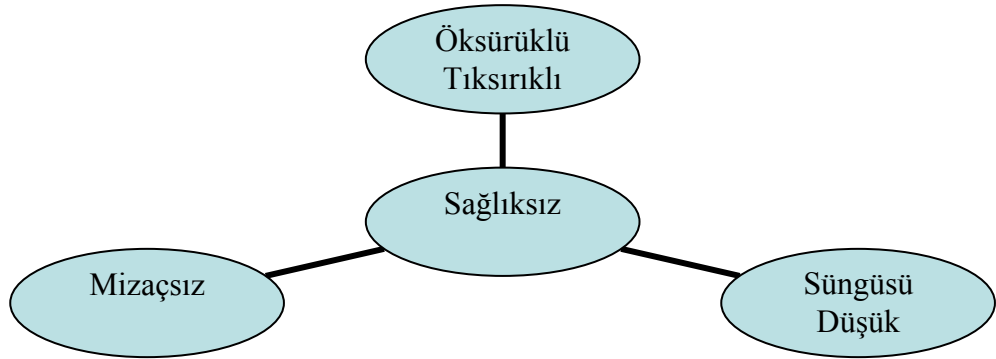
#### **ŞEKİL 94. SAĞLIK**



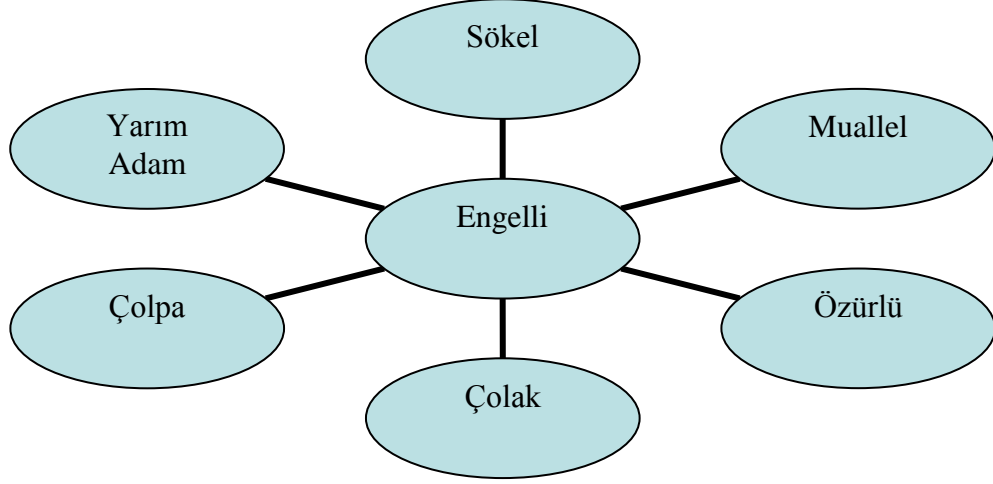
ŞEKİL 95. SAĞLIKLI



ŞEKİL 96. SAĞLIKSIZ



## ŞEKİL 97. ENGELLİ



Bu tabloda “Sağlık” kelimesinin nitelikleri belirlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Bu sınıflama yapılırken nitelikler arası benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmuştur.

1. Ortaya Çıkışlarına Göre:

1.1. Sağlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.1. Sağlıklı Olmayı veya Olmamayı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.1.1 Sağlıklı Olmayı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Başı Dinç  
Dimdik  
Esen  
Kanlı Canlı  
Kuvvetli  
Pek Canlı  
Pürsıhhat  
Salim  
Tüvana  
Zinde

1.1.1.2. Sağlıklı Olmama Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Mizaçsız  
Öksürüklü Tıksırıklı  
Süngüsü Düşük



1.1.1.2. Engelliliği Niteleyen Eş Anlamalı Kelimeler:

Çolak  
Çolpa  
Mualllel  
Özürlü  
Sökel  
Yarım Adam

1.2. Sağlığı Niteleyen Uzak Anlamalı Kelimeler:

Sağlıklı  
Sağlıksız

1.3. Sağlığı Olumlu veya Olumsuz Niteleyen Kelimeler:

1.3.1. Sağlığı Olumlu Niteleyen Kelimeler:

Başı Dinç  
Dimdik  
Esen Salim  
Kanlı Canlı  
Kuvvetli  
Pek Canlı  
Pürsıhhat  
Tüvana  
Zinde

1.3.2. Sağlığı Olumsuz Niteleyen Kelimeler:

Çolak  
Çolpa  
Mizaçsız  
Mualllel  
Öksürüklü Tıksırıklı  
Özürlü  
Sökel  
Süngüsü Düşük  
Yarım Adam

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

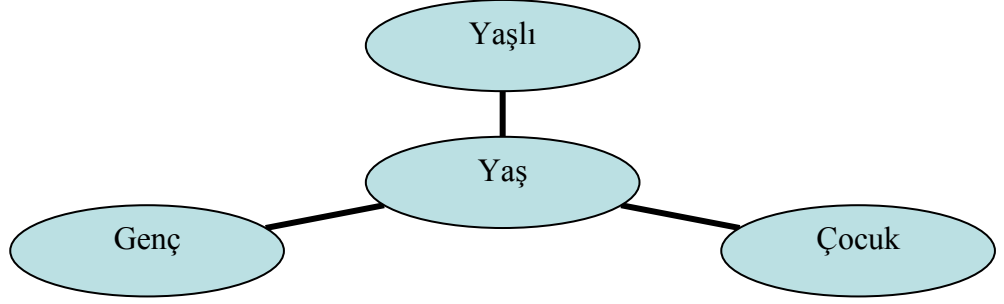
2.1. İstiare Yoluyla Niteleyen Kelimeler:

Yarım Adam

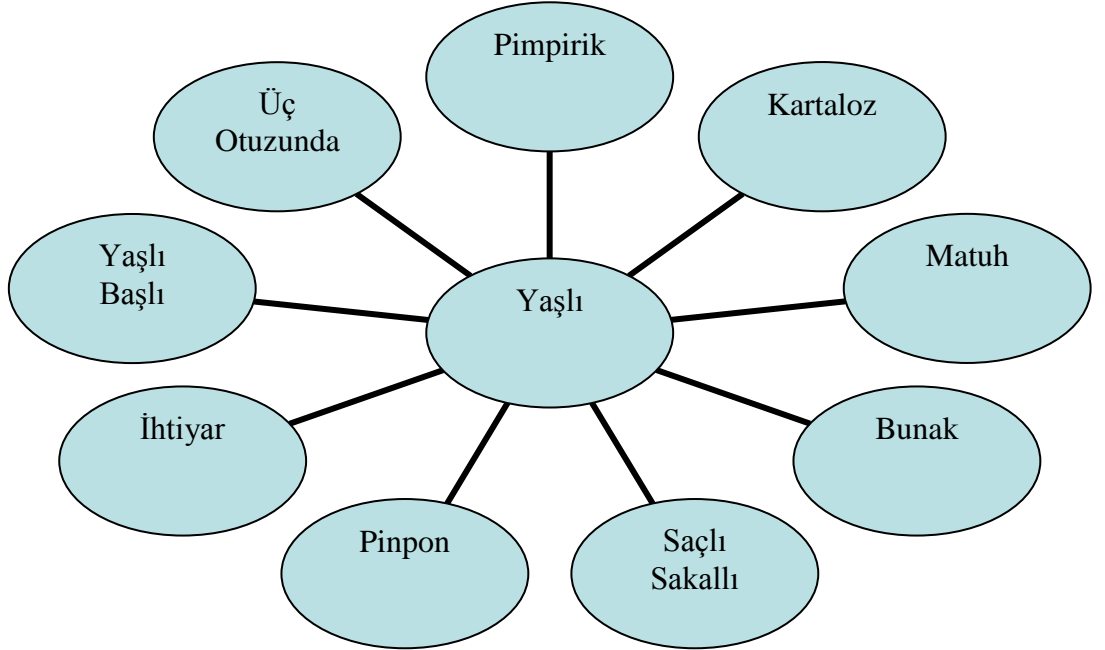
2.2. Mecaz Yoluyla Niteleyen Kelimeler:

Kanlı Canlı  
Süngüsü Düşük

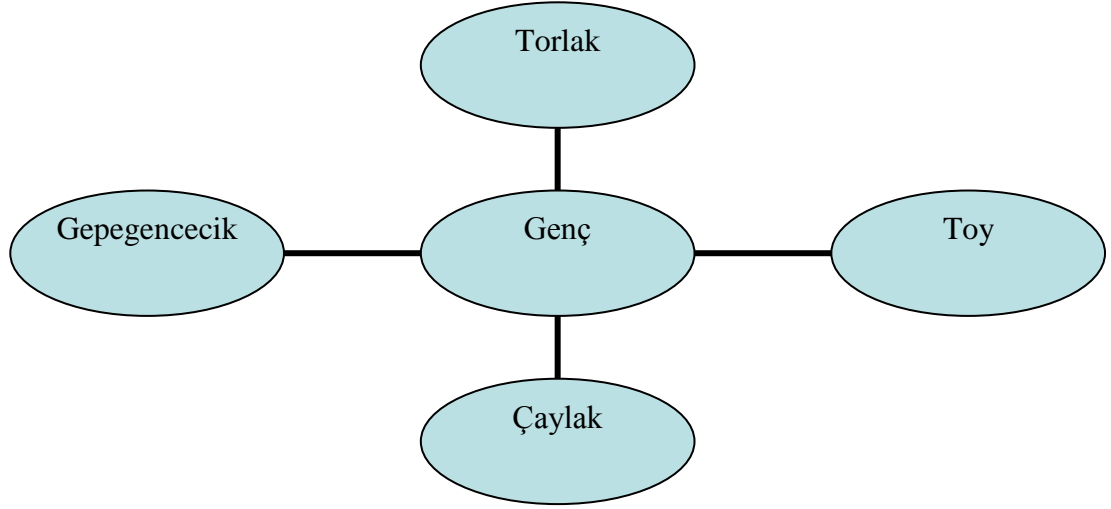
ŞEKİL 98. YAŞ



ŞEKİL 99.YAŞLI



## ŞEKİL 100. GENÇ



Bu tabloda “yaş” kelimesinin nitelikleri aralığı bakımından sınıflandırılmıştır. Bu üç sınıf yakın anlam grupları oluştururken, nitelikler arası farklılıklar da ortaya konulmaktadır.

### 1. Anlam İlişkisine Göre:

#### 1.1. Eş Anamlılar:

##### 1.1.1. Yaşlılığı Niteleyen Eş Anamlı Kelimeler:

Başlı Üç Otuzunda  
Bunak  
İhtiyar  
Kartaloz  
Matuh  
Pimpirik  
Pinpon  
Saçlı Sakallı  
Yaşlı

##### 1.1.2. Gençliği Niteleyen Eş Anamlı Kelimeler:

Çaylak  
Gepegencecik  
Torlak  
Toy

#### 1.2. Yaş Kelimesini Niteleyen Yakın Anamlı Kelimeler:

Çocuk  
Genç

1.3. Yaş Kelimesini Niteleyen Zıt Anlamlı Kelimeler:

Çocuk  
İhtiyar

1.4. Yaş Kelimesini Olumlu veya Olumsuz Niteleyen Kelimeler:

1.4.1. Yaş Kelimesini Olumlu Niteleyen Kelimeler:

Gepegencecik

1.4.2. Yaş Kelimesini Olumsuz Niteleyen Kelimeler:

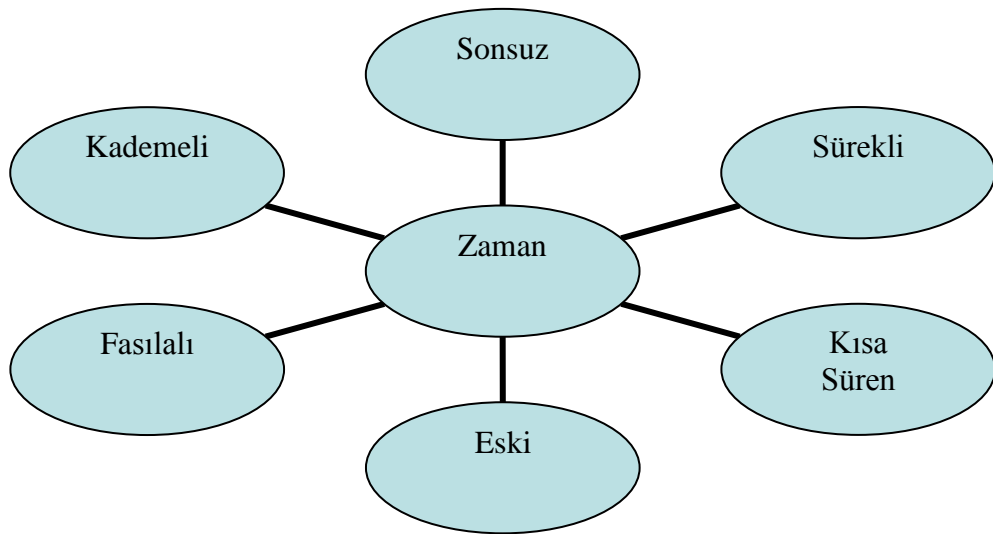
Bunak  
Çaylak  
Kartaloz  
Pimpirik  
Torlak  
Toy

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

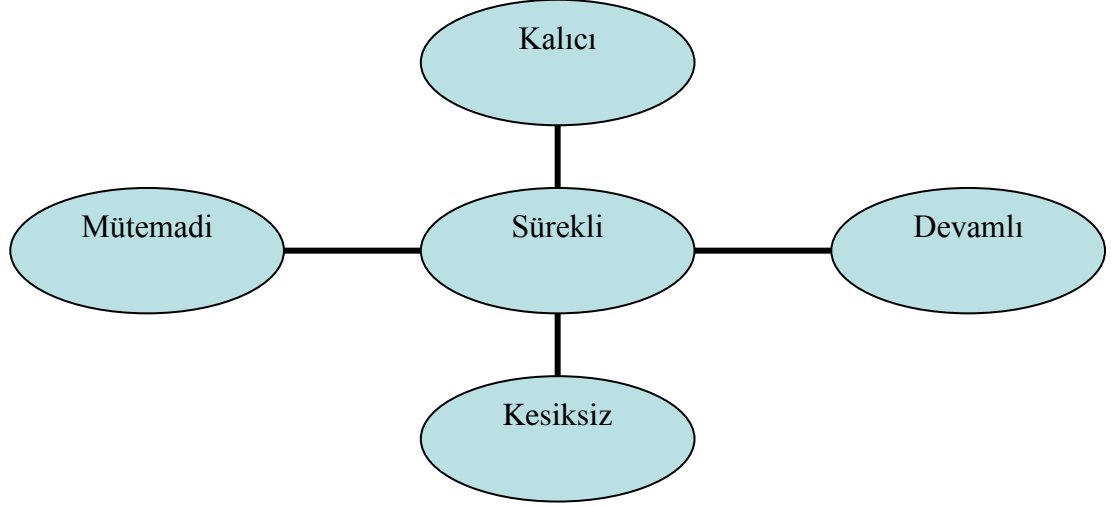
2.1. Yaş Kelimesini Mecaz Olarak Niteleyen Kelimeler:

Bunak  
Çaylak  
Kartaloz  
Pinpon

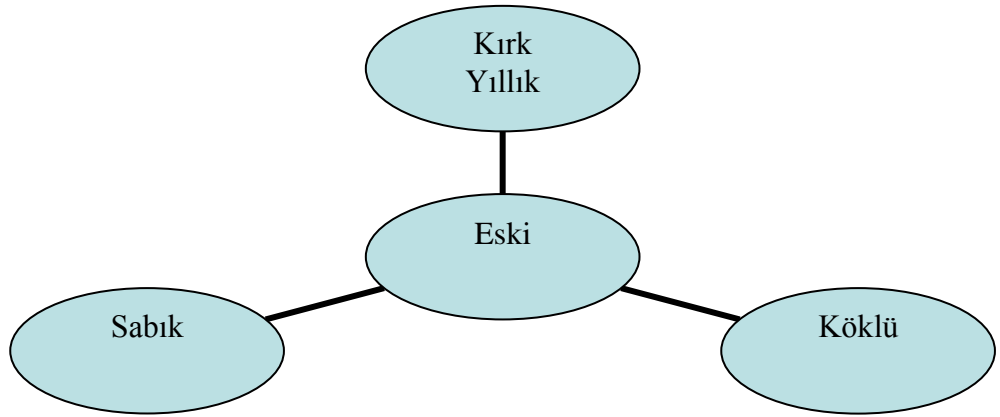
**ŞEKİL 101. ZAMAN**



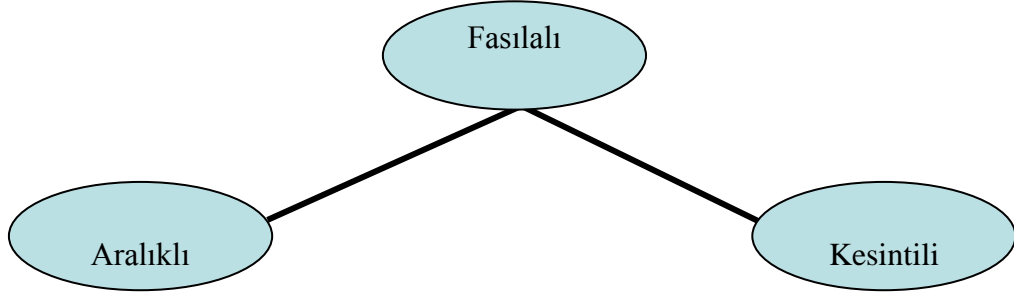
**ŞEKİL 102. SÜREKLİ**



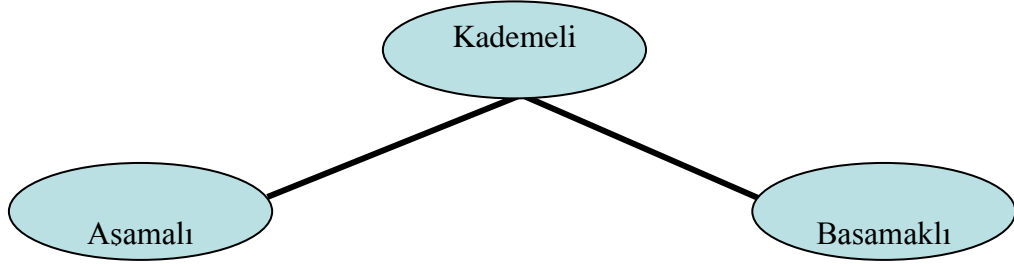
**ŞEKİL 103. ESKİ**



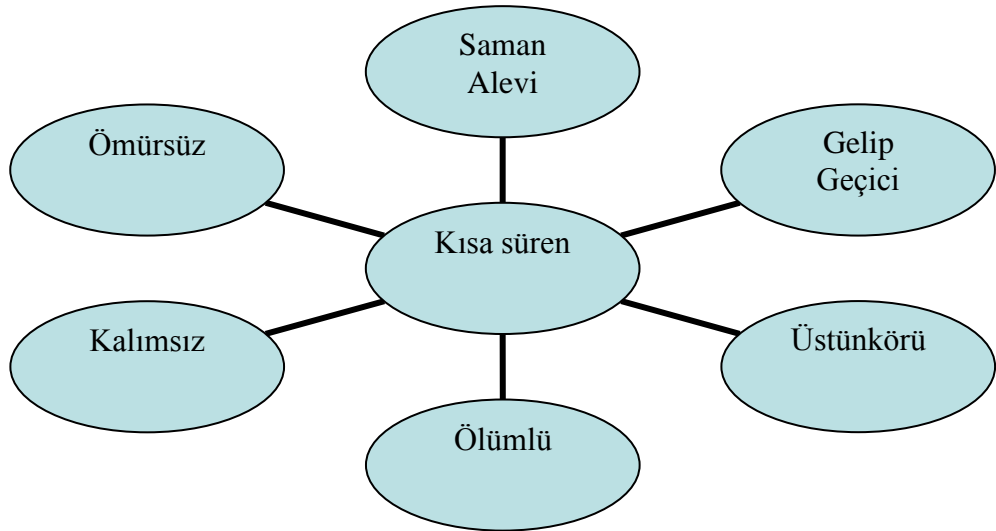
ŞEKİL 104. FASILALI



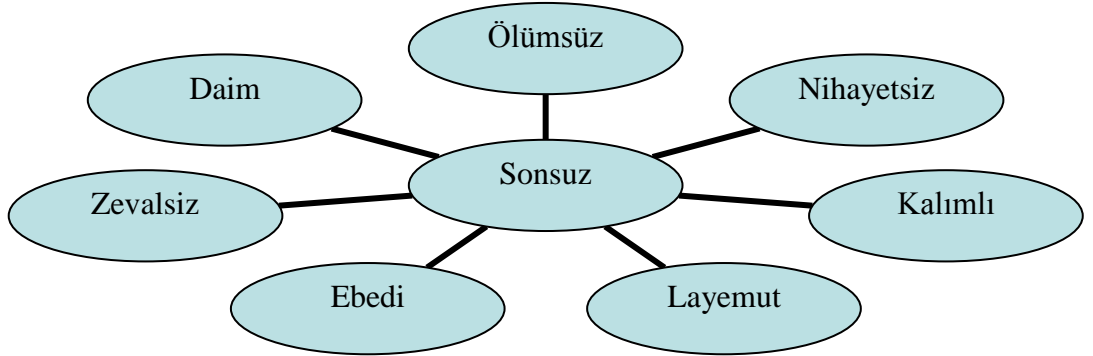
ŞEKİL 105. KADEMELİ



ŞEKİL 106. KISA SÜREN



## ŞEKİL 107. SONSUZ



Bu tabloda “Zaman” kelimesinin nitelikleri sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma yapılırken anlam grupları oluşturulmuş ve nitelikler arası farklılıklar oluşturulmaya çalışılmıştır.

### 1. Anlam İlişkinine Göre:

#### 1.1. Zamanı Niteleyen Eş Anamlı Kelimeler:

##### 1.1.1. Sürekliliği Niteleyen Eş Anamlı Kelimeler:

Devamlı  
Kalıcı  
Kesiksiz  
Mütemadi

##### 1.1.2. Eski Olma Durumunu Niteleyen Eş Anamlı Kelimeler:

Kırk Yıllık  
Köklü  
Sabık

##### 1.1.3. Fasıllı Olma Durumunu Niteleyen Eş Anamlı Kelimeler:

Aralıklı  
Kesintili

##### 1.1.4. Kademeli Olma Durumunu Niteleyen Eş Anamlı Kelimeler:

Aşamalı  
Basamaklı

##### 1.1.5. Kısa Sürme Durumunu Niteleyen Eş Anamlı Kelimeler:

Gelip Geçici  
Kalımsız  
Öümlü

Ömürsüz  
Saman Alevi  
Üstünkörü

1.1.6. Sonsuzluğu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Daim  
Ebedi  
Kalımlı  
Layemut  
Nihayetsiz  
Ölümsüz  
Zevalsiz

1.2. Yakın Anlamlılar:

1.2.1. Zamanı Niteleyen Yakın Anlamlı Kelimeler:

Fasılalı - Kademeli  
Sonsuz - Sürekli

1.3. Zamanı Niteleyen Zıt Anlamlı Kelimeler:

Fasılalı – Kademeli  
Sürekli

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

2.1. Zamanı İstiare Yoluyla Niteleyen Kelimeler:

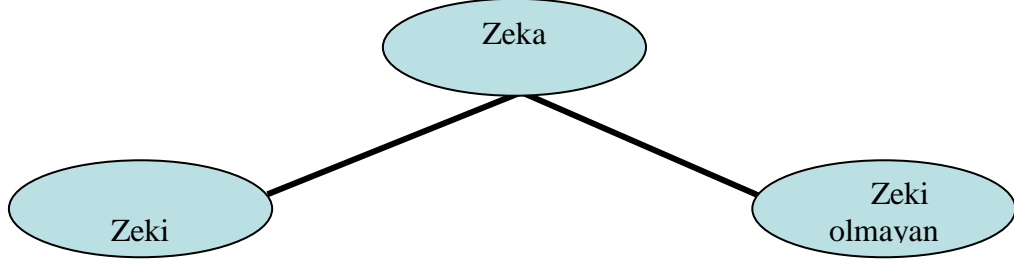
Kırk Yıllık  
Saman Alevi

2.2. Zamanı Mecaz Yoluyla Niteleyen Kelimeler:

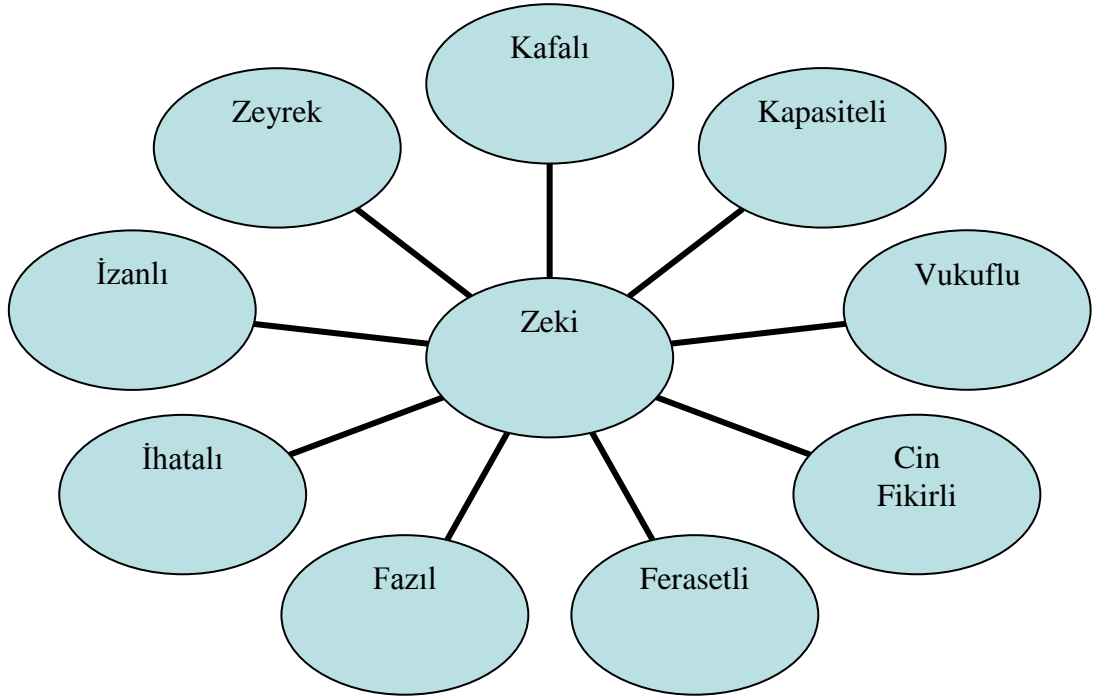
Köklü  
Üstünkörü  
Zevalsiz



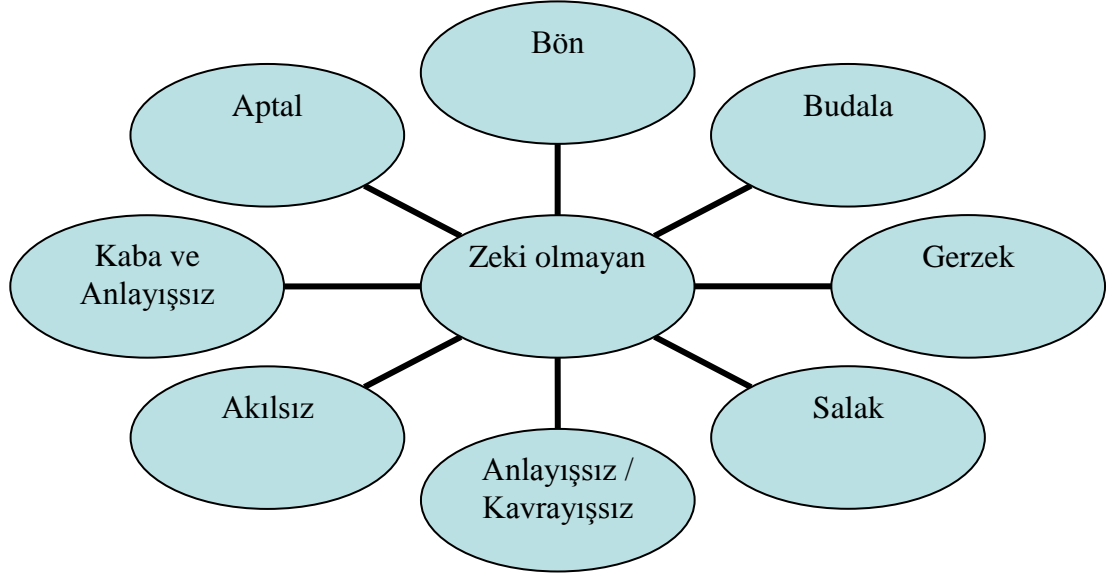
ŞEKİL 108. ZEKA



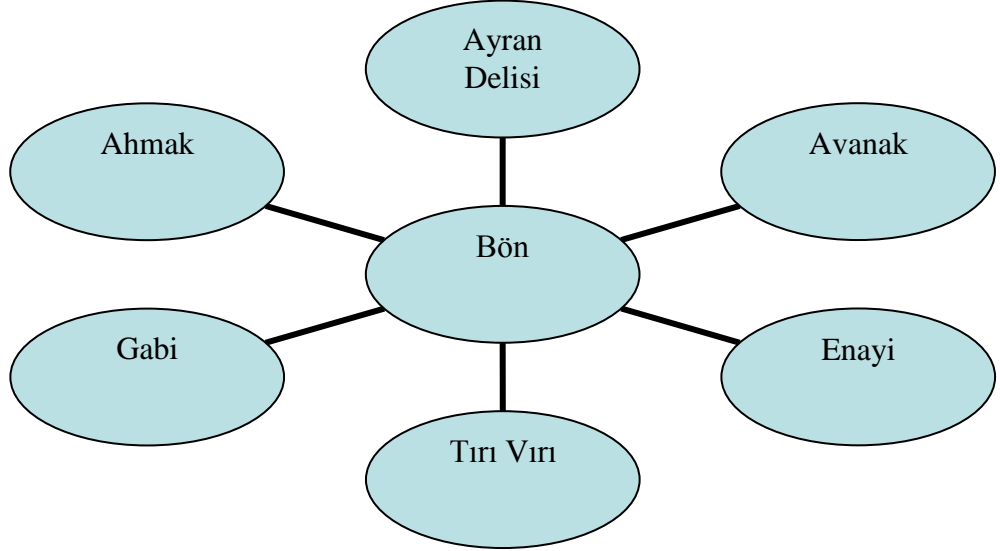
ŞEKİL 109. ZEKİ



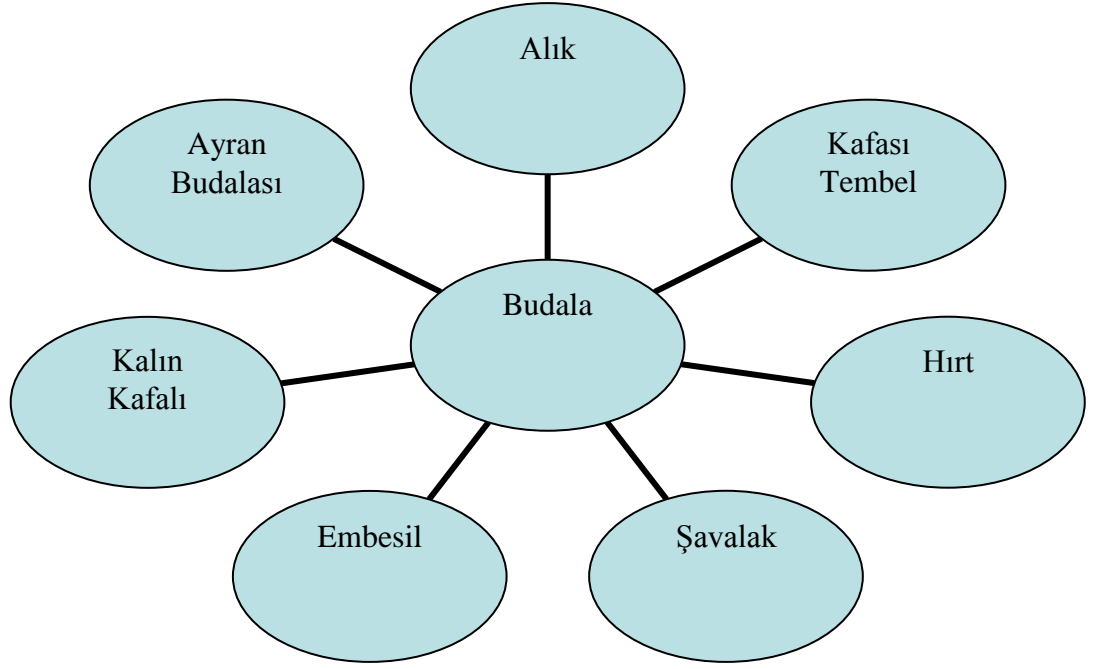
ŞEKİL 110. ZEKİ OLMAYAN



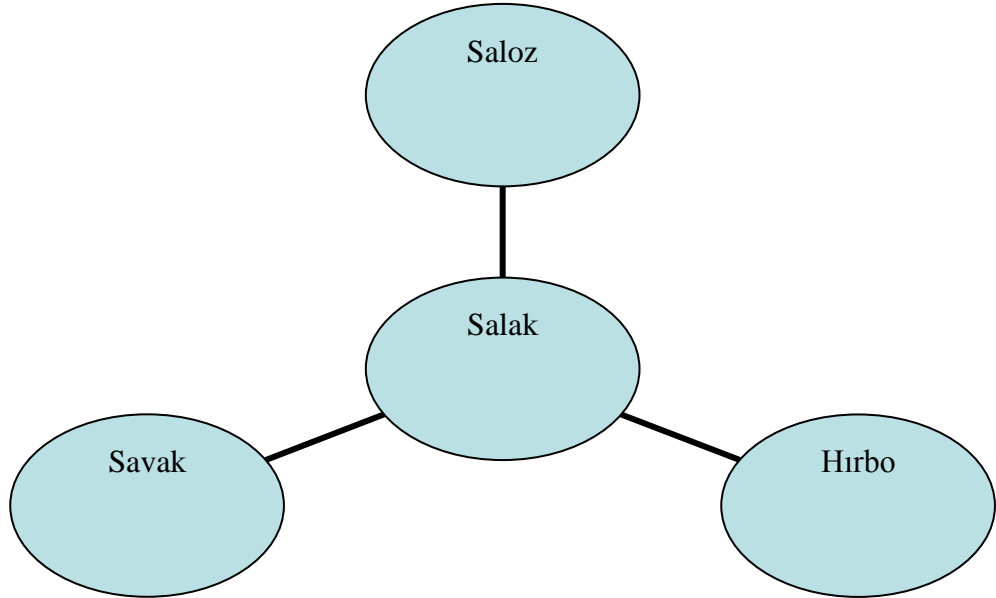
ŞEKİL 111. BÖN



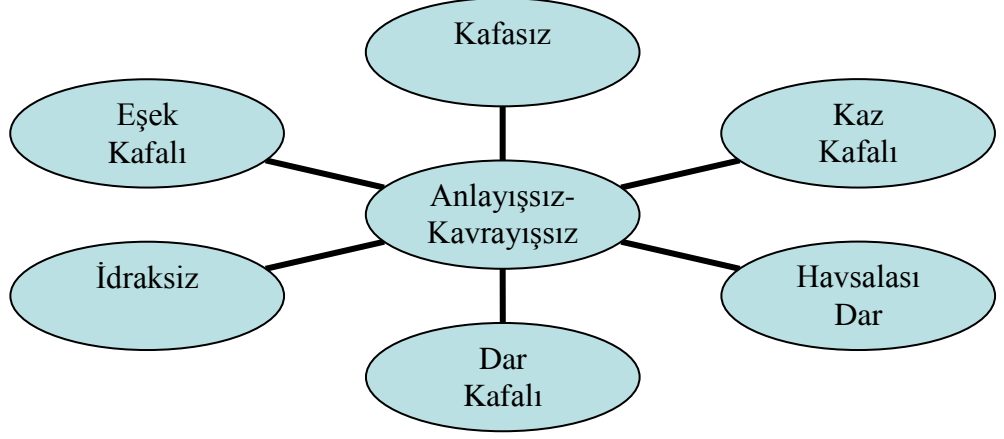
ŞEKİL 112. BUDALA



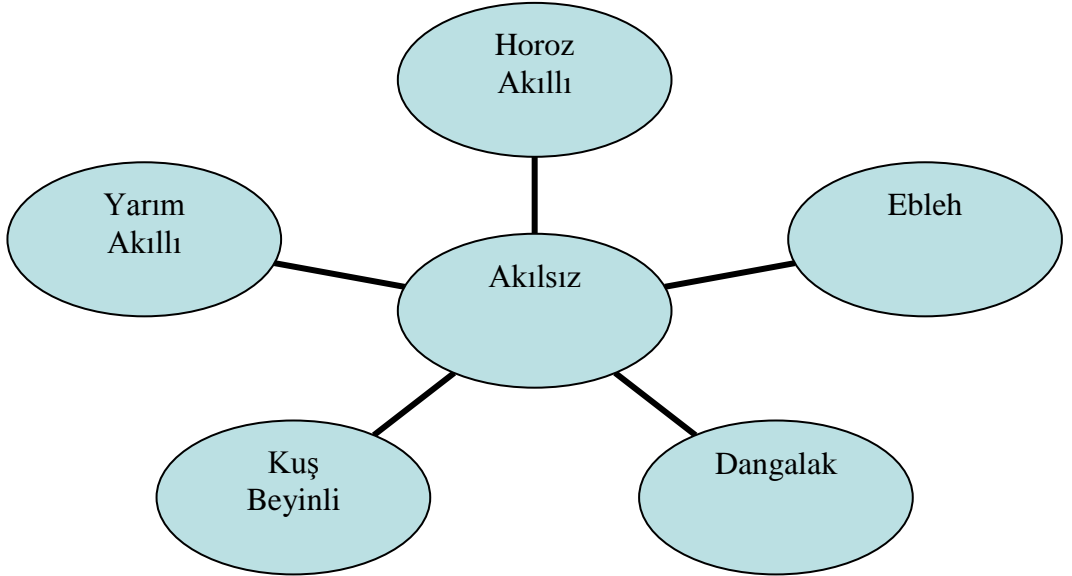
ŞEKİL 113. SALAK



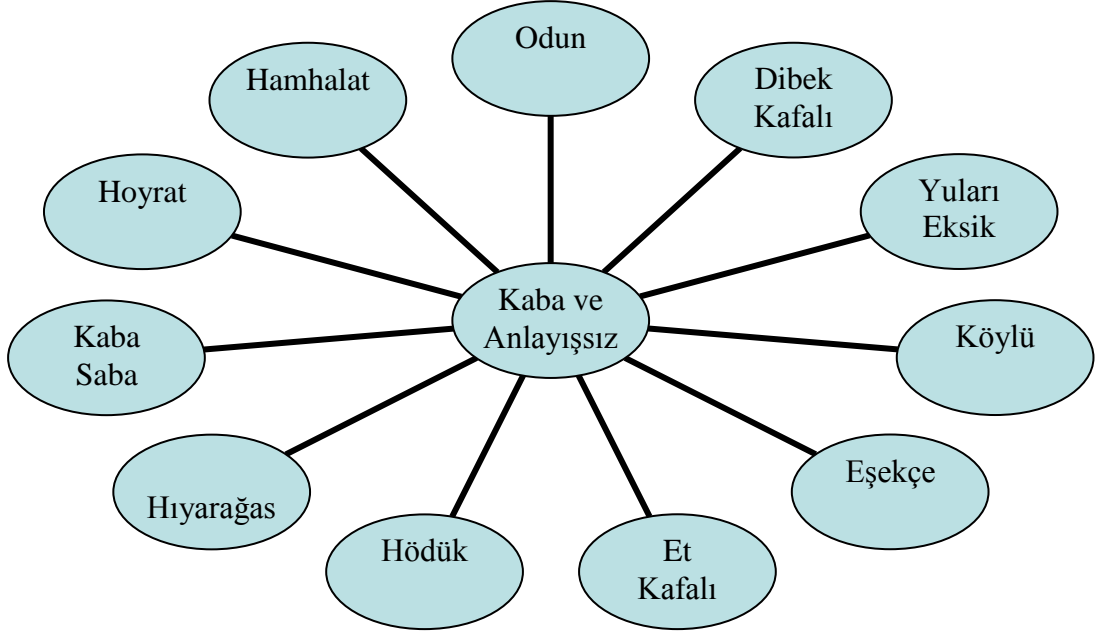
ŞEKİL 114. ANLAYIŞSIZ/ KAVRAYIŞSIZ



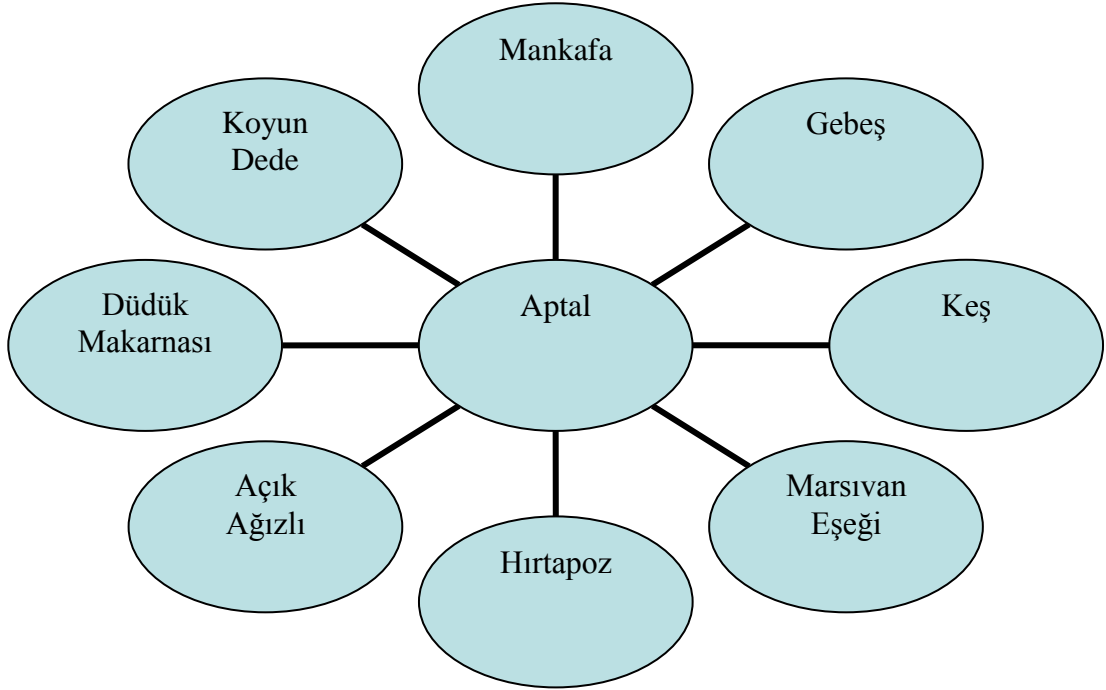
ŞEKİL 115. AKILSIZ



ŞEKİL 116. KABA VE ANLAYIŞSIZ



ŞEKİL 117. APTAL



Bu tabloda “Zeka” sözcüğü zeki olma ve olmama bakımından sınıflandırılmıştır. Bu sınıflama yapılırken hem yakın anlamlı gruplar oluşturulmuş, hem de nitelikler arası farklılıklar oluşturmaya çalışılmıştır.

## 1. Anlam İlişkisine Göre:

### 1.1. Zekayı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

#### 1.1.1. Zekanın Varlığını veya Yokluğunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

##### 1.1.1.1. Zekiliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Cin Fikirli  
Fazıl  
Ferasetli  
İhatalı  
İzanlı  
Kafalı  
Kapasiteli  
Vukufllu  
Zeyrek

##### 1.1.1.2. Zekanın Yokluğunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler

###### 1.1.1.2.1. Zeki Olmama Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Akılsız  
Anlayıssız / Kavrayıssız  
Aptal  
Bön  
Budala  
Gerzek  
Kaba ve Anlayıssız  
Salak

###### 1.1.1.2.2. Bönlüğü Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Ahmak  
Avanak  
Ayran Delisi  
Enayi  
Gabi  
Tırı Vırı

###### 1.1.1.2.3. Budalalığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Alık  
Ayran Budalası  
Embesil  
Hirt  
Kafası Tembel

Kalın Kafalı  
Şavalak

1.1.1.2.4. Salaklığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Hırbo  
Saloz  
Savak

1.1.1.2.5. Anlayışsızlığı veya Kavrayışsızlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Dar Kafalı  
Eşek Kafalı  
Havsalası Dar  
İdraksiz  
Kafasız  
Kaz Kafalı

1.1.1.2.6. Akılsızlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Dangalak  
Ebleh  
Horoz Akıllı  
Kuş Beyinli  
Yarım Akıllı

1.1.1.2.7. Kabalık ve Anlayışsızlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Dibek Kafalı  
Eşekçe  
Et Kafalı  
Hamhalat  
Hıyarağası  
Hoyrat  
Hödük  
Kaba Saba  
Köylü  
Oğun  
Yuları Eksik

1.1.1.2.8. Aptallığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Açık Ağızlı  
Düdük Makarnası  
Gebeş  
Hırtapoz  
Keş  
Koyun Dede  
Mankafa  
Marsıvan Eşegi

1.2. Zekayı Niteleyen Zıt Anlamlı Kelimeler:

Zeki – Akılsız

Zeki - Anlayışsız ve Kavrayışsız  
Zeki - Aptal  
Zeki – Bön  
Zeki – Budala  
Zeki – Gerzek  
Zeki - Kaba ve Anlayışsız  
Zeki – Salak

1.3. Zekayı Niteleyen Yakın Anlamlı Kelimeler:

Akılsız  
Anlayışsız/Kavrayışsız  
Aptal  
Bön  
Budala  
Gerzek  
Kaba ve Anlayışsız  
Salak

1.4. Zekayı Olumlu veya Olumsuz Niteleyen Kelimeler

1.4.1. Zekayı Olumlu Niteleyen Kelimeler:

Zeki

1.4.2. Zekayı Olumsuz Niteleyen Kelimeler:

Akılsız  
Anlayışsız/Kavrayışsız  
Aptal  
Bön  
Budala  
Gerzek  
Kaba ve Anlayışsız  
Salak

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

2.1. Zekayı İstiare Yoluyla Niteleyen Kelimeler:

Cin Fikirli  
Dibek Kafalı  
Düdük Makarnası  
Eşek Kafalı  
Horoz Akıllı  
Kaz Kafalı  
Kuş Beyinli  
Marsıvan Eşeği  
Odun

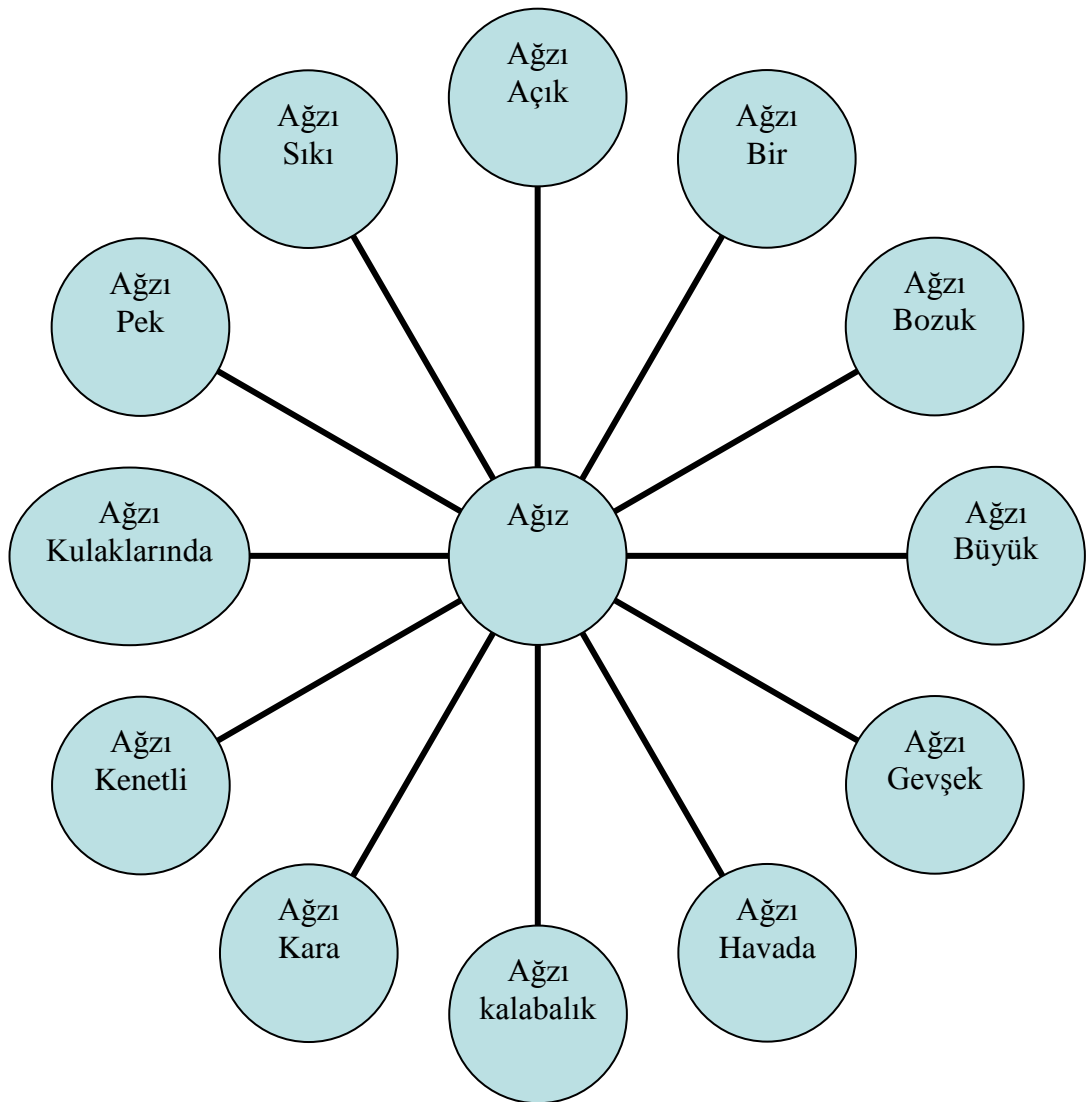
2.2. Zekayı Mecaz Yolla Niteleyen Kelimeler:

Ayran Budalası



Ayran Delisi  
Et Kafalı  
Havsalası Dar  
Hıyarağası  
Kafasız  
Kalın Kafalı  
Koyun Dede  
Mankafa  
Yarım Akıllı  
Yuları Eksik

**ŞEKİL 118. AĞIZ**



Bu tabloda “Ağız” isminin nitelikleri, yapı bakımından sınıflandırılmış, ağız sözcüğüne dair deyimler elde edilmiştir. Ağız sözcüğü ile anlam grupları oluşturulurken, nitelikler arası farklılıklar da oluşturulmaya çalışılmıştır.

## 1. Anlam İlişkisine Göre:

### 1.1. Ağzı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Ağız Açık – Ağız Havada

Ağız Bozuk – Ağız Pis

Ağız Kenetli – Ağız Sıkı

### 1.2. Ağzı Niteleyen Olumlu veya Olumsuz Kelimeler:

#### 1.2.1. Ağzı Niteleyen Olumlu Kelimeler:

Ağız Kenetli

Ağız Kulaklarında

Ağız Pek

Ağız Sıkı

#### 1.2.2. Ağzı Niteleyen Olumsuz Kelimeler:

Ağız Açık

Ağız Bozuk

Ağız Büyük

Ağız Gevşek

Ağız Havada

Ağız Kalabalık

Ağız Kara

Ağız Pis

## 2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

### 2.1. Ağzı Mecaz Yoluyla Niteleyen Kelimeler:

Ağız Açık

Ağız Bir

Ağız Bozuk

Ağız Büyük

Ağız Gevşek

Ağız Havada

Ağız Kalabalık

Ağız Kara

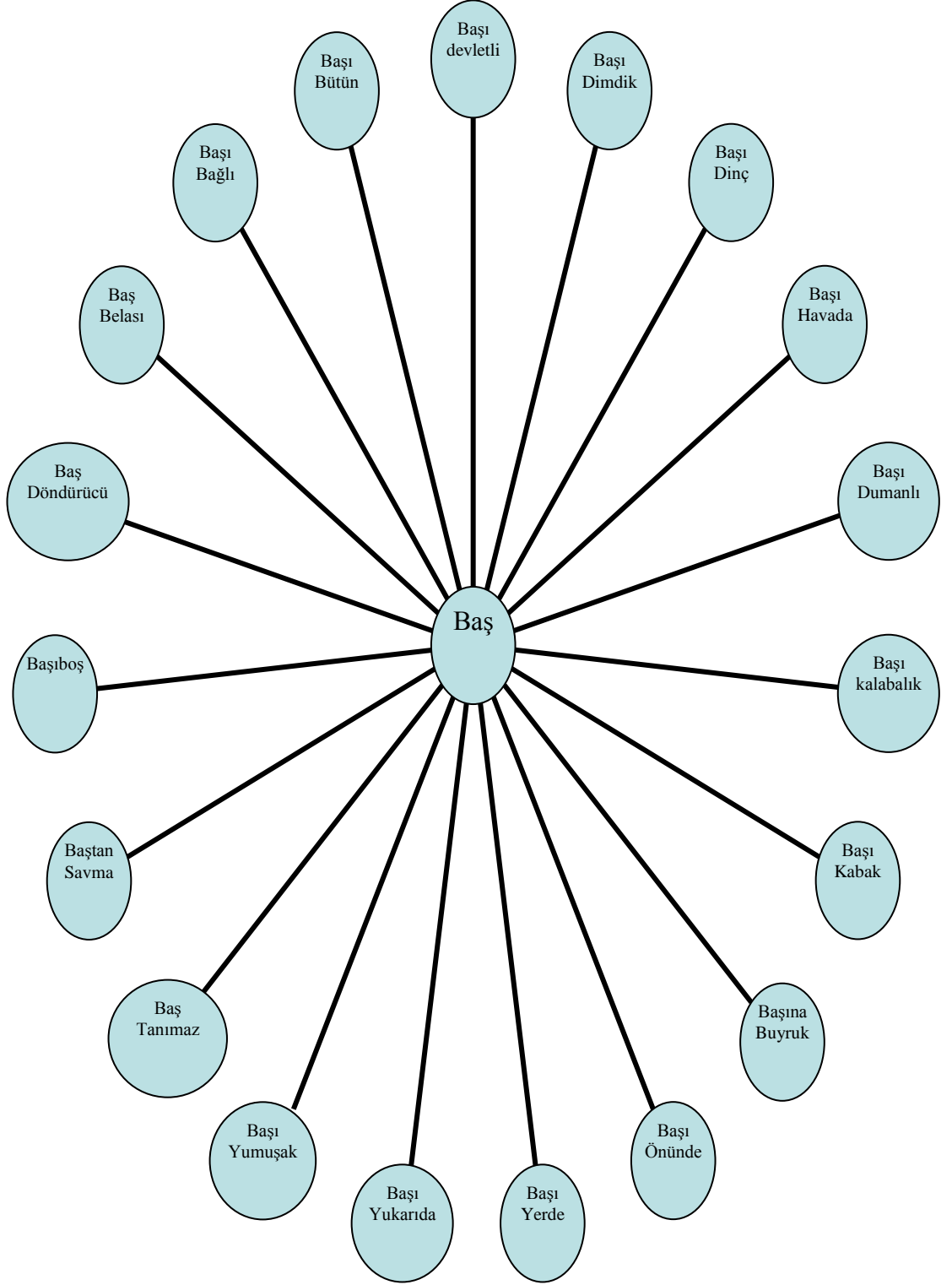
Ağız Kenetli

Ağız Kulaklarında

Ağız Pek

Ağız Sıkı

## ŞEKİL 119. BAŞ



Bu tabloda “Baş” sözcüğünün nitelikleri yapısal bakımdan sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma yapılırken anlam grupları oluşturulmuş, oluşturulan anlam gruplarının yanı sıra nitelikler arası farklılıklar da ortaya konulmaktadır.

## 1. Anlam İlişkisine Göre:

### 1.1. Eş Anlamlılar :

Başı bağlı – Başı bütün  
Başı dimdik - Başı havada  
Başı Havada - Başı Yukarıda

### 1.2. Yakın Anlamlılar:

Baş tanımaz – Başına buyruk  
Başı dinç – Başı havada  
Başı dinç – Başı havada – Başı devletli  
Başı önünde – Başı yerde – Başı yumuşak

### 1.3. Zıt Anlamlılar:

Başı bağlı – Başıboş  
Başına buyruk – Başı yumuşak  
Baş tanımaz – Başı önünde

### 1.4. Olumlu Olarak veya Olumsuz Niteleyenler:

#### 1.4.1. Olumlu Olarak Niteleyenler:

Başı devletli  
Başı dimdik  
Başı dinç  
Başı önünde  
Başı yerde  
Başı yumuşak

#### 1.4.2. Olumsuz Olarak Niteleyenler:

Baş belası  
Baş tanımaz  
Başı dumanlı  
Başı yukarıda  
Başına buyruk  
Baştan savma

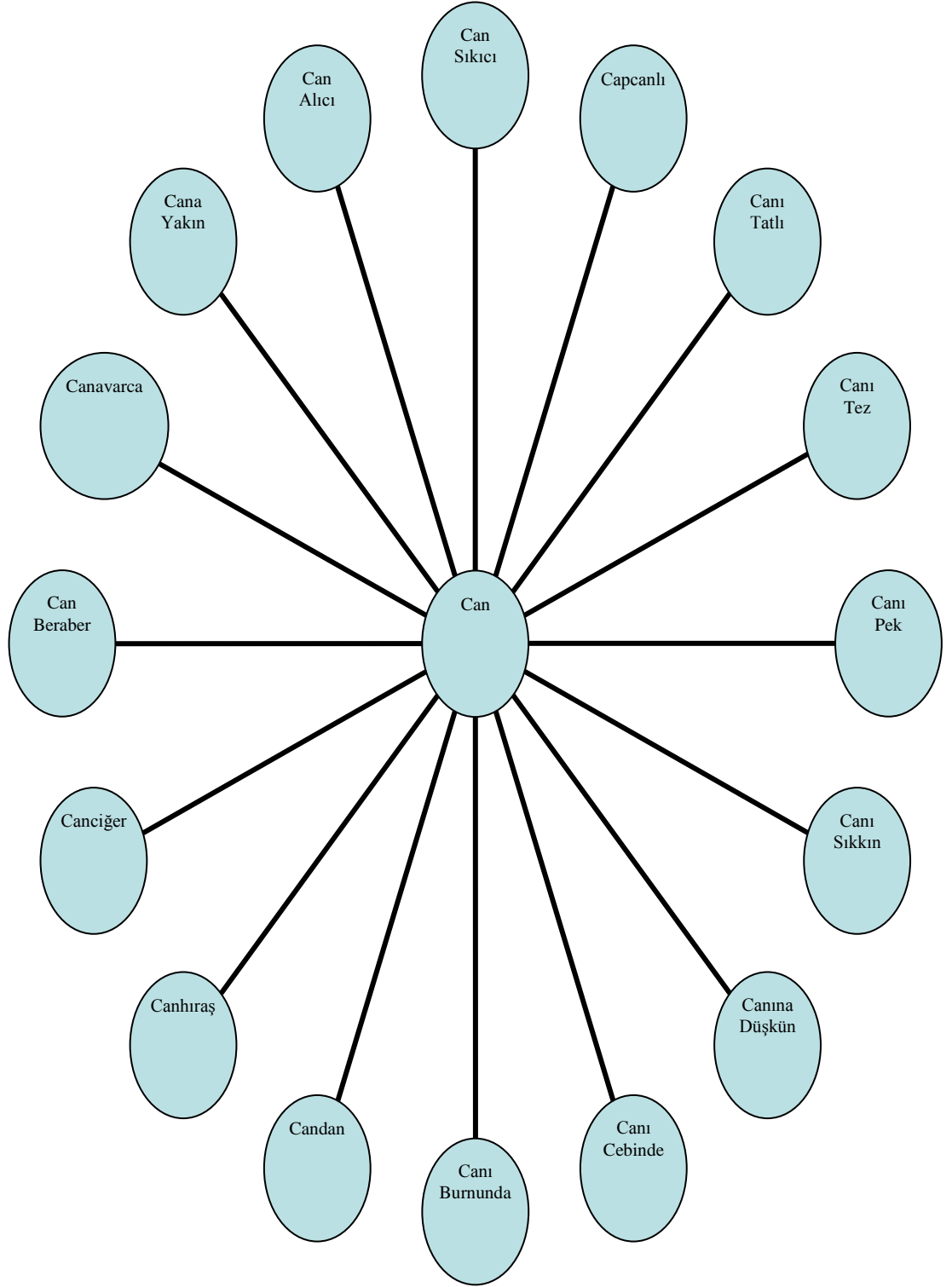
## 2. Anlam İlişkisine Göre:

### 2.1. Mecaz Yolu İle Nitelendirilenler:

Baş Belası  
Baş Döndürücü  
Baş Tanımaz  
Başı Bağlı  
Başı Bütün

Başı Devletli  
Başı Dimdik  
Başı Dinç  
Başı Dumanlı  
Başı Havada  
Başı Kabak  
Başı Kalabalık  
Başı Önünde  
Başı Yerde  
Başı Yukarıda  
Başı Yumuşak  
Başıboş  
Başına Buyruk  
Baştan Savma

## ŞEKİL 120. CAN



Bu tabloda “Can” sözcüğünün nitelikleri yapısal bakımdan sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma yapılırken anlam grupları oluşturulmuş, oluşturulan anlam gruplarının yanı sıra nitelikler arası farklılıklar da ortaya konulmaktadır.

## 1. Anlam İlişkisine Göre:

### 1.1. Eş Anlamlılar:

Can beraber – Can ciğer  
Candan – Cana yakın  
Canına düşkün – Canı tatlı

### 1.2. Yakın Anlamlılar:

Can alıcı – Canhıraş  
Canı tatlı – Canına düşkün

### 1.3. Zıt Anlamlılar

Canı sıkkın – Capcanlı  
Canı tatlı – Canı pek

## 1.4. Olumlu veya Olumsuz Niteleyenler

### 1.4.1. Olumlu Niteleyenler:

Can beraber  
Cana yakın  
Cancığer  
Candan  
Canı pek  
Capcanlı

### 1.4.2. Olumsuz Niteleyenler:

Can sıkıcı  
Canavarca  
Canhıraş  
Canı burnunda  
Canı cebinde  
Canı sıkkın

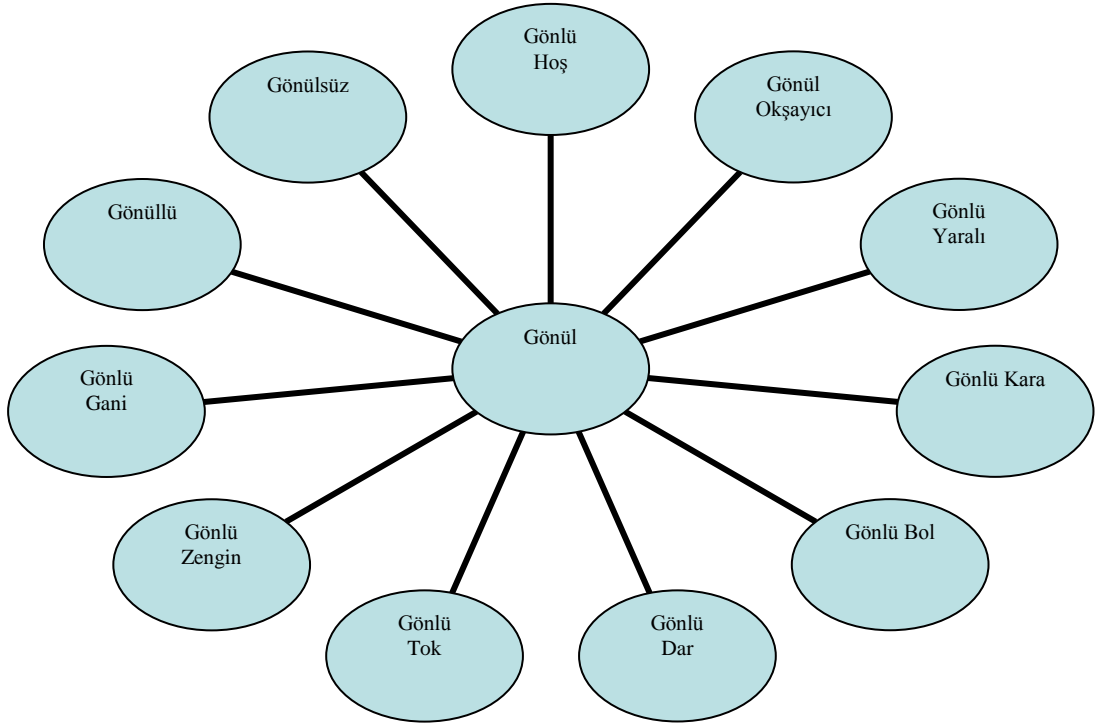
## 2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

### 2.1. Mecaz Olarak Niteleyenler:

Can Alıcı  
Can Beraber  
Can Sıkıcı  
Cana Yakın  
Cancığer  
Candan  
Canı Burnunda

Canı Cebinde  
Canı Pek  
Canı Sıkkın  
Canı Tatlı  
Canı Tez  
Canına Düşkün

## ŞEKİL 121. GÖNÜL



Bu tabloda “Gönül” sözcüğünün nitelikleri yapısal bakımdan sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma yapılırken anlam grupları oluşturulmuş, oluşturulan anlam gruplarının yanı sıra nitelikler arası farklılıklar da ortaya konulmaktadır.

### 1. Anlam İlişisine Göre:

#### 1.1. Eş Anlamlılar:

Gönül bol – Gönül gani – Gönül zengin

#### 1.2. Zıt Anlamlılar:

Gönüllü – Gönülsüz



### 1.3. Olumlu veya Olumsuz Niteleyenler:

#### 1.3.1. Olumlu Niteleyenler:

Gönlü Bol  
Gönlü Gani  
Gönlü Hoş  
Gönlü Tok  
Gönlü Zengin  
Gönül Okşayıcı  
Gönüllü

#### 1.3.2. Olumsuz Niteleyenler:

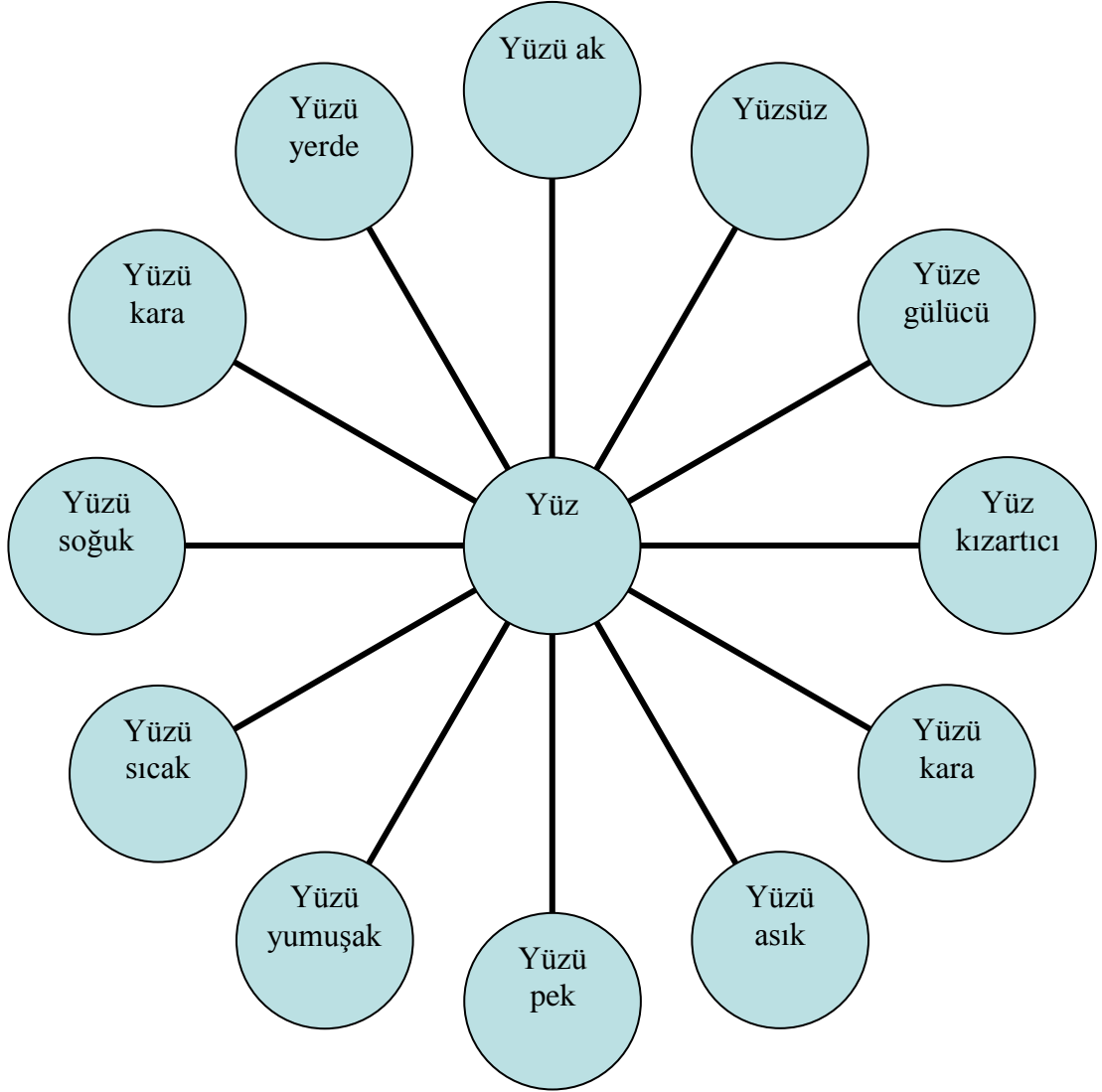
Gönlü Dar  
Gönlü Kara  
Gönlü Yaralı  
Gönülsüz

### 2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

#### 2.1.Mecaz Yoluyla Niteleyenler:

Gönlü Bol  
Gönlü Dar  
Gönlü Gani  
Gönlü Hoş  
Gönlü Kara  
Gönlü Tok  
Gönlü Yaralı  
Gönlü Zengin  
Gönül Okşayıcı  
Gönüllü  
Gönülsüz

## ŞEKİL 122. YÜZ



Bu tabloda “Yüz” isminin nitelikleri, yapı bakımından sınıflandırılmış, ağız sözcüğüne dair deyimler elde edilmiştir. Ağız sözcüğü ile anlam grupları oluşturulurken, nitelikler arası farklılıklar da oluşturulmaya çalışılmıştır.

### 1. Anlam İlişkisine Göre:

#### 1.1. Yakın Anlamlılar:

Yüzsüz – Yüzü pek

Yüzü yumuşak – Yüzü yerde

### 1.2. Zıt Anlamlılar:

Yüzü kara – Yüzü ak  
Yüzü pek – Yüzü yumuşak  
Yüzü sıcak – Yüzü soğuk  
Yüzü yerde – Yüzsüz

### 1.3. Olumlu veya Olumsuz Olarak Niteleyenler:

#### 1.3.1. Olumlu Olarak Niteleyenler:

Yüzü ak  
Yüzü sıcak  
Yüzü yerde  
Yüzü yumuşak

#### 1.3.2. Olumsuz Olarak Niteleyenler:

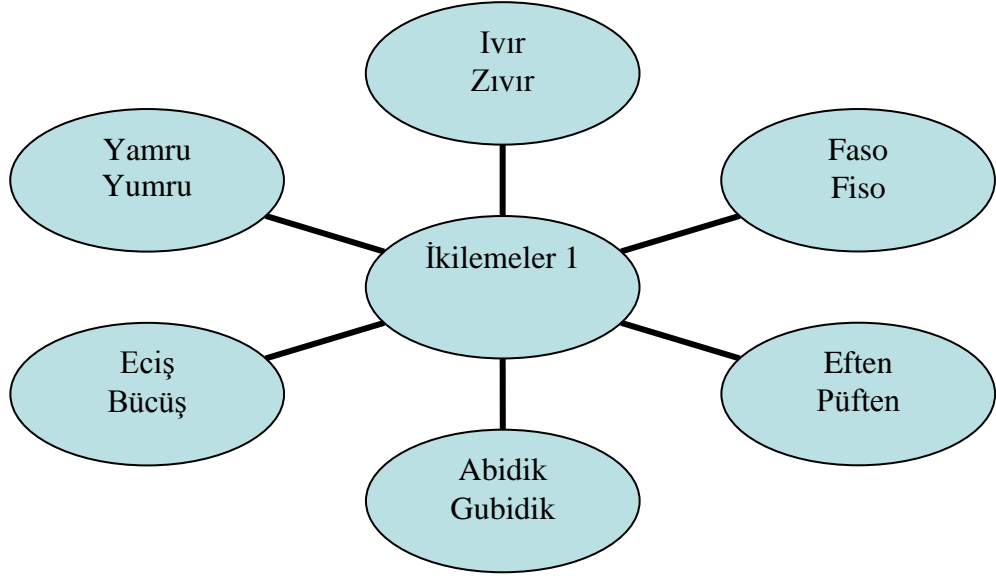
Yüz kızartıcı  
Yüze gülücü  
Yüzsüz  
Yüzü asık  
Yüzü kara  
Yüzü pek  
Yüzü soğuk

### 2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

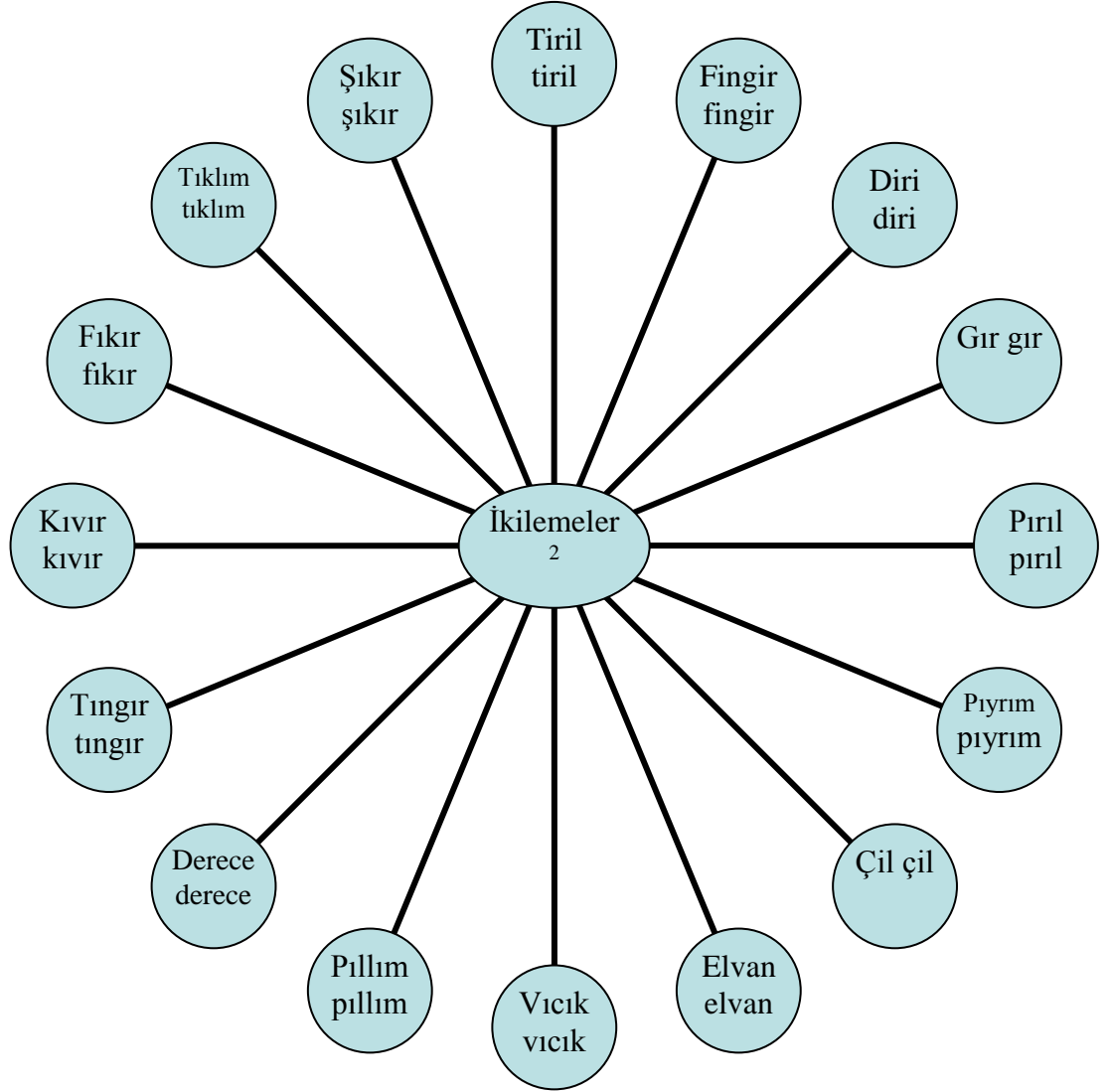
#### 2.1. Mecaz Olarak Niteleyenler:

Yüz Kızartıcı  
Yüze Gülücü  
Yüzsüz  
Yüzü Ak  
Yüzü Asık  
Yüzü Kara  
Yüzü Pek  
Yüzü Sıcak  
Yüzü Soğuk  
Yüzü Yerde  
Yüzü Yumuşak

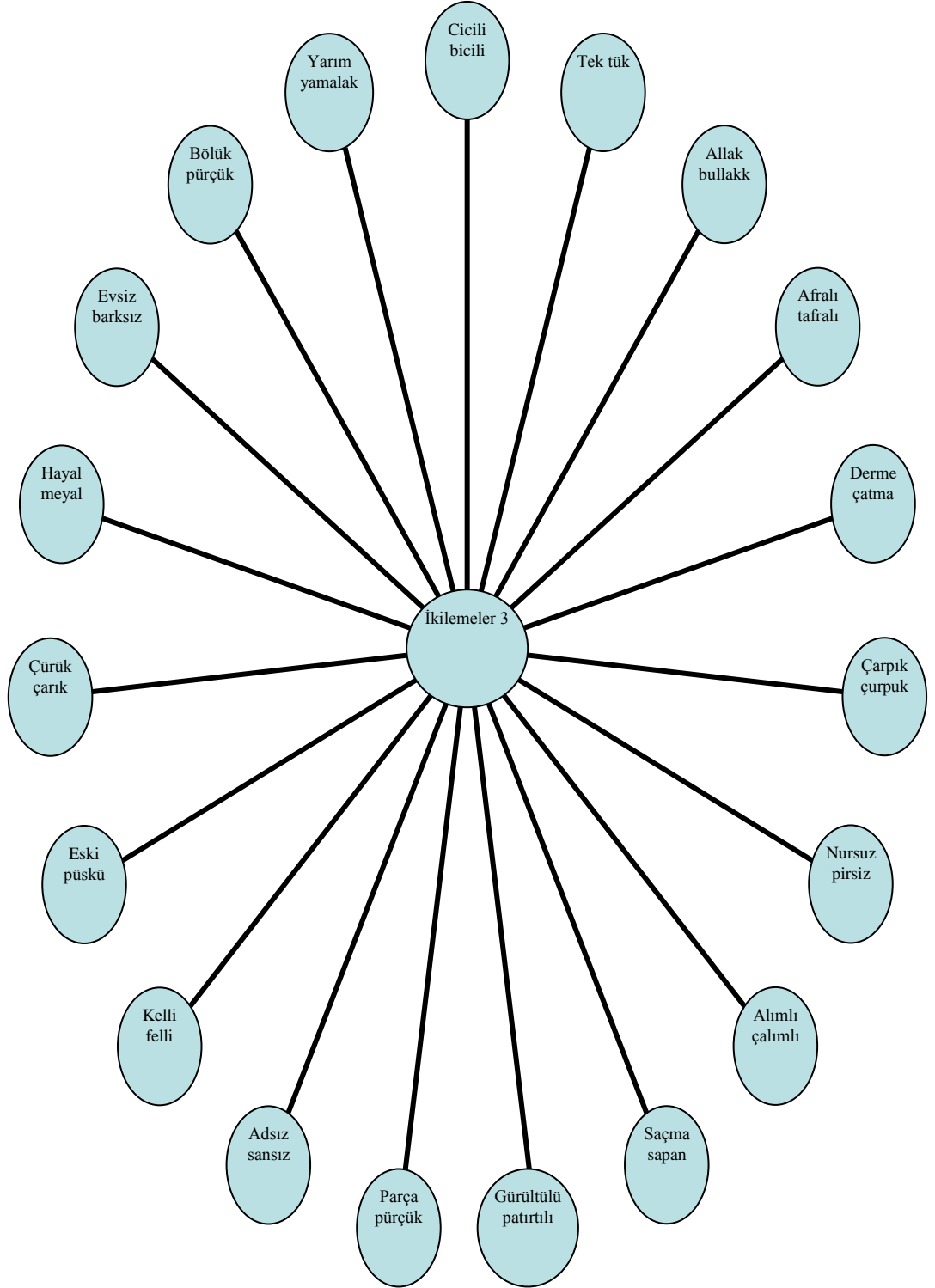
ŞEKİL 123. İKİLEMELER 1



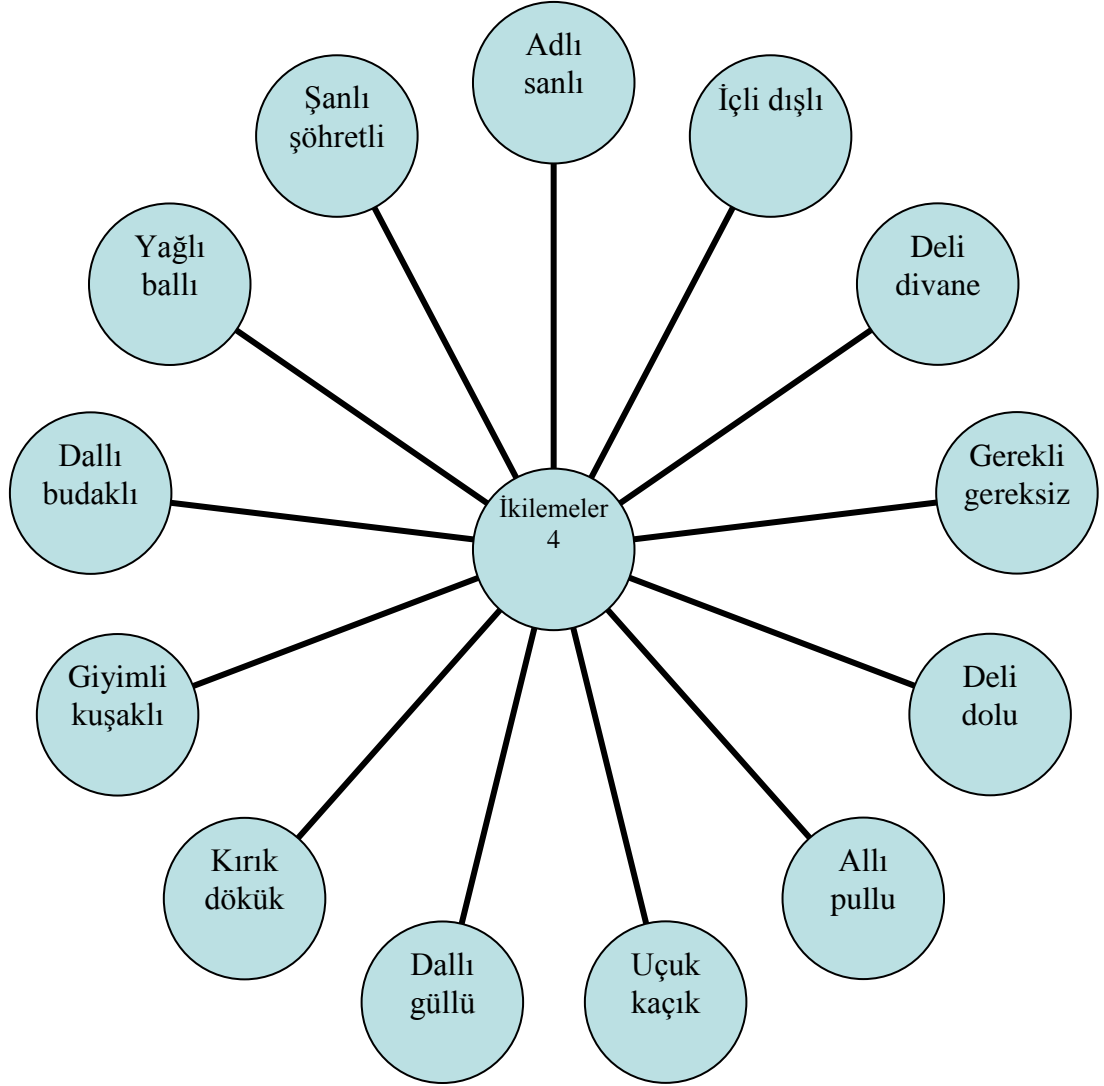
ŞEKİL 124. İKİLEMELER 2



### ŞEKİL 125. İKİLEMELER 3



## ŞEKİL 126. İKİLEMELER 4



Bu tabloda İkilemeleri oluşturan sözcükler nitelikleri yapısal bakımdan sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma yapılırken anlam grupları oluşturulmuş, oluşturulan anlam gruplarının yanı sıra nitelikler arası farklılıklar da ortaya konulmaktadır

### 1. Anlam İlişkinine Göre:

#### 1.1. Eş Anamlılar:

##### 1.1.1. Değersizliği Niteleyen Eş Anamlı Kelimeler:

Derme çatma  
Eften püften  
Fasa fiso  
Ivır zıvır  
Kırık dökük

Vıcık vıcık

1.1.2. Saçmalığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Abidik gubidik

Abuk sabuk

Saçma sapan

1.1.3. Eğriliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Çarpık çurpuk

Eciş bücüş

Yamru yumru

1.1.4. Temizliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Pırıl pırıl

Tiril tiril

1.1.5. Parlaklığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Çil çil

Pırıl pırıl

Şıkır şıkır

1.1.6. Cilveliliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Fıkır fıkır

Fingir fingir

1.1.7. Çılgınlığı/Deliliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Deli divane

Deli dolu

Uçuk kaçık

1.1.8. Değişikliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Derece derece

Elvan elvan

1.1.9. Karışıklığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Allak bullak

Dallı budaklı

Gürültülü Patırtılı

1.1.10. Gösterişi Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Alımlı çalımlı

Boylu boslu

Şanlı şöhretli

1.1.11. Bakımlılığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Giyimli kuşamlı

Kelli felli



### 1.2. Yakın Anlamlı Kelimeler:

Allı pullu – Dallı güllü  
Bölük pörçük – Yarım yamalak  
Hayal meyal – Adsız sansız  
Pıyırım pıyırım – Eski Püskü  
Şanlı şöhretli – Adlı sanlı

### 1.3. Zıt Anlamlılar:

Adlı sanlı – Adsız sansız  
Tıngır tıngır – Tıklım tıklım

### 1.4. Olumlu veya Olumsuz Olarak Niteleyenler

#### 1.4.1 Olumlu Olarak Niteleyenler:

Akça pakça  
Alımlı çalımlı  
Allı pullu  
Cicili bicili  
Çil çil  
Diri diri  
Giyimli kuşamlı  
Kelli felli  
Pırıl pırıl  
Şanlı şöhretli  
Şıkır şıkır  
Tiril tiril

#### 1.4.2. Olumsuz Olarak Niteleyenler:

Abidik gubidik  
Adsız sansız  
Bölük pörçük  
Çarpık çurpuk  
Çürük çarık  
Dallı budaklı  
Deli divane  
Derme çatma  
Eciş bücüş  
Eften püften  
Eski püskü  
Evsiz barksız  
Faso fiso  
Fıkır fıkır  
Fingir fingir  
Gerekli gereksiz  
Gürültülü patırtılı  
Ivır zıvır  
Kırık dökük  
Nursuz pirsiz

Parça pürçük  
Pıllım pıllım  
Pıyırım pıyırım  
Saçma sapan  
Uçuk kaçık  
Vıcık vıcık  
Yamru yumru  
Yarım yamalak

## 2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

### 2.1.Mecaz Olarak Niteleyenler:

Adsız sansız  
Akça pakça  
Dallı budaklı  
Evsiz barksız  
İçli dışlı  
Kelli felli  
Yağlı ballı

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### 4. SONUÇ VE ÖNERİLER

#### 4.1. SONUÇ

1. Kavram haritaları bilimsel konuların anlamlı şekilde öğrenilmesinde ve kavram yanlışlarının giderilmesinde kullanılır.

2. Daha önceleri fen bilimlerinde yaygın olarak kullanılan kavram haritalarının etkisi ve geçerliliği anlaşılacak son zamanlarda sosyal bilimlerde de kullanılmaya başlanmıştır.

3. Hazırlanmasının zevkli ve kolay olmasının yanı sıra görsel bir şölen sunup kavramlar arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından hem derslerin aşamalarında hem de dil öğretiminde, dilin gramer konularının öğretilmesinde önemli rol oynamaktadır.

4. Kavram haritaları, kavramlar arasındaki ilişkileri bütün olarak gösterdiğinden dilin gramer konularını edinmede etkilidir. Dilin gramerini öğrenmek demek, dili kavramak demektir.

5. Kavram haritalarında, kavram ilişkileri gösterildiği için, kavram şekillerle gösterildiği için daha önceden bilinen konuların bilinmesi ve hatırlanması kolaylaşır. Böylece konunun ana hatlarıyla önemli yerlerinin görülmesini, zor ve yeni kavramların kolayca öğrenilmesini sağlar. Kavramlara yanlış bilgi yüklenmesini engeller.

6. Öz ve pratik bilgi içeren kavram haritaları, herhangi bir metne göre daha az kelime ve cümle içerir ve anlaşılarda kimi zaman problem oluşturan uzun cümlelerin daha derli toplu hâle gelmesini sağlar.

7. Kavram haritası eğitimde en fazla verim alınacak tekniklerden birisidir. Öğrencilerin önceki bilgileri ile yeni edindikleri bilgiler arasında bağlantı kurduğu için öğrenci başarısını olumlu yönde etkiler, kavramlar arasındaki ilişkiyi görsel olarak sunduğu için ezberden uzak anlamlı öğrenmeyi, kavramları genelden özele sıraladığı için kalıcı öğrenmeyi, bir tablo ile tüm konunun anlaşılmasını sağlar böylece bilginin pratiğini, özünü, önemli kısmını aktarır.

8. Kavram haritası Türkçe ve Türk dili ve edebiyatı derslerinde verimliliği artırır. Anlaşılması güç olan ve birbirine karıştırılan dilbilgisi konularının öğretilmesinde fayda sağlar. Ayrıca zor anlaşılan metinlerin öğretilmesinde de faydalı olur.

9. Kavram haritası yöntemi ülkemizde fen alanında yaygındır, son yıllarda yavaş yavaş sosyal bilimlere de dahil olmuştur. Pek çok değerlendirme çalışmalarına uygun olan bu yöntem sadece bu bilim dalları ile sınırlı kalmamalı hayatın her alanına yayılmalıdır.

## 4.2. ÖNERİLER

1. Kavram haritaları anlamlı öğrenmeyi sağlamak, kavram yanlışlarını gidermek, soyut ifadeleri somutlaştırmak, dildeki kavramlar üzerinde zıddını ve benzerini göstererek anlam ilişkisi kurmak için kullanılabilir.

2. Yaratıcılık gerektiren kavram haritalarının oluşturulması için sınıfta öğretmen merkezli ders biçiminden uzak durulmalı, aynı zamanda esneklik gerektiren kavram haritaları için sınıfta huzurlu bir ortam oluşturulmalıdır. Öğretmenler, öğrencilerin kendi başlarına kavram haritaları hazırlamaları için öğrencilere fırsat vermelidirler.

3. Kavram haritaları, anlamlı öğrenmeyi basitleştirip zevkli hâle getirdiği için bu teknik öğretimin her aşamasında kullanılmalıdır.

4. Öğrenme öğrencinin sorumluluğu haline getirilmelidir. Öğrenmenin püf noktalarından biri de soyut kavramların somutlaştırılmasıdır. Somutlaştırmaya ilköğretimden başlanmalı, öğrenciler ilköğretim itibari ile kavram haritaları oluşturmaya yönlendirilmeli, özendirilmelidir.

5. Öğretmen yetiştiren kurumlar ve akademisyen yetiştiren kurumlar ile okullar işbirliği halinde olmalıdır.

6. Okul yöneticileri kavram haritaları kullanmaları için eğitimcileri teşvik etmelidirler.

7. Bazı dil bilim konuları gibi, kavram haritaları da İngiliz diline uygun bir öğretim tekniğidir ve Türk diline uygun olmayan önerme ve ifadeler içerebilir. Bu nedenle kavram haritaları oluştururken çeviri ve adapte esnasında Türk dili kurallarına özen gösterilmelidir.

8. Kavram haritaları anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi sağladığı için bütün dil bilgisi konularında bu tekniğe yer verilmelidir.

9. Ders kitaplarında ön hazırlık mahiyetinde ünitenin başında; konuyu pekiştirme amaçlı ünitenin sonunda kavram haritaları bulundurulmalıdır.

10. Resim öğretmenlerinin desteğiyle kavram haritaları çekici ve görsel güzelliğe sahip bir biçimde hazırlanmalıdır.

11. Bir dilin gramer konuları kavram haritası yöntemi kullanılarak öğretilmelidir. Çünkü kavram haritaları pratik, akılcı, anlamlı öğretim yetkilerine sahip bir yöntem olduğu gibi kavramları benzerliklerini ve zıtlıklarını sunarak görsel şölen sunar.

## KAYNAKÇA

Acar, S. (2009). *10. Sınıf Coğrafya Dersinde Toprak Konularının Kavram Haritası Tekniği İle İşlenmesinin Öğrenci Başarısına Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Adalı, Oya. (2004). *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Ahter, N. ve Halil N., *Dilbilgisi "Gramer"*, İstanbul, 1930

Akalın, H. (ve başk.). (2009). *Türkçe Sözlük*. (10. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Akgündüz, D. (2002). *İlköğretim 6. Sınıf Biyoloji Konularında Kavram Haritalarının Kullanımı ve Başarıya Olan Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi, Ankara.

Akgündüz, D. (2005). *İlköğretim fen bilgisi dersi öğretimi 6. sınıf biyoloji konularında kavram haritalarının kullanımı ve başarıya olan etkisi*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi.

Akyürek, S. (2003). *Din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde kavram haritalarının kullanımı*. Değerler Eğitimi Dergisi, 1, 3, 65-85.

Altınok, H. (1998). *İlköğretim Fen Bilgisi Dersi Öğretiminde Kavram Haritalarının Kullanımı ve Öğrenci Kavramsallaştırmaları Üzerine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Altunay, Yurdanur, A. (2006). *Bilgisayar Ortamında Hazırlanan Kavram Haritalarının Bir Öğretim Materyali Olarak Fen Bilgisi Dersinde Kullanılmasının İlköğretim Öğrencilerinin Başarılarına Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Alvermann, D., & Boothby, P. (1984). *A classroom training study: The effects of graphic organizer instruction on fourth graders' comprehension*. Reading World.

Armbruster, B., Anderson, H., & Meyer, L. (1991). *Improving content area reading*. Reading Research Quarterly.

Arnaudin, M. W., Mintzes, J. J., Dunn, C. S & Shafer, T. H. (1984). *Concept Mapping in College Science Teaching*. Journal of College Science Teaching.

Atabay, Neşe, Sevgi Özel ve İbrahim Kutluk, *Sözcük Türleri 1*. Türk Dil Kurumu, Ankara 1976

Ausubel, D. P. (1968). *Educational psychology: A cognitive view*. New York, Holt,

Ausubel, D. P. (1968). *Educational Psychology:A Cognitive View*. New York,Holt, Rinehart and Winston

Aykanat, F. (2005). *Bilgisayar Destekli Kavram Haritaları Yöntemiyle Fen Öğretimi Hücre Konusu*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Bahar, M. (2001). *Biyoloji eğitiminde kavram haritalarının kullanımı*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 53-67.

Bahar, M. & Bilgin, İ. (2002). *Öğretmen adaylarının öğrenme stilleri ve fen bilgisi dersine karşı tutumları arasındaki ilişki*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 4.

Banguoğlu, Tahsin, *Türkçe'nin Grameri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1990

Barut, Ö. (2006). *İlköğretim 7. Sınıf Fen Bilgisi Konularının Kavram Haritaları İle Öğretilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.



Baxter, G. P., Elder, A.D. & Glaser, R. (1996). *Knowledge-based cognition and be introduced, and is there evidence for long term benefit?*. Higher Education

Bennett, B., & Rolheiser, R. (2001). *Beyond Monet: The artful science of instructional integration*. Toronto, Ontario, Canada: Bookation.

Bilgegil, K. (1982). *Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Birin, K. (2001). *Türkiye Türkçesi Gramerinde Sıfat Sorunu*. (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.

Bolte, L. A. (1999). Using concept maps and interpretive essays for assessment

Bozkurt,Fuat, Türkiye Türkçesi, Hatipoğlu Yayınları, Türk Dili, Ankara,2000

Cliburn, J. W. (1990). *Concept maps to promote meaningful learning*. Journal of College Science Teaching.

Czerniak, C. M., & Haney, J. J. (1998). *The effect of collaborative concept mapping on elementary preservice teacher's anxiety, efficacy, and achievement in physical science*. Journal of Science Teacher Education.

Çatalkaya, R. (2005). *Bazı Bireysel Farklılıkların Kavram Haritası Yapma Başarısına Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Çelikten, O. (2002). Kavramsal Değişim Yaklaşımına Dayalı Kavram Haritaları Destekli İşbirlikçi Öğrenme Yönteminin 4. Sınıf Öğrencilerinin Dünya ve Gökyüzü Konularını Anlamalarına Olana Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Çıldır, I. (2005). *Elektrik Akımı Konusundaki Kavram Yanılgılarının Kavram Haritalarıyla Belirlenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Demir, Erdal. (2006). 4. ve 5. Sınıflar Beden Eğitimi Dersinde Basketbol ve Badminton Ünitelerinde Kavram Haritalarıyla Öğretim Yönteminin Öğrenmeye Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Demir, Tufan, Türkçe Dilbilgisi, Kurmay Yayınevi, 2005

Demirel, Ö. (1993) *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Usem Yayınları, Ankara. (2004). *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, Pegem A Yayıncılık, 7. Baskı, Ankara.

DEMİREL, Ö., Ün, K.,(1987). *Program Geliştirme*,Ankara

Dilemre, Saim Ali, Genel Dilbilgisi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1942

Dilmen, İ. N. (1933). *Türkçe Gramer, Birinci Kısım İkinci Kısım, Lise ve Ortaokullar için*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.

Dilmen, İbrahim Necmi, Türkçe Gramer, Birinci Kısım İkinci Kısım, Lise ve Ortaokullar için Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1933.

Dumanlı, E., (2001). *Kavram Haritalarının Erişi ve Kalıcılığa Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

DURU, M. K. (2001). *İlköğretim Fen Bilgisi Dersinde Kavram Haritasıyla ve Gruplara Kavram Haritası Çizdirilerek Öğretimin Öğrenci Başarısına ve Hatırlamaya Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Ebenezer, J.V. (1992). *Making Chemistry Learning More Meaning*. Journal of Chemical Education.

Ediskun, Haydar, Yeni Türk Dilbilgisi, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1988

Elhelou, M. A. (1997). *The use of concept mapping in learning science subjects by Arab students*. Educational Research.

Ergin, Muharrem. (1981). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayınları.

ERDOĞAN, Y. (2000). *Bilgisayar Destekli Kavram Haritalarının Matematik Öğretiminde Kullanılması*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Esiolu, G. O., & Soyibo, K. (1995). *Effects of concept and vee mapping under three learning modes on students' cognitive achievement in ecology and genetics*. Journal of Research in Science Teaching.

Fidan, N. (1985) . *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Alkim Yayınevi.

Franklin, C. E. (1991). *An experiment testing the effects of concept mapping on science anxiety and acquisition of scientific knowledge among eighth-grade students low in integrative complexity*. Dissertation Abstracts International.

Guastello, E., Beasley, M., & Sinatra, C. (2000). *Concept mapping effects on science content comprehension of low-achieving inner-city seventh graders*. Remedial and Special Education.

Güçlüer, E. (2006). *İlköğretim Fen Bilgisi Eğitiminde Kavram Haritaları İle Verilen Bilişsel Desteğin Başarıya Hatırda Tutmaya ve Fen Bilgisi Dersine İlişkin Tutuma Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Günhan, F. (2009). *Kavram Haritaları Öğretim Stratejisinin Öğrenci Başarısına Etkisi: Bir Meta Analiz Çalışması*. (Yüksek Lisans). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Gürdal, A., Şahin, F. Ve Çağlar, A. (2001). *Fen Eğitimi: İlkeler, Stratejiler ve Yöntemler*. İstanbul. Marmara Üniversitesi Yayın No: 662, Atatürk Eğitim Fakültesi Yayını No: 39.

Günay, Doğan. (2007). *Sözcükbilime Giriş*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Hengirmen, Mehmet, Türkçe Dilbilgisi, (ikinci Basım), Engin Yayınevi, Ankara,1994.

Hepçilingiler, Feyza, Öğretenlere ve Öğrenenlere Türkçe Dilbilgisi, Remzi Kitapevi, 2003, İstanbul.

İyilik, H. (2007). *İki Farklı Kavram Haritası Tekniğinden Elde Edilen Puanların Güvenirlik ve Geçerliğinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Johnstone, A. & El- Banna, (1986). *Capacities, demands and processes a predictive model for science education*, Education in Chemistry.

Johnstone, A. H., Hogg, W. R. & Ziane, M. (1993). *A working memory model applied to physics problem solving*. International Journal of Science Education.

Johnstone, A. H. & Al-Naeme, F.F. (1991). *Room for scientific thought*. International Journal of Science Education.

Jegede, O.J., Alaiyemola, F.F., Okebukola, P.A., (1990). *The Effects of Concept Mapping On Students' Anxiety and Achievement in Biology*. Journal of Research in Science Teaching.

Kabaca, T. (2002). *Ortaöğretim Matematik Eğitiminde Kavram Haritalanması Tekniğinin Kullanımı*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul

Kaptan, F. (1999). *Fen bilgisi öğretimi*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Kaptan, F. ve Korkmaz, H. (2001). *İlköğretimde Fen Bilgisi Öğretimi, İlköğretimde Etkili Öğretme ve Öğrenme El Kitabı*, Modül 7, Ankara. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kaya, A. (2004). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Kaya Türkay (Tercüme), Uşaklıgil, Halit Ziya, Kavaid-i Lisan-ı Türkî (Türkçe Dilbilgisi), Türk Dil Kurumu, Ankara, 1999.

Kayalı, H., Ürek, R., Cavaş, B., ve Tarhan, L., (2000). *Ortaöğretimde Kimya Derslerinde Enerji Kavram Haritasının ve Konu Diziniminin Geliştirilmesi IV. Fen Bilimleri Eğitimi Kongresi 2001 Bildiriler*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

Kendirli, B. (2008). *Fen ve Teknoloji Dersinde Kavram Haritası Kullanımının Öğrenci Tutumu, Başarısı ve Bilgi Kalıcılığına Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Kinchin, M. (2000). *Concept Mapping in Biology*. Journal of Biological Education.

Kocalar, A.O. *Ortaöğretim Konularında Kavram Haritalarının Coğrafya Öğretiminde Kullanımı*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul

Koç, Nurettin. (1990). *Yeni Dilbilgisi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Koç, Nurettin, *Yeni Dilbilgisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1990.

Kononov, A. N. (1968). *İsimlerin ve Sıfatların Küçültme Şekilleri ve Söz Yapımı* (Tercüme). (Türk Dili Araştırma Yıllığı).

Korkmaz, Zeynep. (2007). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Kurada, K. (2006). *Lise 2 Tarih Dersinin Öğretiminde Kavram Haritası Kullanımının Öğrenmeye Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Lehman, J. D., Carter, C. & Kahle, J. B. (1985). *Concept mapping, vee mapping, and achievement: Results of a field study with black high school students*. Journal of Research in Science Teaching.

Lord, T. R. (1999). *A comparison between traditional and constructivist teaching in environmental science*. Journal and Environmental Education.

Markham, K. M., Mintzes, J. J. & Jones, M. G. (1994). *The Concept Map As A mathematics. School Science and Mathematics*.

Martin, R.E., Sexton, C.K., & Gerlovich, J. (1997). *Teaching science for all children*. Ally and Bacon.

Markham, K. and Mintzes, J. (1994) *The Concept Map as a Research and Evaluation Tool*. Further Evidence of Validity, Journal of Research in Science Teaching.

Mayer, R. (1989). *Models for understanding*. Review of Educational Research.

Nachleh, M.B. (1992). *Conceptualization and assesment of laboratory experiences: The Use of Diagrams and Concept Maps*. The Hoosier Science Teacher

Nachleh, M.B. (1994) *Chemical Education Research in Laboratory Enviroment*. Journal of Chemical Education.

Novak, J., Gowin, D. Ve Johansen, G. (1983). *The use of concept mapping and knowledge mapping with junior high school science students*. Science Education.

Novak, J. D. ve Gowin, D. B. (1984). *Learning How to Learn*. Cambridge, England: Cambridge University Press.

Ozata, O. F. (2003), İlköğretim I. Kademe Fen Bilgisi Dersinde Kavram Haritalarının Kavram Yanılgılarını Gidermeye ve Hatırlamaya Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Okebukola, P. A., & Jegede, O. J. (1988). *Cognitive preference and learning mode as determinants of meaningful learning through concept mapping*. Science Education.

Okebukola, P. A. (1990). *Attaining Meaningful Learning of Concepts in Genetics and Ecology: An Examination of the Potency of the Concept-Mapping Technique*. Journal of Research in Science Teaching.

Öner, F., Arslan, M., *İlköğretim 6. Sınıf Fen Bilgisi Dersi Elektrik Ünitesinde Kavram Haritaları ile Öğretimin Öğrenme Düzeyine Etkisi*, <http://tojet.net/articles/4419.htm>

Öner, F. Arslan, M. (2005). *İlköğretim 6. Sınıf Fen Bilgisi Dersi Elektrik Ünitesinin Kavram Haritaları Öğretilmesinin Öğrenme Düzeyine Etkisi*. Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Özdemir, A. (2009). *İlköğretim 6. Sınıf Matematik Dersi "Kesirler" Konusunun Öğretiminde Kavram Haritası Kullanımının Öğrenci Başarısına Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Öztuna, A. (2003). *Kavram Haritalarının Grup Döngüsünde Yapılandırılmasının Başarıya ve Kavram Gelişimine Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Öztürk, C. & Karayagız, G., (2006). *Teori ve Uygulama Arasında Yeni Bir Köprü: Kavram Haritası*. [www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/1273.pdf](http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/1273.pdf) (2006).

Prankratius, W.J. (1990). *Building an organized knowledge base: Concept mapping and achievement in secondary school physics*. Journal of Research in Science Teaching.

Regis, A.;Albertazzi, P.G., and Roletto, E.,(1996). *Concept Map in Chemistry Education*. Journal of Chemical Education.

Roth, M. , & Roychoudhury, A. (1992). *The social construction of scientific concepts or the concept map as construction device and tool for social thinking in high school science*, Science Education V (76), 531 – 557.

Santhanam, E., Leach, C. & Dawson, C. (1998). *Concept mapping: How should it Scope*.

Sarıçayır, H. (2000). *Lise II Kimya Derslerinde Kavram Haritalarının Başarıya Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Schmid, R. F., & Telara, G. (1990). *Concept mapping as an instructional strategy for high school biology*. The Journal of Educational Research.

Senemoğlu, N. (2004). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. Ankara.Gazi Kitapevi.

Shopper, M. D. (1993). *Effects of concept mapping on achievement of concrete, transitional, and formal operational community college biology students (cognitive learning levels)*. Dissertation Abstracts International

Slotte, V., & Lonka, K. (1999). *Spontaneous concept maps aiding the understanding of scientific concepts*. International Journal of Science Education.



Sökmen,N., ve Bayram, H. (2000). *Eğitimde kavram haritasının önemi, Eğitim ve Bilim*.

Şenay, A. (2007). *Kavram Haritaları Yöntemiyle Metin Öğretimi*. (Yüksek Lisan Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya

Tosun, C., Doğan, R., (2005). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Kavram Haritaları*, Öğreti-Pegem A Yayınları, Ankara. Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*. Gazi Kitabevi 11. Baskı, Ankara.

Tümen, Seçil. (2006). *Kavram Haritaları Yönteminin Yabancı Dil Öğretiminde Öğrenci Başarısına Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Ülgen,G. (2004). *Kavram Geliştirme ( Kuramlar ve Uygulamalar)*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Üstün, P. (2003). Özel Dershanelerde Kavram Haritası Metodunun Öğrencilerin Fen Bilgisi Test Çözme Başarılarına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Vardar, Prof. Dr. Berke, Açıklamalı Dilbilim Terimler Sözlüğü, Multilingual Yabancı Dil Yayınevi, İstanbul, 2003.

Vargas, E. & Alvarez, H., (1992). *Mapping out students' abilities*. Science Scope.

Yener, N. (2006). *İlköğretim 7. Sınıf Fen Bilgisi Dersinde 'Çevremizde Hangi Ekosistemler Var ve Buralarda Neler Oluyor?' Konusunun Kavram Haritaları İle İşlenmesinin Öğrenci Başarı ve Tutumu Üzerinde Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Yılmaz, H. (2008). *İlköğretim Birinci Kademe 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Kavram Haritalarının Kullanılmasının Başarıya Olan Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Wedge, K. S. (1995). *Effects of sequencing supplanted concept maps and generating concept maps on recall of structural knowledge presented in a CAI lesson for nursing students*. Dissertation Abstracts International.

Willerman, M., & MacHarg, R. A. (1991). *The concept map as an advance organizer*. *Journal of Research in Science Teaching*.

## EKLER DİZİNİ

### Sıfatlar Sözlüğü

-A-

**Abat** 1. Bayındır 2. Şen, rahat

**Abidik gubidik:** Saçma sapan, anlamsız, abuk sabuk.

**Acılı:** 1. Acı katılmış olan 2. Acısı olan, kederli

**Açık:** 1. Açılmış, kapalı olmayan 2. Engelsiz

**Açık ağızlı:** Aptal, sersem, ahmak

**Adlı sanlı:** Ünlü

**Adsız sansız:** Adı anılmayan, bilinmeyen

**Afif:** İffetli (erkek)

**Afife:** İffetli (kadın)

**Afralı tafralı:** Çalımlı

**Afsunlu:** Büyülü, sihirli, füsunkâr

**Ağzı açık:** 1. Şaşkın, alık, bön

**Ağzı bir:** Söz birliği etmiş

**Ağzı bozuk:** Sövmeyi alışkanlık edinmiş olan, küfürbaz

**Ağzı büyük:** Yüksekten konuşan, hava atan

**Ağzı gevşek:** Sır saklamaz, sır tutmaz (kimse)

**Ağzı havada:** Çevresindekilerden habersiz, alık, şaşkın (kimse)

**Ağzı kalabalık:** Birbirini tutmayan sözler söyleyen, yerli yersiz konuşan, boşboğaz (kimse)

**Ağzı kara:** 1. Kara haber vermekten hoşlanan, şom ağızlı 2. Bir yerde konuşulmuş veya yapılmış duyup görmesi istenilmeyen

**Ağzı kenetli:** Sır tutan, sır saklayan

**Ağzı kulaklarında:** Çok sevinçli, mutlu (kimse)

**Ağzı pek:** Ağzı sıkı

**Ağzı pis:** Sövmeyi huy edinmiş olan (kimse)

**Ağzı sıkı:** Sır saklayan, ağzı pek, ketum

**Ahmak:** Aklını gereği gibi kullanamayan, bön, budala, aptal

**Ahu gözlü:** Gözleri güzel olan (kadın)

**Akça pakça:** Beyaz tenli, güzel (kadın)

**Akılsız:** Akıllı, gerçeği görüp ona göre davranmaya elverişli olmayan, anlayışı kıt

**Alelaide:** 1. Her zaman görülen, olağan 2. Bayağı, sıradan

**Algın:** 1. Cılız, zayıf, hastalıklı 2. Birine gönül vermiş, tutkun, vurgun

**Alık:** Akılsız, sersem, budala, ebleh

**Alımlı:** 1. Alımı olan, çekici, cazibeli, albenili, cazip 2. Kurumlu, çalımlı, gururlu

**Alımlı çalımlı:** Gösterişli, güzel

**Allak bullak:** Altüst, karmakarışık

**Allı pullu:** Göz alıcı renkler ve şeylerle süslenmiş

**Anlayışsız:** 1. Anlayışı kıt olan, kafasız, kavrayışsız, vurdumduymaz, kalın kafalı, izansız, ferasetsiz, gabi 2. Hoşgörüsüz

**Apalak:** Tombul, gürbüz, iri (bebek ve küçük çocuk)

**Aptal:** 1. Zekâsı pek gelişmemiş, zekâ yoksunu, alık, ahmak

**Aralıklı:** 1. Birbirine bitişik olmayan, aralarında açıklık bulunan 2. Dizgide kelimeler, harfler veya satırlar arasında açıklığı olan, espaslı.

**Arık:** Zayıf, cılız, kuru, sıska

**Asude:** Rahat, sakin

**Aşamalı:** Aşamalı olan, kademeli

**Aşık:** Bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun (kimse)

**Aşıkâr:** Açık, apaçık, belli, meydanda olan

**Avanak:** Kolaylıkla kandırılabilen veya aldatılabilen, aptal, bön

**Avuç dolusu:** Pek çok (para)

**Ay parçası:** Çok güzel (kadın veya kız)

**Aydınlık:** Bir yeri aydınlatan güç, ışık 2. Işık alan 3. Kolay anlaşılacak derecede açık olan, vazıh 5. Kötülükten uzak, temiz, saf

**Aygın baygın:** 1. Güçsüz, çok yorgun, bitkin 2. Duyguda ölçüyü kaçırmış

**Ayran ağızlı:** 1. Ayran Budalası 2. Boşboğaz, geveze

**Ayran budalası:** Aptal, budala, sersem

**Ayran delisi:** 1. Bön, safdil 2. Hevesli

**Ayrıntılı:** Ayrıntısı olan, teferruatlı, tafsilatlı, detaylı, mufassal

**Az:** 1. Nicelik, nitelik, güç, süre, sayı bakımından eksiklik 2. Alışılmış olandan, umulandan veya gerekenden eksik, çok karşıtı

**-B-**

**Babacan:** Cana yakın, olgun, hoşgörülü, iyi kalpli, güvenilir (erkek)

**Babaçko:** Güçlü ve gösterişli, iri yarı (kadın)

**Badem gözlü:** Badem içi biçiminde iri gözü olan (kimse)

**Bahtı açık:** Talihli (kimse)

**Bahtı kara:** Mutsuz, talihsiz (kimse)

**Bahtiyar:** Mutlu

**Bahtlı:** Bahtı iyi olan, mutlu, talihli, kara bahtlı karşıtı

**Bahtsız:** Bahtı kötü olan, mutsuz, talihsiz

**Bal dudaklı:** Tatlı dilli (kimse), baldudak.

**Balık etinde:** Ne şişman ne zayıf olan

**Bariz:** Açık, göze çarpan, belirgin

**Basamaklı:** Basamaklı olan, basamak basamak olan

**Bastıacak:** 1. Bacakları kısa veya çarpık kimse)

**Baş belası:** Sıkıntı, üzüntü veren

**Baş döndürücü:** 1. Şaşkına, serseme çevirici 2. Çabuklukta olağanüstü, aşırı 3.

Baygınlık verici

**Baş tanımaz:** Asî, isyancı, düzen bozucu

**Baş bağı:** 1. Serbest olmayan (kimse) 2. Evli olan (kimse) 3. Nişanlı olan (kimse)

4. Başını örten

**Baş bütün:** Eşi hayatta olan (kadın veya erkek)

**Baş devletli:** Talihli, bahtı açık (kimse)

**Baş dimdik:** Onurlu, gururlu (kimse)

**Baş dinç:** Kaygısız ve tasası olmayan (kimse)

**Baş dumanlı:** 1. Doruğunu sis bürümüş (dağ) 2. Sarhoş

**Baş havada:** 1. Sevinçli (kimse) 2. Kibirli, gururlu (kimse)

**Baş kalabalık:** Yanında bir işi konuşamayacak kadar çok insan olan (kimse)

**Baş önünde:** Uslu, çevrede gözü olmayan (kimse)

**Baş yerde:** 1. Utangaç, mahcup (kimse) 2. Suçlu, kabahatli

**Başı yukarıda:** Kibirli, kendini beğenmiş (kimse)

**Başı yumuşak:** Uysal, söz dinler (kimse)

**Başiboş:** 1. Bir şeye veya kimseye bağlı olmayan 2. Bağlanmamış, serbest bırakılmış

**Başına buyruk:** Kimseden izin almaksızın dilediği gibi davranan (kimse), failimuhtar

**Baştan savma:** Üstünkörü

**Bayağı:** 1. Aşağılık, pespaye 2. Kibar olmayan, basit, adi, sıradan, amiyane, banal 3. Her zamanki gibi olan, hiçbir özelliği bulunmayan

**Becerikli:** Becerisi olan, elinden iş gelen, usta, maharetli, mahir, mahirane

**Bedbaht:** Mutsuz, bahtsız, talihsiz

**Bedbin:** Kötümser, karamsar, pesimist

**Bedihi:** Besbelli, apaçık

**Belirgin:** Belirmiş durumda olan, göze çarpan, besbelli, açık, bariz, sarih

**Belirsiz:** Belirli olmayan, belgisiz, gayrimuayyen 2. Niteliği hakkında tam bir bilgi edinilemeyen, müphem 3. Bilinmeyen, meçhul

**Belli:** 1. Bilinmedik bir yanı olmayan, malum 2. Gizli olmayan, ortada olan, anlaşılabilir, bedihi, zahir, aşikâr 3. Belirli, muayyen

**Besbelli:** 1. Açık, apaçık, çok belli

**Beş paralık:** Değersiz, aşağılık, bayağı

**Bıdık:** Kısa ve tıknaz

**Bıngıl bıngıl:** Dolgun ve pelte gibi titrek

**Bibaht:** Bahtsız, kadersiz, kötü talihli

**Bikarar:** Kararsız, tereddütlü

**Bir alay:** Birçok, bir sürü, pek çok

**Bir gıdım:** Çok az miktarda

**Bir iki:** Birtakım, bazı, bir parça, biraz, çok az sayıda, birkaç kez

**Bir karış:** 1. Çok kısa 2. Çok az

**Bir küme:** Pek çok, fazla

**Bir nebze:** Çok az, bir parça

**Bir parça:** 1. Biraz, azıcık, çok az

**Bir sürü:** Çok sayıda, pek çok

**Bir tane:** Biricik, yegâne

**Bir yığın:** Birçok, pek çok  
**Biricik:** Eşi benzeri, ikincisi olmayan ve çok sevilen, tek, yegâne  
**Birkaç:** Çok olmayan, az sayıda, az  
**Bitap:** Bitkin, yorgun  
**Bitirim:** Yaman, zeki, çok beğenilen  
**Bitkin:** Gücü tükenmiş olan, çok yorgun, argın, aygın  
**Bodur:** Enine göre boyu kısa ve tıknaz  
**Bolca:** 1. Oldukça geniş  
**Bonkör:** 1. İyi yürekli 2. Cömert  
**Boşboğaz:** 1. Saklanması gereken şeyleri söyleyiveren, sır saklayamayan, geveze 2. Yerli yersiz konuşan (kimse)  
**Boylu boslu:** Uzun boylu, yakışıklı, gösterişli  
**Boysuz:** Benzerleri arasında boyu kısa olan  
**Bölük pörçük:** Bütünlüğü sağlanamamış, parça parça  
**Bön:** Budala, saf, avanak, ahmak  
**Budala:** 1. Zekâca geri olan (kimse), alık 2. Ahmak, bön  
**Bunak:** Bunamış olan (kimse), matuh  
**Bücür:** Ufak tefek ve kısa boylu (kimse)  
**Bütün:** 1. Eksiksiz tam 2. Çok sayıdaki varlık ve nesnelerin hepsi 3. Bozuk olmayan (para) 4. Parçalanmamış  
**Büyülü:** 1. Kendisine büyü yapılmış (kimse) 2. Büyü gücü olan, sihirli 3. Çok etkileyici

**-C-**

**Cadaloz:** Çok konuşan, huysuz ve şirret (kadın)  
**Cafcaflı:** 1. Gösterişli, fazla şık, şatafatlı 2. Karışık, gürültülü, patırtılı, tehlikeli  
**Cakalı:** Cakası olan, caka ile yapılan, gösterişli  
**Can alıcı:** 1. En önemli, çarpıcı 2. Kahredici, kendinden geçirici, aşırı çekici  
**Can beraber:** Çok sevgili  
**Can ciğer:** Çok yakın, sıkı fıkı, pek içten  
**Can sıkıcı:** Üzüntü yaratan, üzücü  
**Cana yakın:** Sevimli

**Canavarca:** 1. Canavar gibi 2. Canavara uygun biçimde  
**Candan:** 1. İçten, yürekten, gönülden, samimi  
**Canhıraş:** Yürek paralayan, kulak tırmalayan, acı, tüyler ürpertici  
**Canı burnunda:** Çok yorgun ve bezgin  
**Canı cebinde:** Zayıf ahlaklı (kimse)  
**Canı pek:** Acıya, sıkıntıya karşı dayanıklı (kimse)  
**Canı sıkkın:** Keyfi kaçmış (kimse)  
**Canı tatlı:** Sıkıntıya ve acıya katlanmak istemeyen (kimse)  
**Canı tez:** Aceleci  
**Canına düşkün:** Kendine iyi bakan, kendini koruyan (kimse)  
**Capcanlı:** 1. Çok canlı  
**Carcar:** Geveze, yaygaracı  
**Cavalacoz:** Değersiz, önemsiz, derme çatma.  
**Cazibeli:** Cazibesi olan  
**Cebi delik:** Tutumlu olmayan (kimse) savurgan  
**Cefakeş:** Cefa çeken, sıkıntıya katlanan  
**Celalli:** 1. Sert ve öfkeli (kimse) 2. Coşkun  
**Celi:** 1. Açık, aşikâr 2. Parlak, cilalı  
**Cemil:** 1. Güzel (erkek) 2. Tanrı'nın sıfatlarından biri  
**Centilmen:** İyi arkadaşlık eden, saygılı, görgülü, kibar (erkek)  
**Cerbezeli:** Girgin, kolaylıkla ve inandırıcı söz söyleyen, dilli  
**Cesametli:** Kocaman, iri  
**Cesim:** Büyük, iri, kocaman  
**Cılız:** 1. Çok zayıf ve güçsüz, eneze, nahif 2. Güçsüz, sönük (ışık) 3. Basit, değersiz, önemsiz  
**Cıvıl cıvıl:** 1. Canlı, neşeli 2. Hareketli, kalabalık  
**Cici:** Sevimli, cana yakın, hoş, güzel, hoşça giden  
**Cicili bicili:** Göze çarpan süslerle bezenmiş, süslü  
**Cilveli:** Cilvesi olan, cilve yapan, cilvekâr, cilvebaz  
**Cimbakuka:** Çelimsiz ve biçimsiz (kimse)  
**Cimri:** Elindeki parayı harcamaya kıyamayan  
**Cin fikirli:** Çok anlayışlı, çok kurnaz, zeki



**Civelek:** 1. Canlı, neşeli, sokulgan

**Cömert:** Para ve malını esirgmeden veren

**Curcunahı:** Gürültülü, patırtılı, şamatalı (yer, ses, hava)

**Cüce:** Boyu normalden çok daha kısa olan (kimse)

**Cümbüşlü:** Eğlentili, hareketli

**Cüsseli:** İri yapılı, iri gövdeli, iri yarı (kimse)

**Cüzi:** Az, azıcık, pek az

**-Ç-**

**Çaçaron:** Karşısındakini susturacak biçimde ve çok konuşan, çenesi kuvvetli, geveze

**Çakır:** Açık mavi, hareli ela (göz)

**Çalçene:** Durup dinlenmeden konuşan, çenesi düşük (kimse), geveze

**Çam yarması:** İri yarı, koca gövdeli (kimse), çam bölmesi.

**Çarpık çurpuk:** Çok çarpık, eğri büğrü

**Çaylak:** Toy, deneyimsiz, acemi (kimse)

**Çekik gözlü:** Gözleri şakaklara doğru gerilmiş olan

**Çekimli:** Çekimi olan, alımlı, cazibeli, cezp edici

**Çekingen:** Her şeyden çekinen, ürkek, sıkılğan, tutuk (kimse) muhteriz

**Çelimsiz:** Güçsüz, zayıf, nahif

**Çençen:** Geveze

**Çene kavafı:** Geveze

**Çenebaz:** Çok konuşan, çenesi kuvvetli, çeneli (kimse)

**Çerden çöpten:** 1. Dayanıksız, çürük 2. Zayıf, narın, çelimsiz

**Çetin:** Amaçlanan duruma getirilmesi

**Çetrefilli:** Karışık ve anlaşılması güç olan

**Çıtkırıldım:** Aşırı incelik, dayanıksızlık ve çekingenlik gösteren (kimse)

**Çıyan gözlü:** Mavi gözlü

**Çifte kavrulmuş:** İki kez kavrulmuş (leblebi, nohut, çekirdek vb.) 2. Pek pişkin (kimse) 3. Çok çile çekmiş (kimse)

**Çil çil:** Pırı pırl, parlak

**Çilekeş:** Hayatı boyunca birçok sıkıntı ve üzüntü çekmiş (kimse)

**Çileli:** 1. Çilesi olan, çok sıkıntı çekmiş olan 2. Çok üzüntülere yol açan  
**Çirkef:** İğrenç ve bulaşkan (kimse veya şey)  
**Çirkin:** 1. Göze veya kulağa hoş gelmeyen, güzel karşıtı 2. Hoş olmayan, yakışık almayan (davranış)  
**Çok:** Sayı, nicelik, değer, güç, derece vb. bakımından büyük ve aşırı olan, az karşıtı  
**Çok sözlü:** Tatlı dilli, konuşkan  
**Çolak:** Eli veya kolu sakat olan (kimse)  
**Çolpa:** 1. Ayağı sakat olan 2. Beceriksiz, eli işe yakışmayan, acemi  
**Çürük çarık:** Sağlam olmayan, işe yaramaz

**-D-**

**Dağdağalı:** Gürültülü patırtılı  
**Dağınık:** Hoş görünmeyen, uyumsuz  
**Daim:** Sürekli, sonsuz  
**Dallı budaklı:** Karışık bir duruma girmiş olan, çapraşık  
**Dallı güllü:** Çok renkli, canlı  
**Dandik:** 1. Düşük nitelikli 2. Düzmece  
**Dangalak:** Akılsız, düşüncesiz (kimse)  
**Dapdar:** Çok dar  
**Dar:** 1. İçine alacağı şeye oranla ölçüleri yetersiz olan, geniş ve bol karşıtı 2. Genişliği az veya yetersiz olan, ensiz 3. Az, elverişsiz, sınırlı 4. Sıkıntılı 5. Yetersiz 6. Güçlülükle ucu ucuna, ancak  
**Daraş:** Dar, kasvetli (yer)  
**Dar gelirli:** Geliri normal bir geçim sağlamaya yetişmeyen, geçim sıkıntısı çeken (kimse)  
**Dar kafalı:** Kavrayışı az, anlayışı kıt, yenilikleri benimseyecek yetenekten yoksun (kimse)  
**Debdebeli:** Görkemli, gösterişli  
**Değersiz:** Değeri olmayan veya değeri çok az olan, önemsiz, kıymetsiz, naçiz  
**Deli divane:** Çılgın, aşırı deli (kimse)  
**Deli dolu:** 1. İlerisini gerisini düşünmeden davranan, rastgele konuşan, patavatsız 2. Çok hareketli, aktif, enerjik

**Derece derece:** Farklı farklı, değişik

**Dermansız:** Gücü kalmamış, bitkin

**Derme çatma:** 1. Gelişigüzel toplanmış, aralarında uygunluk bulunmayan 2.

Değersiz gereçlerle özensiz olarak yapılmış 3. Önemsiz, değersiz

**Devamlı:** 1. Sürekli, bitmeyen, kesintiye uğramayan 2. Okuluna düzenli bir biçimde devam eden

**Devletli:** Mutluluk ve refah içinde olan (kimse)

**Dırdırcı:** Bezdirici söz etme alışkanlığı olan, geveze, yerli yersiz konuşan (kimse)

**Dızman:** İri yapılı, uzun boylu, şişman

**Dibek kafalı:** Anlayışsız, kaba, budala

**Dilbaz:** Gönül çeken, şuh, güzel söz söyleyen, konuşkan, konuşmasıyla kandıran

**Dilber:** Alımlı, güzel (kadın)

**Dilli:** 1. Dili olan 2. Konuşkan, sürekli ve tatlı konuşan 3. Dedikoducu

**Dimdik:** 1. Çok dik 2. Sağlıklı, zinde 3. Sıkıntıları karşılayacak durumda olan, baş eğmeyen, metin

**Dingin:** 1. Sakin, durgun 2. Hareket etmeyen, kımıldayan 3. Gücü tükenmiş, yorgun, mecalsiz

**Diri diri:** Canlı canlı, taptaze

**Donsuz:** 1. Don giymemiş olan 2. Yoksul 3. Serseri

**Donuk:** 1. Parlaklığı olmayan, mat 2. Canlılığı olmayan, fersiz (göz) 3. Canlılığı az olan, durgun, uyuşuk

**Dört köşe:** Keyifli, sevinçli

**Dudu dilli:** Çok konuşan, tatlı dilli (kadın)

**Durgun:** 1. Sakin 2. Neşesiz, keyifsiz, sessiz 3. Canlı olmayan, sönük, hareketsiz

**Duygulu:** Duygusu, duyarlığı çok olan, kolay duygulanan, içli, hassas

**Düdük makarnası:** Aptal, anlayışsız

**Dünya güzeli:** Çok güzel (kimse)

**Düşünceli:** 1. Düşüncesi olan 2. Düşünerek davranan, anlayışlı 3. Kaygılı, tasalı

**-E-**

**Ebleh:** Akılsız, budala, alık

**Eciş bücüş:** Hiçbir yeri düzgün olmayan, çirkin bir biçim almış bulunan, çarpık çurpuk, eğri büğrü

**Efkarlı:** Tasalanmış, tasalı, kaygılı

**Eften püften:** Baştan savma yapılmış, dayanıksız, derme çatma, çürük, değersiz

**Eksiksiz:** Eksiği olmayan, tam, tamam

**Ekti:** Cimri

**Ela:** Gözde sarıya çalan kestane rengi

**Elemli:** Üzüntülü, kederli

**Eli açık:** Cömert

**Eli bayraklı:** Şirret, edepsiz, kavgacı (kimse)

**Eli dar:** Maddi olarak sıkıntıda olan (kimse)

**Eli maşalı:** Kavgacı, şirret, dayak atmayı seven (kimse)

**Eli selek:** Eli açık, cömert (kimse)

**Eli sıkı:** Cimri

**Eli şakağında:** Düşünceli, kaygılı olan (kimse)

**Elvan elvan:** Çeşit çeşit

**Embesil:** Budala, aptal, ahmak

**Emsalsiz:** Eşsiz, eşi benzeri olmayan, bir benzeri daha bulunmayan

**Enayi:** Fazla bön, avanak, et kafalı, budala

**Endamlı:** Boylu, boyu bosu yerinde

**Endamsız:** Boyu bosu yerinde olmayan, kısa,

**Ender:** Çok az, çok seyrek

**Enez:** Cılız, zayıf, güçsüz

**Engelli:** 1. Engeli olan, mânialı 2. Vücutunda eksik veya kusuru olan

**Enine boyuna:** Gösterişli, iri yarı

**Entipüften:** Hiç değeri olmayan, derme çatma, uydurma

**Esefli:** Üzüntülü, tasalı, kaygılı

**Esen:** Ruhsal ve bedensel olarak sağlıklı, sıhhatli, salim

**Eski:** Çoktan beri var olan, üzerinden çok zaman geçmiş bulunan, yeni karşıtı 2. Önceki, sabık 3. Geçerli olmayan 4. Herhangi bir meslekte uzun süreden beri çalışmış olan 5. Geçmiş çağlardaki 6. Mesleğinde uzmanlaşmış, deneyimi olan

**Eski püskü:** Çok eski, iyice eski

**Eşekçe:** Kaba

**Eşek kafalı:** Kalın kafalı, anlayışsız, kavrayışsız (kimse)

**Eşsiz:** Eşi benzeri olmayan veya eşi benzeri görülmemiş olan

**Et kafalı:** 1. Anlayışsız, kaba 2. Budala, enayi

**Eteği belinde:** Kıvrak ve hamarat (kadın)

**Eteği arı:** Namuslu, iffetli

**Eteği temiz:** İffetli, namuslu (kadın)

**Etek dolusu:** Pek çok, bol bol, alabildiğince fazla

**Etli butlu:** Oldukça şişman

**Etli canlı:** Dolgun vücutlu, sağlıklı, güçlü

**Evsiz barksız:** İşsiz güçsüz, avare, başboş

**-F-**

**Fakir:** 1. Geçimini güçlkle sağlayan, yoksul, fakara, zengin karşıtı 2. Olması gerekenden az 3. Zavallı, kimsesiz

**Fasa fiso:** Değer ve önemi olmayan, boş (şey veya söz)

**Fasılalı:** Aralı, aralıklı, kesintili

**Fazıl:** Faziletli, erdemli (kimse)

**Ferah:** 1. Bol, geniş 2. Havadar, aydınlık, iç açıcı (yer)

**Ferasetli:** Anlayışlı

**Ferih:** Çok sevinçli, neşeli

**Fersiz:** Donuk, cansız (göz, ışık, yüz)

**Fettane:** Cilveli, gönül alıcı (kadın)

**Fıkır fıkır:** Cilveli, oynak

**Fidan boylu:** İnce, uzun ve biçimli (kimse)

**Fingir fingir:** Oynak, cilveli

**Fos:** Çürük, temelsiz, boş, kof

**Fukara:** 1. Yoksul, fakir 2. Zavallı

**Füsunkar:** Sihirli, büyü, afsunlu

**-G-**

**Gabi:** Anlayışsız, ahmak, ebleh, kalın kafalı, bön

**Gamlı:** 1. Kaygılı, tasalı, sıkıntısı, üzüntüsü olan, mağmum 2. Sıkıntı veya üzüntü veren

**Gammaz:** Söz getirip götür, arkadan çekiştiren, ara bozucu, fitneci, kovcu (kimse)

**Gani gönüllü:** Cömert, eli açık (kimse)

**Gazaplı:** Öfkeli, kızgın, hiddetli

**Gebeş:** 1. Aptal, sersem 2. Bodur ve şişman 3. Karnı şiş olan

**Geçimsiz:** Çevresindekilerle iyi geçinemeyen, kavga çıkaran, huysuz, şirret

**Geda:** Yoksul, fakir

**Gelip geçici:** Sürekli olmayan, kısa süreli şey

**Gelişigüzel:** Herhangi bir, özensiz, itinasız, baştan savma, rastgele, lalettayin

**Genç:** 1. Yaşı ilerlememiş olan, ihtiyar karşıtı 2. Gelişmesini tamamlamamış olan (bitki, hayvan) 3. Gençlikteki özelliklerini koruyan, dinç 4. Zihin bakımından yeterince gelişmemiş, toy

**Gepegencecik:** Çok genç, körpe

**Gerekli gereksiz:** Yersiz, zamansız

**Gerzek:** Geri zekâlı

**Geveze:** 1. Çok konuşan, çenesi düşük, lafçı, lafazan, zevzek, lakırtı ebesi, lakırtı kavafı 2. Sır saklayamayan, boğboğaz

**Gevşek ağızlı:** Geveze, boğboğaz (kimse)

**Gır gır:** Komik, matrak, eğlenceli

**Giyimli kuşamlı:** Temiz ve özenle giyinmiş (kimse)

**Gizli:** 1. Görünmez, belli olmaz bir durumda olan, edimsel karşıtı 2. Başkalarından saklanan, duyurulmayan, saklı kalan, mahrem, mestur 3. Niteliği anlaşılmayan, bilinmeyen

**Gödeş:** Semiz, etli

**Gökmen:** Mavi gözlü (kimse)

**Gönç:** Zengin, varlıklı

**Gönlü bol:** Yeterli imkanlardan yoksun olmasına karşın cömert, eli açık davranmak isteyen (kimse)

**Gönlü dar:** İçi sıkıntılı olan (kimse)

**Gönlü gani:** Cömert ve gözü tok, gani gönüllü (kimse)

**Gönlü hoş:** Dileği yerine gelmiş, sevinmiş (kimse)

**Gönlü kara:** Başkalarının kötülüğünü isteyen (kimse)

**Gönlü tok:** Zorunlu ihtiyaçları karşılandığında bununla yetinen, fazla mal ve para istemeyen (kimse), müstağni

**Gönlü yaralı:** Aşık, tutkun, aşkı karşılık görmeyen (kimse)

**Gönlü zengin:** Para ve malını imkânları ölçüsünde esirgmeden veren (kimse)

**Gönül okşayıcı:** Hoşa giden

**Gönüllü:** 1. Bir işi yapmayı hiçbir yükümlülüğü yokken isteyerek üstlenen 2. Çok istekli

**Gönülsüz:** Gönlü olmayan, isteksiz

**Görkemli:** 1. Büyüklüğü, görünüşü ve güzelliğiyle görenleri etkileyen, gösterişli, göz alıcı, haşmetli, muhteşem, anıtsal 2. İri yapılı, iyice serpilmiş

**Görklü:** Güzel, gösterişli

**Gösterişli:** Görkemli

**Gövdeli:** İri yapılı

**Göz alıcı:** Güzelliği ile ilgi çeken, alımlı, göze çarpan

**Gözü tok:** Paraya, mala düşkünlük göstermeyen, açgözlülük etmeyen (kimse)

**Gudubet:** Yüzüne bakılmayacak kadar sevimsiz ve çirkin

**Gücük:** Kısa, bodur, gelişmemiş, güdük

**Güdük:** Eksik yanı olan, tamamlanmamış, kısa

**Gümüştöz:** Para canlısı, açgözlü, cimri

**Gürbüz:** Sağlam, güçlü ve iyi gelişmiş, iri

**Gürültülü:** 1. Gürültüsü olan

**Gürültülü patırtılı:** Çok gürültülü ve karışık

**Güzel:** 1. Göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı 2. İyi, hoş 3. Beklenene uygun düşen ve başarı düşüncesi uyandıran 4. Soyluluk ve ahlaki üstünlük düşüncesi uyandıran 5. Görgü kurallarına uygun olan 6. Sakin, hoş (hava) 7. Okşayıcı, aldatıcı, kandırıcı 8. Pek iyi, doğru

**-H-**

**Hadsiz hesapsız:** Sayılamayacak derecede çok

**Hali:** Boş, ıssız, تنها

**Halsiz:** Hâli, gücü olmayan, bitkin, dermansız, takatsiz

**Haluk:** Temiz huylu, iyi ahlaklı

**Hamarat:** Çalışkan, becerikli, elinden iyi iş gelen

**Hamhalat:** 1. Kaba saba, görgüsüz 2. Verimsiz, çorak, kuru

**Handan:** Şen, neşeli

**Hantal:** 1. Kocaman, iri, kaba 2. İşi, davranışları kaba ve yavaş

**Harabe:** 1.Eski çağlardan kalmış şehir veya yapı, ören, kalıntı 2. Yıkılmış veya yıkılmaya yüz tutmuş yapı, yıkı

**Harap:** Bayındırlığı kalmamış, yıkılacak duruma gelmiş, yıkkın, viran 2. Bitkin, yorgun, perişan

**Hasis:** Cimri

**Haşarı:** Çok yaramaz

**Haşat:** 1. Darmadağınık, işe yaramaz, bozuk, kötü 2. Yorgun, bitkin

**Haşmetli:** Görkemli

**Hoşur:** Şişman, dolgun (kadın)

**Havadar:** Havası bol, temiz olan (yer)

**Havsılası dar:** 1.Anlama kabiliyeti olmayan, anlayışı kıt (kimse) 2. Hoşgörüsü olmayan (kimse)

**Hayal meyal:** Belli belirsiz, açık seçik olmayan

**Hayat dolu:** Yaşama isteği çok olan, neşeli, canlı

**Haylaz:** 1. Hoşa gitmeyen davranışlarda bulunan (kimse) 2. Çalışma gücü varken çalışmayan, aylaklık eden, yaramaz

**Hınçlı:** Hıncı olan, öfkeli

**Hırbo:** 1.İri yarı (kimse) 2. Sersem, salak ve kaba saba

**Hırt:** Sersem, budala, ahmak

**Hırtapoz:** Sersem, aptal, şaşkın

**Hışımlı:** Öfkeli, kızgın, sinirli

**Hıyarağası:** Görgüsüz, kaba saba, yontulmamış (kimse)

**Hiçten:** Çok değersiz, önemsiz



**Hiddetli:** Kızgın, öfkeli

**Hisli:** Duygulu, içli

**Hor:** Değersiz, önemi olmayan, aşağı

**Horoz akıllı:** Akılsız, horoz kafalı

**Hoşsohbet:** Güzel ve tatlı konuşan (kimse)

**Hoyrat:** Kaba, kırıcı ve hırpalayıcı

**Hödük:** 1. Görgüsüz, kaba, anlayışı kıt (kimse) 2. Korkak, ürkek

**-İ-**

**Issız:** 1. Kimse bulunmayan veya az kimse bulunan, تنها

**Işıklı:** Işığlı olan, aydınlık, ışıklandırılmış, nurlu, nurani

**Ivır zıvır:** Küçük, önemsiz

**-İ-**

**İçi boş:** 1. İçinde bir şey bulunmayan 2. Önemsiz, değersiz

**İçli:** 1. İçi dolu (taneli sebze veya kuru yemiş) 2. Kolay duygulanıp incinen, duygulu, hassas, hisli 3. Duygulandıran, etkili

**İçli dışlı:** Hiç gizli işi olmayan, apaçık, olduğu gibi, senli benli, aşırı teklifsiz

**İdareli:** 1. İdare etmesini bilen, iyi yöneten 2. Tutumlu

**İdaresiz:** 1. İdare etmesini bilmeyen, gevşek, beceriksiz (kimse) 2. Tutumsuz

**İdraksiz:** Anlayışsız, ahmak

**İffetli:** İffetini koruyan, sili, afif, afife

**İğne iplik:** Çok zayıf

**İhatalı:** 1. Alanı geniş 2. Kavrayışlı, anlayışlı

**İhtiyar:** Yaşlı, kocamış olan, pir

**İki paralık:** Değersiz, önemsiz

**İkircikli:** 1. İşkilli 2. Kararsız, mütereddit

**İktisatlı:** Aşırı harcama yapmayan veya gerektirmeyen (kimse,şey), tutumlu.

**İlk ve son:** Tek, yegâne

**İnce yapılı:** Narin, nazik, zayıf

**İnsan kurusu:** Çok zayıf (kimse)

**İri:** Olağandan daha hacimli, olağanı aşan büyüklüğü olan, ince karşıtı

**İri kıyım:** 1. İri kıyılmış 2. İri yapılı

**İri yapılı:** Uzun boylu ve etine dolgun (kimse)

**İşkilli:** İşkil içinde bulunan, kuşkulu, kuruntucu, vesveseli, müvesvis

**İşveli:** Nazlı, cilveli, edalı, şivekâr

**İzanlı:** Anlayışlı, düşünceli

**İzbandut:** Görünüşü ve davranışı ile korku veren (iri yarı adam)

**-K-**

**Kaba:** Terbiyesiz, görgüsü kıt, nezaketsiz (kimse)

**Kademeli:** Aşamalı, basamaklı

**Kafalı:** Bilgili, kavrayışlı ve anlayışlı

**Kafası tembel:** Alık, budala, basireti olmayan (kimse)

**Kafasız:** Düşünüşü, anlayışı ve kavrayışı kıt olan, anlayışsız, kavrayışsız

**Kaknem:** 1. Çirkin, huysuz 2. Kuru sıska

**Kalabalık:** 1. Çok sayıda insan topluluğu 2. Gereksiz, karışık şeyler topluluğu 3. Sayıca çok

**Kalbi kırık:** Üzgün, ümitsiz

**Kalıcı:** 1. Sürekli, geçici karşıtı 2. Her zaman geçerliliğini sürdürecektir olan 3. Bir süre için belli bir yerde kalan, konuk, gidici karşıtı

**Kalımlı:** Kalıcı, yok olmayan, ölümsüz, zevalsiz, baki, payidar

**Kalımsız:** Kalımlı olmayan, kalıcı olmayan, yok olacak, fâni

**Kalıplı:** 1. Kalıplanmış olan 2. Düzgün, biçimli 3. İri yapılı, heybetli

**Kanaatkâr:** Azla yetinen, elindeki ile yetinen, kanık, kanaatli, yetingen

**Kanık:** 1. Kanaatkâr 2. Tokgözlü

**Kankırmızı:** Üstün, yaman

**Kanlı canlı:** Sağlıklı, sapasağlam, vücut sağlığı yüzünden belli olan (kimse)

**Kansız cansız:** Kanı az olan, zayıf, bitkin (kimse)

**Kapasiteli:** Kapasitesi olan

**Kara ağızlı:** Kara çalıcı, iftira eden

**Kara kuru:** Esmer ve zayıf (kimse)

**Karamsar:** Kötümser, bedbin, meyas, pesimist

**Kararsız:** 1. Kararı olmayan 2. Karar vermekte güçlük çeken, duruksun, mütereddit  
3. Düzensiz, istikrarsız

**Karayağız:** Esmer (erkek)

**Karga sekmez:** Çok ıssız, sarp (yer)

**Karısı köylü:** 1. Karısının yakınlarını benimseyip kendi yakınlarını unutan (erkek) 2.  
Kılıbık

**Kartalo:** Kartaloş, kartlaşmış, yaşı geçkin

**Kasvetli:** İç sıkıcı, sıkıntılı

**Kaygılı:** Kaygısı olan, üzüntülü

**Kaz kafalı:** Anlayışsız, kavrayışsız, kafasız (kimse)

**Kederli:** Acılı, üzüntülü, mükedder

**Kelli felli:** Kılığı kıyafeti düzgün, olgun ve gösterişli (kimse), kerli ferli

**Kemikli:** 1.Kemiği olan veya çok kemiği olan 2.Kemikleri iyi gelişmiş 3.Çok zayıf,  
sıska

**Kene göz:** Çok küçük gözlü (kimse)

**Kerem sahibi:** İyi huylu, cömert

**Kesiksiz:** Kesilmeden süren, sürekli, süreli, devamlı, mütemadi

**Kesintili:** 1.Ara verilerek yapılan 2.Kesintisi olan (para)

**Keş:** Ayyaş, esrarkeş, aptal

**Ketum:** Ağzı sıkı

**Keyfi yerinde:** Neşesi, sağlığı yerinde olan (kimse)

**Kıl kuyruk:** 1. Zayıf çelimsiz 2. Züğürt, kılıksız 3.Niteliksiz

**Kılıbık:** Karısının baskısı altında bulunan (erkek)

**Kırık:** Kırılmış olan, gücenmiş, üzgün

**Kırık dökük:** 1. Eski, sağlam olmayan, çürük, değersiz

**Kırk paralık:** Oldukça değersiz

**Kırk yıllık:** Çok eski, köklü

**Kırnak:** 1.Çalımlı,süslü (kimse) 2.Güzel,titiz 3.Cilveli,oynak (kadın) 4.Boylu boslu  
5.Çevik

**Kırtıpil:** Değersiz, bayağı, yarım yamalak

**Kısmetli:** Kısmeti iyi olan, talihli

**Kısmık:** Cimri

**Kıtipiyoz:** Değersiz, bayağı, kötü

**Kıvrır kıvrır:** Büklümleri olan, kıvrımlı

**Kıytırık:** Değersiz, bayağı, basit

**Kızgın:** Kızmış olan, öfkeli, mütehevvir

**Kibar:** 1.Davranış,düşünce,duygu bakımından ince, nazik olan (kimse) 2.Seçkin değerli 3.Zengin,soyly,köklü (kimse,aile)

**Kibritçi:** Cimri

**Kilolu:** 1.Ağır 2.Şişman

**Kirli:** Leke, toz vb. ile kaplı, pis, murdar, mülevves

**Kişmiri:** 1.Çekici, albenili 2.Esmer

**Koçak:** 1.Yürekli (erkek) 2.Eli açık, cömert

**Kof:** 1.Kuruyarak veya çürüyerek içi boşalmış olan 2. Boş, değersiz, bilgisiz, yetkisiz (kimse) 3.Güçsüz, dermansız

**Kokoz:** Parası olmayan, züğürt

**Konuşkan:** Konuşmayı, lakırtıyı seven, çok konuşan

**Kostak:** 1.Zarif, kibar, çalımlı, güzel giyinmiş, yakışıklı 2.Yiğit, kabadayı, yürekli

**Koyun bakışlı:** Bön bakışlı, budala, şaşkın

**Koyun dede:** Alık, aptal

**Köhne:** 1.Eskiyip yıpranmış, bakımsız kalmış 2. İçinde yaşanılan zamana göre geride kalmış, eskimiş, çağ dışı

**Köklü:** 1. Kökü olan 2. Kökleşmiş, iyi yerleşmiş, kalıcı olan, esaslı 3. Soyly, soyu sopp

**Kötümser:** Her şeyi kötü yanılla ele alan, her durumu karanlık gören, hep en kötüyü bekleyen, kötüye yorumlayan

**Köylü:** Kaba, anlayışsız

**Kubat:** 1. Kaba, biçimsiz 2. Davranışları kaba olan

**Kucak dolusu:** Pek çok, pek bol

**Kucak kucak:** 1. Bol bol 2.Kucaklanabilecek miktarda olan

**Kudretsiz:** Gücü olmayan, argın, takatsiz

**Kûhı:** Issız

**Kuru kemik:** Çok zayıf kimse

**Kuruntulu:** Kuruntusu olan (kimse), evhamlı, mütevehhim

**Kurusıki atıcı:** Palavracı

**Kuş beyinli:** Akılsız, aptal

**Kutlu:** Uğur getirdiğine inanılan, uğurlu, ongun, mübarek

**Kutsuz:** Uğursuz, kötü, menhus 2. Mutsuz, zavallı

**Kuvvetli:** Gücü çok olan, zorlu, şiddetli 2.Sağlam, dayanıklı olan 3. Görevini çok iyi yapan, keskin 4. Çok etkileyici 5.Saygın, nüfuzlu 6.Üstün 7.Etkili

**Kuytu:** Issız, sessiz ve göze çarpmayan (yer) 2. Uğrak olmayan, içerek, sapa (yer) 3.Sessiz, ıssız, تنها (yer) 4. Güneş ışığı almayan (yer)

**Küçümencik:** Küçük, küçücük

**Küfürbaz:** Kaba sövgüleri çok kullanan, ağzı bozuk

**Külfetli:** 1.Sıkıcı, zor, yorucu, özen isteyen 2.Büyük masraf gerektiren

**Külkedisi:** 1.Çok üşüyen, ateşin yanından ayrılmayan (kimse) 2. Uyuşuk, miskin (kimse) 3. Pasaklı, görgüsüz (kadın)

**Külliyetli:** Pek çok, bir hayli

**-L-**

**Lacerem:** Şüphesiz, besbelli

**Lafazan:** Geveze

**Lafebesi:** Çok konuşan, herkese laf yetiştiren kimse, dil ebesi, söz ebesi

**Lagar:** Zayıf, çelimsiz

**Lakırtıcı:** 1.Lakırtı bulup söyleyen, konuşkan 2.Geveze 3. Dedikoducu

**Lakırtısı az:** Sessiz, az konuşan, durgun (kimse)

**Lalüebkem:** Dili tutulmuş, konuşamaz duruma gelmiş, dilsiz

**Lapacı:** 1.Vücutça toplu ve iri olmasına rağmen direnci az olan 2. Yorgun, bitmiş, tükenmiş

**Laubali:** 1.Saygısız, çekinmesi olmayan 2. Senli benli, teklifsiz

**Layemut:** Ölümsüz, ölmez

**Layt:** Kılıbık

**Lenduha:** Çok iri ve kaba

**Lokma göz:** Dışarı fırlamış göz, patlak göz

**-M-**

**Mağmum:** 1. Gamlı 2.Sıkıcı, kapanık (hava)

**Mahcup:** Utangaç, sıkılğan

**Mahmur:** 1.Sarhoşluğun sebep olduğu sersemlik içinde olan 2.Uykudan sonra üzerinde sersemlik, ağırlık bulunan. 3.Süzgün, dalgın bakışlı (göz)

**Mahzun:** Üzgün

**Makus:** 1.Ters çevrilmiş, baş aşağı getirilmiş. 2.Uğursuz, kötü

**Mal canlısı:** Mala çok düşkün, malı çok seven

**Mangırlı:** Bol parası olan

**Mankafa:** Anlayışsız, aptal

**Marsıvaneşegi:** Gerizekâlı, çok kaba ve aptal

**Martavalcı:** Yalan söyleyen, palavracı

**Mat:** Parlak olmayan, baba

**Matemli:** Yaslı

**Matuh:** Bunamış, bunak

**Mavracı:** 1.Geveze 2.Palavracı

**Mecalsiz:** Güçsüz, kuvvetsiz, dermansız, takatsiz

**Meclup:** Tutkun

**Meftun:** Tutkun, gönül vermiş, vurulmuş

**Melankolik:** 1.Kara sevdaya tutulmuş, kara sevdalı 2.Hüzün veren,hüzün belirtisi olan

**Melül:** 1.Üzgün 2.Boynu bükük, zavallı, yoksul

**Memnun:** Herhangi bir olaydan veya durumdan ötürü sevinç duyan, kıvançlı, mutlu

**Menekşe gözlü:** Gözleri koyu lacivert renkte olan

**Menhus:** Uğursuz

**Mesrur:** Sevinmiş, sevinçli

**Mesut:** Mutlu, sevinçli, ongun

**Meşum:** Uğursuz

**Meteliksiz:** Parası olmayan, züğürt

**Meydanda:** Ortada, belli, açık, aşikâr

**Meymenetli:** Uğurlu

**Meymenetsiz:** 1.Uğursuz 2.Suratsız, kılıksız, huysuz, ters (kimse)

**Meyus:** 1.Üzgün 2.Umutsuz, karamsar  
**Mıhsıtçı:** Cimri  
**Mıncırık:** Küçük, afacan, zeki (çocuk)  
**Milyarlarca:** Pek çok, çok sayıda  
**Minare kırması:** Çok uzun boylu (kimse)  
**Mini:** Çok küçük veya kısa  
**Minicik:** Küçücük, ufacık  
**Minik:** Küçük ve sevimli  
**Minimini:** 1.Küçücük 2.Pek sevimli, küçük (çocuk)  
**Minyon:** İnce, küçük, sevimli, cici, çıtı pıtı  
**Mizaçsız:** Sağlığı iyi olmayan, rahatsız, keyifsiz  
**Mualllel:** Sakat, eksik  
**Muayyen:** 1.Belli, belirli 2.Belirlenmiş, kararlaştırılmış  
**Mufassal:** Ayrıntılı  
**Muğber:** Gücenmiş, gücenik, küskün  
**Muhtaç:** 1.Bir şeye gereksinim duyan 2.Yoksul, fakir (kimse) 3.Bakmaya mecbur olduğu aile bireylerini veya kendisini geçindirmeye yetecek geliri, malı, kazancı bulunmayan  
**Mukannen:** 1.Belli, belirli, kesinleşmiş, şaşmaz 2.Kanun durumuna gelmiş, kanunlaşmış.  
**Mukassi:** Sıkıntılı, sıkıntı verici, bunaltıcı  
**Mutantın:** Görkemli, şatafatlı  
**Mutlu:** Mutluluğa erişmiş olan, ongun, mesut, bahtiyar  
**Mutsuz:** Mutlu olmayan, bedbaht  
**Muzır:** Her şeyi bozan, karıştıran (çocuk)  
**Muzlim:** 1.Karanlık 2. Gizli, belirsiz  
**Mübarek:** 1.Verimli, bereketli 2. Kutlu, uğurlu, kutsal 3. Çok saygı duyulan  
**Mühür gözlü:** Koyu renkte, iri, beğenilen (gözlü)  
**Mükedder:** Üzgün  
**Mülahham:** Şişman  
**Münfail:** Gücenmiş, alınmış, kırgın  
**Münkesir:** 1.Kırılmış, kırık 2. Kırgın, gücenmiş

**Müphem:** Belirsiz

**Müsrif:** Tutumsuz

**Müşekkel:** İri, gösterişli

**Müşkül:** 1.Güç, zor, çetin 2. Engel, güçlük, zorluk

**Müteaddit:** Çok, birçok

**Müteessir:** 1.Üzülmüş, üzüntülü 2.Etkilenmiş

**Mütehevvir:** Öfkeli, kızgın

**Mütemadi:** Sürekli, aralıksız

**Mütereddit:** Tereddüt eden, çekingen, kararsız, ikircimli (kimse)

**Mütevehhim:** 1.Kuruntulu, evhamlı 2.Korkak, ödle

**Müvesvis:** İşkili, kuruntulu, vesveseli

**-N-**

**Naçiz:** Değersiz, önemsiz

**Nadir:** Seyrek, az bulunur

**Nahif:** Zayıf, cılız, çelimsiz

**Narin:** 1.İnce yapılı, yepelek, nazenin 2.İnce, nazik

**Nazenin:** 1.Cilveli,nazlı 2.Narin, ince yapılı 3.Şımarık, nazlı yetiştirilmiş

**Nazirsiz:** Benzersiz, eşsiz

**Nazlı:** 1.Kolayca gönül olmayan, kendini ağır satan, ısrar bekleyen, işveli, edalı  
2.Üstüne titrenilen, değer verilen, sevgili 3.Özen isteyen, nazik 4.Sağlığını,  
dayaklılığını çabuk bitiren.

**Nekes:** Cimri

**Neşeli:** Sevinçli, keyifli, şen

**Nezaketli:** İnce, nazik

**Nihayetsiz:** Sonsuz, sonu gelmez, bitip tükenmez

**Nurlu:** Aydınlık, ışıklı, parlak

**Nursuz pirsiz:** Sevimsiz, bakımsız

**-O-**

**Obez:** Çok şişman

**Odsuz ocaksız:** Çok yoksul, aç ve barınaksız



**Odun:** Anlayırsız ve kaba (kimse)

**Odunsu:** Kaba, iri, heybetli

**Ongun:** 1.Çok verimli, bol, eksiksiz 2.Yarar duruma gelmiş, bayındır 3.Mutlu  
4.Kutlu, uğurlu

**On paralık:** Değeri çok az veya değersiz, hiç

**Oynak:** 1.Kımıldayan, yerinde sağlam durmayan, hareketli 2.Hareket, canlılık veren  
3.Değişken, kararsız 4.Davranışları ağırbaşlı olmayan

**-Ö-**

**Öfkeli:** Öfkelenmiş, kızgın, hiddetli

**Öfkesi burnunda:** Çok öfkeli (kimse)

**Öksürüklü tıksırıklı:** Sağlıksız, sağlığı bozuk

**Ölümsüz:** 1.Hiçbir zaman ölmeyecek olan, ebedi, layemut 2.Hiç unutulmayacak,  
daima anılacak olan, ebedi

**Ömürlü:** 1.Ömrü uzun olan 2.Uzun süreli

**Ömürsüz:** 1.Ömrü kısa olan 2.Kısa süren yararsız

**Önemsiz:** Önemi olmayan, ehemmiyetsiz

**Özensiz:** 1.Gelişigüzel 2.Özenmeden, isteksizce iş yapan (kimse)

**Özürlü:** 1.Özrü olan 2.Engelli 3.Kusuru olan, defolu

**Ölümsüz:** 1.Hiçbir zaman ölmeyecek olan, ebedi, layemut 2.Hiç unutulmayacak,  
daima anılacak olan, ebedi

**-P-**

**Palavracı:** Uydurma söz veya haber ortaya atan, yaptığı işleri abartan, bu  
davranışları huy edinmiş olan (kimse), tıraşçı, atmasyoncu, baloncu

**Para canlısı:** Paragöz

**Paragöz:** Parayı çok seven, paraya çok düşkün, para canlısı (kimse)

**Paralı:** 1.Parası çok olan, zengin (kimse) 2.Para karşılığında sağlanan, bedava  
olmayan 3.Üzerinde yuvarlak ve irice benekleri olan

**Parasız pulsuz:** Yoksul, züğürt (bir biçimde)

**Parça pürçük:** Az, önemsiz

**Parlak:** 1.Parlayan, ışıldayan 2.Temiz ve ışıklı 3.Göze çarpacak kadar başarılı

**Pasaklı:** Giyimine veya eşyanın temizliğine, düzenine önem vermeyen (kimse), çapaçul

**Patırtılı:** Patırtısı olan

**Patlak:** Patlayarak açılmış, yırtık, yarık

**Pesimist:** Kötümser, karamsar, bedbin

**Pestenkerani:** Saçma, değersiz önemsiz, uydurma

**Peyda:** Belli, açık

**Pıllım pıllım:** Köhne ve eskimiş

**Pırlı pırlı:** 1.Çok parlak, çok ışıklı 2.Çok temiz, tertemiz 3.Çok yeni 4.Kusursuz, eksiği olmayan, tam

**Pırtlak:** Pırtlamış, dışarı fırlamış, patlak

**Pıyırım pıyırım:** Çok eskimiş, çok yıpranmış

**Pimpirik:** 1.Çok yaşlı ve güçsüz (kimse) 2.Gereksiz yere titizlik gösteren 3.Kuşkucu 4.Harap bozuk, virane

**Pinpon:** Yaşlı, çökmüş

**Pinti:** Aşırı derecede cimri, hasis

**Piyangolu:** Şanslı, talihli kimse

**Pörtlek:** Dışarıya doğru çıkık, patlak (göz)

**Pür sıhhat:** Sıhhatli, sağlıklı

**Pürhiddet:** Hiddetli

**Pürneşe:** Neşeli

**-R-**

**Rakık:** 1.İnce, narin 2.Merhametli, yufka yürekli

**Rencide:** İncinmiş, kalbi kırılmış

**Rikkatli:** Nazik, kibar, ince

**-S-**

**Saadetli:** Mutlu

**Sabık:** Geçen, önceki, eski

**Saçlı sakallı:** Yaşlanmış, akli başında olması gereken (kimse)

**Saçma sapan:** Abuk sabuk

**Safsatacı:** Boş, temelsiz, asılsız konuşan (kimse)

**Sağlıklı:** 1.Sağlık durumu iyi olan, sağlam, esen, sıhhatli 2. Sağlam, doğru, güvenilir, gerçek

**Sağlıksız:** Sağlık durumu iyi olmayan, sağlığı bozuk, sıhatsız 2.Sağlam, doğru, güvenilir olmayan

**Sakin:** 1.Hareket etmeyen, kıyıdayan 2.Durgun, dingin 3.Sessiz 4.Kimseyi rahatsız etmeyen, kızgınlık göstermeyen 5.Huysuzluğu, rahatsızlığı azalmış veya geçmiş 6.Bir yerde oturan

**Salak:** Giyinişinden, konuşma ve davranışlarından seviyesiz, dengesiz ve saf olduğu anlaşılan kimse

**Salim:** Esen, sağlam 2.Sakin, huzurlu

**Sallapati:** 1.Düşünmeden ve saygısızca davranan 2.Özensiz, dikkatsiz ve kaba saba yapılmış

**Saloz:** Salak

**Saltanatlı:** Gösterişli, görkemli

**Saman alevi:** Gelip geçici, basit, üstünkörü

**Santimantal:** Duygulu, içli, hassas

**Savak:** Aptal, salak

**Savurgan:** Tutumsuz

**Sefalı:** Şenlikli, eğlenceli

**Selek:** Cömert

**Semih:** Cömert

**Semiz:** 1.Şişman 2.Eti, yağı çok olan,tavlı

**Sersefil:** Çok sefil olan, yoksul

**Servi boylu:** 1.İnce ve uzun boylu 2. Sevgili

**Sessiz:** 1.Sesi olmayan, ses çıkarmayan 2.Ses, gürültü çıkarmadan yapılan 3.Az konuşan, suskun 4.Yumuşak huylu, kendi hâlinde ve sakin (kimse)

**Sevdalı:** 1.Sevdaya tutulmuş olan, tutkun, vurgun, âşık 2.Bir şeye gereğinden çok düşkünlük gösteren, eğilim duyan

**Sevimli:** Hoşa gitme özelliği olan, hoşa giden, şirin, sempatik

**Sevinçli:** Sevinci olan ve sevinç veren

**Seyrek:** 1.Benzerleri veya parçaları arasında çok aralık bulunan, aralıklı, sık karşıtı  
2.Çok bulunmayan, az rastlanan, nadir

**Sıkılğan:** Kendinde gereken güven ve cesareti bulamayan, utangaç, çekingen

**Sıradan:** Herhangi bir, bayağı, alelade

**Sıska:** Çok zayıf ve kuru, kaknem, çelimsiz, arık

**Sihirli:** Büyülü, afsunlu, füsunkâr

**Sivri dilli:** İğneleyici ve kırıcı söz söyleyen (kimse)

**Sonsuz:** 1.Sonu olmayan, hiç bitmeyen, ebedî 2.Ölçülemeyecek kadar çok veya büyük olan 3.Sonu, sınırı olmayan şey

**Sökel:** 1.Sakat (kimse), malul 2.Güçsüz 3.Hasta

**Sözünubilmez:** Bir sözü, nereye varacağını düşünmeden söyleyen, patavatsız

**Suna boylu:** Boylu boslu ve yakışıklı

**Sünepe:** Kılıksız ve uyuşuk, sümsük (kimse)

**Süngüsü düşük:** 1.Sağlığı, esenliği bozuk 2.Ataklığı, etkinliği, neşesi kalmamış

**Sürekli:** Kesintisiz olarak süren, kalıcı, devamlı, baki, daimî

**Süzük:** 1.Zayıf, güçsüz, süzgün 2.Süzgünleşmiş, süzölmüş

-Ş-

**Şad:** Sevimli, neşeli

**Şahin bakışlı:** Sert ve keskin bakışlı (kimse)

**Şamatalı:** Gürültülü, patırtılı

**Şanlı şöretli:** Görkemli ve etkileyici

**Şanslı:** Talihi olan, talihli

**Şaşaalı:** 1.Görkemli, gösterişli 2.Patırtılı

**Şatafatlı:** Görkemli

**Şatır:** Neşeli, keyifli, şen

**Şavalak:** Aptal, alık, sersem, budala

**Şen şakrak:** Çok neşeli, şakrak, şen şatır

**Şetaretli:** Şetareti olan, neşeli, şen, cıvıl cıvıl

**Şıkır şıkır:** Parlak, pırıl pırıl

**Şikeste:** 1.Kırılmış, kırık 2.Yenilmiş, yenik düşmüş 3.Gücenmiş, kırgın, kederli

**Şirret:** Geçimsiz, huysuz, kavga çıkarmaktan hoşlanan, edepsiz, yaygaracı (kimse)

**Şişman:** Deri altında fazla yağ toplanması sebebiyle vücudun her yanı şişkin görünen (kimse), şişko, mülahham

**Şom:** Uğursuz

**-T-**

**Tafsilatlı:** Ayrıntılı

**Takatsiz:** Takati kalmamış, yorgun, argın, dermansız, kudretsiz, mecalsiz

**Talihli:** Talihi iyi olan, bahtı açık olan, bahtlı, şanslı

**Tam:** 1.Eksiksiz, kesintisiz 2.Bütün, tüm 3.Gerçek, ehliyetli, yetkin, kusursuz

**Tangırtılı:** Tangırtısı olan, gürültülü

**Tantanalı:** 1.Görkemli, gösterişli, şaşaalı 2.Gürültülü, patırtılı

**Tasalı:** Tasası olan, kaygılı

**Tatlı dilli:** Güzel, kandırıcı, gönül alıcı konuşan, tatlı sözlü

**Tatlı sözlü:** Tatlı dilli

**Tavlı:** Semiz, şişman

**Teferruatlı:** Ayrıntılı

**Tek:** Eşi olmayan, biricik, yegâne

**Tek tük:** Az, seyrek

**Tereddütlü:** Tereddüdü olan, tereddüde yol açan, duraksamalı

**Tıklım tıklım:** Çok kalabalık, ağzına kadar dolu

**Tıknaz:** Şişmanca, toplu, kısa ve kalın yapılı, tıkız

**Tıngır tıngır:** Bomboş (yer)

**Tırı vırı:** 1.Değersiz, boş 2.Aptal, bön

**Tırlı:** Parasız, züğürt

**Tiril tiril:** Tertemiz

**Tokgözlü:** Gözü malda olmayan, gözü tok

**Tombalak:** Kısa boylu, şişman, tıknaz ve tombulca

**Tombik:** Küçük ve şişman (çocuk)

**Tombul:** Şişman, etine dolgun

**Toparlackık:** Kısa boylu ve şişman (kimse)

**Toplu:** Vücutça dolgun

**Topluca:** Vücutça biraz dolgun

**Toraman:** İri yapılı (genç)

**Torlak:** Genç, toy

**Toy:** Gençliği sebebiyle görgüsüz ve beceriksiz olan, çaylak

**Tumbadız:** Kısa ve şişman

**Tumturaklı:** Anlama bir şey katmayan, bir anlam bildirmeyen ancak kulağa hoş gelen, gösterişli

**Turfa:** Değersiz, değeri düşük

**Tutkun:** 1.Gönül vermiş, meftun, meclup 2.Bir şeye alışma, bağlanma, düşkün olma

**Tutumlu:** Aşırı harcamalardan kaçınan, idareli, muktesit

**Tutumsuz:** Aşırı harcamalar yapan, savurgan, müsrif

**Tüvana:** Kuvvetli, dinç, canlı

**-U-**

**Uçuk kaçık:** Deli dolu

**Uğurlu:** Uğuru olan, iyilik getirdiğine inanılan, kutlu, tekin, kademli, meymenetli, mübarek

**Uğursuz:** Kendinde uğursuzluk bulunan, yomsuz, kadersiz, meymenetsiz, menhus, musibet, meşum

**Uğuru açık:** Talihli, şanslı (kimse)

**Utangaç:** Bir toplulukta güvenini yitiren, rahat konuşamayan ve rahat davranamayan, sıkılgan, mahcup

**-Ü-**

**Üç otuzunda:** Çok yaşlı (kimse)

**Ünik:** Tek, eşi olmayan

**Üstünkörü:** İnceliklerine inmeden, özen göstermeden, gelişigüzel, şöyle bir, baştan savma

**Üzgün:** Üzülmüş, üzüntü duymuş, mahzun, melul, mükedder

**-V-**

**Varyemez:** Cimri

**Vazih:** Açık, aydın, belli

**Vesveseli:** Kuruntulu

**Vıcık vıcık:** Ciddi olmayan, özden yoksun olan, değersiz

**Viran:** Yıkık, harap

**Vukuflu:** Bilgisi olan

**Vuzuhsuz:** Açık olmama durumu, belirsiz

**Vücutlu:** Vücudu iri ve şişman olan

**-Y-**

**Yağ tulumu:** Çok semiz, yağ küpü

**Yağlı ballı:** Araları çok iyi, içli dışlı

**Yakışıklı:** Güzel, gösterişli (erkek)

**Yaman:** 1.Güç, etki veya beceri bakımından alışılmışın üzerinde olan 2.Kötü korkulan (kimse)

**Yamru yumru:** Eğri büğrü, çarpık, engebeli

**Yanşak:** Yersiz ve çok konuşan, geveze

**Yaralı:** 1.Yarası olan, yaralanmış (kimse) 2.Dertli,üzüntülü

**Yaramaz:** Söz dinlemeyen, uslu durmayan, yasaklanan şeyleri yapmakta ayak direyen, haşarı (çocuk)

**Yarı buçuk:** Çok az, baştan avma

**Yarım adam:** Güçsüz, sakat, zayıf adam

**Yarım akıllı:** Akli az, aptal

**Yarım yamalak:** Kusurlu, eksik

**Yaslı:** Yas tutan (kimse), matemli

**Yaşlı:** Yaşı ilerlemiş, kocamış, ihtiyar (kimse)

**Yaşlı başlı:** Yaşlı ve görgülü, olgun

**Yegane:** Biricik, tek

**Yek:** Bir, tek

**Yekpare:** Bir parçadan oluşan, tek parça, bütün

**Yekta:** Tek, eşsiz

**Yepelek:** İnce yapılı, narin, zarif

**Yetingen:** Kanaatkâr

**Yıkık:** Yıkılmış olan, harap, viran

**Yoksul:** 1.Geçinmekte çok sıkıntı çeken (kimse, toplum, ülke) 2.İstenilen nitelikte ve özellikte olmayan

**Yomsuz:** Uğursuz

**Yordamlı:** 1.Yakışıklı 2.Elinden iş gelen, becerikli

**Yorgun:** Çalışma vb. sebeplerle beden veya zihin etkinliği yavaşlayan, yorulmuş olan

**Yuları eksik:** Kaba, anlayışsız (kimse)

**Yüreği delik:** Dertli (kimse)

**Yüreği yanık:** Duygulu, hassas olan (kimse)

**Yüz binlerce:** Pek çok, çok sayıda

**Yüz kızartıcı:** Utandırıcı, utanılacak

**Yüze gülücü:** İkiyüzlü, riyakâr

**Yüzsüz:** Utanmaz, sıkılmaz, çekinmez, arsız

**Yüzü ak:** Suçu ve utanılacak bir durumu olmayan (kimse)

**Yüzü asık:** Somurtkan, küskün (kimse)

**Yüzü kara:** Utanacak bir durumu olan (kimse)

**Yüzü pek:** Birine söylenmesi güç olan şeyi sıkılmadan söyleyebilen veya kendisinden istenilen şeyleri rahatlıkla geri çevirebilen (kimse)

**Yüzü sıcak:** Sevilen, hoşlanılan

**Yüzü soğuk:** Ürkütücü (kimse)

**Yüzü yerde:** Alçak gönüllü (kimse)

**Yüzü yumuşak:** Kendisinden istenilenleri geri çeviremeyen (kimse)

**-Z-**

**Zahir:** Açık belli

**Zahmetli:** Zahmetle yapılan, yorucu, sıkıntılı, eziyetli, güç 2.Sıkıntı veren

**Zayıf:** Eti, yağı az olan, sıska, cılız, arık (insan veya hayvan)

**Zeki:** 1.Anlama, kavrama yeteneği olan, zekâsı olan zeyrek 2.Çabuk ve kolay kavrayan 3.Zekâ varlığı gösteren

**Zengin:** 1.Parası, malı çok olan, varlıklı 2.Yararlı veya kendisinden beklenen, istenilen nitelikleri çok olan 3

**Zevalsiz:** Yok olmayan, ortadan kalkmayan, bitmeyen, kalımlı



**Zevzek:** Geveze

**Zeyrek:** Anlayışlı, uyanık, zeki

**Zihayat:** Canlı, neşeli, dinç

**Zilli:** Edepsiz, eli maşalı, şirret (kadın)

**Zinde:** Dinç, canlı, diri, sağlam

**Zor:** 1.Sıkıntı, güçlük, rahatsızlık 2.Yüküm, mecburiyet 3.Baskı 4.Sıkıntı veya güçlükle yapılan

**Züğürt:** Parasız, yoksul, meteliksiz